sv. toma akvinski, naučitelj crkve

# stožeri kršćanske vjere

Sv. Toma Akvinski: »STOŽERI KRŠĆANSKE VJERE«

S Y M P O S I O N
BIBLIOTEKA ASKETSKO-MISTIČNIH DJELA

KNJIGA XVI

U r e d n i k:
S. MARIJA OD PRESV. SRCA
(Anka Petričević)

S V. T O M A A K V I N S K I

# STOŽERI KRŠĆANSKE VJERE

SYMPOSION
SPLIT, 1981.

NASLOV ORIGINALA:

S. THOMAS AQUINAS:

1. EXPOSITIO SUPER SYMBOLUM APOSTOLORUM, SCILICET SUPER CREDO IN DEUM (ili: COLLATIONES SUPER CREDO IN DEUM)

2. EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE, VIDELICET PATER NOSTER (ili: COLLATIONES SUPER PATER NOSTER)

3. DE DUOBUS PRAECEPTIS CHARITATIS ET DECEM LEGIS PRAECEPTIS (ili: COLLATIONES DE DECEM PRAECEPTIS)

4. EXPOSITIO SUPER SALUTATIONEM ANGELICAM, SCILICET AVE MARIA (ili: COLLATIONES SUPER AVE MARIA)

Preveo, uvodom i bilješkama popratio
o. Augustin Pavlović, dominikanac

Lektor i korektor:
M o p s

Naslovna strana:
Josip Botteri — Dini
(»Kalvarija«)

S dopuštenjem Nadbiskupskog ordinarijata — Split
Br. 989/81. od 25. IV 1981.

Izdaje i odgovara: Samostan sv. Klare,
Končareva 29 — Split

Tisak: »Svjetlost« Sarajevo
OOUR Štamparija »Trebinje« — Trebinje

SV. TOMA AKVINSKI

# STOŽERI KRŠĆANSKE VJERE

## TUMAČENJE APOSTOLSKOG VJEROVANJA, OČENAŠA, DVIJU ZAPOVIJEDI LJUBAVI I DESET ZAPOVIJEDI TE ZDRAVOMARIJE

## PREDGOVOR

Četiri spisa sv. Tome Akvinskog, zajedničkog naučitelja Crkve, koja nudamo našoj vjerničkoj javnosti, zapravo su brzopisni zapisi njegovih pedeset osam ili pedeset devet propovijedi koje je održao sveučilištarcima i vjernom pučanstvu Napulja u toku pretkorizme i korizme god. 1273.

U ovim propovijedima veliki filozof i teolog napušta latinski jezik, tada jezik znanosti, i izbjegava previše stručan način govora: propovijeda pučkim jezikom toga kraja i na način koji je bio svima pristupačan, bez štete, dakako, za sigurnost i cjelovitost nauke. Tomine su propovijedi učinile dubok utisak na slušaoce, kako se vidi iz iskaza svjedoka prigodom ispitivanja njegova života što je izvršeno pedesetak godina kasnije, prije nego je proglašen svetim. Slušači su osjećali da govori teolog i svetac ujedno.

Te propovijedi su bile cjelovite kateheze za odrasle. U njima Toma govori *što treba vjerovati, čemu se treba nadati* i *što treba činiti.*

I suvremeni vjernik imat će veliku duhovnu korist čitajući ova izlaganja sv. Tome Akvinskoga.

Naklada »Symposion« vrlo je dobro učinila što je u svoje planove unijela i po neko duhovno djelo sv. Tome. A o. Tomo Vereš O.P. predložio je baš ove propovijedi, što su i »Symposion« i prevodilac rado prihvatili.

U našem hrvatskom izdanju pokušao sam učiniti nešto novo: pronaći navode iz crkvenih otaca i Aristo-

tela koje sv. Toma — bilo doslovno, bilo po smislu — spominje. Nadam se da mi je to u većini slučajeva i uspjelo.

Pri prevođenju ovih tekstova puno mi je upozorenjima i savjetima pomogao o. Rajmund Kupareo O.P., kojemu i ovdje zahvaljujem.

Zagreb, na blagdan sv. Tome Akvinskoga, 1981.

## KRATICE

AM = S. AUGUSTINI *Opera omnia*, editio Congregationis benedictinae S. Mauri, Venetiis 1729 — 1733.

DS = H. DENZINGER — A. SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum*, ed. 34, Herder, 1967.

PG = *Patrologiae Cursus completus, Series Graeca*, ed. Jaques P. Migne, Parisiis 1857 sq.

PL = *Patrologiae Cursus completus, Series Latina*, ed. Jaques P. Migne, Parisiis 1844 sq.

Vulg. = Vulgata, tj. od 4. stoljeća na Zapadu opće prihvaćeni latinski prijevod Biblije.

# UVOD

Bogoslovno-duhovna djelca sv. Tome Akvinskog, sadržana u ovoj knjizi, tvore jedinstvenu cjelinu. To su: *Izlaganje o Apostolskom vjerovanju, Izlaganje o Gospodnjoj molitvi, O dvjema zapovijedima ljubavi i o Deset zapovijedi Zakona te Izlaganje o Anđeoskom pozdravu, tj. o Zdravomariji.*

Sam sv. Toma piše na početku gore spomenutog izlaganja *O dvjema zapovijedima ljubavi i o Deset zapovijedi Zakona*: »Troje je čovjeku potrebno za spasenje: znati što treba *vjerovati*, spoznati čemu se treba *nadati* i upoznati što treba *činiti*. O prvom je čovjek poučen u *Vjerovanju*, u kojem se dalje predaje znanje o člancima vjere; o drugom u *Gospodnjoj molitvi;* o trećem u Zakonu«. Time sv. Toma ukazuje na misaonu povezanost prvih navedenih triju djelaca. Istraživanja P. Mandonnet-a O.P.[1] dokazala su da su sva četiri gore navedena spisa zapravo propovijedi koje je Toma održao u Napulju pretposljednje korizme svoga života, god.

---

[1] P. MANDONNET, *Le carême de St. Thomas d'Aquin à Naples (1273)*. Objelodanjeno u »San Tommaso d'Aquino, Miscellanea storico-artistica«, Roma 1924, str. 195—212. Na primjedbe povjesničara J. Destrez-a OP. i P. Synave-a O.P. Mandonnet je odgovorio člankom »Les'Collations'sur l'Ave Maria et la critique recente«, Notes et communications du Bulletin thomiste, 1933, str. 155—167. Tu je, doduše, prihvatio neke zaključke kritičara, ali je u cjelini ostao kod onoga što je napisao god. 1924.

1273. One su i po cjelini sadržaja i po shvaćanju modernih prevodilaca »katekizam za odrasle«.[2]

### 1. *Korizma 1273.*

To je zapravo bila korizma koja se sastojala od pretkorizme, što je počinjala nedjeljom Sedamdesetice, i korizme u strogom smislu riječi, koja počinje Čistom srijedom. Budući da je propovijedanje moralo završiti u utorak Velikog tjedna, znači da je Toma, propovijedajući svaki dan, održao uzastopce 59 (ili možda 58) propovijedi, i to ovako:

o Vjerovanju 15 (od 5. do 19. veljače);

o Očenašu 10 (od 20. veljače do 1. ožujka);

o Dvjema zapovijedima ljubavi i o Deset zapovijedi 32 (od 2. ožujka do 2. travnja);

o Zdravomariji 2 (3—4. travnja).[3]

Neki misle da je o Zdravomariji izrekao samo jednu propovijed.

S ovim zaključcima P. Mandonnet-a slažu se moderni povjesničari, kao npr. M. Grabman[4], A. Walz O.P.[5], J. A. Weisheipl O.P.[6], a također i naš A. Bačić O.P.[7]

---

[2] Tako Talijan R. Sorgia, Španjolci M. Somolino i J.I. Saranyana, Švicarci A. Portmann i X. Kunz, Amerikanac J.B. Collins. — »Izlaganje o Anđeoskom pozdravu«, doduše, ne spada u cjelinu, ali je Toma i to dodao kako zbog svoje pobožnosti prema Bl. Djevici tako zbog činjenice da je u prvim desetljećima 13. stoljeća Zdravomarija postala opća molitva kršćanstva i počela se moliti odmah iza Očenaša. Usp. R. SORGIA, *Opuscoli teologico-spirituali di S. Tommaso,* Edizioni Paoline, 1975, str. 17.

[3] MANDONNET, *nav. čl.*, str. 161.

[4] M. GRABMANN, *Die Werke des hl. Thomas von Aquin,* fotomehanički tisak 3. raširenog izdanja od god. 1949, Münster Westfalen 1967, str. 317—318.

[5] A. WALZ, *Saint Thomas d'Aquin.* Adaptation française par P. Novarino O.P., Paris-Louvain 1962, str. 183—184, 224.

[6] J. A. WEISHEIPL O.P., *Friar Thomas d'Aquino,* New York 1974, str. 319, 401—402. (On nije potpuno siguran, kao ni M. Grabmann, da je Toma propovijedao o Zdravomariji u korizmi 1273, ali kaže da je to vjerojatno.)

[7] A. BAČIĆ O.P., *Introductio in opera S. Thomae Aquinatis,* Romae 1925, str. 74—78.

Gornji se zaključci, uz ostalo, temelje na iskazima svjedoka god. 1319. prije Tomine kanonizacije god. 1323. i na rukopisima iz srednjega vijeka. Npr. Giovanni Coppa, bilježnik iz Napulja, izričito kaže da je slušao brata Tomu dok je tumačio *Očenaš;* tako i Pietro Brancaccio. A Giovanni di Biaggio, napuljski sudac, svjedoči da je vidio Tomu kako je »cijelu korizmu propovijedao očiju zatvorenih ili k nebu uzdignutih i u duhovnom zanosu«; on se posebno sjećao da je »u toj korizmi propovijedao o *Zdravomariji*«. U pogledu spisa *O dvjema zapovijedima ljubavi i o Deset zapovijedi* na jednom rukopisu iz 15. stoljeća (cod. 1256 u francuskom gradu Troyes) stoji napisano: »Konferencije Tome Akvinskoga o deset zapovijedi Dekaloga, održane njegovim učenicima u Napulju za vrijeme jedne korizme«. A gledom na *Izlaganje o Apostolskom vjerovanju* u jednom rukopisu iz 14. stoljeća (cod. 31 u Oriel College u Oxfordu) napisano je: »Ovo nije napisao sv. Toma, nego netko tko je pravio bilješke dok je on propovijedao«.

## 2. »*Reportata*«

Taj citat nas navodi na zaključak, općenito prihvaćen od povjesničara, da su sva gore navedena djela zapravo reportata, tj. brzopisno zapisane bilješke koje su određeni slušači pravili dok je Toma propovijedao. To je u nekim starim katalozima i rukopisima djela sv. Tome i izričito rečeno. Npr. u katalogu Tominih djela koji je Bartolomej iz Kapue, protonotar napuljskog kraljevstva, god. 1319. predložio papinskoj komisiji stoji na kraju: »A ako mu se (tj. Tomi) pripisuju i ostala djela, nije ih on osobno napisao, nego su ih drugi zabilježili dok je on predavao ili *propovijedao*, npr.: ... konferencije o Očenašu (collationes de Pater noster), konferencije o Vjerovanju, konferencije o Deset zapovijedi (brat Petar iz Andrije)«.[8] Slično se može

---

[8] Usp. P. MANDONNET, *Introduction*, str. X—XI, u djelu: S. THOMAE AQUINATIS *Opuscula omnia*, t. I, Lethielleux, Parisiis 1927. Tu je objavljen tekst Kataloga.

zaključiti i o dvjema (ili jednoj?) konferencijama o Zdravomariji. Mada neki (npr. Destrez) misle da su one izrečene u Parizu, a ne u Napulju, opravdano je držati se izričitog svjedočanstva Giovannija di Biagio, koji kaže da je Toma o Zdravomariji propovijedao u Napulju. A i stari katalozi iz srednjega vijeka navode *Izlaganje o Anđeoskom pozdravu* odmah iza ostalih gore spomenutih Tominih spisa, ili neposredno prije njih ili između njih.

Postavimo pitanje tko je zabilježio te propovijedi? Što se tiče spisa *O dvjema zapovijedima ljubavi i o Deset zapovijedi*, smatra se sigurnim ono što je zapisano u katalogu Tominih djela od Bartolomeja iz Kapue, tj. da je to zabilježio brat Petar iz Andrije, dominikanac i Tomin učenik. Što se tiče *ostalih propovijedi* izrečenih te korizme god. 1273, smatra se da ih je zabilježio brat Reginald (Rajnald) iz Piperna, dominikanac, Tomin pratilac i njegov nasljednik na profesorskoj katedri u Napulju[9]. Za njega se inače sa sigurnošću zna da je zabilježio neka predavanja svoga učitelja, npr. *Tumačenje Evanđelja po Ivanu* i *Tumačenje Poslanica sv. Pavla.*

Tko ih je preveo na latinski?

Toma je, naime, u Napulju propovijedao pučkim jezikom, kao što svjedoči njegov životopisac Vilim Tocco i dva kodeksa iz 15. stoljeća. U Parizu, naprotiv, dok je Toma propovijedao studentima, govorio je latinski, ali u Napulju, gdje ga je slušao sav narod, govorio je pučkim jezikom. Dominikanac R. Sorgia[10] pokušao je pobliže odrediti kojim je to jezikom Toma propovijedao pa je došao do zaključka da je to mogla biti mješavina napuljskog i kampanijskog narječja.

Nemamo izravnih svjedočanstava o tome tko je spomenute bilješke preveo na latinski, ali možemo razložno pretpostaviti da su to učinili oni isti koji su ih i zapisali. Weisheipl smatra da se to zbilo ubrzo poslije smrti sv. Tome i da im je pri tom bio dan oblik skolas-

[9] J. A. WEISHEIPL, *nav. dj.*, str. 319.
[10] R. SORGIA, *nav. dj.*, str. 10—13.

tičkog komentara (izlaganja).[11] Inače, može se smatrati, kako to pretpostavlja isti pisac, da su to više skraćeni sadržaji glavnih točaka Tominih propovijedi nego njihov puni tekst.

S tim je možda u vezi i činjenica da stari rukopisi i neki moderni povjesničari ta djelca nazivaju *collationes*, a to su kratke večernje propovijedi ili konferencije. Nasuprot tomu, rukopisi Tominih sabranih djela i neki moderni povjesničari zovu ih *expositiones* (izlaganja, tumačenja), što znači znanstveno, školsko izlaganje jednog teksta.

### 3. *Toma propovjednik*

Iako je Toma bio prvenstveno profesor teologije i filozofije i pisac mnogobrojnih teologijskih i filozofijskih djela, ipak on nije — kao član Reda propovjednika — zanemario propovijedanje riječi Božje.[12] Kad je god. 1256. u Parizu stekao naslov i službu učitelja Sv. pisma i teologije (magister in sacra pagina, magister in theologia), preuzeo je i trostruku dužnost: predavati, raspravljati i propovijedati (legere, disputare, praedicare). Tako je propovijedao riječ Božju sveučilištarcima, kao i ostali profesori teologije. Posebno se spominje da je propovijedao u korizmi god. 1259. Za svoga boravka u srednjoj Italiji (1260 — 1269) također propovijeda; u Orvietu pred punim konzistorijem kardinala održao je govor na čast presv. Oltarskog Sakramenta; u Rimu propovijeda u toku Velike sedmice, a na Uskrs u bazilici Sv. Marije Velike. Vraćajući se u Pariz, prve tri nedjelje došašća propovijeda u Milanu. Za drugog boravka u Parizu (1269—1272) spominju se njegove propovijedi u došašću i korizmi; u njima je

---

[11] J. A. WEISHEIPL, *nav. dj.*, str. 403 i 319.

[12] O Tomi kao propovjedniku vidi J.D. FOLGHERA, *Saint Thomas et la Prédication*, »Xenia Thomistica«, vol. II, Romae 1925, str. 583—585; M. ŠESNIĆ O.P., *Sv. Toma propovjednik*, »Zbornik sv. Tome Akvinskoga«, Zagreb 1974, str. 143—153; G. POLESTRA, *Omelie di San Tommaso*, Edizioni Domenicane Italiane, Napoli 1968, str. 9—18.

iznio svoje stajalište prema tadašnjim problemima u Crkvi. Konačno za svoga drugog boravka u Napulju (1272—1274) propovijedao je korizmu, kako smo već rekli.

Najveći dio propovijedi sv. Tome, rasutih po srednjovjekovnim rukopisima, bio je prvi put tiskan god. 1570. u rimskom izdanju Tominih djela Editio Piana, i to pod naslovom *»Nedjeljni i blagdanski govori«* (Sermones pro Dominicis diebus et Sanctorum sollemnitatibus). Kasnije su bile otkrivene i neke druge Tomine propovijedi, npr. »Korizmeni govori« (Sermones quadragesimales). Sada se sprema novo, kritičko izdanje Tominih propovijedi u »Leoninskom izdanju« (Editio Leonina), u kojem će — nadamo se — biti konačno riješeno pitanje vjerodostojnosti nekih govora.[13] Dakako, ti sačuvani govori vjerojatno su više skice propovijedi nego njihov cijeli tekst.

No, iako su te skice bez sumnje vjerne Tominoj misli, ipak im nedostaje ona toplina koja je ižarivala iz njegove žive riječi. Njegov životopisac Vilim Tocco, koji je i sam u Napulju slušao njegove propovijedi, priča da su one privlačile veliko mnoštvo vjernika, pa dodaje: »Mnoštvo ga je slušalo s poštovanjem, kao da je njegova riječ dolazila od samoga Boga... Već pogled na njega učinio bi dubok utisak. Tko bi ga vidio ili čuo samo jedanput, osjetio bi da je primio posebnu milost. Brat Eufranon iz Salerna, npr., osjetio se obuzet dubokom duhovnom radošću. Takvo ižarivanje može biti rastumačeno nazočnošću Duha Svetoga«.[14] Imamo i već navedeno svjedočanstvo Giovannija di Biaggio, napuljskog suca, koji kaže: »Propovijedao je sklopljenih ili k nebu podignutih očiju i u duhovnom zanosu«.[15] Nije ni čudo kad je živio intenzivnim životom

---

[13] Usp. J.A. WEISHEIPL, *nav. dj.*, str. 403; M. GRABMANN, *nav. dj.*, str. 378—393.

[14] GUILLELMUS DE TOCCO, *Vita S. Thomae Aquinatis*, c. 36 et 48. U: Revue thomiste, 1913, br. 6, str. 110 (Suppl.), i 1917, br. 2, str. 122. (Suppl).

[15] *Processus canonizationis S. Thomae Aq. Neapoli*, c. 70. U: Revue thomiste, 1933, br. 5, str. 362 (Suppl.).

molitve i studija. Bio je, kako piše Vilim Tocco, »duboki kontemplativac, »miro modo contemplativus«.[16] Provodio je u djelo što je sam napisao o učiteljima svete nauke i propovjednicima: oni treba da predavaju ili propovijedaju iz duhovne punine, *ex plenitudine contemplationis.*[17]

Što se tiče načina Tomina propovijedanja, čitatelj ovih četiriju djelaca što su prevedena na hrvatski lako će uočiti kako ovaj veliki učenjak nastoji propovijedati što jednostavnije, dostupnije i jasnije, s posebnom brigom da istine vjere primijeni na konkretni život vjernika.

## 4. *Navodi Sv. pisma*

Zadivljeni smo koliko navoda iz Staroga i Novoga zavjeta sv. Toma upotrebljava u ovim propovijedima. Također smo katkad začuđeni načinom kako nekad tumači pojedine stavke iz Biblije.

Što se prvoga tiče, treba znati da je Anđeoski Naučitelj bio velik poznavalac riječi Božje. U 13. stoljeću Biblija je bila osnovna knjiga teološkog studija, što je razumljivo kad se ima na pameti snažan pokret povratka Evanđelju i uopće Bibliji počevši od kraja 12. stoljeća,[18] i to ne samo kod duhovnih osoba nego i kod običnih vjernika. Na bogoslovnom fakultetu u Parizu — a njega su slijedile i druge teološke škole — svaki je budući profesor teologije, tzv. *baccalaureus,* morao kroz dvije godine kratko (cursorie) protumačiti cijelu Bibliju, a kad je postao profesor (*magister*), bio je dužan sedmično potanko tumačiti neku knjigu Staroga i Novoga zavjeta.

---

[16] Usp. G. DE TOCCO, *nav. dj.*, cc. 29—34. U: Revue thomiste, 1913, br. 5, str. 103—104 (Suppl.), i br. 6, str. 105—108 (Suppl.).

[17] S. THOMAS AQUINAS, *Summa theologiae,* II—II, q. 188, a. 6.

[18] Usp. M.D. CHENU O.P., *Introduction à l'étude de S. Thomas d'Aquin,* Montréal—Paris 1950, str. 199—207.

Sv. Toma je također kroz dvije godine (1252—1254) kao baccalaureus kratko i sažeto tumačio Bibliju, ali nam se od toga nije ništa sačuvalo, osim nastupnog govora *O vrijednosti i razdiobi Sv. pisma*, protkanog mnogobrojnim citatima iz Biblije.[19] Kad je postao profesor teologije (1256), dvaput je sedmično tumačio Sv. pismo: jedanput jednu knjigu iz Staroga zavjeta, a drugi put jednu knjigu iz Novoga zavjeta. Kasnije u Napulju (1272—1273) imao je biblijska predavanja svaki dan. Tako nam se od njega sačuvalo dvanaestak biblijskih komentara ili tumačenja (Izaije, Jeremije, Tužaljki, Psalama, Knjige o Jobu, Evanđelja po Mateju, Evanđelja po Ivanu, Poslanica sv. Pavla, i dr.).[20]

Toma je, dakle, bio ne samo velik mislilac, kako nam ga predstavlja *Suma teologije*, nego i velik poznavalac i tumač Biblije. Uostalom, njegov službeni akademski naslov glasio je *magister in sacra pagina*, tj. profesor Sv. pisma.[21]

Što se tiče tumačenja stavaka Biblije, treba reći da ih Anđeoski Naučitelj redovito tumači u *doslovnom* (literarnom) smislu, ali često i u *duhovnom* značenju, kako su to, uostalom, često činili i crkveni oci.

O značenjima nekog teksta Sv. pisma on piše ovako: »Ono prvo značenje kojim riječi označuju stvari predstavlja prvi smisao, koji se zove povijesni, odnosno *doslovni (literarni)*, dok se ono značenje po kojem riječima označene stvari opet sa svoje strane označuju neke druge stvari, zove *duhovni* smisao, koji se temelji na doslovnom i pretpostavlja ga. — Ovaj je duhovni smisao trostruk...: *alegorijski* je smisao onaj koji pokazuje kako starozavjetni događaji nagoviještaju novozavjetne; *ćudoredni* je onaj koji pokazuje kako događaji u Kristovu životu ili u onomu što je njega nago-

---

[19] Prijevod tog nastupnog govora vidi u djelu TOME VEREŠA, *Izabrano djelo Tome Akvinskog*, Globus, Zagreb 1981, str. 343—353.

[20] M.D. CHENU, *nav. dj.*, str. 209—212.

[21] Usp. J. A. WEISHEIPL, *nav. dj.*, str. 110. Naslov »magister (ili doctor) in sacra theologia« dobio je prednost tek potkraj 13. st.

viještalo označuju ono što mi moramo činiti, a *eshatologijski* smisao pokazuje kako svi ti događaji označuju zbilju u vječnoj slavi.«[22]

Toma se u teološkim djelima redovito služi tekstovima Biblije u njihovu literarnom značenju, ali katkada — posebno u ovim katehetskim propovijedima — po uzoru sv. Augustina i sv. Grgura, koristi i duhovni smisao tekstova, posebno »alegorijski« i »ćudoredni«.

Papa Pio XII u enciklici »Divino afflante Spiritu« od 1943. kaže:

»(Bibličar) mora otkriti i razložiti... i duhovno značenje, ako je samo pravilno utvrđeno da je to značenje od Boga dano«.[23] Papa dalje govori o »nekoj slobodnijoj uporabi Svetoga pisma« koja može biti od koristi da se bolje osvijetle i preporuče vjerske i moralne istine; to — veli — može biti od koristi osobito u propovijedanju, ako samo to biva umjereno i razborito.[24] To je ono što današnji bibličari zovu *prilagođeni* smisao (sensus accomodatus).

U ovim Tominim vjeronaučnim propovijedima počesto nailazimo na taj prilagođeni smisao, kao npr. kad navodi *Tužaljke* 1, 12, gdje se govori o velikoj boli grada Jeruzalema i židovskog naroda: Toma to primjenjuje — kao što se to čini u liturgiji — na patnju Isusovu na križu; ili kad navodi stavak *Izaije* 14, 13, gdje se govori o oholosti kralja babilonskoga: Toma to primjenjuje na đavlovu oholost. Katkada će nam se takva upotreba svidjeti, a katkada neće, pogotovo ako se temelji na tekstu Vulgate, različnom od teksta izvornika.

## 5. *Prijevodi*

Naša su vremena uočila vrijednost Tominih katehetskih propovijedi iz god. 1273, pa su se stoga mnogi

---

[22] Prijevod dra Tome VEREŠA u članku *Izabrani tekstovi sv. Tome,* Zbornik sv. Tome Akvinskoga, Zagreb 1974, str. 227.

[23] PIO XII, *Divino afflante Spiritu,* br. 552; izdanje Kršćanske sadašnjosti, Zagreb 1968, str. 18.

[24] *Na ist. mj., br.* 553, str. 18—19.

prihvatili posla da ih prevedu na moderne jezike i tako učine pristupnima duhovnim osobama i ostalim vjernicima. Nabrojit ću neke važnije prijevode po vremenskom redoslijedu.

1. *Talijanski:*

A. PUCCETTI O.P., *San Tommaso d'Aquino: Le prime verità della vita cristiana,* Firenze 1929. Tu su prevedena sva četiri Tomina djelca, tj. Izlaganje o Apostolskom vjerovanju, o Očenašu, o dvjema zapovijedima ljubavi i Deset zapovijedi te o Zdravomariji.

S. MAGGIOLINI, *San Tommaso d'Aquino: Commenti alla »preghiera del Signore Padre nostro e al Saluto Angelico Ave Maria,* Vicenza 1967.

S. THOMA AQUINAS, *In Symbolum Apostolorum devotissima expositio* (Il catechismo di San Tommaso). Talijanski prijevod, objelodanjen u časopisu L'Annuario del Parroco, 1969 (15), str. 153—248.

RUBY, *Commento di San Tommaso all'Ave Maria.* Objelodanjeno u: Bolletino di San Domenico, Bologna 1973 (7), str. 201—202, 225—226, 254—255.

E. ODETTO O.P., *Benefici della fede cristiana.* To je izvadak iz spisa O dvjema zapovijedima ljubavi. U: Stella di San Domenico, Torino 1974 (70), br. 5, str. 18—20.

E. ODETTO O.P., *Le cose da credere.* Izvadak iz Izlaganja o Vjerovanju. U Stella di San Domenico, Torino 1974 (70), br. 6, str. 12—25.

L.A. REDIGONDA, O.P. *Credo in Deum, Esposizione del Simbolo degli Apostoli di San Tommaso d'Aquino.* Izašlo u časopisu Sacra Doctrina, Bologna 1975 (20), br. 77, str. 99—170.

R. SORGIA O.P., *San Tommaso: Opuscoli teologico — spirituali,* Edizioni Paoline, Roma 1976. Tu se nalaze sva četiri djelca.

2. *Francuski:*

P. PEGUY et Y. SIMON, *Commentaire de S. Thomas sur l'Oraison dominicale.* U časopisu: Vie spirituelle, Paris 1929 (20), str. 342—352, 451—458, 545—551;

1929—1930 (21), str. 212—216; 1930 (22), str. 83—88, 282—287; 1930 (23), str. 73—77.

J.F. BORD, *L'Oraison dominicale et la salutation angélique d'après S. Thomas d'Aquin*, Desclée, 1933.

UN MOINE DE FONTGOMBAULT, *S. Thomas d' Aquin: LePater et l'Ave*, Nouvelles éditions latines, Paris 1970.

UN MOINE DE FONTGOMBAULT, *S. Thomas d' Aquin: Le Pater et l'Ave*, Nouvelles éditions latines, Paris 1970.

3. *Španjolski:*

C.A. SAENZ: *Tomás de Aquino: Salutación Angélica.* U časopisu Mikael 1973, br. 1, str. 201—202, 225—226, 254—255.

M. SOMOLINOS, *Santo Tomás de Aquino, Escritos de Catequesis*, Rialp, Madrid 1974. Tu su sva četiri djelca.

4. *Njemački:*

A. PORTMANN und X. KUNZ, *Katechismus des hl. Thomas von Aquin*, Luzern 1882. Tu su sva četiri djelca.

THOMAS-FIBEL, *Der hl. Thomas von Aquin, Erläuterungen zum Apostolischen Glaubensbekentnis, zum Vaterunser und zu den zehn Geboten.* H. Raskop, Köln-Bachem 1936.

REICH W., *Thomas von Aquin: Ich glaube an Gott.* Walter, Olten-Freiburg 1958. Tu je Izlaganje o Vjerovanju, Očenašu i Zdravomariji.

5. *Engleski:*

W.K. FIRMINGER, *The most devout Exposition of the Lord's Prayer of S. Thomas Aq.*, The Faith Press, London 1927.

L. SHAPCOTE O.P., *The Commandements of God... by St. Thomas Aquinas*, Burns Oates and Washborne, London 1937.

L. SHAPCOTE, *The three greatest prayers... by St. Thomas Aquinas*, Burs and Washborne, London 1937.

Tu je Izlaganje o Očenašu, Zdravomariji i Apostolskom vjerovanju.

J. B. COLLINS, *The catechetical Instruction of St. Thomas Aquinas*, New York 1939. Tu su sva četiri Tomina djelca. Taj prijevod, obogaćen uvodom R. G. Bandasa, izašao je i god. 1953. kod J. G. Wagnera u New Yorku.

L. EVERY O.P., *St. Thomas: Explanation of Hail Mary*. To Izlaganje o Zdravomariji izašlo je u časopisu Dominicana, Washington 1954. (39), str. 31—38.

6. *Hrvatski:*

Ovo je prvi hrvatski prijevod[25] spomenutih četiriju djelaca sv. Tome.

Budući da još nije izišao kritički tekst Leoninskog izdanja (Editio Leonina), kao predložak uglavnom sam upotrebljavao izdanje P. Mandonnet-a: S. THOMAE AQUINATIS *Opuscula omnia*, t. IV, Lethielleux, Parisiis 1927, str. 347—460. No, od pomoći mi je bilo i izdanje R.M. Spiazzija O.P.: S. THOMAE AQUINATIS *Opuscula theologica*, vol. II, Marietti, Taurini-Romae 1954, str. 193—271. *Izlaganje o Zdravomariji* sam preveo prema kritičkom izdanju koje je priredio I. F. ROSSI C.M.: S. *Thomae Aquinatis Expositio salutationis angelicae*, II ed., Collegio Alberoni, Piacenza 1931, str. 25—38.

Od stranih prijevoda imao sam pri ruci talijanski od R. Sorgie, španjolski od Somolinosa i njemački od Portmanna i Kunza.

U pogledu navodâ iz Sv. pisma služio sam se — koliko je Tomino izlaganje dopuštalo — prijevodom Staroga zavjeta u izdanju *Biblije*, Stvarnost — HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1968; za Novi zavjet sam upotrebljavao prijevod B. Dude i J. Fućaka, IV izd.,

---

[25] Jedan mali odlomak iz *Izlaganja o Apostolskom vjerovanju* preveden je u *Časoslovu Božjeg naroda*, sv. III, Zagreb 1973, str. 1936—1937 (tu se potkrala štamparska pogreška, pa je krivo stavljeno da je to napisao sv. Ivan Bosko). Jedan drugi odlomak je u sv. V, Zagreb 1973, str. 2870—2871.

Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1977. Budući da sv. Toma navodi Sv. pismo prema latinskom prijevodu zvanom Vulgata, a hrvatski su tekstovi izravno prevedeni iz hebrejskog i grčkog jezika, zato katkada prijevod Tominih navoda ne odgovara prijevodu gore spomenutih hrvatskih izdanja. U tom sam slučaju iza citata stavio u zagrade bilješku: *po Vulgati.* U slučajevima kad nekih redaka nema u izvornom tekstu (pa zato ni u hrvatskom prijevodu), a postoje u Vulgati, onda sam uz označenje glave i retka stavio bilješku: *Vulgata.*

Za razliku od *Biblije Stvarnosti* brojeve psalama navodim prema Vulgati, a ne prema hebrejskom izvorniku, jer ih je tako navodio i sv. Toma.

O. Augustin Pavlović, O.P.

## *6. Pregled života i djela sv. Tome*

Oko 1225. Rođenje Tome Akvinskoga u dvorcu Roccasecca blizu Aquina na granici Lacija i Kampanije (Italija).

1230—39. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje u benediktinskoj opatiji Montecassino.

1239—43. Studira na Filozofskom fakultetu (Facultas artium) u Napulju.

1243. Ulazi u Dominikanski red u samostanu San Domenico Maggiore u Napulju.

1244. Obitelj se suprostavlja njegovu dominikanskom pozivu, uhvati ga na putu u Pariz i zatvara u dvorac Montesangiovanni (iskušenje protiv kreposti čistoće!) a kasnije u dvorac Roccasecca.

1245. Pušten iz zatvora, vraća se u Napulj, a onda kreće u Pariz na nauke.

1245—56. U Kölnu, gdje je u dominikanskom samostanu Sv. križa osnovan Studium generale, pod vodstvom sv. Alberta Velikog studira filozofske i teološke nauke.

1252—56. U svojstvu *baccalaureusa* (što po prilici odgovara današnjem naslovu docenta) predaje u dominikanskom samostanu sv. Jakova u Parizu: najprije kroz dvije godine Sv. pismo, a onda kroz dvije godine tumači tada opće prihvaćeni priručnik teologije *Sentencije Petra Lombardskog*. — Iz tog vremena potječu Tomina *Tumačenja četiriju knjiga*

*Petra Lombardskog* i filozofsko djelce *O bitku i biti.*

1256—59. Postaje *magistar in sacra pagina* (magister in sacra theologia) tj. profesor teologije, član sveučilišnog profesorskog zbora, predaje, predvodi javne rasprave i propovijeda. — Iz tog vremena potječu njegova *Tumačenja Izaije, Tumačenja Matejeva Evanđelja,* zbirka rasprava *O istini,* polemički spis *Protiv onih koji napadaju štovanje Boga i redovništvo,* te neka druga djela.

1259—68. Vraća se u Italiju i djeluje u Orvietu (1261—1265), gdje je imala sjedište kurija pape Urbana IV; zatim u Rimu (1265—1267), gdje je bio rektor teološke škole u dominikanskom samostanu Sv. Sabine; konačno u Viterbu (1267—1278), gdje je tada bila kurija pape Klementa IV. — God. 1260. mu je njegova rimska provincija dala naslov »sveopći propovjednik« (praedicator generalis). To razdoblje Tomina boravka u srednjoj Italiji bilo je vrlo plodno znanstvenim radom. Od tada potječu biblijska djela: *Tumačenje Lukina Evanđelja, Tumačenje poslanica sv. Pavla,* Zlatni lanac (Catena aurea — zbirka tumačenja sv. otaca) *Matejeva Evanđelja, Zlatni lanac Ivanova Evanđelja, Tumačenje Jeremije, Tumačenje Tužaljki* i *Tumačenje Knjige o Jobu.* — Dalje, imamo *Tumačenja Aristotelovih djela* (O duši, O osjetilu i predmetu osjetila, O pamćenju, Fizika, Metafizika...), zbirke raspravâ *O moći, O zlu...* — Zatim amo spada *Suma protiv nekršćana* (inače zvana: Knjiga o istini katoličke vjere protiv onih koji ne vjeruju), napisana god. 1259—1264; *Suma teologije,* I dio (1266—1268). — Konačno, iz toga razdoblja potječe još mnoštvo manjih spisa (opuscula), npr. *O razlozima za vjeru protiv Saracena, Grka i Armenaca, O člancima vje-*

*re i crkvenim sakramentima, Protiv zabluda Grka, O kraljevanju,* itd. — Iz vremena boravka u Orvietu potječe i *Časoslov na blagdan Tijelova* (1264).

1269—72. Kroz ove dvije i po godine opet predaje u Parizu. Bori se protiv protivnika »prosjačkih redova« (franjevaca i dominikanaca i protiv averoista, koje je predvodio Siger de Brabant. U vezi s time napisao je polemička djela: *O savršenstvu duhovnog života, Protiv naučavanja onih što odvraćaju od redovničkog staleža* te *O jednoti uma protiv averoista.* — U to vrijeme nastala su i neka biblijska djela, npr. *Tumačenje Ivanova Evanđelja;* neka filozofska, npr. *Tumačenja* nekih *logičkih* Aristotelovih djela, Aristotelove *Etike* a, vjerojatno, i *Politike.* Od zbirki rasprava iz tog doba imamo *O krepostima;* od »pitanja bilo o čemu« (quaestiones quodlibetales) *Quodlibetum* I — VI i XII (ostala »Quodlibeta« su napisana za vrijeme prvog boravka u Parizu god. 1256—1259). — Što se tiče *Sume teologije,* tada je napisan Drugi dio (Pars secunda), i to Prvi odsjek 1268—1270, a Drugi odsjek 1271—1272. — Konačno, iz tog vremena potječe i djelce *O vječnosti svijeta* (1270).

1272—74. Organizira u napuljskom dominikanskom samostanu studij teologije, koji je bio dio napuljskog sveučilišta. God. 1273, kako rekosmo, propovijeda korizmu. — Na blagdan sv. Nikole te godine preko sv. mise doživio neizreciv zanos, poslije kojega je prestao pisati i diktirati. Kad ga je njegov pratilac brat Reginald iz Piperna pitao zašto ne piše dalje i ne dovrši svoje glavno djelo, *Sumu teologije* (a tada je baš pisao njen Treći dio!), odgovorio je: »Ne mogu više... Sve što sam napisao, čini mi se da je slama u

usporedbi s onim što sam vidio«[26] I još: »Došao je čas da prestanem pisati... Nadam se u Boga da, kao što je prispio svršetak moga naučavanja, tako će ubrzo biti i konac moga života«.[27]

Papa Grgur X pozove ga na opći crkveni sabor u Lyon, koji je imao započeti 1. svibnja 1274. Usprkos slaba zdravlja kreće na put početkom veljače, no zdravlje mu se naglo pogoršava te umire u cistercitskoj opatiji Fossanova dne 7. ožujka ujutro, poslije nego je s dubokim poštovanjem primio Tijelo Kristovo i posljednje pomazanje.

Za tog drugog boravka u Napulju god. 1271—1274. Toma je napisao biblijska djela: *Tumačenje Davidovih psalma, Tumačenje Poslanice Rimljanima* i *Prve poslanice Korinćanima* (do gl. 7, 9; neki povjesničari smatraju da su ova tumačenja poslanica napisana u Parizu 1270—1272); *Tumačenja* nekih Aristotelovih prirodoslovnih djela; konačno, *Treći dio Sume teologije* (o Kristu i o sakramentima do sakramenta pokore), tj. do pitanja 90, čl. 4 uključno. Taj Treći dio je pisao od rujna 1272. do početka prosinca 1273, kad je uopće prestao pisati. Dopunio ga je njegov učenik Reginald iz Piperna, koji je uzeo potrebne odlomke iz mladenačkog Tomina djela »Tumačenje Sentencija Petra Lombardskog«; taj dopunjak se zove Supplementum.

1323. Papa Ivan XXII proglašuje ga svetim.

1369. Prijenos njegovih smrtnih ostataka u južnofrancuski grad Toulousu (28. I 1369).

1567. Papa Pio V proglasio ga je naučiteljem Crkve.

---

[26] *Processus canonizationis S.Thomae q. Neapoli*, c. 79. U: Revue thomiste, 1934, br. 1, str. 376—377 (Suppl.)

[27] G. DE TOCCO, *nav. dj.*, c. 47. U: Revue thomiste, 1917, br. 1, str. 120 (Suppl.)

1880. Papa Lav XIII proglasio ga je zaštitnikom svih katoličkih škola.

1923. Papa Pio XI ponovno ga naziva »zajedničkim učiteljem« (doctor communis). Taj naslov javlja se već god. 1312, dok onaj drugi naziv »anđeoski naučitelj« (doctor angelicus) potječe iz kraja 15. stoljeća.

---

[27] G. DE TOCCO, *nav. dj.*, c. 47. U: Revue thomiste, 1917, br. 1, str. 120 (Suppl.)

# IZLAGANJE O APOSTOLSKOM VJEROVANJU, TO JEST O »VJERUJEM U BOGA«

*Uvod*

Kršćaninu je prije svega potrebna vjera. Bez nje se nitko ne može zvati kršćanskim vjernikom. Vjera donosi vjerniku *četiri* dobra:

1. — Po vjeri se čovjek *združuje s Bogom:* po njoj kršćanska duša sklapa neku vrstu braka s Bogom, kako proizlazi iz *Hošee* 2, 20: »Zaručit ću te sebi dovijeka«. Kad se čovjek krsti, najprije ispovijeda vjeru odgovarajući na pitanje: »Vjeruješ li u Boga?«; krštenje je prvi sakramenat vjere. Zato Gospodin govori, u *Evanđelju po Marku* 16, 16: »Tko uzvjeruje i pokrsti se, spasit će se«. Krštenje bez vjere ne koristi. Zato je shvatljivo da bez vjere nitko nije mio Bogu, kako piše u *Poslanici Hebrejima* 11, 6: »Bez vjere nemoguće je omiljeti Bogu«. *Augustin*[1], tumačeći stavak Poslanice Rimljanima 14,23: »Sve što nije iz vjere, grijeh je«, kaže: »Gdje se ne priznaje vječna i nepromjenjiva istina, nema prave kreposti unatoč najboljem vladanju«.[2]

---

[1] SV. AUGUSTIN (354—430), biskup, crkveni naučitelj, najveći od latinskih crkvenih otaca. Rođen je u Tagasti (u tadašnjoj Numidiji, a u sadašnjem Alžiru), kršćanski odgojen od svoje majke Monike, u đačkim danima izgubi vjeru, od 374. do 383. sljedbenik maniheističke sljedbe; od 383. do 384. učitelj govorništva u Rimu, a od 384. do 385. u Milanu, gdje se vraća vjeri svoga djetinjstva te se dade krstiti od sv. Ambrozija (387). Tada se vraća u zavičaj u Afriku, gdje neko vrijeme provodi samostanski život. God. 391. prima svećeničko ređenje u Hiponu (u današnjem Alžiru), gdje god. 395. postaje i biskupom. Tu je službu obavljao do smrti, koja ga je zadesila god. 430. za vrijeme vandalske opsade grada Hipona.

2.— Vjerom u nama *započinje vječni život* jer on nije drugo nego spoznaja Boga. Stoga Gospodin u *Evanđelju po Ivanu* 17, 3 kaže: »A ovo je život vječni: da upoznaju tebe, jedinoga istinskog Boga«. Upravo ta spoznaja Boga počinje ovdje na zemlji, i to po vjeri koja će biti usavršena u budućem životu, kada ćemo spoznati Boga kakav jest. U skladu s tim kaže se u *Poslanici Hebrejima* 11,1: »Vjera je već neko imānje onoga čemu se nadamo«. Nitko, dakle, ne može postići blaženstva, koje se sastoji u istinskom poznanju Boga, ako ga prije ne spozna vjerom, kao što Isus kaže u *Evanđelju po Ivanu* 20,29: »Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju«.

3.— Vjera *ravna sadašnjim životom*. Doista, da bi čovjek mogao ljudski živjeti, mora znati što je potrebno da bi ispravno živio. Ako bi pak morao vlastitim istraživanjem proučiti što mu je potrebno da ljudski živi, onda ili to ne bi mogao postići, ili bi postigao tek

---

Napisao je mnoštvo djela: filozofskih, apologetskih, biblijskih, dogmatskih, polemičkih, moralno-pastoralnih, propovjedničkih. Od njega nam je ostalo i 220 pisama (iz god. 386—429). Njegov je uticaj na kršćansku teologiju golem. Sv. Toma Akvinski ga navodi vrlo često u svim svojim djelima; npr. samo u četiri spisa, tiskana u ovoj knjizi, oko 35 puta. Spominjem Augustinova djela koja sv. Toma ovdje navodi:

*De Genesi contra Manichaeos* (O Knjizi postanka protiv manihejaca, 388/9);

*De diversis quaestionibus octoginta tribus* (O 83 razna pitanja, 389/96);

*De sermone Domini in monte* (O Gospodnjem govoru na gori, 393/6);

*De mendacio* (O laži, 395);

*De doctrina christiana* (O kršćanskom nauku, 397);

*Confessiones* (Ispovijesti, malo prije 400);

*De catechizandis rudibus* (O poučavanju neukih u vjeri, 400);

*Epistola 130 (al. 121) ad Probam* (Poslanica Probi, 412);

*Epistola 153 (al. 54) ad Macedonium* (Poslanica Macedoniju, 414);

*De natura et gratia* (O naravi i milosti, 415);

*De civitate Dei* (O Božjoj državi, 413—426);

*Enarrationes in Psalmos* (Razlaganja o psalmima, 391—415);

poslije dugo vremena. A vjera odmah uči sve što je potrebno za dobar život. Ona, naime, uči da postoji Bog, koji nagrađuje dobre, a kazni zle, i da postoji drugi život, i slično. Sve je to dovoljan poticaj da činimo dobro i izbjegavamo zlo, u skladu s onim što čitamo kod *Habakuka* 2,4: »Pravednik živi od svoje vjere«. To je očevidno također iz činjenice što nijedan filozof prije Kristova dolaska, uza sve svoje nastojanje, nije mogao saznati o Bogu i o onomu što je potrebno za vječni život koliko jedna starica zna po vjeri poslije Kristova dolaska. Zato se veli kod *Izaije* 11,9: »Zemlja će se ispuniti spoznajom Gospodnjom«.

4.— Vjerom *pobjeđujemo napasti,* kako piše u *Poslanici Hebrejima* 11,33: »(Sveti) su po vjeri osvojili kraljevstva«. Svaka je napast, naime, ili od đavla, ili od svijeta, ili od tijela. Đavao te napastuje da ne poslušaš Boga i da mu se ne podvrgneš. Tomu se suprotstavljamo vjerom, jer upravo vjerom spoznajemo da je on gospodar svega pa mu se zato treba pokoravati. To je u skladu s *Prvom Petrovom poslanicom* 5,8: »Protivnik vaš, đavao, kao ričući lav obilazi tražeći koga da

---

*Contra mendacium* (Protiv laži, 420);
*Enchiridion ad Laurentium, seu de fide, spe et caritate* (Priručnik za Lovru, ili o vjeri, ufanju i ljubavi, 421);
*Contra Iulianum Pelagianum* (Protiv pelagijevca Julijana, 423);
*Epistola 211 ad sanctimoniales* (Poslanica 211. redovnicama, 423);
*Sermones* (Govori, nije lako odrediti vrijeme nastanka), npr. Sermo 46 de pastoribus in Ezechielem 34; Sermo 159 de verbis Apostoli Rom. 3; Sermo 169 (al. 15) de verbis Domini; Sermo 273 (al. de Diversis 101) in Natali Martyrum; Sermo 354 ad continentes (al. 53 de verbis Domini); Sermo de Urbis excidio;
*De vera et falsa paenitentia* (O pravoj i krivoj pokori). Ovo djelo se dugo smatralo Augustinovo, ali se u novije vrijeme ispostavilo da potječe od nekog drugog, kasnijeg autora.

[2] *Usp. Contra Iulianum,* lib. IV, n. 25; AM t. 10, col. 597; PL 44. Ipak se gornji navod doslovno nalazi samo u spisu Augustinova prijatelja i učenika PROSPERA AKVITANSKOG: *Sententiae ex Augustino delibatae,* n. 106; AM t. X, Appendix, col. 230; PL 45.

proždre. Oprite mu se stameni u vjeri«. Svijet pak napastuje ili time što nas mami srećom, ili time što nas straši protivštinama. No, i to pobjeđujemo vjerom, koja nas uči da vjerujemo u drugi život, bolji od ovoga, pa stoga manje cijenimo sreću svijeta i ne bojimo se protivština. Tà' *sv. Ivan* u *Prvoj poslanici* 5,4 piše: »Ovo je pobjeda što pobijedi svijet: vjera naša«. Vjera nas također uči da postoje i druga veća zla, tj. paklene muke. Konačno, i tijelo napastuje, potičući nas na časovite užitke sadašnjega života. Vjera nas, naprotiv, uči da, ako prionemo uz njih na nedopušten način, gubimo vječne radosti, kao što piše u *Poslanici Efežanima* 6,16: »U svemu imajte štit vjere«.

Na taj je način jasno da nam je vjera od velike koristi.

Ali netko može kazati da je ludo vjerovati ono što se ne vidi i da to naprosto ne treba činiti. Odgovaram:

1.— Taj prigovor obeskrepljuje činjenica da je *naš um nesavršen*. Kad bi čovjek sam po sebi mogao savršeno poznati sve vidljivo i nevidljivo, bilo bi ludo vjerovati ono što ne vidimo. Ali je naša spoznaja tako manjkava da nijedan filozof nikada nije mogao savršeno istražiti prirodu jedne muhe. Govori se da je neki filozof proboravio u pustinji trideset godina da bi upoznao prirodu pčele. Ako je, dakle, naš um tako slab, zar ne bi bilo ludo vjerovati Bogu samo u onim stvarima koje čovjek može sam po sebi spoznati? Zato se u *Knjizi o Jobu* 36,26 kaže: »Veći je Bog no što pojmit možemo«.

2.— Recimo da je neki učitelj rekao nešto iz svoje struke , a seljak to osporio naprosto zato što nije razumio: s pravom bismo toga seljaka smatrali budalom. Poznato je da um anđela nadmašuje um najboljeg filozofa više negoli što um najboljeg filozofa nadilazi um seljaka. Zato bi bio bezuman filozof ako ne bi htio vjerovati ono što kažu anđeli, a *još bezumniji ako ne bi htio vjerovati ono što kaže Bog*. U vezi s time čitamo u *Knjizi Sirahovoj* 3, 25 (Vulg.): »Pokazano mi je mnogo stvari iznad čovječjeg poimanja«.

3.— Kad čovjek ne bi htio vjerovati nego samo ono što spoznaje, zacijelo ne bi mogao živjeti na ovome svijetu. Kako bi, naime, netko mogao živjeti kad ne bi nekomu vjerovao? Kako bi bio siguran da je taj i taj njegov otac? Zato je nužno da čovjek nekomu vjeruje u onom što ne može savršeno spoznati sam po sebi. No, nikome ne treba vjerovati kao Bogu! Zato oni koji ne vjeruju što vjera kaže *nisu mudri, nego bezumni* i oholi, kao što kaže Apostol u *Prvoj poslanici Timoteju* 6,4: »Nadut je, puka neznalica«. Stoga je rekao u *Drugoj poslanici Titomeju* 1,12: »Znam komu sam povjerovao«. A u *Knjizi Sirahovoj* 2,8 piše »Vi što se bojite Gospodina, uzdajte se u nj (vjerujte u njega)«.

4.— Mora se također reći da *Bog posvjedočuje* da je istinito što vjera uči. Kad bi, naime, neki kralj poslao pismo zapečaćeno njegovim pečatom, nitko se ne bi usudio kazati da to pismo nije poslano po kraljevoj volji. Znamo da je sve ono što su sveti vjerovali i nama predali o vjeri u Krista zapečaćeno Božjim pečatom. Taj pečat jesu djela koja ne može činiti nijedno stvorenje, naime čudesa kojima je Krist potvrdio riječi apostola i crkvenih otaca.

Ako prigovoriš da nitko nije vidio ta čudesa, odgovaram ovako: Poznato je da je cijeli svijet štovao kumire i progonio vjeru u Krista, kako govore poganski pisci. Sada su se pak svi obratili Kristu: i obrazovani, i plemići, i bogati, i moćni, i veliki, i to na propovijedanje šačice jednostavnih i siromašnih ljudi koji su navješćivali Krista. Zaključimo: ta činjenica ili je čudesna, ili nije; ako je čudesna, čudo ti je prisutno! ako nije čudesna, tvrdim da nije moglo biti većeg čuda nego da se cijeli svijet obrati bez čudesa, pa nam, dosljedno, ne treba drugog čuda.

Zato nitko ne smije sumnjati o vjeri, čak se mora čvršće vjerovati što kaže vjera nego što se očima gleda, jer se čovječji vid može prevariti, ali Božje znanje nikad ne vara.

## Prvi članak:

### *Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja neba i zemlje*

Prvo što vjernici treba da vjeruju jest da Bog postoji i da je samo jedan. Treba ipak razmotriti što znači riječ »Bog«. Ona znači: upravitelja svijeta koji vodi brigu o svim bićima. Onaj, dakle, vjeruje da postoji Bog, koji vjeruje da on upravlja svim stvarima i vodi brigu o njima.

Tko vjeruje da se sve događa slučajno, taj ne vjeruje u Boga. Ali nitko nije tako bezuman te ne bi vjerovao da je priroda podložna nekoj upravi, skrbi i planu. U njoj se, naime, sve događa po nekom redu i u stalnim vremenskim razmacima. Vidimo, npr., da sunce, mjesec i zvijezde, kao i druge stvari u prirodi, obdržavaju određeni tijek, a to se tako ne bi odvijalo da su postali slučajem. Zato, kad bi se netko našao tko ne bi vjerovao u Boga, bio bi bezuman, kao što kaže *Psalam* 13,1: »Bezumni reče u srcu: Nema Boga«.

Neki, doduše, vjeruju da Bog upravlja prirodom i određuje njezin tijek, ali ne vjeruju da je Bogu stalo do ljudskih čina; oni drže da Bog ne vodi brigu o njima. Razlog je tomu što vide da na ovome svijetu dobri trpe, a zli uspijevaju. Ta činjenica, po njihovu mnijenju, isključuje Božju providnost, tj. Božju skrb za ljude. Stoga se u *Knjizi o Jobu*, 22,14, u njihova usta stavljaju ove riječi: »Oblaci pogled njegov zaklanjaju, i rubom nebeskog on hoda«.

Ali to je vrlo nerazumno. Njima se, doista, događa što i čovjeku koji nema pojma o medicini, pa kad vidi da liječnik jednom bolesniku pruža vodu, a drugome vino, pomisli da je to slučajno, jer se ne razumije u liječničko umijeće. A ipak liječnik radi razložno kad daje, iz opravdana razloga, jednome vino, a drugome vodu.

Tako je i s Bogom. On, naime, iz opravdanog razloga u svojoj providnosti raspoređuje što je čovjeku potrebno, te dopušta da neki dobri trpe, a neke zle ostavlja u blagostanju. Samo nerazuman drži da se to događa slučajno, jer nije svjestan da ne zna umijeće i razloge Božje rasporedbe. To nagovještava *Knjiga o Jobu* 11,6 riječima: »Kada bi ti (Bog) tajne mudrosti otkrio koje um nijedan doumit ne može!« Radi toga treba čvrsto vjerovati da je Bog upravitelj svega i da on upravlja ne samo prirodnim zbivanjima nego i ljudskim činima. To je rečeno u *Psalmu* 93, 7—10: »I govore: 'Gospodin ne vidi! Ne opaža Bog Jakovljev!' Shvatite, lude u narodu; bezumni, kada ćete se urazumiti? Onaj što uho zasadi, da ne čuje? Koji stvori oko, da ne vidi?... Gospodin poznaje namisli ljudske: one su isprazne«.

Dakle, on sve vidi: i misli i tajne odluke volje. Zato je ljudima na poseban način potrebno da čine dobro jer je sve što misle i čine otkriveno božanskom pogledu, kao što i Apostol kaže u *Poslanici Hebrejima* 4,13: »Sve je golo i razgoljeno njegovim očima«.

A treba vjerovati da taj Bog, koji sve raspoređuje i svime ravna, jest *samo jedan*. Razlog leži u tome što je samo onaj plan ljudskih zbivanja dobro napravljen u kojem *jedan* raspoređuje mnoštvo i njime upravlja. Doista, mnoštvo predstojnika često uzrokuje neslogu u podložnicima. Budući da božansko upravljanje nadmašuje ljudsko, očito je da svijetom ne vlada mnogo bogova, nego samo jedan.

*Četiri* razloga mogu navesti ljude da vjeruju u više bogova.

1.— *Slabost čovječjeg uma.* Uistinu, ljudi nemoćnog uma nisu bili sposobni uzdići se iznad tjelesnih

bića, pa stoga nisu vjerovali da ima nešto iznad prirode. Zbog toga smatrahu da su ona tjelesa koja su im se činila ljepšima i dostojnijima, nešto uzvišenije i da upravljaju svijetom, pa su božansko štovanje pripisivali i iskazivali njima, tj. nebeskim tijelima, npr. Suncu, Mjesecu i zvijezdama. No, njima se dogodilo kao onomu koji je išao na kraljevski dvor da vidi kralja pa je smatrao da je kraljem svaki dvoranin lijepo odjeven ili onaj koji je obnašao neku službu. O njima govori *Knjiga Mudrosti* 13,2: »Smatraju bogovima koji svijetom vladaju... zvjezdani krug... ili svjetlila nebeska«. Ali *Izaija* 51,6 govori: »K nebu oči podignite, na zemlju dolje pogledajte. Ko dim će se rasplinuti nebesa, zemlja će se ko haljina istrošiti, kao komarci nestat će joj žitelji. Ali će spasenje moje trajati dovijeka, i pravdi mojoj neće biti kraja«.

2.— *Ulagivanje ljudi.* Neki su se ljudi toliko ulagivali vladarima i kraljevima da su im iskazivali štovanje dužno samome Bogu, potpuno se njima podlažući. Zbog toga su neke od njih počeli poslije smrti obožavati, a neke su već za života proglasili bogovima. Primjer imamo u *Juditi* 5,29 (Vulg.): »Neka svaki narod zna da je Nabukodonozor bog sve zemlje, i nema drugog boga osim njega«.

3.— *Sjetilna privrženost prema sinovima i rodbini.* Neki, naime, zbog prevelike ljubavi prema svojima iza njihove smrti napraviše kipove, kojima su počeli iskazivati božansko štovanje. O tome govori *Knjiga Mudrosti* 14,21: »Robujući pretjeranoj privrženosti prema svojima ili kraljevima, ljudi su neizrecivo ime Božje prenijeli na kamenje i na drvlje« (po Vulg.).

4.— *Đavlova zloba.* Doista, on se već od početka htio izjednačiti s Bogom, kako sam kaže kod *Izaije* 14, 13—14: »Uspet ću se na nebesa, povrh zvijezda Božjih prijesto ću sebi dići. Na zbornoj ću stolovati gori na krajnjem sjeveru. Uzaći ću u visine oblačne, bit ću jednak Višnjemu«. Te namjere još se nije odrekao, pa stoga cijelo njegovo nastojanje ide za tim da ljude navede da mu se klanjaju i prinose žrtve. Ne zato što bi se naslađivao u krvi psa ili mačke, nego mu je stalo do

toga da mu se iskazuje štovanje kao Bogu. Stoga je i rekao Kristu, u *Evanđelju po Mateju* 4,9: »Sve ću ti to dati ako mi se ničice pokloniš«. Radi toga su zlodusi ulazili u kumire i davali odgovore da bi ih ljudi častili kao bogove. To je u skladu s *Psalmom* 95,5: »Zlodusi su svi bozi naroda« (po Vulg.). I Apostol kaže u *Prvoj poslanici Korinćanima* 10,20: »Pogani vrazima žrtvuju, a ne Bogu«.

Iako su to strašne stvari, ipak ih ima nemalo koji postupaju slično, i to zbog nekog od tih četiri uzroka. To, doduše, ne kažu riječima ili srcem, ali pokazuju djelima da vjeruju u više bogova.

Npr. oni koji vjeruju da nebeska tjelesa mogu imati upliv na ljudsku volju, i po njima raspoređuju svoje čine, zapravo pretpostavljaju da su nebeska tjelesa bogovi i da vladaju drugim bićima; u vidu toga prave astrolabe.[3] A ipak kod *Jeremije* 10,2 piše: »Ne dršćite pred znacima nebeskim jer pred njima dršću samo bezbožnici. Jer su strašila tih naroda puka ništavost«.

Nadalje, oni koji se pokoravaju kraljevima više nego Bogu, ili im se pokoravaju u onom u čemu ne bi smjeli, čine ih svojim bogovima.

Oni pak koji više vole djecu ili druge srodnike nego Boga, djelima pokazuju da ima više bogova. Tako i oni koji više vole jelo nego Boga. O njima kaže Apostol u *Poslanici Filipljanima* 3,19: »Bog im je trbuh«.

Konačno, svi koji se bave čaranjem i gatanjem vjeruju da su zlodusi bogovi, jer im pripisuju ono što pripada Bogu, tj. objavu nečega tajnog i istinsko očitovanje budućih događaja.

Dakle, prvo što treba vjerovati jest da postoji samo jedan Bog.

---

[3] *Astrolab* je starinska prijenosna sprava za opažanje uzajamnog položaja zvijezda. Većinom se pravila od mjedi ili mesinga. Često je bila zloupotrebljavana u praznovjerne svrhe.

Rekosmo: prvo što treba vjerovati jest da ima samo jedan Bog. A drugo je ovo: taj Bog je stvoritelj i tvorac neba i zemlje, vidljivoga i nevidljivoga.

Pustimo sada na stranu oštroumna dokazivanja pa uzmimo običan primjer da pokažemo kako je sve stvoreno i učinjeno od Boga.

Poznato je, naime, što će zaključiti onaj tko uđe u kuću te odmah na ulazu osjeti toplinu, pa idući dalje osjeti da je sve toplije i toplije: zaključit će da je izvor topline tu negdje unutra, iako ga ne vidi. To se događa onomu koji promatra stvari ovoga svijeta. On nalazi da su sve stvari u njemu svrstane prema stupnjevima ljepote i vrijednosti; primjećuje da su to ljepše i vrednije što se više približuju Bogu. Zato su nebeska tjelesa ljepša i vrednija od zemaljskih[4], nevidljiva od vidljivih. Zbog toga su sve te stvari od jednoga Boga, koji pojedinim stvarima daje bitak i vrijednost.

U tom smislu piše *Knjiga Mudrosti* 13, 1 i 5: »Po naravi su glupi svi ljudi koji ne upoznaše Boga, oni koji iz vidljivih ljepota ne mogu spoznati onoga koji jest — nisu kadri prepoznati umjetnika po djelima njegovim... Jer prema veličini i ljepoti stvorova možemo, po sličnosti, razmišljati o njihovu Tvorcu«.

Moramo, dakle, smatrati sigurnim da je od Boga sve što je stvoreno.

U vezi s time se moramo kloniti *triju* zabluda:

---

[4] To je rečeno prema ondašnjem prirodoznanstvenom poimanju svemira, te ne odgovara sadašnjoj slici svijeta. Stoga to možemo, bez štete za Tomin misaoni postupak, ispustiti. Tomino zaključivanje, naime, nije ovisno ni o kakvom astronomskom sustavu.

Inače, stari su mislili da su nebeska tjelesa vrednija od zemaljskih jer su navodno nepropadljiva (usp. *Sumu teologije*, I dio, pit. 66, čl. 2) pa zato po vrijednosti nekako bliža Bogu, koji je besmrtan. Među ta nebeska tjelesa oni su ubrajali sunce, mjesec, zvijezde, planete, ognjeno nebo, prozirno nebo i zvjezdano nebo. (O tim pitanjima vidi članak TOME VEREŠA, *Astronomija i problem postojanja Boga*, u: *Iskonski mislilac*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb 1978, str. 6378.)

1.— Prije svega treba zabaciti zabludu *manihejaca*[5], koji uče da su sve vidljive stvari stvorene od đavla, a Bogu pripisuju samo stvaranje nevidljivih bića. Tvrde da je Bog najveće dobro — što je istina — i da je dobro sve što proizlazi od dobra. No, kako ne znaju raspoznati što je zlo a što je dobro, povjerovaše da je sve ono što je *na neki način* zlo, *naprosto* zlo. Tako npr. vatra, zato što pali, za njih je naprosto zla; a tako i voda, jer guši, itd. A kako nijedna osjetilna stvar nije naprosto dobra, nego i ponešto zla jer joj nešto nedostaje, rekoše da vidljive stvari nisu stvorene od dobroga Boga, nego od zloga.

Protiv njih *Augustin* donosi ovaj primjer:

Recimo da netko uđe u kuću drvodjelca, spotakne se o njegov alat, te se ozlijedi, pa stoga zaključi da je onaj drvodjelac zao jer drži takav alat. Taj bi očito bio glup, jer drvodjelac taj alat drži za svoj posao. Isto je tako glupo kazati da su stvorenja zla zato što su u nečemu štetna. Što je, naime, jednomu štetno, drugome je korisno.[6]

Ta je zabluda protiv vjere Crkve, zato joj se suprotstavljamo riječima Vjerovanja: »svega vidljivoga i nevidljivoga«. To proizlazi iz *Knjige Postanka* 1,1: »U početku Bog stvori nebo i zemlju« i iz *Evanđelja po Ivanu* 1,3: »Sve postade po njoj (po Riječi)«.

2.— Valja odbaciti i zabludu onih koji pretpostavljaju da je svijet od vječnosti. Ovako govore izrugivači u *Drugoj Petrovoj poslanici* 3,4: »Otkad oci pomriješe, sve ostaje kao što bijaše od početka stvorenja«.

---

[5] *Manihejci*, tako nazvani po Perzijancu Maniju (215—273), zastupali su strogi dualizam, sve su tumačili borbom dobra i zla, svjetla i tame, pa su, dosljedno, učili da postoje dva počela: počelo dobra i počelo zla, od kojega potječe tvar i tvarna bića. To krivovjerje se u toku 4. stoljeća raširilo po rimskom carstvu, ali se njegov pogubni upliv osjeća i u kasnijim stoljećima, posebno u 12. i 13. stoljeću. I sv. Augustin je kroz devet godina bio pristalica te sljedbe, ali ju je nakon obraćenja odlučno pobijao.

[6] *De Genesi contra Manichaeos*, lib. I, c. 16, n. 25; AM t. I, col. 655; PL 34.

Do te su pretpostavke došli zato što nisu mogli shvatiti da je svijet počeo. *Rabi Mojsije*[7] kaže da se njima događa kao dječaku koji je odmah nakon rođenja bio smješten na otok te nikad nije vidio trudnu ženu ni rođenje djeteta; kad bi mu netko u odrasloj dobi rekao kako se čovjek začne, nosi u utrobi i rađa, ne bi vjerovao jer bi mu se činilo nemogućim da čovjek može opstojati u majčinoj utrobi. Tako i oni, dok promatraju sadašnje stanje svijeta, ne vjeruju da je imao početak.

I ta je zabluda protiv vjere Crkve, pa joj se suprostavljamo riječima: »Stvoritelja neba i zemlje«. Ako su bića stvorena, znači da nisu uvijek postojala. Zato se kaže u *Psalmu* 148, 5: »On zapovjedi i postadoše«.

3.— Treba se kloniti i zablude onih koji uče da je Bog učinio svijet *iz već postojeće tvari*. Na to ih je navela pretpostavka da je Božja moć slična ljudskoj. Pa kao što čovjek ne može ništa učiniti bez tvari koja već postoji, povjerovaše da to ne može ni Bog. Stoga rekoše da je kod stvaranja imao pri ruci već postojeću tvar.

No, to nije istinito. Čovjek ništa ne može učiniti bez postojeće tvari zato što je djelomičan tvorac: sposoban je proizvesti samo određeni oblik (formu) u nekoj tvari koja već unaprijed nekako postoji.[8] Njegova

---

[7] RABI MOJSIJE je Moses Maimonides (1135—1204), židovski mislilac, rođen u Cordobi (Španjolska). Iako je bio sljedbenik Aristotelov, pobijao je učenje arapskih aristotelovaca o vječnosti svijeta. Sv. Toma ga je vrlo cijenio.

[8] Prema aristotelovsko-tomističkoj nauci svako je tvarno biće složeno od *tvari* (materije) i *oblika-odrednice* (forme). Sve promjene koje čovjek može proizvesti sastoje se u tom da tvar odbaci jedan oblik (formu) a primi drugi. Tvar je u mogućnosti da ga primi; zato se može kazati da oblik u neku ruku već postoji u mogućnosti tvari (materije). Ako se sve to događa na razini supstancije (tj. biti stvari), onda se tu zbivaju *bitne* ili *supstancijalne* promjene, kao kad iz vodika i kisika nastaje voda. Ako se pak promjena zbiva na razini svojstva stvari (na razini akcidenata, »pripadaka«), onda je to *nebitna, akcidentalna promjena,* kao kad umjetnik iz komada mramora iskleše kip.

je sposobnost, naime, ograničena samo na oblik (formu), i zato može samo njega proizvesti. Ali Bog je sveopći uzrok svega, pa zato ne stvara samo oblik (formu) nego i tvar. Zbog toga sve čini ni od čega. — Spomenutoj zabludi se suprotstavljamo kad ispovijedamo »Stvoritelja neba i zemlje«.

»Stvoriti« i »učiniti« razlikuju se po ovome: »stvoriti« znači učiniti nešto ni od čega, a »učiniti« znači nešto napraviti od nečega. Ako je, dakle, sve načinio ni od čega, treba vjerovati da bi mogao sve nanovo učiniti kad bi bilo uništeno. Zato može slijepcu dati vid, mrtvaca uskrisiti i učiniti ostala čudesna djela. U tom smislu *Knjiga Mudrosti* 12,18 veli: »Kad god hoćeš, moć ti je pri ruci«.

Ovo nas promišljanje upućuje da njegujemo ispravne stavove prema Bogu i stvorenjima:

1.— Ono nam pomaže da bolje *upoznamo Božje veličanstvo*. Tvorac je, naime, odličniji od svoga djela. Kako je Bog tvorac svega, očevidno je odličniji od svega. Zato i piše u *Knjizi Mudrosti* 13, 3—4: »Ako su ih, općinjeni njihovom ljepotom (tj. ljepotom stvorova), uzeli smatrati bogovima, morali su spoznati koliko ih tek nadmašuje sam Tvorac ljepote. Ako ih je zadivila njihova sila i snaga, morali su iz toga zaključiti koliko je tek silniji njihov Stvoritelj«. Iz toga slijedi da štogod se može shvatiti ili razmišljanjem doumiti, manje je od samoga Boga, kao što se kaže u *Knjizi o Jobu* 36,26: »Veći je Bog no što pojmiti možemo«.

2.— Ono nas potiče da *Bogu zahvaljujemo*. Budući da je Bog stvoritelj svega, sigurno je da je od Boga sve što jesmo i što imamo. Apostol veli u *Prvoj poslanici Korinćanima* 4,7: »Što imaš da nisi primio?« a u *Psalmu* 23, 1: »Gospodnja je zemlja i sve na njoj, svijet i svi koji na njemu žive«. Zato mu moramo zahvaljivati, prema *Psalmu* 115, 12: »Što da uzvratim Gospodinu za sve što mi je učinio?«

3.— Razmišljanje o Bogu, stvoritelju svega, čini da budemo *strpljivi u nevoljama i protivštinama*. Premda je svako stvorenje od Boga, pa je stoga po svojoj pri-

rodi dobro, ipak nam u nečemu može nanijeti štetu i patnju. No, i u tom slučaju moramo vjerovati da je ta patnja od Boga, ali ne i grijeh; nikakvo zlo nije od Boga, osim ono koje je usmjereno dobru. Zato, ako je svaka patnja što je podnosimo od Boga, moramo je podnositi strpljivo. Patnje, naime, čiste od grijeha, ponižavaju krivce, dobre potiču na ljubav prema Bogu. Stoga se u *Knjizi o Jobu* 2,10 kaže: »Kad od Boga primamo dobro, zar da onda i zlo ne primimo?«

4. Ono nas potiče da *se ispravno služimo stvorenjima*. Stvorenja smo dužni upotrebljavati u one svrhe za koje ih je Bog stvorio. Te svrhe su dvije: *slava Božja*, jer je »Gospodin sve stvorio radi sebe« (tj. radi svoje slave), kako se kaže u *Mudrim izrekama 16,4* (po Vulg.); i *naša korist*, kako kaže *Ponovljeni zakon* 4,19: »Njih je Gospodin, Bog tvoj, stvorio na službu svim narodima« (po Vulg.). Dužni smo se, dakle, služiti stvorenjima na slavu Božju, tj. da njemu omilimo, i na svoju korist, tj. da služeći se njima ne počinimo grijeha. To je u skladu s *Prvom knjigom Ljetopisa* 29,14: »Od tebe je sve, i iz tvojih ruku primivši, dali smo tebi«. Dakle, što god imaš — bilo znanje, bilo ljepotu — sve treba da usmjeriš na slavu Božju i da se tako time služiš.

5.— Ono nas također potiče da *bolje upoznamo čovječje dostojanstvo*. Bog je, naime, sve stvorio radi čovjeka, kako se kaže u Psalmu 8,8: »Njemu pod noge sve podloži«. Čovjek je, ako izuzmemo anđele, najsličniji Bogu među svim stvorenjima. Zato se kaže u *Knjizi Postanka* 1, 26: »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična«. Ovo nije rečeno ni o nebu, ni o zvijezdama, nego samo o čovjeku. Ne s obzirom na tijelo, nego s obzirom na dušu, koja ima slobodnu volju i koja je nepropadljiva; po tome je sličnija Bogu nego ostala stvorenja. Stoga moramo držati da je čovjek, poslije anđela, najvredniji od svih stvorova; ne smijemo, dakle, to dostojanstvo umanjiti grijesima i neurednom težnjom za tjelesnim stvarima, koje su manje vrijedne od nas i koje su stvorene da se njima služimo. Moramo se vladati kako odgovara dostojanstvu kojim

nas je Bog obdario. Bog je, naime, stvorio čovjeka da vlada svime što je na zemlji i ujedno bude podložan Bogu. Dužni smo, dosljedno, stvarima gospodariti i njima vladati, a Bogu biti podložni, pokoravati mu se i služiti mu. Tako ćemo stići k uživanju Boga. Udijelio nam Gospodin tu milost!

## Drugi članak:

### *I u Isusa Krista, Sina njegova jedinoga, Gospodina našega*

Kršćani su dužni vjerovati ne samo da je jedan Bog, stvoritelj neba i zemlje i svega, nego također da je Bog Otac a Krist pravi Božji Sin.

To nije izmišljeno, kako kaže sv. *Petar* u *Drugoj poslanici*, gl. 1. nego sigurno i očitovano riječju Božjom na Gori. Stoga na istom mjestu, redak 16—18, kaže: »Tà nismo vam navijestili snagu i dolazak Gospodina našega Isusa Krista slijedeći izmudrene priče, nego kao očevici njegova veličanstva. Od Oca je, doista, primio čast i slavu kad mu ono od uvišene Slave doprije ovaj glas: 'Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, u njemu mi sva milina! Taj glas, koji s neba dopiraše, čusmo mi koji bijasmo s njime na Svetoj gori«.

I sam Isus na mnogo mjesta zove Boga svojim Ocem a sebe Sinom Božjim. I apostoli i sveti oci stavili su među članke vjere da je Krist Sin Božji, jer su rekli: »Vjerujem... u Isusa Krista, Sina njegova«, tj. Božjega.

Bilo je krivovjeraca koji su to shvatili naopako.

Tako npr. *Fotin*[9]. On kaže da je Krist Sin Božji isto onako kao i dobri ljudi koji dobrim životom za-

---

[9] FOTIN, biskup u Sirmiju (danas Srijemska Mitrovica). Živio je u 4. stoljeću, bio je pristaša nauke Pavla iz Samosate, koji je zastupao da je Krist samo čovjek koji je kasnije, možda prilikom krštenja u Jordanu, bio od Boga posinjen ili adoptiran (odatle se to učenje zove adopcijanizam).

služuju da budu nazvani Božjim sinovima po posinjenju, jer vrše volju Božju; tako je i Krist, koji je čestito živio i vršio Božju volju, zaslužio da se zove Sinom Božjim. Dosljedno tomu, Fotin je učio da Krist nije postojao prije Blažene Djevice, nego je počeo postojati kad se u njoj začeo.

Tu su *dvije* zablude. Prva je u tom što nije rekao da je on pravi Sin Božji po naravi, a druga je u tom što je kazao da je cijelim svojim bitkom počeo u vremenu. Nasuprot tomu, naša nas vjera uči da je on Sin Božji po naravi i da je od vječnosti. U vezi s time imamo u Svetom pismu izričita svjedočanstva protiv njega.

Protiv *prve* zablude je rečeno da nije samo Sin nego i jedinorođeni. Tako u *Evanđelju po Ivanu* 1,18: »Jedinorođenac, koji je u krilu Očevu, on nam ga obznani«. Protiv *druge* zablude čitamo u *Evanđelju po Ivanu* 8,58: »Prije negoli Abraham posta, ja jesam«. A bjelodano je da je Abraham živio prije Blažene Djevice. I zato su saborski oci u drugom (nicejsko-carigradskom) vjerovanju[10] dodali« Jedinorođenoga Sina Božjega«, što je protiv prve zablude, i »Rođenog od Oca prije svih vjekova«, što je protiv druge zablude.

*Sabelije*[11], premda je rekao da je Krist postojao prije Bl. Djevice, ipak je učio da Otac i Sin nisu dvije

---

[10] Sv. Toma u ovim propovijedima tumači »Apostolsko vjerovanje«. Istine u njemu sadržane jesu od apostola, ali književni oblik dugo se vremena na Zapadu razvijao dok nije u 9. stoljeću dobio današnji izraz. (Vidi o tom J. RATZINGER, Uvod u kršćanstvo, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1970, str. 57—60.) No, u Crkvi se upotrebljava i »drugo« vjerovanje, tj. »nicejsko-carigradsko«, koje se moli na misi u nedjelje i svetkovine. Također i to Vjerovanje ima sv. Toma u vidu dok tumači Vjerovanje apostolsko, kako se vidi iz gornjeg teksta. Ono je sastavljeno na općem saboru u Niceji (god. 325) i dopunjeno na općem saboru u Carigradu (god. 381). Raširilo se na Istoku a onda i na Zapadu. U Rimu se počelo moliti na misi početkom 11. stoljeća. (Vidi DS, br. 125—126, str. 52, i br. 150, str. 66—67.)

[11] SABELIJE je početkom 3. stoljeća u Rimu zastupao krivo mišljenje da je Krist samo pojavni oblik (modus, odatle se taj smjer zove modalizam) jednoga i jedinoga

različite osobe, nego da se sam Otac utjelovio, i da je ista osoba Oca i Sina. No, to je krivo jer briše trojstvo osoba. Protiv toga je Isusovo svjedočanstvo u *Evanđelju po Ivanu* 8,16: »Nisam sam, nego — ja i onaj koji me posla, Otac«. A očito, nitko ne šalje sam sebe. Sabelije, dakle, laže. I zato je u Vjerovanju saborskih otaca dodano: »Boga od Boga, svjetlo od svjetla«, tj. dužni smo vjerovati da je Bog Sin od Boga Oca, i da Sin, koji je svjetlo, izlazi od Oca, koji je također svjetlo.

Konačno, *Arije*[12], iako je rekao da je Krist prije Bl. Djevice, i da su Otac i Sin dvije različite osobe, ipak je Kristu pripisao *troje: prvo,* da je Sin Božji stvorenje; *drugo,* da nije od vječnosti, nego je navodno od Boga stvoren u vremenu kao najuzvišeniji stvor; da Bog Sin nije iste naravi (iste bíti) s Bogom Ocem, pa tako ne bi bio pravi Bog.

No, to je krivo i protiv svjedočanstva Sv. pisma. Kaže se, doista, u *Evanđelju po Ivanu* 10,30: »Ja i Otac jedno smo«, tj. po naravi (bíti). I zato, kao što je Otac bio uvijek, tako i Sin; i kao što je Otac pravi Bog, tako i Sin. Protiv Arijeve tvrdnje da je Krist bio stvor, saborski oci su u Vjerovanju izjavili »(Vjerujem u) pravoga Boga od pravoga Boga«. A protiv njegove tvrdnje da Krist nije bio od vječnosti, nego stvoren u vremenu, Vjerovanje kaže: »rođena, ne stvorena«. Konačno, protiv njegove izreke da Krist nije iste bíti s Ocem, u Vjerovanju je dodano: »istobitna s Ocem«.

Očito smo, dakle, dužni vjerovati da je Krist jedinorođeni Sin Božji i uistinu Božji Sin, i da je uvijek bio s Ocem, i da su Otac i Sin dvije različite osobe, i

---

Boga, koji se navodno jednom objavljuje kao Otac, drugi put kao Sin, a treći put kao Duh Sveti. Prema tom učenju moglo bi se reći da se Otac utjelovio i za nas trpio.

12 ARIJE (oko 260—336), podrijetlom iz Libije, svećenik Crkve u Aleksandriji (Egipat), ali odgojen u antiohijskoj teološkoj školi. Tvrdio je da Logos (Riječ, Krist) nije pravi Bog, nego stvoren u vremenu; on bi bio prvi među stvorenjima. Arije je osnovao krivovjerje koje se zove arijevstvo ili arijanizam. Ono je trajalo nekoliko stoljeća, nanijevši velike štete Crkvi i kršćanstvu.

da je iste bíti s Ocem. U ovom životu to *vjerujemo*, a u vječnom ćemo životu to savršeno *gledati*. Radi toga ćemo nešto o tom reći za našu utjehu.

Najprije, imajmo na pameti da sva bića nemaju isti način rađanja. Rođenje Božje je drukčije od rođenja ostalih bića. Zato ne možemo doprijeti do Božjeg rođenja drukčije nego pomoću rađanja koje je među stvorovima Bogu najsličnije. A to je ono koje se zbiva u ljudskoj duši. Ovo je način rađanja u duši: čovjek u svojoj duši nešto zamišlja: to se može nazvati »začeće uma«, pojam. Taj pojam proizlazi iz duše kao od oca, i zove se »riječ u umu ili u čovjeku«. Duša, dakle, zamišljajući rađa svoju riječ.

Tako i Sin Božji nije drugo doli Riječ Božja: ne riječ van izgovorena, jer ona prolazi, nego riječ unutra začeta; i zato je Riječ Božja jedne bíti s Ocem i jednaka Bogu. Stoga je sv. Ivan, govoreći o Božjoj Riječi, uništio sva tri gore spomenuta krivovjerja: Fotinovo, kad kaže: »U početku bijaše Riječ«; Sabelijevo, kad nastavlja: »I Riječ bijaše kod Boga«; i, konačno, Arijevo, kada veli: »I Riječ bijaše Bog«.[13]

Riječ drugačije postoji u nama, a drugačije u Bogu. U nama je riječ »pripadak« (svojstvo)[14], a u Bogu je Riječ sam Bog, jer u Bogu nema ništa što nije njegova bit. A nitko ne može reći da Bog nema Riječi, jer bi onda Bog bio najgluplji. I zato, kao što je Bog postojao oduvijek, tako i njegova Riječ.

Kao što umjetnik sve radi prema liku što ga je unaprijed zamislio u svojoj pameti, a taj lik je njegova riječ (nutarnja), tako i Bog sve čini svojom Riječju kao po svom uzorku. Zato se i kaže u *Evanđelju po Ivanu* 1,3: »Sve je učinjeno po njoj«.

---

[13] *Iv.* 1, 1.

[14] U latinskom tekstu tu se nalazi riječ »accidens«, što bi se moglo prevesti »pripadak«, jer »pri-pada« samostojnoj podlozi (supstanciji); pripada joj bilo nužno (kao što čovjeku nužno pripada um, slobodna volja i dr.), ili nenužno (npr. neka pojedinačna spoznaja ili odluka). U Bogu riječ nije »pripadak« (svojstvo), nego sama Božja supstancija ili bit.

Ako je Božja Riječ Sin Božji, a sve Božje riječi nekako slične toj Riječi, dužni smo:

1.— rado slušati riječi Božje: znak je da Boga ljubimo ako rado slušamo njegove riječi.

2.— vjerovati Božjim riječima, jer po tomu u nama stanuje Riječ Božja, tj. Krist, koji je Božja Riječ. To je u skladu s onim što kaže *Apostol* u *Poslanici Efežanima* 3,17: »Po vjeri Krist prebiva u srcima vašim«; i *Ivan* u svom *Evanđelju* 5,38: »Ni Riječ njegova (Božja) ne prebiva u vama«.

3.— stalno razmišljati o Riječi Božjoj koja prebiva u nama. Nije, naime, dovoljno vjerovati, nego i razmišljati; inače ne bi koristila. To razmišljanje djelotvorno čuva od grijeha. Tako se u *Psalmu* 118,11 kaže: »U srce pohranih riječ tvoju, da protiv tebe ne sagriješim«; a u *Psalmu* 1, 2 kaže se o pravedniku: »O Zakonu njegovu misli dan i noć«. Zato se u *Evanđelju po Luki* 5,51, kaže o Blaženoj Djevici da »brižno čuvaše sve ove riječi u svome srcu«.

4.— Božju riječ priopćavati drugima, i to upozoravanjem, propovijedanjem, poticanjem. Apostol u *Poslanici Efežanima* 4,29 piše: »Nikakva nevaljala riječ neka ne izlazi iz vaših usta, nego samo dobra, da prema potrebi saziđuje«; dalje, u *Poslanici Kološanima* 3,16: »Riječ Kristova neka u svem bogatstvu prebiva u vama! U svakoj se mudrosti poučavajte i urazumljujte«. Konačno, u *Drugoj poslanici Timoteju* 4,2 piše: »Propovijedaj Riječ, uporan budi — bilo to zgodno ili nezgodno — uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom«.

5.— Riječ Božju provoditi u djelo. Tako piše *Jakov* u svojoj *Poslanici* 1,22: »Budite vršitelji riječi, a ne samo slušatelji, zavaravajući sami sebe«.

Ovih je pet točaka obdržavala Bl. Djevica Marija kad je rodila Božju Riječ: 1. Božju je riječ čula: »Duh Sveti sići će na te«,[15] 2. vjerom je dala pristanak: »Evo službenice Gospodnje«,[16] 3. začela ju (= Utjelovljenu

[15] *Lk* 2, 35.
[16] *Lk* 2, 38.

riječ) je u svom tijelu i nosila; 4. donijela ju je na svijet i porodila; 5. hranila ju je i dojila. Stoga Crkva pjeva: »Samo je Djevica dojila Kralja anđela prsima koje je nebo napunilo«.[17]

[17] Iz antifone u božićnoj osmini na jutarnjim hvalama u nedjelju poslije Božića (po starom Časoslovu).

## Treći članak

*Koji je začet po Duhu Svetom, rođen od Marije Djevice*

Kršćanin je dužan ne samo vjerovati da je Isus Sin Božji, kako rekosmo, nego i da se utjelovio. Zato sv. Ivan, poslije nego je o njemu rekao mnogo uzvišenih i važnih istina, nagovijestio je i njegovo utjelovljenje kad veli: »I Riječ tijelom postade«.[18]

Da nešto od toga mognemo shvatiti, navest ću dva primjera.

Poznato je da Sinu Božjem ništa nije tako slično kao riječ začeta u našem srcu, a neizrečena. Nitko ne pozna riječ dok je ona u čovjekovu srcu, osim onoga koji ju je zamislio; ona je tek onda spoznata kad je izrečena. Tako i Riječ Božja, dok je bila u srcu Očevu, ne bijaše nikome poznata, osim Ocu. Ali kad se zaodjenula u tijelo, kao što riječ u glas, onda je prvi put postala očita i poznata. Tako piše *Baruh* 3,38: »Potom se ona (Mudrost) na zemlji pojavila, među ljudima udomila«.

Drugi je primjer ovaj: Izgovorena riječ biva primijećena pomoću sluha, ali se ne vidi niti pipa; no, kad se napiše na papir, tad se vidi i dira. Tako i Riječ Božja postade vidljiva i opipljiva kad bî kao upisana u ljudskom tijelu. I kao što se papir, na kojem je napisana kraljeva riječ, naprosto zove »riječ kraljeva«, tako se i čovjek s kojim je Božja Riječ združena u jednoj osobi zove Sin Božji. To je slično onomu što čitamo

[18] *Iv.* 1, 14.

kod *Izaije* 8,1: »Uzmi veliku ploču i napiši na njoj ljudskim pismom«. — Zato su sveti apostoli rekli: »Koji je začet po Duhu Svetom, rođen od Marije Djevice«. Ali, kako su u vezi s time nastala mnoga krivovjerja, sveti su oci na Nicejskom saboru u »drugom« Vjerovanju dodali mnogo toga, čime se sve zablude onemogućuju.

*Origen*[19] je, naime, rekao da se Krist rodio i došao na svijet kako bi spasio i đavle; đavli će se — reče — spasiti na koncu svijeta. Ali, to je protiv Svetoga pisma. Rečeno je, doista, u *Evanđelju po Mateju* 25,41: »Odlazite od mene, prokleti, u oganj vječni, pripravljen đavlu i anđelima njegovim«. Pa da se i gornja zabluda otkloni, dodano je: »Koji je radi nas ljudi (a ne radi đavola) i radi našega spasenja...« Tako se još više očituje Božja ljubav prema nama.

*Fotin*[20] je, doduše, učio da se Krist rodio od Blažene Djevice, ali je dodao da je bio samo čovjek koji je, živeći čestito i vršeći Božju volju, zaslužio postati sinom Božijim kao i drugi sveci. Protiv toga se kaže u *Evanđelju po Ivanu* 6,38: »Siđoh s neba ne da vršim svoju volju, nego volju onoga koji me posla«. Očevidno je da ne bi bio sišao da nije ondje već bio; a da je bio samo čovjek, ne bi prije bio u nebu. Stoga, da se to krivo mišljenje spriječi, dodaje se: »Sišao s nebesa«.

*Manihej*[21] je učio da Isus, mada je uvijek bio Sin Božji i premda je sišao s nebesa, ipak nije imao pravo tijelo, nego prividno. Ali, to je krivo. Nije, naime, dolikovalo da se učitelj istine pretvara. Nije se samo pojavljivao u tijelu nego ga je stvarno i imao. Radi toga

[19] ORIGEN (185— oko 254), rođen u Aleksandriji, jedan od osnivača filozofsko-teološke škole u tom gradu, veliki učenjak kršćanske starine. God. 230. dao se u Palestini zarediti za svećenika. Umro je u Tiru (danas u Libanonu) od posljedica mučenja u tamnici, u koju je bio bačen zbog vjere u Krista. Napisao je dosta biblijskih, polemičkih, apologetskih i teoloških djela. U nauci nije uvijek bio sretne ruke, kao što se vidi i iz onoga što u gornjem tekstu navodi sv. Toma.

[20] Vidi bilj. 9.

[21] Vidi bilj. 5 (Manihej = Mani).

kaže u *Evanđelju po Luki* 24, 39: »Opipajte me i vidite, jer duh tijela i kostiju nema, kao što ja imam«. Stoga, da se ta zabluda predusretne, saborski oci dodaše: »I utjelovio se«.

*Ebion*[22], koji je bio podrijetlom Židov, reče da se Krist rodio od Blažene Djevice, ali uz učešće muža i iz muškog sjemena. No, to je krivo, jer anđeo reče, u *Evanđelju po Mateju, 1,20:* »Što je u njoj začeto, doista je od Duha Svetoga«. Zato sveti oci, da otklone to krivo mišljenje, dodaše: »... po Duhu Svetome«.

*Valentin*[23] pak, iako je ispovijedao da je Krist začet po Duhu Svetom, ipak je naučavao da je Duh Sveti donio neko nebesko tijelo i položio ga u Blaženu Djevicu; to bi, navodno, bilo tijelo Kristovo. Blažena Djevica bi sudjelovala samo utoliko ukoliko bi mu pružila prostor. Zato je i rekao da je to tijelo prošlo kroz Blaženu Djevicu kao kroz vodovodni kanal. No, to je krivo., jer joj anđeo reče, kako čitamo u *Evanđelju po Luki* 1, 35: »Dijete koje će se od tebe roditi, zvat će se svetim, Sinom Božjim«; a Apostol u *Poslanici Galaćanima* 4,4: »A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen«. Stoga sveti oci dodaše: »Rođen od Marije Djevice«.

*Arije*[24] pak i *Apolinarije*[25] naučavahu da, iako je Krist bio Riječ Božja i rodio se od Marije Djevice,

---

[22] EBION bi bio — prema mišljenju starih — osnivač židovske sljedbe ebionita, koji su priznavali Krista mesijom, ali ne i Bogom. Prema novijim istraživanjima »ebion« ne bi zapravo bila neka određena osoba, nego naprosto pripadnik sljedbe ebionita, koja je postojala u prva četiri stoljeća kršćanstva.

[23] VALENTIN (oko 136 — oko 160), predstavnik »kršćanske gnoze« u Aleksandriji i u Rimu. U stvari ta gnoza (= viša i dublja spoznaja) mješavina je grčke religijske filozofije i istočno-helenističkih kultova s nekim sastavinama kršćanstva. Gnoza niječe osnovni element kršćanstva, tj. Kristovo božanstvo. Krist bi, prema toj nauci, bio samo jedno od duhovnih bića (eona) koja bi po svom bivstvu bila između Boga i tvarnog svijeta.

[24] Vidi bilj. 12.

[25] APOLINARIJE (oko 310 — poslije 385), biskup Laodiceje u Siriji (danas Latakija). Po njegovu učenju Isus ne bi bio potpun čovjek jer ne bi imao ljudsku dušu.

ipak nije imao dušu, nego je njezinu ulogu obavljalo božanstvo. Ali, to je protiv Svetoga pisma, jer Isus kaže, u *Evanđelju po Ivanu* 12,27: »Duša mi je sada potresena«, a u *Evanđelju po Mateju* 26,38: »Duša mi je na smrt žalosna«. Radi toga, da otklone tu zabludu, dodaše: »... i postao čovjekom«. Čovjek je, naime, sastavljen od duše i tijela, pa je stoga Krist najistinitije imao sve što čovjek može imati, osim grijeha.

Time što se kaže »I postao čovjekom« poništavaju se sve gore spomenute zablude, i sve koje se mogu izmisliti, posebno *Eutiha*[26], koji je naučavao da je nastalo stapanje dviju naravi u Kristu, tj. da je Kristova narav jedna i da je nastala iz božanske i čovječje naravi; na taj način on ne bi bio ni pravi Bog ni pravi čovjek. To je krivo jer, dosljedno, on u tom slučaju ne bi bio čovjek; ujedno je to protiv stavka: »I postao čovjekom«.

Tim se također poništava zabluda *Nestorija*[27], koji reče da je Sin Božji s čovjekom združen samo time

---

[26] EUTIH (378 — poslije 451), arhimandrit jednog samostana blizu Carigrada, toliko je jednostrano razvijao nauku sv. Ćirila Aleksandrijskog o jedinstvu Kristova bića da je učio kako je u Kristu božanska narav potpuno upila ljudsku narav te su obje naravi jedno. Otud se njegova nauka zove *monofizitstvo*. Kad ju je opći crkveni zbor u Kalcedonu (u Maloj Aziji) god. 451. osudio te svečano izjavio da su u Kristu dvije naravi, božanska i ljudska, nepomiješane i ujedno tijesno povezane jednom, i to božanskom osobom Logosa ( = druga božanska osoba), Eutih to nije prihvatio. Mada osuđena, njegova nauka se u nekim zemljama (npr. u Egiptu, Etiopiji, Siriji i Armeniji) održala do danas.

[27] NESTORIJE (poslije 381 — oko 451), rođen u Antiohiji (nekada u Siriji, a danas u južnoj Turskoj: Antakya), carigradski patrijarh od 428. do 431. god. Kao učenik antiohijske teološke škole tako je snažno naglašavao ljudsko bivstvo Kristovo da je između ljudske i božanske naravi u Kristu na kraju preostala samo neka izvanjska veza: božanski Logos (druga božanska osoba) nastanio se — kaže — u čovjeku Kristu kao u hramu. Odatle je zaključio da je Bl. Djevica Marija samo Kristorodica, a ne Bogorodica, jer je, navodno, rodila samo Krista-čovjeka. To učenje je bilo osuđeno na općem saboru u Efezu god. 431. Nestorijevaca ima i danas, i to u Iraku, Iranu i Indiji.

što u čovjeku prebiva. To je krivo, jer u tom slučaju on ne bi bio *čovjek,* nego *u čovjeku.* A da je čovjek, jasno je po onomu što kaže Apostol u *Poslanici Filipljanima* 2,7: »Obličjem čovjeku nalik«; i *Ivan* u *Evanđelju* 8,40: Eto, tražite da ubijete mene, čovjeka koji sam vam govorio istinu što sam od Boga čuo«.

Sve nam ovo može služiti za poticaj i pobudu.

1.— Time se *učvršćuje naša vjera.* Jer, kad bi nam netko pričao o udaljenoj zemlji, a sam ne bi tamo bio, ne bismo mu vjerovali kao kad bi tamo uistinu bio. Dosljedno, kad su patrijarsi i proroci te Ivan Krstitelj prije Kristova dolaska govorili o Bogu, ljudi im nisu vjerovali tako kao Kristu, koji je s Bogom bio i čak je s njime jedno. Stoga je vjera koju nam je Krist predao mnogo čvršća. *Ivan* to naznačuje u *Evanđelju* 1,18: »Boga nitko ne vidje: Jedinorođenac — Bog — koji je u krilu Očevu, on nam ga obznani«. Odatle proizlazi da su mnoge tajne vjere, koje nam prije bijahu sakrite, postale očite poslije Kristova dolaska.

2.— Tim se *budi naša nada.* Sigurno je, doista, da Sin Božji nije za ništa došao k nama i uzeo naše tijelo, nego je to učinio za našu veliku korist. Stoga i napravio zamjenu, tj. uzeo naše živo tijelo i udostojao se roditi od Djevice da nas obdari svojim božanstvom; postao je čovjekom da čovjeka učini Bogom. U *Poslanici Rimljanima* 5,2 piše: Po njemu, u vjeri, imamo i pristup u ovu milost u kojoj stojimo i dičimo se nadom slave Božjih sinova« (po Vulg.).

3.— To *ražiže našu ljubav.* Nema očevidnijeg znaka Božje ljubavi nego što je činjenica da je Bog, stvoritelj svega, postao stvorom, da je naš Gospodar postao našim bratom, da je Sin Božji postao sinom čovječjim. Zato se u *Evanđelju po Ivanu* 3,16 kaže: »Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca«. Kad na to mislimo, naša će se ljubav prema Bogu ražeći i razbuktati.

4.— To nas potiče da *svoju dušu sačuvamo čistu.* Doista, naša je narav združenjem s Bogom toliko bila oplemenjena i uzdignuta da je bila primljena u zajed-

ništvo s božanskom osobom. Zato anđeo poslije Utjelovljenja nije dozvolio da mu se sv. Ivan klanja[28], dok je prije to dopustio i najvećim patrijarsima. Stoga čovjek, sjećajući se tog uzvišenja i držeći ga na pameti, mora smatrati da je protiv njegova dostojanstva ako grijehom obescijeni sebe i svoju narav. Radi toga sv. *Petar* kaže u svojoj *Drugoj poslanici* 1, 4: »Time smo obdareni dragocjenim, najvećim obećanjima, da po njima postanete zajedničari božanske naravi, umakavši pokvarenosti koja je u svijetu zbog požude«.

5.— Time se *raspaljuje naša želja da dođemo Kristu*. Ako bi neki kralj imao brata negdje daleko, taj bi želio doći k bratu kralju da kod njega prebiva. Tako i mi: budući da je Krist naš brat, moramo željeti biti s njime. To je naznačeno u *Evanđelju po Mateju* 24,28: »Gdje budu strvine, ondje će se skupljati orlovi«. I Apostol je imao želju otići i biti s Kristom[29]. Ta se želja u nama budi i raste dok promatramo Utjelovljenje.

---

[28] Usp. *Otk* 22, 8—9.
[29] Usp. *Fil* 1, 23.

## Četvrti članak:

### *Mučen pod Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan*

Kao što je kršćanin dužan vjerovati u utjelovljenje Sina Božjega, tako isti valja da vjeruje i u njegovu muku i uskrsnuće. Jer »nam ništa ne bi koristilo što smo se rodili da nismo imali sreću zadobiti otkupljenje«,[30] kako veli Grgur.[31] Činjenica, naime, da je Krist

---

[30] Te riječi nalazimo u Vazmenom hvalospjevu (duži oblik!), koji se pjeva na Vazmenom bdjenju. Nalazi se u *Missale Gothicum seu Gallicanum* (PL t. 72, col. 269 B) i sadrži baš gore navedene riječi. Na početku Hvalospjeva stoji da ga je sastavio i pjevao (edidit et cecinit) sv. Augustin. Nasuprot tomu neki smatraju da potječe od sv. Leona pape (PL 72, com. 268, bilj. e), neki opet da potječe od sv. Ambrozija (usp. Polycarpus Radó, *Enchiridion liturgicum*, II, Herder 1961, str. 1231). Najnoviji istraživači drže da je Hvalospjev nastao na području ranogalikanske liturgije (u Francuskoj) i djelomično prerađen u okolici Rima u 6. stoljeću. (Usp. *Lexicon für Theologie und Kirche*, sv. 3, Herder, Freiburg 1959, str. 1318.)

Zacijelo se u vrijeme sv. Tome taj Hvalospjev pripisivao sv. Grguru, koji je kao papa (590—604) imao veliku ulogu u oblikovanju rimske liturgije na Zapadu.

[31] Sv. GRGUR VELIKI (oko 540 — 604), papa i crkveni naučitelj, rođen u Rimu, prefekt toga grada od 572. do 575. god., monah od 575, papin zastupnik na carigradskom dvoru (579—585), konačno papa od god. 590. do smrti. — Napisao je brojna djela: a) *Liber regulae pastoralis* (Pravila pastve), odmah poslije 591; b) četrdeset *Homilijâ na Evanđelja*, izrečenih god. 590—591. a objavljenih oko god. 592/3, i 24 *Homilije na Ezekijela*, izrečene god. 593. a objavljene oko 601; c) *Dialogi* (Razgovori, 4 knjige), god. 593/4;

za nas umro, tako je bremenita da je naš um jedva može shvatiti; čak nikako ne ulazi u vidokrug našega (prirodnog) uma. To želi reći Apostol u *Djelima apostolskim* 13,41: »Djelo činim u vaše dane, djelo u koje ne biste vjerovali da vam ga tko ispriča«; i *Habakuk* 1,5: »U vaše dane činim djelo u koje ne biste vjerovali da vam ga tko ispriča«. Jer je tolika milost Božja i njegova ljubav prema nama da je on više za nas učinio nego što mi možemo zamisliti.

Dakako, ne smijemo zamišljati da je Krist tako podnio smrt te je njome i Božanstvo umrlo; samo je ljudska narav u njemu umrla. Nije, naime, umro ukoliko je bio Bog, nego ukoliko je bio čovjek. To pojašnjujem *trima* primjerima.

Jedan je u nama. Poznato je, naime, da se duša odijeli od tijela kad čovjek umre; ona ne umire, nego samo tijelo ili put. Tako i kod Kristove smrti nije umrlo Božanstvo, nego samo čovječja narav.

Ali, ako Židovi nisu ubili Boga, čini se da nisu sagriješili više nego da su ubili nekog drugog čovjeka.

Na to odgovaram: Pretpostavimo slučaj da je kralj odjeven u haljine pa da netko te haljine uprlja. Taj bi počinio isti zločin kao kad bi uprljao samoga kralja. Stoga Židovi, mada nisu mogli ubiti Boga, ubili su čovječju narav od Krista preuzetu, pa su zato kažnjeni kao da su ubili Riječ Božju.

Osim toga, Sin Božji je Božja Riječ, kako gore rekosmo. A utjelovljena Božja Riječ nalići kraljevoj riječi napisanoj na papiru. Tko bi rastrgao taj papir, smatrao bi se krivcem kao da je rastrgao kraljevu riječ. Slično se i grijeh Židova uračunava kao da su ubili Božju Riječ.

Je li bilo potrebno da Riječ Božja za nas trpi? I te kako! *Dva* su razloga zašto je bilo potrebno da Krist

---

d) *Moralia in Iob* (Ćudoredne pouke u vezi s Knjigom o Jobu, 35 knjiga), dovršeno oko 595.

Sv. Toma ga često navodi u svojim djelima. U ova četiri spisa, štampana u ovoj knjizi, ima sedam citata iz djela sv. Grgura.

trpi: prvi je ustuk protiv grijeha a drugi uzor za djelovanje.

A. *Ustuk protiv grijeha.* Protiv svih zala u koja upadamo zbog grijeha, nalazimo ustuk u Kristovoj muci. U *pet* zala upadamo:

1.— *Ljaga grijeha.* Kad čovjek griješi, nagrđuje svoju dušu; jer kao što je krepost ures duše, tako je grijeh ljaga na njoj. To naznačuje i *Baruh* 3,10: »Zašto, o Izraele, zašto si u zemlji neprijatelja... onečišćujuć se mrtvacima?« To odstranjuje muka Kristova, jer je Krist svojom mukom pripravio kupelj svoje krvi da u njoj opere grešnika. Tako stoji u *Otkrivenju* 1, 5: »Krvlju svojom opra nas od naših grijeha« (po Vulg). Krv Kristova pere dušu na krštenju, dajući joj snagu preporođenja. Zato, kad se netko okalja grijehom, nanosi uvredu Kristu i griješi, i griješi teže nego prije krštenja, kao što piše u *Poslanici Hebrejima* 10, 28—29: »Je li tko prekršio Zakon Mojsijev, bez milosrđa biva pogubljen na osnovi dvojice ili trojice svjedoka. Zamislite koliko li će goru kaznu zavrijediti tko Sina Božjega pogazi, i nečistom smatra krv Saveza kojom je posvećen?«

2.— *Uvreda Bogu.* Kao što tjelesan čovjek voli tjelesnu ljepotu, tako Bog voli duhovnu ljepotu, ljepotu duše. Kada se, dakle, duša okalja grijehom, Bog biva uvrijeđen a grešnik mu postaje mrzak. Tako piše u *Knjizi Mudrosti* 14,9: »Bogu su mrski i bezbožnik i bezbožnost njegova«. A tu Božju uvredu briše muka Kristova. Krist je, naime, zadovoljio Ocu za grijeh, za koji mu čovjek nije mogao zadovoljiti. Njegova ljubav i posluh bijahu veći od grijeha i prekršaja prvog čovjeka. Zato u *Poslanici Rimljanima* 5,10 piše: »Doista, dok još bijasmo neprijatelji, s Bogom se pomirismo po smrti Sina njegova«.

3.— *Slabost.* Kad čovjek jedanput sagriješi, misli da će se kasnije moći uzdržati od grijeha. Ali se dogodi posve obratno, jer prvim grijehom oslabi te biva skloniji da ponovno sagriješi. Grijeh sve više ovlada čovjekom, a čovjek se, koliko je do njega, stavlja u takav položaj da više ne može ustati, osim s Božjom pomoći.

Događa mu se kao onomu koji se bacio u bunar, iz kojega onda ne može izaći. Zbog toga, poslije nego je čovjek sagriješio, naša je narav oslabila i izopačila se, pa je čovjek postao skloniji grijehu. Krist je umanjio ovu nemoć i slabost mada je nije u potpunosti uklonio. Ipak je čovjek Kristovom mukom tako ojačan, a snaga grijeha tako umanjena da on više čovjekom ne vlada: čovjek se može boriti protiv grijeha i udaljiti se od njega, dabome uz pomoć milosti Božje udijeljene mu po sakramentima, koji su djelotvorni po muci Kristovoj.

4.— *Kazna.* Božja pravednost traži da tko god sagriješi, bude i kažnjen. Kazna se mjeri prema krivnji. Budući da je krivnja smrtnoga grijeha beskonačna — jer je protiv neizmjernog dobra, Boga, čije zapovijedi grešnik prezire — zato je i kazna za smrtni grijeh beskonačna. No, Krist nas je svojom mukom te kazne oslobodio, sam je ponijevši. Tako stoji u *Prvoj Petrovoj poslanici* 2,24: »On u tijelu svome grijehe naše (tj. kaznu za grijeh) ponese«. Kristova je muka, naime, imala takvu snagu da može okajati sve grijehe cijeloga svijeta, pa bilo ih na milijune. Radi toga su krštenici po Kristu oslobođeni od svih grijeha, radi toga također svećenik može opraštati grijehe, radi toga onaj tko se većma upriliči Kristovoj muci postiže veće oproštenje i zaslužuje veće milosti.

5.— *Izgon iz Kraljevstva* (Božjega). Doista, oni koji uvrijede kraljeve primorani su ići u progonstvo. Tako i čovjek zbog grijeha biva protjeran iz raja. Stoga je i Adam poslije grijeha bio istjeran iz raja zemaljskoga, a vrata se zatvoriše. Krist ta vrata svojom mukom otvori te pozove prognanike u Kraljevstvo. Kad se, naime, otvori Kristov bok, otvoriše se i rajska vrata, a kad isteče njegova krv, ljaga bi izbrisana, Bog umilostivljen, slabost uklonjena, kazna okajana, prognanici pozvani u Kraljevstvo. Zato je odmah razbojniku rečeno: »Danas ćeš biti sa mnom u raju«[32] To nije rečeno nekomu prije tog događaja: ni Adamu, ni Abrahamu,

---

[32] *Lk* 23, 43.

ni Davidu, nego »danas«, tj. tek kad vrata bjehu otvorena, razbojnik zatraži i nađe milost. U *Poslanici Hebrejima* 10,19 piše: »Imamo slobodan ulaz u Svetinju po krvi Isusovoj«.

Tako je pojašnjena korisnost Kristove muke ukoliko je lijek.

B. Ali nam nije manje korisna *ukoliko nam je uzor*.

Doista, Kristova muka je, kako kaže sv. *Augustin*[33], dostatna da posvema oblikuje naš život. Tko god hoće da živi savršeno, ne treba ništa drugo da prezre nego što je Krist prezreo na križu, i poželi što je Krist poželio.

1.— Nijedan uzor kreposti nije daleko od križa. Ako, naime, tražiš *uzor ljubavi*, *Ivan* u svom *Evanđelju* 15, 13 veli: »Nitko nema veće ljubavi od ove da položi svoj život za prijatelje svoje«. To je učinio Krist na križu. Zato, ako je za nas dao svoj život, ne smije nam biti teško podnijeti bilo koje zlo za njega. U *Psalmu* 115,12 se pjeva: »Što da uzvratim Gospodinu za sve što mi je učinio?«

2.— Ako tražiš *uzor strpljivosti*, nema uzvišenijeg od onog na križu. Dvoje, naime, čini da strpljenje bude veliko: ili kad se strpljivo podnose velike teškoće, ili kad se podnosi ono što bi se moglo izbjeći, a ne izbjegava se. A Krist je na križu podnio velike muke, kako piše u *Tužaljkama* 1,12: »Svi vi što putem prolazite, pogledajte i vidite ima li boli kakva je bol moja«. Podnio ih je i strpljivo, kako piše u *Prvoj Petrovoj poslanici 2,23:* »Mučen nije prijetio«, i kod *Izaije* 53,7: »Kao jagnje na klanje odvedoše ga; ko ovca, nijema pred onima što je strižu, nije otvorio usta svojih«.

Krist je također mogao izbjeći, a nije izbjegao, kako piše u *Evanđelju po Mateju* 26, 53: »Ili, zar misliš da ja ne mogu zamoliti Oca svoga i eto umah uza me više od dvanaest tisuća anđela?«

Velika je, dakle, Kristova strpljivost na križu. U *Poslanici Hebrejima* 12,1—2 piše: »Sa strpljenjem trči-

[33] Usp. *Sermo 46 de pastoribus in Ezechielem 34*, c. 5, n. 10—11; AM t. 5, col. 230; PL 38, col. 275.

mo na utakmici koja nam je određena, upirući pogled u začetnika i dovršitelja vjere, u Isusa, koji namjesto određene mu radosti podnese križ, ne mareći za sramotu«.

3.— Ako tražiš *uzor poniznosti*, pogledaj Raspetoga. Bog je htio biti suđen pod Poncijom Pilatom i umrijeti. Naznačeno je to u *Knjizi o Jobu* 36,17: »Parnicu tvoju sude kao parnicu bezbožnika« (po Vulg.), i u *Knjizi Mudrosti* 2,20: »Osudimo ga na smrt sramotnu«. Gospodar htjede umrijeti za slugu, Kralj anđela za čovjeka. U *Poslanici Filipljanima* 2,8 piše: »Ponizi sam sebe, poslušan do smrti«.

4.— Ako tražiš *uzor poslušnosti*, pođi za njim: on je bio poslušan Ocu do smrti. U *Poslanici Rimljanima* 5,19 kaže se: »Kao što neposluhom jednoga čovjeka mnogi postadoše grešnici, tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici«.

5.— Ako tražiš *uzor preziranja zemaljskih dobara*, pođi za njim: on, koji je Kralj kraljeva i Gospodar gospodara i u kojemu je sakriveno sve blago mudrosti i znanja, na križu je bio svučen, izrugan, izudaran, trnjem okrunjen i žučju i octom napojen te umro. Zato neka te ne zaokupljaju haljine i bogatstvo, jer »podijeliše među se haljine moje«, kako se kaže u *Psalmu* 21,19; ne časti, jer sam ja doživio poruge i udarce; ne dostojanstva, jer spletoše trnovu krunu i postaviše mi je na glavu; ne naslade, jer »u mojoj žeđi napojiše me octom«, kako je rečeno u *Psalmu* 68,22.

*Augustin* kaže tumačeći *Poslanicu Hebrejima* 12, 2 (»koji umjesto radosti što stajaše pred njim podnese križ, prezrevši sramotu«): »Čovjek Isus Krist potcijeni sva zemaljska dobra da bi nam pokazao kako ih treba prezreti«.[34]

---

[34] Usp. *Sermo de contemptu mundi*, c. 5. Nalazi se među djelima sv. Augustina AM t. 6, Appendix, col. 294; PL 39.

Peti članak:

*Sašao nad pakao, treći dan uskrsnuo od mrtvih*

Smrt se Isusova zbila, kao što je rečeno, odjeljenjem duše od tijela, kako to biva i u ostalih ljudi. Ali je Božanstvo bilo tako neraskidivo združeno s čovjekom Kristom da je — unatoč odjeljenju duše od tijela – Božanstvo uvijek ostalo na najsavršeniji način združeno i s dušom i s tijelom. Zato je Sin Božji u grobu bio s tijelom, a s dušom je sišao »nad pakao« (u carstvo smrti).[35]

*Četiri* su razloga zašto je s dušom sašao nad pakao.

1.— Da *podnese cijelu kaznu za grijeh* i tako okaje čitavu krivicu. Kazna za grijeh čovjeka nije samo tjelesna smrt nego se odnosi i na dušu jer se grijeh tiče i

[35] Kod nas se uobičajio izraz da je Isus sišao »*nad pakao*«. To bi imalo odgovarati hebrejskom izrazu »u šeol«, grčkom »u had« (*Dj 2, 27*), latinskom »u podzemni svijet« (ad inferos ili ad inferna). Uzevši u obzir te izraze, moglo bi se reći da je Isus sišao u »Podzemlje« ili u »carstvo smrti«, kako kažu knjige Novoga zavjeta (*Dj* 2, 24.27.31;*Ef* 4, 8—10; *1 Pt* 3, 19). Istina, sam izraz »Podzemlje« ili »carstvo smrti« dosta je neodređen, kao, uostalom, i izraz »šeol«, »had« ili »inferi«, ali je kršćanska misao naknadno postala jasnija, te, npr., sv. Toma (u *Sumi teologije,* III, 52, 2) jasno razlikuje onaj dio Podzemlja gdje su osuđeni (to je pakao), kamo Krist nije sišao, i onaj dio gdje bijahu pravednici Staroga zavjeta, kamo je Krist sišao da ih konačno oslobodi i uvede u nebo. Upravo to hoće da kaže naš hrvatski izričaj: da je Krist sišao »*nad* pakao«, a ne »*u* pakao«.

duše; zato je ona bila lišena gledanja Boga. Da bi se ta kazna oprostila, još nije bila dana Bogu zadovoljština. Stoga su poslije smrti — u vrijeme prije Kristova dolaska — svi, pa i sveti oci, silazili u carstvo smrti. Da u potpunosti podnese kaznu što su je grešnici zaslužili, Krist htjede ne samo umrijeti nego i dušom svojom sići »nad pakao«. Zbog toga se kaže u *Psalmu* 87,5: »Broje me k onima što u grob silaze, postadoh sličan nemoćniku, slobodan između mrtvih« (po Vulg.). Drugi su tu bili kao sluge, a Krist kao slobodan.

2.— Da na savršen način *priteče u pomoć svojim prijateljima.* Imao je, doista, svojih prijatelja ne samo na svijetu nego i u carstvu smrti. Naime, po tom je netko Kristov prijatelj što živi u ljubavi. U carstvu mrtvih bilo je mnogo onih koji su preminuli s ljubavlju i vjerom o Onoga koji je imao doći, kao Abraham, Izak, Jakov, Mojsije, David i drugi pravedni i savršeni muževi. Budući da Isus bijaše već pohodio svoje na svijetu i svojom smrću im pritekao u pomoć, htjede također posjetiti i svoje u carstvu mrtvih i donijeti im pomoć sišavši k njima. To se slaže s *Knjigom Sirahovom* 24, 45 (Vulg.): »Prodrijet ću u cijelo podzemlje, vidjet ću sve koji spavaju i prosvijetlit ću sve koji se uzdaju u Gospodina«.

3.— Da *potpuno pobijedi đavla.* Tada neki kralj potpuno pobijedi drugoga kad ga ne samo svlada na bojnom polju nego ga napadne u vlastitom domu te osvoji njegovu prijestolnicu i kuću. Krist pak bijaše đavla pobijedio i svladao na križu. Zato i kaže, u *Evanđelju po Ivanu 12,31:* »Sada je sud ovome svijetu, sada će knez ovoga svijeta (tj. đavao) biti izbačen«. Stoga, da ga *potpuno* pobijedi, htjede mu oteti sjedište njegova kraljevstva i vezati ga u vlastitoj kući, a to je pakao. Siđe, dakle, nad pakao, razori sve njegovo, sveže ga i oplijeni. Tako je napisano u *Poslanici Kološanima* 2,15: »Oplijeni Vrhovništva i Vlasti, javno to pokaza, u pobjedničkoj povorci ih sa sobom vodi« (po Vulg.).

Kao što je Krist primio u posjed nebo i zemlju, htjede primiti u posjed i Podzemlje, da se tako — pre-

ma *Poslanici Filipljanima* 2,10 — »na ime Isusovo prigne svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnika«. A i u *Evanđelju po Marku* 16,16: »U ime će moje izganjati zloduhe«.

4.— Konačno, da *oslobodi svete koji su bili u carstvu mrtvih.* Krist je htio pretrpjeti smrt da žive oslobodi od smrti; slično je htio saći nad pakao, u carstvo mrtvih, da oslobodi one koji bijahu tamo. To naznačuje *Zaharija* 9,11: »A i tebi, zbog krvi tvoga Saveza, vratit ću sužnje tvoje iz jama bezvodnih«. Nešto se slično nalazi kod *Hošee* 13,14: »Ja ću ih izbaviti od vlasti Podzemlja, od smrti ću ih izbaviti. Bit ću tvoja smrt, o smrti, ujed tvoj, Podzemlje« (po Vulg.).

No, mada je Krist potpuno uništio smrt, nije i Podzemlje. Nije, naime. sve oslobodio iz Podzemlja, nego samo one koji su bili bez smrtnoga grijeha i uz to i bez iskonskog (istočnog) grijeha; od njega su, naime, — *kao pojedinačne osobe* — bili oslobođeni obrezanjem. Djeca pak koja nisu imala upotrebu razuma kad su umrla a preminula su prije obrezanja, spašena su (oslobođena od iskonskog grijeha) vjerom roditelja vjernika. Što se tiče odraslih, oni su spašeni žrtvama i vjerom u Krista koji je imao doći. Ipak svi bijahu tamo (u Podzemlju) zbog Adamova iskonskog grijeha, od kojega — *kao nosioci ljudske naravi* — ne mogahu biti oslobođeni nego po Kristu.[36] On, dakle, ostavi tamo one

[36] Sv. Toma to jasnije tumači u *Sumi teologije,* III, 52, 5 in corp. et ad 2. Tu uči da su ljudi bili dužni podnijeti kaznu s dva razloga: za osobne grijehe i za grijeh cjelokupne ljudske naravi koji od praroditelja čovječanstva prelazi na sve ljude (to je iskonski ili istočni grijeh). Starozavjetni sveti oci su — po vjeri u budućeg Spasitelja — još za života bili oslobođeni od krivnje svakog grijeha, bilo osobnog, bilo iskonskog, kao i od kazne za osobne grijehe, ali *nisu mogli biti oslobođeni od kazne za iskonski grijeh,* jer Krist još nije bio platio cijenu ljudskog otkupljenja, pa stoga nisu imali pristup u raj. Kad je Isus tu cijenu platio, sišao je u Podzemlje i oslobodio ih je i od te kazne *koja je pripadala čovječjoj naravi kao takvoj* — i tako im otvorio rajska vrata.

koji su umrli u smrtnom grijehu i neobrezanu djecu.[37] — Tako se obistinilo što je rečeno: »Bit ću ujed tvoj, Podzemlje!«[38]

Na taj je način, dakle, pojašnjeno da je Krist sašao nad pakao i zašto je to učinio.

Iz toga možemo izvući *četiri* zaključka za našu kršćansku izgradnju.

1.— Moramo imati *čvrstu nadu u Boga.* Jer, u ma kolikoj se nevolji čovjek našao, ipak se uvijek mora nadati Božjoj pomoći i u nju se uzdati. Doista, ništa nije tako teško kao nalaziti se u carstvu mrtvih. Ako je, dakle, Krist oslobodio one koji bijahu tamo, mnogo se više svaki prijatelj Božji mora nadati da će ga on osloboditi od svake nevolje. Tako piše u *Knjizi Mudrosti* 10, 13—14: »Ona (tj. Božja Mudrost) nije ostavila prodanog pravednika... S njime je u tamnicu sišla, te ga ni u okovima nije zapustila«. A jer Bog posebno pomaže svojim slugama, onaj koji služi Bogu treba da se na poseban način osjeća sigurnim. Tako stoji u *Knjizi Sirahovoj* 34,14: »Tko se boji Gospoda, ne boji se ničega i ne straši se, jer je Gospod nada njegova«.

2.— Moramo *pobuditi strah,* a kloniti se preuzetnosti. Premda je Krist trpio za grešnike i sašao nad pakao, nije ipak oslobodio sve, nego samo one koji su bili bez smrtnoga grijeha, kako rekoh. A one koji su umrli u smrtnom grijehu, ostavio je (u paklu). Zbog toga neka se nitko ne nada oproštenju koji je tamo sišao u smrtnom grijehu. I tako će dugo ostati u paklu koliko sveti oci u raju, kao što stoji napisano u *Evan-*

---

[37] Oni koji su umrli sa smrtnim grijehom ostali su u onom dijelu Podzemlja (ili u onom stanju) koji zovemo pakao, a »neobrezana djeca« (ovdje zacijelo misli na djecu roditelja koji nisu vjerovali u Boga i njegovu spasiteljsku Providnost; usp. *Sumu teologije* III, 70, 4 ad 2) ostala su u onom dijelu (ili u onom stanju) u kojem su bili pravednici Staroga zavjeta. To mjesto ili stanje zove se »limbus puerorum« (usp. *Supplementum Sume,* 69, 6); to je stanje nekog prirodnog blaženstva (usp. sv. TOMU, 2 Sent., dist. 33, q. 2, a. 2).

[38] *Hoš* 13, 14 (po Vulg.).

*đelju po Mateju* 25,46: »Otići će ovi u muku vječnu, a pravednici u život vječni«.

3.— Moramo *biti brižljivi*. Budući da je Krist radi našega spasenja sašao nad pakao, i mi moramo češće duhom tamo silaziti da promotrimo one kazne; tako je činio onaj sveti Ezekija, koji kod *Izaije* 38,10 ovako kaže: »Govorio sam: U podne dana svojih ja moram otići. Na vratima podzemlja mjesto mi je dano«. Doista, tko često u duhu tamo silazi za vrijeme života, neće lako tamo sići u času smrti, jer to promišljanje odvraća od grijeha. Vidimo da se ljudi ovoga svijeta čuvaju krivičnih djela zbog vremenite kazne; koliko se više, dakle, moraju čuvati paklene kazne, koja je veća i po trajanju, i po žestini, i po mnogostrukosti! Zato veli *Knjiga Sirahova* 7,36: »U svim svojim djelima misli na svoj konac, pa nećeš nikada griješiti«.

4.— Moramo tu gledati *uzor ljubavi*. Krist je sašao nad pakao da oslobodi svoje. I mi moramo tamo silaziti da pomognemo svojima. Oni su, naime, nemoćni, ali mi možemo pomoći onima koji su u čistilištu. Bio bi okrutan onaj koji ne bi pomogao ljubljenoj osobi u zemaljskom zatvoru, ali bi bio mnogo okrutniji onaj koji ne bi pomogao prijatelju u čistilištu, jer nema usporedbe ovozemaljskih i čistilišnih kazna. Zato se u *Knjizi o Jobu* 19,21 kaže: »Smilujte mi se, prijatelji moji, jer Božja me je ruka udarila«; a u *Drugoj knjizi o Makabejcima* 12,46: »Svakako, sveta i pobožna misao. Zato je (Juda Makabejski) za pokojne prinio žrtvu naknadnicu, da im se grijesi oproste«.

A pomažemo im glavno na *tri* načina, kako uči *Augustin:* misama, molitvama i milostinjama.[39] *Grgur*

---

[39] *Sermo 191: In Cathedra S. Petri II.* Nalazi se među djelima sv. Augustina mada vjerojatno nije od njega. AM t. 5, Appendix, col. 319; PL 39, 2102. — Slične misli se nalaze u pravim djelima sv. Augustina, npr. u *Enchiridion... de fide, spe et caritate*, c. 110, n. 29; AM t. 6, col. 238; PL 40; ili u: *Sermo 159: de verbis Apostoli Rom.* 8, c. 1; *AM* t. 5, col. 765; PL 38, 868.

dodaje *četvrti* način: post.[40] Tomu se ne smijemo čuditi jer i na ovom svijetu prijatelj može zadovoljiti za prijatelja. Dakako, sve to važi dok govorimo o onima koji su u čistilištu.

Potrebno je da čovjek spozna dvije stvarnosti: slavu Božju i paklenu kaznu. Ljudi, slavom privučeni i kaznama prestrašeni, čuvaju se grijeha i od njih se odvraćaju. Ali je veoma teško spoznati te zbilje. Zato se s obzirom na slavu (Božju) govori u *Knjizi Mudrosti* 9,16: »Što je na nebu, tko će istražiti?« To je, doduše, zemaljskim bićima teško, kako se kaže u *Evanđelju po Ivanu* 3,31: »Tko je sa zemlje, zemaljski govori«, ali nije teško duhovnim bićima, jer »tko dolazi s neba, on je iznad sviju«, kako se kaže na navedenom mjestu. Zbog toga je Bog sišao s neba i utjelovio se da nas pouči o nebeskim zbiljama.

Bilo je također teško upoznati paklene kazne. U *Knjizi Mudrosti* 2,1 stoji napisano: »Još nije poznat tko bi se iz Podzemlja izbavio«. Tako su govorili bezbožnici, ali se sada to ne može kazati jer Krist, kao što je sišao s neba da nas pouči o nebeskoj stvarnosti, tako je ustao iz carstva smrti da nas pouči i o toj zbilji. Zbog toga je potrebno vjerovati ne samo da je postao čovjekom i umro nego i da je uskrsnuo od mrtvih. Zato se i kaže: »Treći dan uskrsnuo od mrtvih«.

Mnogi su uskrsnuli od mrtvih, kao Lazar, sin udovice iz Naima i kći nadstojnika sinagoge. Ali se uskrsnuće Kristovo razlikuje od uskrsnuća ovdje spomenutih i ostalih; razlikuje se u *četiri* točke:

1.— Razlika je gledom na *uzrok uskrsnuća*. Oni koji su uskrsnuli nisu uskrsnuli svojom snagom, nego Kristovom ili na zagovor nekog sveca. A Krist je uskrsnuo vlastitom snagom, jer nije bio samo čovjek nego i Bog, i božanstvo Riječi nikad nije bilo odijeljeno ni od duše ni od tijela. Radi toga, kad Krist ushjede, njegovo se tijelo združilo s dušom. U *Evanđelju po*

[40] Nalazi se u: GRATIANUS, *Decretum*, p. II, causa 13, q. 2, can. 22; ed. Richter-Friedberg, I, 728. Nije točno poznato iz kojega je djela sv. Grgura Velikoga gornji navod uzet.

*Ivanu* 10, 18 Isus izjavljuje: »Vlast imam položiti ga (život), vlast imam opet ga uzeti«. I premda je umro, nije umro iz slabosti ili nužde, nego u snazi i dobrovoljno. To je očito jer, kad je ispustio duh, zavikao je jakim glasom, a to ne mogu učiniti oni koji umiru iz nemoći. Radi toga je satnik kazao, kako čitamo u *Evanđelju po Mateju* 27,54: »Uistinu, Sin Božji bijaše ovaj!« Kao što je svojom vlašću položio svoj život, tako ga je svojom vlašću opet uzeo. Zato se i kaže da je »uskrsnuo«, a ne da je bio uskrišen, kao od nekoga drugoga. Tomu se ne protivi ono što je napisano u *Djelima apostolskim* 2,32: »Toga Isusa uskrisi Bog!« Uskrisio ga je, naime, Otac i Sin; jer je ista moć Oca i Sina.

2.— Razlika je s obzirom na *život na koji je uskrsnuo.* Krist je uskrsnuo na život slavni i neraspadljivi, kao što kaže i Apostol u *Poslanici Rimljanima* 6,4: »Krist bi uskrišen od mrtvih slavom Očevom«, dok su drugi bili uskrišeni na isti život kojim su živjeli prije, kao npr. Lazar i drugi.

3.— Razlika je i gledom na *djelotvornost i plod,* jer snagom uskrsnuća Kristova uskrsavaju svi. To je naznačeno u *Evanđelju po Mateju* 27,52: »Tjelesa mnogih svetih preminulih uskrsnuše«. A Apostol kaže u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,20: »Krist uskrsnu od mrtvih, prvina usnulih«.

Ali, svrati pozornost na to da je Krist kroz muku ušao u svoju slavu, da nas pouči kako i mi možemo u nju stići. *U Evanđelju po Luki* 24,26 čitamo: »Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi i tako uđe u svoju slavu?«, a u *Djelima apostolskim* 14,21: »Kroz mnoge nam je nevolje ući u kraljevstvo Božje«.

4.— Razlika je, konačno, u pogledu *vremena.* Uskrsnuće ostalih dogodit će se na koncu svijeta, osim što je nekima dana povlastica da uskrsnu prije, kao npr. Blaženoj Djevici, i kako se pobožno vjeruje, sv. Ivanu Evanđelisti; Krist je, naprotiv, uskrsnuo treći dan. Razlog je tomu što je on uskrsnuo, umro i rodio se radi našega spasenja, pa zato htjede uskrsnuti kad je dovršio naše spasenje. Da je uskrsnuo odmah, ne bi se

vjerovalo da je umro. A da je puno odgodio, učenici ne bi ustrajali u vjeri, pa onda ne bi bilo koristi od njegove muke. To naznačuje *Psalam* 29,10: »Kakva je korist od krvi moje, kakva korist da se raspadnem?« (po Vulg.). Zato je uskrsnuo treći dan: *i* da bude jasno da je umro, *i* da učenici ne izgube vjeru.

Ti spasenjski događaji nam pružaju *četiri* poticaja za duhovnu izgradnju.

1.— Hrabre nas u nastojanju da iz smrti duše, u koju smo upali grijehom, *ustanemo na život pravednosti.* Ta se pravednost stiče obraćenjem. Tako Apostol kaže u *Poslanici Efežanima* 5,14: »Probudi se, ti što spavaš, ustani od mrtvih, i zasvijetlit će ti Krist«. To je prvo uskrsnuće, o kojem govori i *Otkrivenje* 20, 6: »Blažen i svet onaj tko je dionik toga prvog uskrsnuća!«

2.— Potiču nas da *ne odgađamo duhovno uskrsnuće* sve do smrti, nego da to učinimo odmah, jer je Krist uskrsnuo treći dan. Tako kaže *Knjiga Sirahova* 5,70 »Ne oklijevaj se vratiti Gospodinu, i ne odgađaj iz dana u dan«. Jer, u bolesti nećeš misliti na spasenje, a ustrajanjem u grijehu gubiš dio svih dobrih djela što se vrše u Crkvi i upadaš u mnoga zla. Također đavao, što dulje nekoga posjeduje, teže ga pušta, kaže *Beda.*[41]

3.— Uče nas da ustanemo na neraspadljiv život, tj. da ne umremo ponovno, nego *ustanemo s namjerom ne griješiti više.* U tom smislu govori *Poslanica Rimljanima* 6,9.11—13: »Krist uskrišen od mrtvih više ne umire, smrt njime više ne gospoduje... Tako i vi: smatrajte sebe mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu! Neka, dakle, ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu, da slušate njegove požude; i ne predajite grijehu udova svojih za oružje nepravde, nego sebe, od mrtvih oživjele, predajte Bogu«.

---

[41] BEDA ČASNI (672/3 — 735), engleski benediktinac, crkveni naučitelj. Napisao je dosta knjiga, npr. *Tumačenje Knjige o Jobu, Evanđelja po Mateju, Evanđelja po Ivanu, Mudrih izreka* i dr. Posebno je značajna njegova *Crkvena povijest engleskog naroda.* Njegovi su spisi izdani u PL 90—95.

4.— Navode nas da ustanemo na život novi i slavni, tj. da *izbjegavamo prigode i uzroke smrti i grijeha.* To je naznačeno u *Poslanici Rimljanima* 6,4: »Kao što Krist slavom Očevom bî uskrišen od mrtvih, i mi hodimo u novosti života«. Taj novi život je život pravednosti, koja obnavlja dušu i vodi je u život slave. Amen.

## Šesti članak:

*Uzašao na nebesa, sjedi o desnu Boga Oca svemogućega*

Osim u Kristovo uskrsnuće, treba vjerovati i u njegovo uzašašće, koje se zbilo četrdeseti dan. Zato kažemo: »Uzašao na nebesa«.

U vezi s tim treba primijetiti *troje:* Uzašašće je bilo uzvišeno, razložno i korisno.

*Prvo:* bilo je *uzvišeno* jer je uzašao na nebo. Nebo se uzimlje u *tri* značenja.

1.— »Nebo« može značiti *prostor nad svim tvarnim nebesima.* Na to misli Apostol u *Poslanici Efežanima* 4,10 kad kaže: »Uzađe iznad svih tvarnih nebesa«. To je prvi put započelo s Kristom, jer ljudsko tijelo prije bijaše samo na zemlji; i Adam je bio u raju zemaljskom, (a ne nebeskom).

2.— Riječ »nebo« ima i drugo značenje: iznad duhovnih nebesa, tj. *iznad duhovnih bića.* U tom smislu *Poslanica Efežanima* 1,20 govori: »Posjede ga sebi zdesna na nebesima iznad svakog Vrhovništva i Vlasti i Moći i Gospodstva i svakog imena ne samo na ovom svijetu nego i u budućemu. Sve mu podloži pod noge«.

3.— »Nebo« znači i položaj *s desne strane Očeve.* To je naznačeno kod *Danijela* 7,13: »Gle na oblacima nebeskim dolazi kao Sin čovječji. On se približi Pradavnome«. A u *Evanđelju po Marku* 16,19 piše: »I Gospodin Isus, pošto im to reče, bude uzet na nebo i sjede zdesna Bogu«.

Dakako, kad je riječ o Bogu, desna strana se ne uzimlje doslovno, nego u prenesenom smislu. Kad se

kaže da Krist sjedi zdesna Ocu, to znači da je, ukoliko je Bog, jednak Ocu, a ukoliko je čovjek, da uživa najveće prednosti. To je već đavao priželjkivao, kako čitamo kod *Izaije 14,13:* »Uspet ću se na nebesa, povrh zvijezda Božjih prijesto ću sebi dići. Na zbornoj ću stolovati gori na krajnjem sjeveru. Uzaći ću u visine oblačne, bit ću jednak Višnjemu«. To je postigao samo Krist, pa zato kažemo. »Uzašao je na nebesa«. A u *Psalmu* 109,1 pjevamo: »Reče Gospodin (Jahve) Gospodinu mojemu: Sjedi mi zdesna!«

*Drugo*: uzašašće Kristovo, ukoliko znači uzlazak na nebo, bilo je *razložno*, i to s *tri* razloga:

1.— Krist spada u nebo *zbog svoje naravi*. Prirodno je da se svatko vrati tamo odakle vuče podrijetlo. A Krist vuče podrijetlo od Boga, koji je nad svime. U tom smislu sam Isus kaže, u *Evanđelju po Ivanu* 16,28: »Izišao sam od Oca i došao na svijet. Opet ostavljam svijet i odlazim Ocu«; također u gl. 3, 13: »Nitko nije uzašao na nebo doli onaj koji siđe s neba, Sin čovječji«. Premda i sveci uzlaze na nebo, ne uzlaze kao Krist. Krist, naime, uziđe svojom moći, a sveci privučeni od Krista, kao što je naznačeno u *Pjesmi nad pjesmama* 1, 3: »Povuci me za sobom«. Ili se može kazati i ovako: nitko ne uzlazi na nebo doli Krist; zato sveti uzlaze samo ukoliko su udovi Krista, koji je glava Crkve. U *Evanđelju po Mateju* 24,28 čitamo: »Gdje budu strvine, ondje će se skupljati i orlovi«.

2.— Kristu pripada nebo *zbog njegove pobjede*. Doista, Krist je poslan na svijet da se bori protiv đavla, i u toj je borbi odnio pobjedu. Zbog toga je zaslužio da bude uzvišen nad sva stvorenja. U *Otkrivenju* 3,21 izjavljuje: »Ja pobijedih i sjedoh s Ocem svojim na prijestolje njegovo«.

3.— Krist je zaslužio da uzađe na nebo — *zbog svoje poniznosti*. Doista, nitko nije bio tako ponizan kao Krist, koji premda je Bog, htjede postati čovjekom, i premda je Gospodar, htjede preuzeti lik sluge, postavši poslušan do smrti, kako piše u *Poslanici Filipljanima* 2,7—8, i siđe čak nad pakao. Stoga je zaslužio da bude uzvišen do neba. do Božjeg prijestolja. Poniznost je

put k uzvišenju, kako čitamo u *Evanđelju po Luki* 14,11: »Koji se ponizuje, bit će uzvišen«, i u *Poslanici Efežanima 4,10:* »Koji siđe, isti je onaj koji i uzađe ponad sva nebesa, da sve ispuni«.

*Treće*: uzašašće Kristovo bilo je *korisno* s obzirom na *troje:*

1.— Najprije, *zbog vodstva:* uzašao je da nas tamo povede. Mi, naime, nismo znali puta, a on nam ga je pokazao. To je naznačeno kod *Miheja 2,13:* »Pred njima će ići njihov kralj, Gospodin«. Također nam je svojim uzašašćem osigurao posjed nebeskoga kraljevstva, kao što kaže u *Evanđelju po Ivanu* 14,2: »Idem pripraviti vam mjesto«.

2.— Zatim, *radi naše sigurnosti:* uzašao je da se zauzima za nas, kako čitamo u *Poslanici Hebrejima* 7,25: »Može do kraja spasavati one koji po njemu pristupaju k Bogu — uvijek živ, da se za nas zauzima«; također čitamo u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 2,1: »Zagovornika imamo kod Oca — Isusa Krista«.

3.— Najzad, radi toga da *k sebi privuče naša srca.* To je u smislu onoga što kaže *Evanđelje po Mateju* 6,21: »Gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce«. Na taj način ćemo manje cijeniti ovozemno (nego nebesko), kao što Apostol potiče u *Poslanici Kološanima* 3,1: »Ako ste suuskrsli s Kristom, tražite ono što je gore, gdje Krist sjedi zdesna Bogu! Za onim gore težite, ne za zemaljskim!«

## Sedmi članak:

### *Odonud će doći suditi žive i mrtve*

Kralj i gospodar imaju pravo suditi. To nagoviještaju *Mudre izreke* 20,8: »Kralj koji sjedi na stolici sudačkoj, istražuje svako zlo svojim očima«. Budući, dakle, da je Krist uzašao na nebo i sjedi zdesna Bogu kao gospodar svega, bjelodano je da mu pripada sud. Stoga u »pravilu katoličke vjere« (tj. u Vjerovanju) ispovijedamo: »Doći će suditi žive i mrtve«.

To su rekli i anđeli, kako stoji u *Djelima apostolskim* 1,11: »Ovaj Isus koji je od vas uzet na nebo isto će tako doći kao što ste vidjeli da odlazi na nebo«.

U vezi s tim sudom *troje* treba držati na pameti: način kako će se sud odvijati; činjenicu da se toga suda treba bojati; način kako se treba na nj pripraviti.

S obzirom na *način na koji će se sud odvijati,* promotrit ćemo tko je sudac, koga će suditi i o čemu.

Sudac je Krist. *U Djelima apostolskim* 10,42 čitamo: »Ovo je onaj koga Bog postavi za suca živima i mrtvima«. To važi bilo da pod riječju »mrtvi« shvatimo grešnike, a pod riječju »živi« pravednike, bilo da pod riječju »živi« razumijemo one koji će tada živjeti, a pod riječju »mrtvi« sve preminule. A Krist je sudac ne samo kao Bog nego i kao čovjek, i to *s tri razloga:*

1.— Nužno je da pozvani na sud *vide suca.* Božanstvo je tako divno da ga nitko ne može vidjeti a da ne osjeti sreću. Zbog toga ga nijedan osuđenik ne može vidjeti, jer bi se tada radovao. Stoga je nužno da se pojavi u obličju čovjeka, kako bi ga svi vidjeli.

U *Evanđelju po Ivanu* 5,27 piše: »Vlast mu dade da sudi, jer je Sin čovječji«.

2.— Krist je kao čovjek *zaslužio tu službu.* On je, naime, kao čovjek nepravedno osuđen, pa ga je stoga Bog postavio sucem cijeloga svijeta. To je naznačeno u *Knjizi o Jobu* 36,17: »Budući da je tvoja parnica smatrana parnicom bezbožnika, primit ćeš službu suđenja« (po Vulg.).

3.— Da ljudi *ne budu zdvojni,* svjesni da im sudi čovjek. Kad bi ih sam Bog sudio, ljudi bi očajali od straha. Zato u *Evanđelju po Luki* 21,27 piše: »Ugledat će Sina čovječjega gdje dolazi u oblaku«.

A sudit će sve koji žive, koji su živjeli ili će živjeti. Tako kaže Apostol u *Drugoj poslanici Korinćanima* 5,10: »Svima nam se pojaviti pred sudištem Kristovim, da svaki dobije što je kroz tijelo zaradio, bilo dobro, bilo zlo«.

Prema Grgurovim riječima postoji *četvorostruka* razlika među onima koji će biti suđeni, a ti su ili dobri, ili zli.

Neki od *zlih* bit će osuđeni bez suđenja. Na primjer oni koji ne vjeruju; o njihovim se djelima neće raspravljati, jer »tko ne vjeruje, već je osuđen«, kaže se u *Evanđelju po Ivanu* 3,18. A drugi zli bit će suđeni i osuđeni. Na primjer oni koji su vjerovali, ali su umrli u smrtnom grijehu. Apostol u *Poslanici Rimljanima* 6,23 uči: »Plaća je grijeha smrt«. Vjera koju su imali neće ih osloboditi od suda.

Neki od *dobrih* spasit će se bez suđenja, to su »siromašni u duhu« radi Boga. Oni će čak suditi ostale. U *Evanđelju po Mateju* 19, 28 stoji: »Vi koji pođoste za mnom, o preporodu, kad Sin čovječji sjede na prijestolju svoje slave, i vi ćete sjediti na dvanaest prijestolja i suditi dvanaest plemena Izraelovih«. To se odnosi ne samo na učenike nego na sve »siromašne u duhu«. Inače, Pavao, koji se trudio više od drugih, ne bi bio u tom broju. Stoga to treba shvatiti također o svima koji su slijedili apostole i o apostolskim ljudima. U tom smislu Apostol kaže u *Prvoj poslanici Korićanima* 6,3: »Ne znate li da ćemo suditi anđele?« a kod

*Izaije* 3,14 čitamo: »Gospodin dolazi na sud sa starješinama i glavarima svoga naroda«.

Drugi iz broja dobrih, naime oni koji umru u pravednosti, spasit će se, ali će biti suđeni. Mada su umrli u pravednosti, u nečemu su pogriješili, zauzeti zemaljskim stvarnostima. Zato će biti suđeni, ali će se spasiti. Bit će suđeni za sva djela, dobra i zla. *Propovjednik* 11, 9 kaže: »Idi putovima svoga srca... ali znaj da će ti za sve suditi Bog«. (Bit će suđeni) za sve bezrazložne riječi, kako stoji u *Evanđelju po Mateju* 12,36: »Za svaku bezrazložnu riječ koju ljudi kažu dat će račun na Dan sudnji«; također za misli, kako naznačuje Knjiga Mudrosti 1, 9: »Namisli se bezbožnikove točno ispituju«.

Tako je pojašnjeno kako će se sud odvijati.

*Suda se treba bojati* s *četiri* razloga

1.— *Zbog mudrosti suca.* Doista, on zna sve: misli, riječi i djela, jer »sve je golo i razgoljeno njegovim očima«, kako kaže *Poslanica Hebrejima* 4,13. Slično uče i *Mudre izreke 16,2:* »Svi putovi ljudski očiti su njegovim očima« (po Vulg.). On također poznaje naše riječi, kako piše u *Knjizi Mudrosti* 1,10: »Postoji uho ljubomorno koje čuje«; a i naše misli, kako čitamo kod *Jeremije* 17,9: »Ja, Gospodin, istražujem srca i ispitujem bubrege, da bih dao svakome po njegovu vladanju, prema plodu ruku njegovih«. Bit će tu prisutni neprevarljivi svjedoci, tj. vlastite savjesti ljudi. U tom smislu piše Apostol u *Poslanici Rimljanima* 2, 15—16: »O tom (što ćudoredni zakon nalaže) svjedoči i njihova savjest, a i prosuđivanje kojima se među sobom optužuju i brane. To će se očitovati na Dan u koji će Bog suditi ono što je skriveno u ljudima«.

2.— *Zbog moći suca,* jer je sam po sebi svemoćan. Kod *Izaije* 40,10 čitamo: »Gle, Gospod Jahve dolazi u moći«. Dalje, svemoćan je i po drugim bićima, jer će sve stvorenje biti s njime, kako piše *Knjiga Mudrosti* 5,20: »Sav će svemir poći s njime u boj protiv bezumnika«. Zato je i govorio *Job* 10, 7: »Znadeš dobro... da ruci tvojoj izmaknuti ne mogu«, a *Psalam* 138, 8: »Ako

se na nebo popnem, ondje si, ako u Podzemlje legnem, i ondje si«.

3.— *Zbog neumoljive pravednosti suca.* Sad je vrijeme milosrđa, a onda će biti vrijeme pravednosti. Stoga je sada vrijeme naše, a onda će vrijeme biti samo Božje. To je nagoviješteno u *Psalmu* 74, 3: »Kad odredim vrijeme, sudit ću po pravu«; i u *Mudrim izrekama* 6,34—35: »Bijesna je ljubomornost u muža: on ne zna za milost u osvetni dan; ne pristaje ni na kakav otkup, i ne prima ma kolike darove dao«.

4.— *Zbog sučeve srdžbe.* Drugačiji će se pojaviti pravednima, naime blag i ljubazan, kako čitamo kod *Izaije* 33,17: »Oči će ti gledati kralja u njegovoj ljepoti«, a drugačiji zlima, naime srdit i okrutan, tako da će (zli) reći brdima: »Padnite na nas i sakrijte nas... od srdžbe Jaganjčeve«, kako piše u Otkrivenju 6,16. Ta srdžba nije u Bogu duševno uzbuđenje, nego označuje učinak srdžbe, to jest: vječnu kaznu određenu grešnicima. *Origen*[42] piše: »Kako će biti teško grešnicima na sudu! Gore rasrđen sudac...«

Protiv toga straha treba uzimati *četiri lijeka.*

1. *Dobro vladanje.* Apostol kaže u *Poslanici Rimljanima* 13,3: »Hoćeš li ne bojati se vlasti? Dobro čini pa ćeš imati pohvalu od nje«.

2.— *Priznanje i pokora za počinjene grijehe.* To uključuje troje: žaljenje u mislima, stidljivost u priznanju i strogost u zadovoljštini. To okajava vječnu kaznu.

3.— *Milostinja,* koja sve čisti. U *Evanđelju po Luki* 16,9 stoji: »Napravite sebi prijatelje od nepoštena bogatstva da vas, kad ono umine, prime u vječne šatore«.

4.— *Ljubav,* tj. ljubav prema Bogu i bližnjemu. Ljubav pokriva mnoštvo grijeha, kako se kaže u *Prvoj Petrovoj poslanici* 4,3 i u *Mudrim izrekama* 10,12.

---

[42] Vidi bilj. 19.

## Osmi članak:

### *Vjerujem u Duha Svetoga*

Riječ Božja je, kako rekosmo, Sin Božji, kao što je čovječja riječ plod uma. Ali, katkad je čovjekova riječ mrtva, tj. čovjek misli što treba da učini, ali nema dovoljno snažnu volju da to i izvrši. Isto tako je vjera onoga koji vjeruje, ali po vjeri ne živi — mrtva, kao što uči *Jakov* u *Poslanici* 2,17. Ali, riječ je Božja živa, kako stoji u *Poslanici Hebrejima* 4,12: »Živa je riječ Božja i djelotvorna«. Zato je nužno da Bog u sebi ima i volju i ljubav. Stoga *Augustin* piše u knjizi *O Trojstvu:* »Riječ o kojoj govorimo jest spoznaja spojena s ljubavlju«. Kao što je Riječ Božja Sin Božji, tako je i ljubav Božja Duh Sveti. Stoga je jasno da tada čovjek ima Duha Svetoga kada ljubi Boga. *Apostol* u *Poslanici Rimljanima* 5,5 piše: »Ljubav je Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan«.

Neki su, krivo misleći o Duhu Svetom, učili da je on stvorenje i da je manji od Oca i Sina te da je sluga i poslužitelj Božji. Zato su saborski oci, da te zablude predusretnu, u »drugom« (tj. nicejskocarigradskom) Vjerovanju dodali *pet riječi* o Duhu Svetomu.

1.— *Gospodin.* Premda ima i drugih duhova, oni su ipak službenici Božji, prema Apostolovoj riječi u *Poslanici Hebrejima* 1,14: »Svi ti su služnički duhovi«. Ali Duh Sveti je Gospodin, prema *Evanđelju po Ivanu* 4,24: »Bog je Duh« i prema onomu što kaže Apostol u *Drugoj poslanici Korinćanima* 3,17: »Gospodin je Duh«.

Odatle slijedi da »gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda«, kako se kaže na istom mjestu. To je razlog što Duh čini da ljubimo Boga, a uklanja iz nas ljubav prema svijetu. — Stoga se kaže: »(Vjerujem)... i u Duha Svetoga, Gospodina«.

2.— *Životvorac.* Život duše se sastoji u tom da se združi s Bogom, jer je Bog život duše kao što je duša život tijela. A s Bogom nas združuje Duh Sveti po ljubavi, jer je on Ljubav Božja. Zato i oživljuje. U *Evanđelju po Ivanu* 6,63 piše: »Duh je onaj koji oživljuje«.— Stoga se kaže: »(Vjerujem)... i životvorca«.

3.— *Koji izlazi od Oca i Sina.* Duh Sveti je iste biti s Ocem i Sinom. Kao što je Sin Riječ Očeva, tako je Duh Sveti Ljubav Oca i Sina, pa zato izlazi od jednoga i drugoga. I kao što je Riječ iste biti s Ocem, tako je i Ljubav iste biti s Ocem i Sinom. Zbog toga se kaže: »Koji izlazi od Oca i Sina«. Time biva bjelodano da nije stvorenje.

4.— *Koji se s Ocem i Sinom skupa časti.* Duh Sveti je jednak Ocu i Sinu gledom na štovanje. To naznačuje *Evanđelje po Ivanu* 4,23: »Istinski klanjaoci klanjat će se Ocu u duhu i istini«, i *Evanđelje po Mateju* 28,19: »Učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«. I zato se kaže: (»Vjerujem... u Duha Svetoga)... koji se s Ocem i Sinom skupa časti«.

5.— *Koji je govorio po prorocima.* Time se očituje da je Duh Sveti jednak Bogu, jer je svakome poznato da su sveti proroci govorili Bogom nadahnuti. Kad Duh Sveti ne bi bio Bog, ne bi se moglo reći da su proroci govorili po njemu. A *Petar* u *Drugoj poslanici* 1,21 kaže upravo to: »Duhom Svetim poneseni, Božji su ljudi govorili« (po Vulg.); također *Izaija* 48,16: »A sada me Gospod Jahve šalje s duhom svojim«. — Zato se dodaje: »Koji je govorio po prorocima«.

Time se poništavaju dvije zablude. Najprije zabluda *manihejaca*[43], koji su učili da Stari savez nije bio od

[43] Vidi bilj. 5.

Boga. To je krivo jer je po prorocima govorio Duh Sveti. Zatim se time poništava zabluda *Priscile*[44] i *Montana*[45], koji su učili da proroci nisu govorili po Duhu Svetom, nego kao u nekom bunilu.

Od Duha Svetoga nam dolaze mnogostruki *plodovi.*

1.— *Čisti nas od grijeha.* Razlog je tomu što obnova nečega spada na onoga koji je to napravio. A duša je stvorena po Duhu Svetom, jer Bog sve čini po njemu. Doista, Bog sve čini iz ljubavi. To je naznačeno u *Knjizi Mudrosti* 11, 24: »Ti ljubiš sva bića, i ne mrziš ni jedno koje si stvorio«. A *Dionizije*[46] u 4. poglavlju knjige *O Božjim imenima* piše: »Božja ljubav nije dopustila da bude neplodna«.[47] Treba, dakle, da Duh Sveti obnovi srca ljudska opustošena grijehom. U *Psalmu 103,* 30 pjevamo: »Pošalji Duha svoga i postat će, i obnovit ćeš lice Zemlji« (po Vulg.) A nije čudo da Duh Sveti čisti, jer se svi grijesi otpuštaju po ljubavi. Tako se u *Evanđelju po Luki* 7,47 kaže: »Oprošteni su joj grijesi mnogi jer ljubljaše mnogo«, u *Mudrim izrekama* 10,12: »Ljubav pokriva sve pogreške« i u *Prvoj poslanici Petrovoj* 4,8: »Ljubav pokriva mnoštvo grijeha«.

2.— *Prosvjetljuje naš um,* jer sve što znamo, znamo od Duha Svetoga. *Evanđelje po Ivanu* 14,26 kaže: »Branitelj — Duh Sveti, koga će Otac poslati u moje Ime,

---

[44] PRISCILA, pomagačica Montanova, tvrdila je da ima proročka viđenja.

[45] MONTAN, bivši svećenik poganske božice Kibele, živio je oko polovice 2. stoljeća u Maloj Aziji. Obrativši se, postavljao je kršćanima vrlo stroge moralne zahtjeve (npr. tražio je da se kršćani dobrovoljno javljaju na mučeništvo), naviještao je neposredni dolazak tisućgodišnjeg Kristova kraljevstva i izdavao se za proroka Duha Svetoga.

[46] DIONIZIJE zvan AREOPAGITA, o čijem se životu zna vrlo malo, živio je svršetkom 5. i početkom 6. stoljeća (možda od 485. do 532. god.), vjerojatno u Siriji. Njegova su djela: *De caelesti hierarchia* (O nebeskoj hijerarhiji), *De ecclesiastica hierarchia* (O crkvenoj hijerarhiji), *De divinis nominibus* (O Božjim imenima), *De mystica theologia* (O mističkoj teologiji). — Sv. Toma, kao i drugi srednjovjekovni pisci, često ga citira.

[47] Usp. *De divinis nominibus,* c. 4, par. 13, n. 158; PG 3, 711 A.

poučavat će vas o svemu i dozivat vam na pamet sve što vam rekoh«, a *Prva Ivanova poslanica* 2,27: »Njegovo pomazanje vas uči o svemu«.

3.— *Pomaže nam* i na neki način primorava da obdržavamo zapovijedi. Doista, nitko ne bi mogao obdržavati Božje zapovijedi kad ne bi ljubio Boga, kao što kaže *Evanđelje po Ivanu* 14,23: »Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ«. A Duh Sveti čini da ljubimo Boga, dakle pomaže. Kod *Ezekiela* 36,26 čitamo: »Dat ću vam novo srce, nov duh udahnut ću u vas! Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas da hodite po mojim zakonima i da čuvate i vršite moje naredbe«.

4.— *Utvrđuje našu nadu u život vječni,* jer je kao zalog naše baštine. Apostol u *Poslanici Efežanima* 1, 13—14 kaže: »Opečaćeni Duhom obećanim, koji je zalog naše baštine«. Doista, on je jamstvo vječnoga života. Razlog je tomu što čovjeku utoliko pripada život vječni ukoliko je sin Božji; a to se zbiva tako da postaje sličan Kristu. Kristu pak netko postaje sličan po Duhu Kristovu, tj. po Duhu Svetomu. Apostol u *Poslanici Rimljanima* 8,15—16 piše: »Tà ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva, u kojemu kličemo: 'Aba! Oče!'«.

5.— *Savjetuje nas u sumnjama i uči što je volja Božja.* U *Otkrivenju* 2,7 piše: Tko ima uho, nek posluša što Duh govori crkvama!« a kod *Izaije 50,4:* »Slušat ću ga kao učitelja« (po Vulg.).

Deveti članak:

*Vjerujem u svetu Crkvu katoličku*

Kao što je u čovjeku jedna duša i jedno tijelo, a ipak su različiti udovi, tako je i Crkva katolička jedno tijelo koje ima različite udove. A duša koja oživljuje to tijelo jest Duh Sveti. Zato poslije članka vjere o Duhu Svetom dolazi članak vjere u svetu Crkvu katoličku. Stoga se u Vjerovanju dodaje: »Vjerujem u svetu Crkvu katoličku«.

U vezi s tim treba se podsjetiti da crkva znači zajednicu. Dakle, sveta Crkva znači: zajednica vjernika, a svaki kršćanin je kao ud te Crkve, o kojoj se kaže u *Knjizi Sirahovoj 51,23:* »Priđite k meni, vi nepoučeni, skupite se u moju školu« (po Vulg. 51,31). A ova sveta Crkva ima *četiri oznake:* da je *jedna, sveta, katolička* tj. sveopća i *jaka i čvrsta.*

U vezi s *prvom oznakom* treba znati da razni krivovjerci, premda su izmislili različite sljedbe, ipak ne pripadaju Crkvi jer su razdijeljeni, a Crkva je *jedna.* Naznačeno je to u *Pjesmi nad pjesmama* 6,9: »Samo je jedna golubica moja, savršena moja«.

Jedinstvo Crkve proizlazi iz *tri* izvora:

1.— *Jedinstvena vjera.* Doista, svi kršćani koji pripadaju tijelu Crkve vjeruju isto, kako zahtijeva Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 1,10: »Svi budite iste misli; neka ne bude među vama razdora«; i u *Poslanici Efežanima* 4,5: »Jedan Gospodin, jedna vjera, jedan krst!«

2.— *Jedna nada,* jer su svi čvrsti u jednoj nadi da će prispjeti u život vječni. Zato kaže Apostol u *Poslanici Efežanima* 4,4: »Jedno tijelo i jedan Duh — kao što ste i pozvani na jednu nadu svoga poziva«.

3.— *Jedna ljubav,* jer su svi sjedinjeni u ljubavi prema Bogu i u uzajamnoj ljubavi. *Evanđelje po Ivanu* 17,22 kaže: »Slavu koju si ti meni dao, ja dadoh njima: da budu jedno kao što smo mi jedno«. Ta ljubav, kad je istinska, očituje se u skrbi jednoga za drugoga i suosjećanjem. U tom smislu piše u *Poslanici Efežanima* 4, 15—16: »U ljubavi rastimo u Njega, koji je Glava, Krist, od kojega sve Tijelo, usklađeno i povezano svakovrsnim zglobom zbrinjavanja po djelotvornosti primjerenoj svakom pojedinom dijelu, promiče svoj rast na saziđivanje u ljubavi«. Jer, svatko treba da milosne darove koje mu je Bog dao upotrebljava za služenje bližnjemu.

Zato nitko ne smije Crkvu omalovažiti ili dopustiti da bude od nje odbačen ili izopćen, jer postoji samo jedna Crkva po kojoj se ljudi spasavaju, kao što su se u potopu mogli spasiti samo po Noinoj korablji.

U vezi s *drugom oznakom* treba znati da postoji i druga zajednica, naime zlih, o kojoj govori *Psalam 25,* 5: »Mrsko mi je društvo zlotvora«. Ta zajednica je zla, a Crkva Kristova je *sveta,* kao što kaže Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 3,17: »Hram je Božji svet, a to ste vi«. Zato se kaže: »Vjerujem u *svetu Crkvu*«.

Vjernici ove zajednice bivaju posvećeni *na više načina:*

1.— Kao što se Crkva pere vodom prije nego se posveti, tako su vjernici *oprani Kristovom krvlju.* U *Otkrivenju* 1, 5 stoji napisano: »Zavolio nas je i oprao krvlju svojom od naših grijeha« (po Vulg.); a u *Poslanici Hebrejima* 13,12: »Isus, da bi vlastitom krvlju posvetio narod, trpio je izvan (gradskih) vrata«.

2.— *Pomazanjem,* jer kao što se crkva kod obreda posvete maže svetim uljem, tako i vjernici bivaju pomazani duhovnim pomazanjem da budu posvećeni. Inače ne bi bili kršćani, jer Krist znači »Pomazanik«. Ovo je pomazanje milost Duha Svetoga. U *Drugoj poslanici*

*Korinćanima* 1, 21 stoji: »Bog nas pomaza« a u *Prvoj poslanici Korićanima 6,11:* »Posvećeni ste u Imenu Gospodina našega Isusa Krista«.

3.— *Prebivanjem sv. Trojstva,* jer je mjesto gdje Bog stanuje sveto. Zato se u *Knjizi Postanka* 28,16 kaže: »Uistinu je ovo mjesto sveto«[48] a u *Psalmu 92*,5: »Svetost je ures Doma tvojega, Gospodine«.

4.— *Zazivanjem Boga.* U tom smislu piše *Jeremija* 14,9: »Ti si među nama, Gospodine, mi se tvojim zovemo imenom«.

Čuvajmo se, dakle, da poslije takova posvećenja grijehom ne oskvrnemo svoju dušu, koja je hram Božji. Zato veli Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 3,17: »Ako tko upropašćuje hram Božji, upropastit će njega Bog«.

U vezi s *trećom oznakom* treba znati da je Crkva katolička, tj. sveopća, i to s triju stajališta:

1.— Ona je sveopća *gledom na prostor, jer je ras*prostranjena po čitavom svijetu. To treba istaknuti protiv *donatista*[49]. U *Poslanici Rimljanima* 1,8 piše: »Vaša se vjera navješćuje po svem svijetu« a u *Evanđelju po Marku* 16,15: »Pođite po svem svijetu, propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju«. U stara vremena pravi Bog je bio poznat samo u Judeji, a sada po svem svijetu.

Ova se Crkva proteže ne samo na zemlji nego i u nebu i u čistilištu.

2.— Ona je sveopća *gledom na društveni položaj i spol,* jer nitko nije isključen, ni gospodar ni sluga, ni muško ni žensko, kao što kaže Pavao u *Poslanici Gala-*

---

[48] Tako taj stavak donosi stari Časoslov na blagdan Posvećenja crkve, antifona za »Blagoslovljen«. Naš hrvatski prijevod tog mjesta Post 28, 16 glasi: »Zaista se Jahve nalazi na ovome mjestu«.

[49] *Donatisti,* nazvani po DONATU, raskolničkom biskupu u Kartagi (+355), bili su raskolnici i krivovjerci koji su više od jednog stoljeća (311—430) održavali mučni rascjep u sjevernoafričkoj Crkvi. Sebe su smatrali savršenim kršćanima, a opću Crkvu optuživali s popustljivosti. Sv. Augustin je s njima raspravljao i na sve načine ih htio privesti u crkveno jedinstvo, ali uzalud.

*ćanima* 3,28: »Nema više: rob — slobodnjak! Nema više: muško-žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!«

3.— Ona je sveopća *gledom na vrijeme.* Neki, doduše, rekoše da će Crkva trajati do određenog roka. Ali, to je krivo, jer je ova Crkva počela od vremena Abelovih i trajat će do konca svijeta. U *Evanđelju po Mateju* 28,20 Isus kaže: »I evo, ja sam s vama u sve dane — do svršetka svijeta«. Ali i poslije svršetka svijeta trajat će u nebu.

U vezi s *četvrtom oznakom valja* znati da je Crkva čvrsta (jer je apostolska).

Kuća stoji čvrsto ako se obistinjuju dva uvjeta:

1. ako ima *čvrste temelje.* A glavni temelj Crkve je Krist, kako kaže Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 3,11: »Nitko ne može postaviti drugog temelja, osim onoga koji je postavljen, a taj je Isus Krist«. Drugotni temelj jesu apostoli i njihova nauka. Stoga je Crkva čvrsta. U *Otkrivenju* 21,14 piše: »Gradske su zidine imale dvanaest imena dvanaestorice apostola Jaganjčevih«. Zato se Crkva i zove *apostolska,* a sv. Petar stijena-temelj; time se označuje čvrstina same Crkve.

2.— ako se, unatoč drmanju — *ne može srušiti.* A Crkvu ne mogu uništiti *niti* progonstva (čak je za vrijeme progonstva rasla, a koji su je progonili ili koje je ona progonila, propadoše, u skladu s onim što se kaže u *Evanđelju po Mateju* 21,44: »Tko padne na taj kamen, smrskat će se, a na koga padne, satrt će ga«), *niti* zablude (čak, što su se više pojavljivale, to je više raslo poznavanje istine; a o krivim učiteljima se kaže u *Drugoj poslanici Timoteju* 3,8: »Ljudi pokvarena uma, u vjeri neprokušani, suprotstavljaju se istini, ali neće više napredovati«), *niti* navale paklenih duhova. Crkva je, naime, poput tvrđave u kojoj nalaze utočište svi koji se bore protiv đavla, kako kažu *Mudre izreke* 18, 10: »Tvrda je kula ime Gospodnje: njemu se pravednik utječe i nalazi utočišta«. Stoga đavo i nastoji da je uništi, ali ne uspijeva, jer je Gospodin rekao, u *Evanđelju po Mateju 16,18:* »Vrata paklena neće je nadvla-

dati«. Kao da kaže: Ratovat će protiv tebe, ali te neće nadvladati.

To je razlog zašto je samo Petrova Crkva (u koju je ušla cijela Italija po propovijedanju učenika) uvijek bila čvrsta u vjeri. Dok u drugim zemljama ili nema vjere ili je pomiješana s mnogo zabluda, Petrova je Crkva i čvrsta u vjeri i čista od zabluda. To nije čudo, jer je Gospodin rekao Petru, u *Evanđelju po Luki* 22,32: »Ja sam molio za tebe, Petre, da ne malakše tvoja vjera«.

## Deseti članak:

### *Vjerujem u općinstvo svetih i oproštenje grijeha*

Kao što u tijelu djelovanje pojedinih udova pridonosi dobrom stanju cjeline, tako biva i u duhovnom tijelu, tj. u Crkvi. Budući da svi vjernici sačinjavaju jedno tijelo, u dobru koje čine pojedinci imaju dioništvo i drugi. Apostol u *Poslanici Rimljanima* 12,5 kaže: »Pojedinci su udovi jedan drugome«. Zato, pored ostalog što su nam apostoli predali, nalazimo i to da u Crkvi postoji zajedništvo (općinstvo) duhovnih dobara. To znači riječ: *općinstvo svetih.*

Među svim udovima Crkve najvažniji je Krist, koji je glava, kao što kaže *Poslanica Efežanima* 1, 22—23: »Njega postavi — nad svime — Glavom Crkvi, koja je Tijelo njegovo«. Duhovno blago Kristovo dijeli se svim kršćanima kao što glava djeluje na udove. To djelovanje se događa po sakramentima Crkve. U njima je djelotvorno prisutna snaga Kristove muke, koja posreduje milost za oproštenje grijeha.

Ima *sedam* sakramenata Crkve:

1.— *Krštenje,* koje je duhovno preporođenje. Jer, kao što ne možemo imati tjelesni život ako se tjelesno ne rodimo, tako ne možemo dobiti duhovni život, život milosti, ako se duhovno ne rodimo. A to se rođenje događa po krštenju. U *Evanđelju po Ivanu* 3,5 piše: »Ako se tko ne rodi iz vode i Duha, ne može ući u kraljevstvo Božje«.

Valja znati da, kao što se čovjek rodi samo jedanput, tako se i jedanput krsti. Zato su saborski oci dodali: »Ispovijedam jedno krštenje«.

Snaga krštenja sastoji se u tom da čisti od svih grijeha, tj. od njihove krivnje i kazne za nju. Radi toga se krštenicima ne nalaže nikakva pokora ma koliko veliki grešnici bili; a ako bi umrli odmah poslije krštenja, tog bi trenutka ušli u vječni život. Radi toga također u nuždi može svatko krstiti, mada to redovito i po svojoj službi čine samo svećenici. Dakako, u svakom slučaju treba politi vodom i izreći bitne riječi krštenja: »Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«.

Ovaj sakramenat prima snagu od muke Kristove, u skladu s onim što je rečeno u *Poslanici Rimljanima* 6,3 : »Koji smo god kršteni u Krista Isusa, u smrt smo njegovu kršteni«. Pa kao što je Isus bio tri dana u grobu, tako se kod krštenja tri puta uranja u vodu (ili polijeva vodom).

2. *Potvrda.* Naime, kao što je rođenom djetetu potrebna snaga da može raditi, tako je i onomu koji se duhovno preporodio potrebna snaga Duha Svetoga. Radi toga su i apostoli, da budu jaki, poslije uzašašća Kristova primili Duha Svetoga, u skladu s Isusovim obećanjem, u *Evanđelju po Luki* 24,49: »Ostanite u gradu dok se ne obučete u silu odozgor«.

Ta nam se snaga daje po sakramentu potvrde. Zato oni koji imaju na brizi odgoj djece moraju se ozbiljno zauzeti da im djeca prime potvrdu, jer se po njoj dariva velika snaga. A ako dijete umre, imat će veću slavu ako je potvrđeno, jer je ovdje imalo više milosti.

3. *Euharistija.* Kao što je u tjelesnom životu, poslije nego se dijete rodilo i ojačalo, potrebna hrana da se dijete sačuva na životu i očuva u snazi, tako je i u duhovnom životu, poslije nego je krštenik primio snagu u potvrdi, potrebna duhovna hrana, a to je tijelo Kristovo. Zato u Evanđelju po Ivanu 6,53 Krist izjavljuje: »Ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete njegove krvi, nemate života u sebi«. Stoga prema odredbi Crkve svaki kršćanin mora jedanput na godinu

primiti tijelo Kristovo, ali dostojno i čista srca, jer se u *Prvoj poslanici Korinćanima* 11, 28—29 kaže: »Tko jede i pije nedostojno (tj. sa sviješću smrtnog grijeha koji nije ispovjedio, ili od kojega se nije odlučio uzdržati),... sud sebi jede i pije«.

4.— *Pokora.* Događa se, naime, u tjelesnom životu da se čovjek katkada razboli, pa, ako nema lijeka — i umre. Tako biva i u duhovnom životu: čovjek se razboli grijehom. Zato mu je potreban lijek da ozdravi. A to je milost koja se dobiva u sakramentu pokore. U *Psalmu 102,* 3 pjevamo: »On ti otpušta sve grijehe tvoje, on iscjeljuje sve slabosti tvoje«.

U pokori valja da budu prisutna tri sastavna dijela: *kajanje,* tj. žaljenje zbog grijeha združeno s odlukom više ne griješiti i *priznanje* (ispovijed) grijeha, i to cjelovito; i *zadovoljština,* koja se vrši dobrim djelima.

5.— *Posljednje pomazanje.*[50] U ovom životu ima mnogo toga što čovjeka priječi da se savršeno očisti od grijeha. A budući da nitko ne može ući u vječni život ako nije potpuno čist, potreban je drugi sakramenat kojim bi se čovjek (savršeno) očistio od grijeha, oslobodio od bolesti i pripravio za ulazak u Kraljevstvo nebesko. To je sakramenat posljednjeg pomazanja. A što on uvijek ne izliječi od tjelesne bolesti, to je zato što bi daljnji zemaljski život možda bio na štetu spasenju duše. U *Jakovljevoj poslanici* 5, 14—15 piše: »Boluje li tko među vama? Neka dozove starješine Crkve! Oni neka mole nad njim, mažući ga uljem u Ime Gospodnje, pa će molitva vjere spasiti bolesnika; Gospodin će ga podići, i, ako je sagriješio, oprostit će mu se«.

6.— Pomoću gore spomenutih pet sakramenata možemo postići savršenstvo života. Ali, treba da ih podje-

---

[50] Mi ga danas radije zovemo »bolesničko pomazanje«, jer Drugi vatikanski sabor o njem ovako naučava: »'Posljednje pomazanje', koje se još, i to bolje, može nazvati 'bolesničko pomazanje', nije sakramenat samo za one koji se nalaze u skrajnjoj životnoj pogibelji. Sigurno je već prikladno vrijeme za njegovo primanje netom se vjernik zbog bolesti ili starosti nalazi na početku smrtne pogibelji«. (*Konstitucija »Sacrosantum Concilium« o božanskoj liturgiji,* br. 73.)

ljuju određeni službenici, pa je zato bio potreban *sakramenat svetoga reda,* koji te službenike ovlašćuje za tu službu. Međutim ne treba gledati na njihov život — ako slučajno skrenu s pravoga puta — nego na Kristovu moć, od koje sakramenti što ih oni podjeljuju primaju snagu i djelotvornost. Zato Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 4,1 piše: »Tako, neka nas svatko smatra službenicima Kristovim i upraviteljima otajstava Božjih«. To je šesti sakramenat, tj. sakramenat svetoga reda.

7.— ***Ženidba.*** U tom sakramentu se supružnici spašavaju ako žive čisto;[51] oni mogu živjeti bez smrtnoga grijeha. Kadšto počinjaju lake grijehe, ako ih previše zanese požuda, ne prekoračujući ipak granice ciljeva braka. Ako te granice prekorače, upadaju u smrtni grijeh.[52]

---

[51] Korisno je ovdje sjetiti se nauke Drugog vatikanskog sabora: »Kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe, kojim naznačuju i imaju dio u otajstvu jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve (usp. Ef 5,32), izmjenično se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece, te tako imaju u svom životnom položaju i u svom staležu svoj posebni dar u Božjem narodu (usp. 1 Kor 7,7)« (*Dogm. konstitucija o Crkvi,* gl. 2, br. 11).

Sv. Toma u gornjoj propovijedi, kako nam je donesena od brzopisaca, uistinu se vrlo kratko dotakao braka i bračnog života. O njem on teološki raspravlja na drugim mjestima, npr. u Suplementu Sume teologije, pitanja 41—68.

[52] U *Suplementu Sume teologije,* pit. 49, čl. 6, sv. Toma o tom predmetu piše opširnije: »Ako se traži užitak... tako da muž u supruzi ne gleda bračnu družicu, nego samo ženu, spreman isto učiniti s onom koja nije njegova supruga, to je smrtni grijeh«. Dakako, isto važi o ženi s obzirom na supruga, odnosno s obzirom na drugog muškarca.

Što se tiče ciljeva ili vrednota braka, sv. Toma *na ist. mj.,* čl. 2, ad 1 i čl. 5 ad 2, kaže po prilici ovo: Dobra ili vrijednosti braka jesu: potomstvo (proles), vjernost (fides) i sakramenat (sacramentum). Pod riječju »potomstvo« razumije ne samo rađanje djece nego i njihov odgoj, što uključuje sveukupno bračno zajedništvo. Pod riječju »vjernost« uključuje ne samo ono što se redovito razumije pod tom riječju nego i izlaženje u susret bračnom drugu koji traži tjelesno sjedinjenje. Sve su to, dakle, vrijednosti braka koje opravdavaju intimno sjedinjenje. — To se slaže s nau-

Budući da preko ovih sedam sakramenata postižemo oproštenje grijeha, odmah se dodaje: »Vjerujem u oproštenje grijeha«.

U tu je svrhu apostolima dana vlast opraštati grijehe. Apostoli tu vlast imaju od Krista, a oni su je dalje predali službenicima Crkve. Zato treba vjerovati da oni imaju vlast vezati i odrješivati i da u Crkvi postoji puna vlast opraštanja, ali u određenom stupnjevanju počevši od pape do nižih predstojnika.

Valja primijetiti i to da nam se ne priopćuje samo snaga muke Kristove nego i zasluge njegova života. Također, što god su dobro učinili sveti, priopćava se svima koji su u ljubavi (milosti) jer su svi jedno, kako naznačuje *Psalam* 118, 63: »Dionik sam svih koji te se boje«. Stoga onaj koji živi u ljubavi dionik je svakog dobra koje se čini u svijetu; dakako, više je dionik onaj za koga se to dobro na posebni način čini. Jer, jedan može zadovoljiti za drugoga, kako se npr. vidi iz toga što mnoge družbe primaju određene vjernike u zajedništvo svojih duhovnih dobara.

Ovo općinstvo svetih, dakle, ima *dvije prednosti: prvu,* da se Kristove zasluge priopćuju svima, i *drugu,* da se dobra djela koja učini jedan, priopćuju i drugima. Ako je, dakle, netko izopćen iz Crkve, time gubi dioništvo u spomenutim duhovnim dobrima, a to je veća šteta nego gubitak bilo kojeg zemaljskog dobra. Ali ima i druga opasnost. Naime, sudioništvom u duhovnim dob-

---

kom Drugog vatikanskog sabora, koji uči: »Po svojoj prirodnoj svojstvenosti sama ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene su k rađanju i odgoju djece... Muž i žena... intimnim sjedinjenjem osobâ i činâ pružaju jedno drugome pomoć i službu te doživljavaju smisao svoga jedinstva i iz dana u dan ga sve više produbljuju«. (*Pastoralna konstitucija Crkve u suvremenom svijetu,* br. 48.)

Kad, dakle, sv. Toma u propovijedi kaže da supruzi kadšto počinjaju lake grijehe ako ih (previše) zanese požuda, to bi značilo da — ostajući u okvirima gore spomenutih bračnih vrijednosti — ipak glavno misle na užitak, što je izvjesna *sebičnost,* a ne »uzajamno darivanje dviju osoba« (kako se izražava Drugi vatikanski sabor, *Crkva u suvremenom svijetu,* br. 48). Stoga je to laki grijeh.

rima Crkve đavlu se postavljaju zapreke da nas napastuje, a kad je netko isključen od tih dobara, đavlu je lakše da ga svlada. Zato se u prvim vremenima Crkve događalo da bi đavao i tjelesno počeo mučiti onoga koji bi bio izopćen.

## Jedanaesti članak:

### *Vjerujem u uskrsnuće tijela*

Duh Sveti ne samo posvećuje duše članova Crkve nego će također svojom moći učiniti da uskrsnu naša tjelesa. Piše, naime, u *Poslanici Rimljanima* 4,24: »On od mrtvih uskrisi Isusa, Gospodina našega«, a u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,21: »Po čovjeku smrt, po Čovjeku i uskrsnuće od mrtvih«. Stoga vjerujemo da će se uskrsnuće od mrtvih stvarno dogoditi.

U vezi s tim valja promotriti *četvero: prvo:* korist što proizlazi iz vjere u uskrsnuće; *drugo:* opća svojstva uskrsnulih tjelesa; *treće:* posebna svojstva uskrsnulih pravednika; *četvrto:* posebna svojstva uskrslih osuđenika.

Prvo: vjera i nada u uskrsnuće korisna nam je s *četiri* razloga:

1.— *Blaži tugu zbog smrti naših dragih.* Čovjeka nužno obuzimlje žalost kad mu umre netko mili, ali ta bol biva ublažena kad pomislimo da će on uskrsnuti. Zato u *Prvoj poslanici Solunjanima* 4,13 piše: »Nećemo da budete, braćo, u neznanju glede onih koji su usnuli, da ne tugujete kao drugi koji nemaju nade«.

2.— *Oduzimlje strah pred smrću.* Kad se čovjek ne bi nadao boljemu životu poslije smrti, bez sumnje bi se trebalo smrti veoma bojati, pa bi čovjek morao učiniti sve, pa i zlo, samo da izbjegne smrti. Ali, budući da vjerujemo u drugi, bolji život, u koji ćemo ući poslije smrti, ne moramo se bojati smrti niti što zlo učiniti da je izbjegnemo. To je u skladu s *Poslanicom*

*Hebrejima* 2,14—15: »Smrću (Isus) obeskrijepi onoga koji imaše moć smrti, to jest đavla, pa oslobodi one koji — od straha pred smrću — kroza sav život bijahu podložni ropstvu«.

3.— *Čini nas marljivima i revnima u nastojanju oko dobra.* Kad bi se život ljudski ograničio samo na ovaj zemaljski, ne bi ljudi imali dovoljno podstreka za dobro, jer što god bi učinili, bilo bi neznatno budući da čovječja težnja ne smjera na dobro koje je ograničeno granicama vremena, nego na vječno. A kad vjerujemo da ćemo za ono što ovdje činimo dobiti o uskrsnuću vječna dobra, revno se zalažemo za dobro. U tom smislu i kaže *Prva poslanica Korinćanima 15,19:* »Ako se samo u ovom životu u Krista ufamo, najbjedniji smo od svih ljudi«.

4.— *Odvraća nas od zla.* Kao što nada u nagradu potiče na dobro, tako i strah od kazne, koja je namijenjena zlima, odvraća od zla. U *Evanđelju po Ivanu* 5,29 stoji: »I izići će: koji su dobro činili — na uskrsnuće života, a koji su radili zlo — na uskrsnuće osude«. *Drugo:* uskrsla tjelesa imat će *četiri* zajednička svojstva:

1.— *Bit će ista kao ovo naše tijelo,* uskrsnut će s mesom i kostima. Doduše, neki rekoše da ovo raspadljivo tijelo neće uskrsnuti, ali Apostol piše u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,23: »Ovo raspadljivo treba da se obuče u neraspadljivost«, a Sv. pismo u *Knjizi o Jobu* 19, 26 kaže da će ovo isto tijelo snagom Božjom uskrsnuti: »Ponovo ću se zaodjeti kožom i u svom tijelu vidjeti Boga« (po Vulg.).

2.— *Bit će drukčija nego ova zemaljska.* Naime, i tijela blaženih i tijela osuđenih bit će neraspadljiva, jer će dobri uvijek živjeti u (nebeskoj) slavi, a zli uvijek u svojim mukama. U *Prvoj poslanici Korinćanima* 15, 35 piše: »Ovo raspadljivo treba da se obuče u neraspadljivost, i ovo smrtno da se obuče u besmrtnost«. Budući da će tijelo biti nepropadljivo i besmrtno, neće više biti potrebno jelo ni spolni čini. Zato i kaže Isus u *Evanđelju po Mateju* 22, 30:« »O uskrsnuću niti se žene niti udavaju, nego su kao anđeli na nebu«. Ovo je protiv

uvjerenja Židova i Saracena. I vrijedi što piše u *Knjizi o Jobu* 7,10: »Domu svome natrag ne vraća se nikad«.

3.— *Cjelovitost*. Svi će, i dobri i zli, uskrsnuti u savršenoj cjelovitosti svoga tijela, dakle neće biti slijepi, hromi ili bilo kako osakaćeni. Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,52 piše: »Mrtvi će uskrsnuti neraspadljivi«, što uključuje i izuzetost od tjelesnih nedostataka.

4.— *Dob savršena*. Svi će uskrnuti u savršenoj dobi, tj. u dobi oko 32 ili 33 godine. Koji tu dob nisu dosegli, još nisu u savršenoj dobi; starci su nju već prekoračili. Stoga će djeci i mladima biti dodano što im nedostaje, a stariji će biti vraćeni u savršenstvo mladosti. U *Poslanici Efežanima* 4,13 Apostol piše: »... dok ne prispijemo ... do čovjeka savršena, do mjere uzrasta punine Kristove«.[53]

*Treće:* tijela svetih bit će proslavljena, obdarena posebnim osobinama. Te osobine jesu:

1.— *Sjajnost*, u skladu s *Evanđeljem po Mateju* 13,43: »Pravednici će zasjati poput sunca u kraljevstvu Oca svoga«;

2.— *Netrpnost*, u skladu s *Prvom poslanicom Korinćanima* 15,43: »Sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava u snazi«, i s *Otkrivenjem* 21, 4: »Bog će otrti svaku suzu s očiju, te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti, jer — prijašnje uminu«;

3.— *Pokretljivost*, u skladu s *Knjigom Mudrosti* 3,7: »Pravednici će se zasjati, te će vrcati kao iskre na strnjici«;

4.— *Tananost*, u skladu s *Prvom poslanicom Korinćanima* 15,44: »Sije se tijelo naravno, uskršava tijelo duhovno«. Ne u tom smislu da će u potpunosti biti duh, nego da će u potpunosti biti podložno duhu.

*Četvrto:* tijela osuđenih imat će osobine suprotne, jer će biti u vječnim mukama.

---

[53] Pod izrazom »mjera uzrasta punine Kristove« sv. Toma ovdje očito razumije mladenačku dob od oko 30 godina. (Usp. *Supplementum Summae theologiae*, q. 81, a. 1, Sed contra.)

1.— Njihova tijela bit će *tamna*, po onomu što je naznačeno kod *Izaije* 13,8: »Lica su im plamenom sažgana« (po Vulg.).

2.— Tijela će im biti *podložna trpljenju*, mada nikad neće propasti; uvijek će gorjeti, a nikad sagorjeti, prema onomu što kaže *Izaija* 66,24: »Crv njihov neće umrijeti, i njihov se oganj neće ugasiti«.

3.— Tijela će im biti *troma*, jer će im duša biti kao privezana, kako je naznačeno u *Psalmu 149*, 8: »Da im kraljeve bace u lance«.

4.— Konačno, i njihova duša i njihovo tijelo bit će u neku ruku *tjelesni*. To podsjeća na *Joela* 1,17: »Istrunu marva u svojim izmetinama«.

## Dvanaesti članak:

## *Vjerujem u život vječni. Amen*

Vjerovanje se zgodno završava onim što je cilj naših želja, tj. životom vječnim: »Vjerujem u život vječni. Amen.« Tomu se suprotstavljaju oni koji tvrde da duša nestaje s tijelom. Kad bi to bilo istina, čovjek bi bio na istom stupnju vrijednosti kao životinje. Na njih se primjenjuje riječ *Psalma* 48,21: »Čovjek koji nerazumno živi sličan je stoci koja ugiba«, No, čovječja je duša besmrtnošću slična Bogu, osjetilnim dijelom pak je nalik životinjama. Kada, dakle, netko drži da ona umire s tijelom, odriče se sličnosti s Bogom i postaje sličan životinjama. Protiv njih je upereno ono što kaže *Knjiga Mudrosti* 2, 22—23: »Ne očekuju nagradu za svetost, ne vjeruju u naknadu čistim dušama. Jer Bog je stvorio čovjeka za neraspadljivost, i učinio ga na sliku svoje besmrtnosti«.

U ovom ćemo članku promotriti u čemu se sastoji život vječni.

1.— Vječni se život sastoji u tom da *se čovjek sjedini s Bogom*. Bog je, naime, nagrada i cilj svih naših napora. U *Knjizi Postanka* 15, 1 piše: »Ja sam ti zaštita i tvoja nagrada vrlo velika« (po Vulg.)

To sjedinjenje sastoji se u savršenom gledanju. U *Prvoj poslanici Korinćanima* 13,12 čitamo: »Sada gledamo kroza zrcalo, u zagonetki, a tada — licem u lice!« S time je u vezi vrhunska hvala (Božja). *Augustin* u 22. knjizi spisa *O državi Božjoj kliče:* »Gledat ćemo i

hvalit ćemo«,[54] a kod *Izaije* 51,3 čitamo: »Klicanje i radost njim (Sionom) će odjekivati, i zahvalnice i glas hvalospjeva«.

2.— Život vječni sastoji se također *u savršenoj zasićenosti želje*. U njem će svaki blaženik posjedovati više nego je želio ili se nadao.

Razlog tomu leži u činjenici da u ovom životu nitko ne može ispuniti svoje želje, i nijedno stvoreno dobro nikada ne može zasititi težnju čovjeka. Bog sam je nasićuje i neizmjerno nadilazi. Stoga se čovjek može smiriti samo u Bogu. *Augustin* u 1. knjizi *Ispovijesti* priznaje: »Stvorio si nas, Gospodine, za sebe, i nemirno je naše srce dok se ne smiri u tebi«.[55] A budući da će sveci u nebu Boga savršeno posjedovati, njihova će želja biti zasićena, i slava će ih Gospodinova preplaviti. Stoga Gospodin kaže, u *Evanđelju po Mateju* 25,21: »Uđi u radost gospodara svoga«, a *Augustin:* »Neće cijela (božanska) radost ući u one koji će se radovati, nego će svi koji se budu veselili ući u (božansku) radost«.[56] U *Psalmu* 16,15 stoji: »Bit ću nasićen kad se pokaže tvoja slava« (po Vulg.), a u *Psalmu* 102, 5: »Želju ti ispunja dobrima« (po Vulg.).

Što god ima poželjnog, tu se nalazi u preobilju. Jer, tko traži užitke, naći će najveći i najsavršeniji užitak u Bogu kao vrhunskom dobru, kao što je naznačeno u *Knjizi o Jobu* 22,26: »Svesilni bit će tvoje radovanje« i u *Psalmu* 15, 11: »Tebi je u desnici blaženstvo vječno« (po Vulg.).

Tko želi časti, tu će ih imati. Svjetovnjaci obično žele biti vladari, a duhovne osobe biskupi; obje će časti tu naći. U *Otkrivenju* 5,10 piše: »Učinio si ih Bogu našemu kraljevstvom i svećenicima«, a u *Knjizi Mudrosti* 5,5: »Kako li se ubrojio među sinove Božje«.

Tko želi znanje, tu će postići ono najsavršenije; saznat ćemo, naime, bît svih stvari, i svu istinu, i što god budemo htjeli; i sve što sada želimo upoznati, upoznat ćemo u životu vječnom, kao što piše u *Knjizi Mud-*

---

[54] *De civitate Dei,* lib. 22, c. 30, n. 5; AM t. 7, col. 702; PL 41.

*rosti* 7,11: »S njome (s Mudrošću) su mi došla sva dobra« i u *Mudrim izrekama* 10,24: »Pravednička se želja ispunjava«.

3.— Vječni se život sastoji i *u savršenoj sigurnosti.* Na ovom svijetu nema potpune sigurnosti, jer što netko više posjeduje i više se ističe, to se više boji i više potrebuje. A u vječnom životu nema nikakve žalosti, nikakva napora ni ikakva straha. U *Mudrim izrekama* 1,33 piše: »Tko sluša mene, bezbrižan ostaje i spokojno živi bez straha oda zla«.

4.— Konačno, vječni se život sastoji *u ugodnu društvu svih blaženika,* jer će to drugovanje biti vrlo prijatno. Svatko će, naime, biti dionik dobara svih blaženika. Svatko će ljubiti drugoga kao samoga sebe pa će se radovati dobru drugoga kao da je njegovo. A toliko su veći radost i veselje pojedinaca koliko je radost općenitija, kao što je naznačeno u *Psalmu* 86, 7: »Svi koji stanuju u tebi, vesele se veoma« (po Vulg.).

Sve ovo i mnogo drugo što je neizrecivo, posjedovat će sveti u nebu. A *zli,* koji će biti u vječnoj smrti, neće manje trpjeti i ispaštati kazne nego što će se dobri radovati u slavi.

Njihova će *kazna* biti otežana zbog *četiriju* stvari:

1.— *Zbog odjeljenja od Boga i svih dobrih.* To je kazna osude (poena damni), koja odgovara odvraćenju od Boga. Ta je kazna teža nego osjetilne muke (poena sensus). Naznačena je u *Evanđelju po Mateju* 25,30: »Beskorisnog slugu izbacite van u tamu«. U ovom životu zli doživljavaju nutarnju tamu, a tada će biti njome i okruženi.

2.— *Zbog grižnje savjesti.* U *Psalmu* 49, 21 piše: »Pokarat ću te i stavit ću ti sve to pred oči«, a u *Knjizi Mudrosti* 5,3: »Govorit će među sobom, puni kajanja, i uzdišući u tjeskobi svoje duše«. Ali će to kajanje i uzdisanje biti uzaludno jer neće proizlaziti iz mržnje na grijeh nego iz žalosti zbog kazne.

3.— *Zbog žestine osjetilne kazne,* tj. paklenog ognja, koji će mučiti i dušu i tijelo. Ta kazna je vrlo žestoka, kako kažu crkveni oci; osuđeni će uvijek biti u smrtnim mukama, a nikad neće umrijeti. Stoga se to

i zove: vječna smrt. Kao što je, naime, umirući u velikim mukama, tako i oni koji su u paklu. U *Psalmu* 48, 15 piše: »Poput stada redaju se u Podzemlju, smrt im je pastir«.

4.— *Zbog gubitka nade u spasenje.* Kad bi imali nade u oslobođenje od kazna, njihova bi muka bila lakša. A kad im više nema nade, muka postaje preteška. Kod *Izaije* 66, 24 čitamo: »Crv njihov neće umrijeti i njihov se oganj neće ugasiti«.

Tako izlazi na vidjelo golema razlika između dobrih i zlih djela. Dobra djela vode u život, a zla u smrt. Zato bi se ljudi morali toga češće sjećati, jer bi ih to potaklo na dobro, a odvratilo od zla. Radi toga je značajno što na kraju Vjerovanja stoji: »Vjerujem u život vječni«, kako bi nam se to duboko urezalo u pamet.

U taj život nek nas uvede Gospodin Isus Krist, koji je Bog blagoslovljen u vijeke vjekova. Amen.

---

[55] *Confessiones*, lib. 1, c. 1., n. 1; AM t. 1, col. 69; PL 32. U hrvatskom prijevodu Stjepana Hosu, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 7.

[56] *Manuale*, c. 36; AM t. 6, Appendix, col. 140; PL 40. Mada se taj spis nalazi među djelima sv. Augustina, čini se da nije od njega, nego od sv. Anselma i nekih drugih pisaca.

# IZLAGANJE O GOSPODNJOJ MOLITVI, TO JEST O OČENAŠU

## *Uvod*

Gospodnja je molitva najvažnija od svih molitava. Posjeduje *pet odlika* koje se traže za molitvu: ona mora biti pouzdana, ispravna, sređena, pobožna i ponizna.

1.— Molitva mora biti *puna pouzdanja*, tj. valja da s pouzdanjem pristupamo k Prijestolju milosti, kako se kaže u *Poslanici Hebrejima* 4,16. Ona ne smije kolebati u vjeri, jer *Jakovljeva poslanica* 1,6 kaže: »Neka ište s vjerom, bez ikakva kolebanja«. A molitva je Očenaša s pravom najsigurnija. Sastavio ju je, naime, naš Odvjetnik koji je najmudriji molitelj, jer su u njemu sva blaga mudrosti, kako se kaže u *Poslanici Kološanima* 2,3. O njemu se također govori u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 2,1: »Zagovornika imamo kod Oca«. Zato *Ciprijan*[1] u knjizi *O Gospodnjoj molitvi* veli: »Budući da imamo Krista kao zagovornika kod Oca, kad molimo za oproštenje svojih grijeha, učinimo to riječima našeg Zagovornika«.[2]

Osim toga, ova je molitva sigurnija od drugih i zato što nas je tako naučio moliti onaj koji nas zajedno s Ocem uslišava, prema *Psalmu* 90,15: »Zazvat će me, a ja ću ga uslišiti«. Zato *Ciprijan* kaže: »Prijateljska je,

---

[1] SV. CIPRIJAN (oko 200 — 258), pokršten god. 246, biskup u Kartagi (u današnjem Alžiru) od god. 249. do mučeničke smrti. Odlučan predstavnik crkvenog jedinstva, napisao je djelo *De unitate Ecclesiae* (O jedinstvu Crkve), oko 251). Pored toga izdao je i spise *De lapsis* (O otpalima, 251), *De oratione Dominica* (O Gospodnjoj molitvi, 251/2) itd.

[2] *De oratione Dominica*, c. 3; PL t. 4, n. 521, col. 538.

povjerljiva i pobožna molitva kad Gospodina molimo njegovim vlastitim riječima«.[3] Stoga ta molitva nikad nije bez ploda, jer se po njoj, kako nas uči *Augustin*[4], opraštaju laki grijesi.

2.— Naša molitva mora biti *ispravna*, tj. treba da molitelj od Boga moli što je dolično. *Ivan Damašćanin*[5] kaže: »Molitva je prošnja doličnih stvari od Boga«.[6] Više puta nas Bog ne uslišava jer tražimo što ne dolikuje. U *Jakovljevoj poslanici* 4,3 piše: »Ištete, a ne primate, jer rđavo ištete«. No, znati što treba iskati vrlo je teško, jer je veoma teško znati što treba željeti. Stoga Apostol kaže u *Poslanici Rimljanima* 8,26: »Ne znamo što da molimo kako valja«. A Krist nas poučava što valja da molimo. Učenici mu, naime, rekoše: »Gospodine, nauči nas moliti!«, kako stoji kod *Luke* 11,1. Ono, dakle, što nas je on naučio moliti, sasvim opravdano molimo. Zato i *Augustin* kaže: »Ako molimo ispravno i dolično, kojim god riječima molili, nećemo reći ništa drugo nego što stoji u Gospodnjoj molitvi«.[7]

3.— Molitva treba da bude *sređena* (u njoj treba da bude neki poredak) kao i želja, jer molitva je izraz želje. A ispravan se poredak sastoji u tom da u željama i prošnjama dajemo prednost duhovnom pred naravnim, nebeskom pred zemaljskim, u skladu s *Evanđeljem po Mateju 6,33:* »Tražite najprije kraljevstvo Božje« itd. Taj nas je poredak Gospodin naučio obdržavati

---

[3] *De oratione Dominica*, na ist. mj.

[4] *De civitate Dei*, lib. 21, c. 27, n. 4; AM t. 7, col. 652. Također u *Enchiridion... de fide, spe et caritate*, c. 71, n. 19; AM t. 6, col. 223.

[5] SV. IVAN DAMAŠĆANIN (rođen krajem 7. st. — umro prije 754), rođen u Damasku (u Siriji, koja je već bila pod arapskom vlašću), malo poslije god. 726. postade monah u Jeruzalemu, prije god. 735. zaređen za svećenika, svestran pisac filozofskih, teoloških i asketskih djela. Skolastički teolozi su ga veoma cijenili, posebno njegov spis *De fide orthodoxa* (O pravovjerju, napisano poslije 743). Proglašen je naučiteljem Crkve.

[6] *De fide orthodoxa*, 3, c. 24; PG t. 94; col. 1089 C.

[7] *Epistola 130* (al. 121) ad Probam, c. 12, n. 22; AM t. 2, col. 390; PL 33, col. 502.

kad je u ovoj molitvi najprije metnuo prošnje za nebeske stvari, a onda za zemaljske.

4.— Molitva valja da je *pobožna*, jer pobožnost kod molitve čini molitvenu žrtvu Bogu ugodnom, što je u *Psalmu 62*, 5—6 naznačeno »salom i mrsom«: »U tvoje ću ime ruke dizati. Duša će mi biti sala i mrsa sita«. A budući da pobožnost u molitvi nerijetko slabi zbog dužine, Gospodin nas je poučio da treba izbjegavati suvišno produživanje molitve; u *Evanđelju po Mateju* 6,7 kaže: »Kad molite, ne blebećite«. *Augustin* u vezi s tim u *Poslanici Probi*[8] piše: »Neka je daleko od molitve mnogo govorenje, ali neka ne bude odsutno srdačno zazivanje ako traje molitveni žar«. Zato je Gospodin htio da ova molitva bude kratka.

A odakle proizlazi pobožnost? Iz božanske ljubavi, koja se očituje u odnosu prema Bogu i bližnjemu. Oboje se ostvaruje u ovoj molitvi. Da naznačimo ljubav prema Bogu, zovemo ga Ocem; da naznačimo ljubav prema bližnjemu, molimo za sve, jer kažemo: »Oče naš... I otpusti *nam* grijehe *naše*«. Na to nas potiče ljubav prema bližnjemu.

5.— Molitva valja da bude *ponizna*, kao što se kaže u *Psalmu* 101, 18: »Osvrće se na prošnju poniznih« (po Vulg.). Slično nalazimo u *Evanđelju po Luki* 18, 9—14 (prispodoba o farizeju i cariniku) i u *Knjizi o Juditi* 9,16 (po Vulg.): »Tebi je uvijek bila mila prošnja poniznih i krotkih«. Ta se poniznost očituje u ovoj molitvi jer se u njoj ne oslanjamo drsko na svoje snage, nego sve očekujemo od Božje moći.

Od molitve imamo *trojaku korist:*

1.— Ona je djelotvorno i korisno *pomagalo protiv zala*. Oslobađa nas od počinjenih grijeha, kao što čitamo u *Psalmu* 31, 5—6: »Ti si mi krivnju grijeha oprostio; zato nek ti se moli pobožnik svaki«. I razbojnik na križu je molio, pa je dobio oproštenje, jer mu je Isus rekao: »Danas ćeš biti sa mnom u raju«, kako je pisano u *Evanđelju po Luki* 23,43. Tako je molio i carinik, te je »sišao opravdan kući svojoj«, kako stoji u *E-*

[8] *Isto dj.*, c. 10, n. 20; AM t. 2, col. 389; PL 33, col. 501.

*vanđelju po Luki* 18,14. — Također oslobađa od straha pred budućim grijesima te od nevolja i tuge. U *Jakovljevoj poslanici* 5,13 stoji napisano: »Pati li tko među vama? Neka moli!« — Molitva oslobađa i od progonâ i neprijateljâ, kao što je naznačeno u *Psalmu* 108, 4: »Za moju me ljubav oni optužuju, a ja se samo molim«.

2.— Molitva je djelotvorno sredstvo da *isprosimo* što želimo. U *Evanđelju po Marku* 11,24 piše: »Sve što god zamolite i zaištete, vjerujte da ćete postići«; a ako nismo uslišani, znači da nismo uporno molili. Naime, »valja svagda moliti i nikada ne sustati«, kaže se u *Evanđelju po Luki* 18, 1. Ili možda nismo molili ono što nam više koristi za spasenje. *Augustin* piše: »Dobar je Gospodin, koji nam često ne daje ono što hoćemo, da nam dadne ono što bismo morali htjeti«.[9] Primjer za to nalazimo kod sv. Pavla, koji je triput molio Gospodina da od njega odstrani onaj trn u tijelu, ali nije bio uslišan, kako nam kaže u *Drugoj poslanici Korinćanima* 12,8.

3.— Molitva je korisna i zato što nas *čini prisnima s Bogom*. U *Psalmu* 140, 2 pjevamo: »Nek mi se uzdigne molitva kao kâd pred lice tvoje«.

---

[9] *Sermo 354 ad continentes (al. 53 de verbis Domini)*, c. 7; AM t. 5, c. 1378; PL 39, 1567.

### *Oče naš!*

Bogu kažemo: »Oče!« Uočimo kako je Bog naš otac i što smo mu dužni iskazati kao ocu.

On je otac s jednog posebnog razloga: on nas je, naime, stvorio na svoju sliku i priliku, a to nije učinio s nižim bićima. U *Ponovljenom zakonu* 32, 6 piše: »Nije li on Otac tvoj, Stvoritelj, koji te sazdao, po kom postojiš?« — Ima i drugi razlog: on nama upravlja. Istina, upravlja svime, ali nama upravlja kao gospodarima, dok ostalima kao slugama. U *Knjizi Mudrosti* 14,3 (i 12, 15) piše: »Tvoja providnost, Oče, upravlja svime«, a u istoj knjizi, 12 18: »Upravljaš nama s velikom pažnjom«. — Konačno, primio nas je kao sinove. Druga je stvorenja obdario darcima, a nas baštinom, jer smo sinovi: ako smo sinovi, onda smo i baštinici. Apostol u *Poslanici Rimljanima* 8,15 piše: »Ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojem kličemo: Aba! Oče!«.

Bogu kao ocu dužni smo iskazivati *štovanje* i *poslušnost*, a također i *nasljedovati* ga te primati *strpljivo* nevolje iz njegove ruke.

1.— *Štovanje*. Kod *Malahije* 1, 6 čitamo: »Ako sam ja otac, gdje je čast moja?« To se štovanje najprije sastoji u iskazivanju hvale Bogu, kao što piše u *Psalmu* 49,23: »Žrtva hvale čast mi daje« (po Vulg.). Ta se hvala ne smije iskazivati samo ustima nego i srcem, kao što naznačuje *Izaija* 29,13: »Narod ovaj ... samo me ustima časti, a srce mu je daleko od mene«. — Štovanje Bogu iskazujemo također čistoćom svojih tjelesnih nag-

nuća, prema riječima *Prve poslanice Korinćanima* 6,20: »Proslavite Boga u tijelu svojemu!« — Konačno, to se štovanje sastoji i u pravičnom sudu o bližnjemu, kako je naznačeno u *Psalmu* 98,4: »Ti kralj si moćni koji ljubiš što je pravo«.

2.— *Nasljedovanje,* jer on je naš otac. Kod *Jeremije* 3,19 čitamo: »Ti ćeš me zvati: 'Oče moj', i nećeš se više odvratiti od mene«. To se nasljedovanje očituje najprije ljubavlju, kao što piše Apostol u *Poslanici Efežanima* 5,1: »Budite nasljedovatelji Božji kao djeca ljubljena i hodite u ljubavi«; a to valja da se ostvari u srcu. — Nasljedovanje se, zatim, očituje i milosrđem, jer je milosrđe pratnja ljubavi. U *Evanđelju po Luki* 6,16 Isus kaže: »Budite milosrdni«, a to valja da se vidi po djelima. — Konačno, ono se očituje savršenošću, jer ljubav i milosrđe treba da budu savršeni, kako je naznačeno u *Evanđelju po Mateju* 5,48: »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!«

3.— *Poslušnost.* U *Poslanici Hebrejima* 12,9 čitamo: »Kudikamo ćemo se više podlagati Ocu duhova«, i to zbog tri razloga. Najprije, zbog njegova gospodstva: on je Gospodin. U *Knjizi Izlaska* 24,7 stoji napisano: »Sve što je Gospodin rekao izvršit ćemo i poslušat ćemo«. — Zatim, zbog Kristova primjera, jer pravi Sin Božji postade poslušan Ocu sve do smrti, kako piše *Poslanica Filipljanima* 2,8. — Konačno, radi vlastite koristi, kako je naznačeno u *Drugoj knjizi o Samuelu* 6,21: »Pred Gospodinom ja igram!... On me izabrao«.

4.— *Strpljivost* u nevoljama. U *Mudrim izrekama* 2, 11—12 čitamo: »Sine moj, ne odbacuj Gospodnje opomene, i nemoj da ti omrzne njegov ukor. Jer koga Gospodin ljubi, onoga i kori, kao otac sina koga voli«.

Iz oslovljenja »Oče naš!« slijedi da bližnjima dugujemo *dvoje.* Najprije, ljubav, jer su oni naša braća; svi su, naime, sinovi Božji. U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 4,20 nalazimo: »Tko ne ljubi brata koga vidi, Boga, kog ne vidi, ne može ljubiti«. — Bližnjima dugujemo i poštovanje, jer su sinovi Božji. Kod *Malahije* 2,10 čitamo: »Nemamo li jednog Oca? Nije li nas jedan Bog stvorio? Zašto smo onda jedan drugome nevjerni?«, a u *Posla-*

*nici Rimljanima* 12,10: »Pretječite jedni druge poštovanjem«.

A to sve radi naše duhovne koristi, jer on (Krist) »posta svima koji ga slušaju začetnik vječnoga spasenja«, kako kaže *Poslanica Hebrejima* 5,9.

### *Koji jesi na nebesima*

Među svojstvima koja su potrebna molitelju najvažnije je pouzdanje. U *Jakovljevoj poslanici* 1,6 sveti pisac kaže: »Neka ište s vjerom, bez ikakva kolebanja«. Stoga, kad nas je Gospodin učio moliti, na prvo je mjesto stavio ono što će u nama pobuditi pouzdanje, a to je Očeva dobrota i njegova moć. S obzirom na dobrotu poučio nas je da Bogu kažemo: »Oče naš!«, a u *Evanđelju po Luki* 11, 13 dodaje: »Ako vi, iako zli, znate dobrim darima darivati djecu svoju, koliko li će više Otac s neba obdariti Duhom one koji ga zaištu!«. A da nam dozove u pamet Očevu moć, dodao je: »Koji jesi na nebesima«. U skladu s time kaže se u *Psalmu* 122, 1: »Oči svoje uzdižem k tebi koji u nebesima prebivaš«.

Te riječi mogu imati *tri uloge:*

1.— *Da pomognu pripravu molitelja prije molitve,* jer *Knjiga Sirahova* 18,23 kaže: »Prije molitve pripravi dušu svoju« (po Vulg.). Molitelj je pozvan da misli na »nebo«, tj. na nebesku slavu, u skladu s *Evanđeljem po Mateju* 5,12: »Velika je plaća vaša na nebesima«.

Ta misao potiče molitelja da mu uzorom bude Otac nebeski, jer sin treba da nasljeduje oca. Zato se u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,49 kaže: »Kao što smo nosili sliku zemljanoga, nosit ćemo i sliku nebeskoga«. — Potiče ga također da duhom motri nebesko, jer ljudi se obično mislima zalijetaju tamo gdje im je otac i druge mile osobe, kao što kaže *Evanđelje po Mateju* 6,21: »Gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce«. Zato je Apostol u *Poslanici Filipljanima* 3,20 rekao: »Naša je domovina na nebesima«. — Potiče ga da teži za nebeskim, te da od onoga koji je na nebesima moli samo ne-

beske darove, u skladu s *Poslanicom Kološanima* 3,1: »Tražite ono što je gore, gdje Krist sjedi zdesna Bogu«.

2.— *Da naznače sklonost Božju da nas usliši,* jer nam je on blizu. Izraz, naime, »koji si na nebesima« može se shvatiti u značenju: »koji si u svetima«, jer Bog prebiva u njima, kao što je naznačeno kod *Jeremije 14,9:* »Ti si u nama, Gospodine«. A u *Psalmu* 18,2 čitamo: »Nebesa slavu Božju kazuju«, gdje izraz »nebesa« možemo shvatiti u smislu »sveti«.

Bog prebiva u svetima po vjeri, kao što kaže *Poslanica Efežanima* 3,17: »Po vjeri Krist prebiva u srcima vašim«. Također i po ljubavi, kao što uči *Prva Ivanova poslanica* 4,16: »Tko ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje i Bog u njemu«. Konačno, po ispunjavanju zapovijedi, kao što izjavljuje Isus u *Evanđelju po Ivanu* 14,23: Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ, pa će i Otac moj ljubiti njega, i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti«.

3.— *Da naznače moć onoga koji uslišava.* U tom slučaju pod riječju »nebesa« razumijevamo materijalno nebo. Dakako, time ne mislimo reći da Njega materijalno nebo obuhvaća, kako to kaže i *Prva knjiga o kraljevima* 8,27: »Nebesa ni nebesa nad nebesima ne mogu ga obuhvatiti«. Nasuprot, time želimo označiti njegovu pronicavost kojom sve opaža kao onaj koji gleda s visoka. U *Psalmu* 101, 20 piše: »Gospodin gleda sa svog uzvišenog svetišta«. — Isto tako izrazom »koji jesi na nebesima« želimo naznačiti njegovu uzvišenu moć, prema *Psalmu* 102, 19: »Gospodin u nebu postavi prijestolje svoje« — a također i njegovu stalnost i vječnost, prema *Psalmu* 101, 13—28: »Ti, o Gospodine, ostaješ dovijeka, tvojim godinama nema kraja«. Zato se i o Kristu veli u *Psalmu* 88,30: »Prijestolje mu kao dan nebeski«. A *Filozof*[10] u 1. knjizi *O nebu* reče da svi

[10] Za sv. Tomu i njegove suvremenike, *Filozof je* veliki grčki mislilac *Aristotel.* Sv. Albert Veliki i sv. Toma preuzeli su njegovu misaonu baštinu, u mnogočem dopunili i ispravili te je iskoristili za napredak kršćanske teologije.

ARISTOTEL je živio u 4. stoljeću prije Krista (384/3 — 322/1). Rođen je u Stagiri (tada u Trakiji, a sada u sjevernoj Grčkoj), od 18. godine pripadao je — kroz 20 godi-

smatraju nebesa, zbog njihove nepropadljivosti, boravištem duhovnih bića.[11]

Govoreći da je Bog na nebesima, jačamo svoje pouzdanje u molitvi, i to *s tri razloga:* zbog moći onoga od koga ištemo, zbog njegove prisnosti i zbog prikladnosti prošnje.

1. *Moć* onoga od koga ištemo naznačena je izrazom »na nebesima«, uzetim u smislu materijalnog neba. Mada njega ne može obuhvatiti materijalni prostor, prema riječima *Jeremije* proroka 23,24: »Ja ispunjam nebo i zemlju«, ipak se veli da je on u nebeskim prostranstvima, kako bi se dala naslutiti veličina njegove moći i uzvišenost božanskog bića.

Protiv veličine njegove moći postavljaju se oni koji tvrde da se sve odvija neumoljivo sudbinskim uplivom nebeskih tjelesa. Po toj pretpostavci bilo bi beskorisno nešto od Boga moliti. Ali, to je bezumlje, jer se o Bogu kaže da je na nebesima kao gospodar neba i zvijezda, prema riječima *Psalma* 102,19: »Gospodin u nebu postavi prijestolje svoje«. — Protiv uzvišenosti Božjega bića postavljaju se i oni koji u molitvi svojom maštom stvaraju o Bogu materijalne predodžbe. Izričajem da je Bog na nebesima, tj. u najvišoj stvarnosti materijalnog svemira, želimo reći da uzvišenost Božjega bića nadilazi sve, pa i čovječju želju i um. Stoga, što god se može zamisliti ili poželjeti, manje je od Božjega bića. U *Knjizi o Jobu 36,26* čitamo: »Veći je Bog no što pojmit možemo«, u *Psalmu* 12, 4: »Uzvišen je Gospodin

---

na — Platonovoj školi u Ateni, bio je učitelj Aleksandra Velikog na makedonskom dvoru, zatim se god. 335/4 vratio u Atenu, gdje je osnovao svoju filozofsku školu, Likej, koja se prozvala *peripatetskom.* Poslije smrti Aleksandra Velikog god. 323. morao je pobjeći iz Atene na otok Eubeju, gdje je i umro.

Napisao je *Organon* (zbirka logičkih djela), *Metafiziku, Fiziku, Etiku, Politiku, Poetiku, Retoriku; O nebu, O nastajanju i propadanju, O istraživanju životinja, O dužini i kratkoći života,* itd.

[11] *De caelo, lib.* 1, c. 3, n. 6; ARISTOTELIS, *Opera omnia,* Parisiis, Firmin — Didot, vol. 2, p. 370, 43.

[12] Usp. bilj. 4. u *Izlaganju o Apostolskom vjerovanju.*

nad sve narode«, a kod *Izaije 40,18:* »S kime ćete prispodobit Boga?«

2.— *Božja prisnost* bila bi dobro označena ako bismo izrazu »nebesa« dali značenje »sveti«. Budući da neki zbog njegove uzvišenosti rekoše da se on ne brine za čovjeka, valja uvijek misliti da nam je on blizu, čak intiman, jer je rečeno da je »na nebesima«, tj. u svetima, koji se nazivlju »nebesa«, kako daje naslutiti *Psalam* 18, 2: »Nebesa slavu Božju kazuju« i *Jeremija* 14, 9: »Ti si u nama, Gospodine«.

To budi u nama pouzdanje, i to s *dva* razloga. *Prvo:* jer nam je Bog blizu, prema *Psalmu* 144,18: »Blizu je Gospodin svima koji ga prizivlju«. Zato se kaže u *Evanđelju po Mateju* 6,6: »Ti, kada moliš, uđi u svoju sobu«, tj. u sobu svoga srca.— *Drugo:* jer ono što molimo možemo izmoliti i po zagovoru svetih, prema *Knjizi o Jobu* 5,1: »Obrati se nekom svecu« (po Vulg.) i prema *Jakovljevoj poslanici* 5,16: »Molite jedni za druge da postignete spasenje«.

3.— Izričaj »koji jesi na nebesima« povećava *prikladnost* naše molitve, ako riječju »nebesa« mislimo na duhovna i vječna dobra, u kojima se sastoji blaženstvo. Time se budi naša želja za nebeskim dobrima. Naša želja treba da bude upravljena tamo gdje imamo Oca, jer tamo je naša baština, u skladu s *Poslanicom Kološanima* 3,1: »Tražite ono što je gore« i s *Prvom Petrovom* 1,4: »Za baštinu neraspadljivu... i neuvelu«. — Time se i naš zemaljski život preobrazuje u nebeski, i mi se sve više upriličujemo nebeskom Ocu, prema *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,48: »Kakav je nebeski, takvi su i nebeski«. Želja za nebeskim dobrima i nebeski način življenja čine molitvu prikladnom, a time i molitelja dostojnim da bude uslišan.

## Prva prošnja:

## *Sveti se Ime tvoje*

To je prva prošnja, u kojoj molimo da se njegovo Ime među nama očituje i bude poznato.

Ime je Božje *divno*, jer čini čudesna djela u svim stvorenjima. Zato se kaže u *Evanđelju po Marku* 16,17: »U Ime će moje izganjati zloduhe, novim će jezicima govoriti, zmije uzimati; popiju li što smrtonosno, neće im nauditi; na nemoćnike će ruke polagati, i bit će im dobro«.

Ime je Božje *ljubavi vrijedno*. U *Djelima apostolskim* 4,12 piše: »Nema pod nebom drugoga imena dana ljudima po kojem se možemo spasiti«. Za spasenjem svi moramo čeznuti. Imamo primjer u sv. Ignaciju,[13] koji je toliko ljubio Ime Kristovo da je caru Trajanu, kad je od njega zahtijevao neka zaniječe ime Kristovo, odgovorio: »Ono se ne može ukloniti s mojih usana«. Kad ga je Trajan strašio da će mu odrubiti glavu i tako odstraniti Kristovo ime s njegovih usana, odgovori: »Ako mi i odrubiš glavu, nećeš mi ga moći ugrabiti iz srca: to je Ime upisano u mom srcu, pa ga stoga mogu neprestano zazivati«. Kad to ču Trajan, htjede se uvjeriti, odrubi glavu sluge Božjega, zapovjedi da mu izvade srce, i pronađe da je na njemu zlatnim slovima napisano ime Isusovo. Ignacije bijaše to Ime stavio kao pečat na srce svoje.[14]

Ime je Božje *štovanja vrijedno*. Apostol u *Poslanici Filipljanima* 2,10 kaže: »Da se na ime Isusovo prigne svako koljeno nebesnika, zemnika i podzemnika«. »Nebesnikâ«, tj. anđelâ i blaženikâ; »zemnika«, tj. ljudi na zemlji, koji to čine iz želje da dođu u nebesku slavu i iz straha pred kaznom; »podzemnikâ«, tj. osuđenikâ, koji to čine iz straha.

Ime je Božje *neizrecivo:* svi jezici skupa ne mogu ga do kraja izraziti. Stoga se katkada utječemo poredbama. Kaže se, npr., da je slično stijeni, i to zbog čvrs-

---

[13] SV. IGNACIJE ( + 107), biskup u Antiohiji (onda u Siriji, sada u južnoj Turskoj). Kao kršćanin bio je uhvaćen za vrijeme rimskog cara Trajana, odveden u Rim i bačen pred divlje zvijeri. Od njega nam je sačuvano sedam dragocjenih pisama kršćanskim zajednicama u Maloj Aziji i u Rimu. Opis njegova mučeništva imamo u *S. Ignatii Theophori martyrium, PG* t. 5, col. 979—990.

[14] Usp. *S. Ignatii Theophori martyrium,* PG t. 5, col. 982.

toće, kao što se može naslutiti iz *Evanđelja po Mateju* 16,18: »Na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju«. Može se usporediti i s ognjem, jer, kao što oganj čisti kovine od primjesa, tako i Bog čisti srca od grijeha. Zato se kaže u *Ponovljenom zakonu 4,24:* »Bog je oganj što proždire«. Može se usporediti i sa svjetlom, jer kao što svjetlo rasvjetljuje tamu, tako ime Božje prosvjetljuje tmine pameti. U *Psalmu* 17,29 kličemo: »Bože, tminu moju obasjavaš«.

Radi toga molimo da se to Ime među nama očituje kako bi bilo upoznato i priznato svetim.

Ono je *sveto* u trojakom smislu:

1.— Sveto znači isto što i:*čvrsto, nepovredivo*. Zato se svi blaženici u nebu zovu svetim, jer su učvršćeni u vječnom blaženstvu. U tom smislu nema svetaca na zemlji jer su izloženi stalnoj promjeni. *Augustin* kaže: »Pobjegao sam od tebe, Gospodine, i previše lutao, udaljio se od sigurnog puta tvoga«.[15]

2.— Sveto također znači: *nadzemaljsko*. Sveci koji su u nebu, nemaju zemaljskih želja. Zato Apostol u *Poslanici Filipljanima* 3,8 veli: »Sve otpadom smatram da Krista steknem«.

Nadzemaljsko znači ono što je »nad zemljom«. Riječju »zemlja« razumiju se »grešnici«. Najprije zato što zemlja, ako se obrađuje, rađa trnjem i korovom. Tako i grešnikova duša, ako nije oplođena milošću, rađa samo korovom i trnjem grijeha. U *Knjizi Postanka* 3,18 piše: »Rađat će ti trnjem i korovom«. — Osim toga, zemlja je tamna i bez sjaja; tako je i grešnik taman i bez sjaja. U *Knjizi Postanka* 1,2 stoji: »Tama se prostirala nad bezdanima«. — Konačno, zemlja je nešto suho i sipko ako u njoj nema vlage. Bog je postavio zemlju nad vodom, kao što je naznačeno u *Psalmu* 135,6: »On utvrdi zemlju nad vodama«.[16] Bez vode je

---

[15] *Confessiones*, lib. 2, n. 14; AM t. 1, col. 86; *Ispovijesti*, preveo Stjepan Hosu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 38.

[16] Tu je sadržano ondašnje prirodoznanstveno poimanje zemlje. Budući da je Bog u Sv. pismu govorio po ljudima na ljudski način (II vat. sabor, *Dogmatska konstituci-*

zemlja suha i besplodna; tako je i grešnikova duša (bez vode milosti) suha i neplodna, prema *Psalmu* 142, 6: »Duša moja ko suha zemlja za tobom žeđa«.

3.— Konačno, sveto znači: *oprano u krvi* (sanctum = sanguine tinctum). Zbog toga se sveti u nebu zovu svetima jer su oprani u krvi, prema *Otkrivenju 7,14:* »Oni dođoše iz nevolje velike i opraše haljine svoje... u krvi Jaganjčevoj«; također u *Otkrivenju* 1, 5: »Krvlju nas svojom opra od naših grijeha« (po Vulg.).

## Druga prošnja:

## *Dođi Kraljevstvo tvoje*

Kako rekosmo, Duh Sveti čini da ispravno ljubimo, želimo i molimo. On prije svega potiče u nama *strahopoštovanje*[17], iz kojega proizlazi naša prošnja: »Sveti se Ime tvoje!« Njegov drugi dar je *dar pobožnosti*.[18] To

---

*ja o Božjoj objavi,* gl. 3, br. 12), i to na način ondašnjeg vremena i kulture, nije čudo da su u svete knjige ušla i ondašnja poimanja o zemlji i svemiru. Bog nije namjeravao učiti ljude što oni mogu istražiti znanstvenim metodama nego onu istinu »koju htjede... da *radi našega spasenja* bude zapisana u Svetom pismu« (*na ist. mj.* br. 11). Usp. S. THOMAS AQ., *De veritate,* pit. 12, čl. 2.

17–18 »Strah Božji« i »pobožnost« uzimlju se ovdje u značenju »darova Duha Svetoga«. Naime, kršćanska predaja nabraja ih baš *sedam* prema *Iz* 11, 23 (po Vulg.): mudrost, razum (umnost), savjet, jakost, znanje, pobožnost, strah Božji. Prema nauci sv. Tome (*Suma teologije,* I—II, pit. 68) darovi Duha Svetoga razlikuju se od ulivenih kreposti, bilo ćudorednih, bilo bogolikih, ali su usko povezani s njima, posebno s ljubavlju, u kojoj su ukorijenjeni (*na ist. mj.*, čl. 8 i 5); oni su trajna raspoloženja našega duha što izviru iz Božje ljubavi u nama i čine nas poslušnima glasu Duha (*na ist. mj.*, čl. 3). S tog stajališta darovi umnosti i mudrosti izravno usavršuju naš spekulativni um, savjet i znanje praktični um, dok pobožnost, jakost i strah Božji usavršuju naše sposobnosti da težimo za dobrom, a to znači volju i čuvstvenost.

Sv. Toma, slijedeći Augustina (*De sermone Domini in monte,* lib. 2, c. 11), povezuje prošnje Očenaša s darovima Duha Svetoga i s blaženstvima (usp. *Suma teologije,* II—II,

je onaj slatki i odani osjećaj koji imamo prema ocu i svakom čovjeku koji je u bijedi. Budući da je Bog naš otac, ne samo da ga moramo štovati i bojati ga se nego također i osjećati slatku i nježnu privrženost prema njemu. Taj nas osjećaj potiče da kažemo: »Dođi Kraljevstvo tvoje«. U *Poslanici Titu* 2, 12—13 piše: »Razumno, pravedno i pobožno živimo u sadašnjem svijetu, iščekujući blaženu nadu i Pojavak slave velikoga Boga«.

Moglo bi se postaviti pitanje: »Kraljevstvo je Božje uvijek postojalo, pa zašto onda molimo da ono tek dođe? Na to dajem tri odgovora:

1.— Katkada kralj ima *pravo na kraljevski prijesto*, ali još nije proglašen kraljem, te mu pripadnici kraljevstva još nisu podložni. Tek onda će se očitovati njegova kraljevska vlast kad mu ljudi budu podložni. Bog je po sebi i po svojem biću gospodar svemira. A Krist, ukoliko je Bog i također ukoliko je čovjek, ima od Boga vlast da bude gospodar svemira. Kod *Danijela* 7,14 piše: »Njemu bi predana vlast, čast i kraljevstvo«. Valja, dakle, da mu sve bude podloženo, ali to još nije, nego će biti na koncu, kako stoji u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,25: »On treba da kraljuje, dok ne položi sve neprijatelje pod noge svoje«. Stoga molimo govoreći: »Dođi Kraljevstvo tvoje«, i to u *trostrukom* smislu, tj. da se pravednici obrate (ustraju u obraćenju), grešnici kazne a smrt uništi.

---

pit. 83, čl. 9, ad 3): Prošnju »Sveti se Ime tvoje« povezuje sa strahom Božjim i s blaženstvom siromašnih u duhu.

Prošnju »Dođi Kraljevstvo tvoje« povezuje s pobožnošću i s blaženstvom krotkih.

Prošnju »Budi volja tvoja« povezuje sa znanjem i blaženstvom ožalošćenih.

Prošnju »Kruh naš svagdanji...« povezuje s jakošću i blaženstvom gladnih.

Prošnju »Otpusti nam duge naše...« povezuje sa savjetom i blaženstvom milosrdnih.

Prošnju »Ne uvedi nas u napast« povezuje s umnošću i blaženstvom čistih srcem.

Prošnju »Izbavi nas od zla« povezuje s mudrošću i blaženstvom mirotvoraca.

Ljudi se, naime, podlažu Kristu ili dobrovoljno, ili prisilno. A budući da je Božja volja tako djelotvorna da se neumoljivo ispunja, a Bog k tome hoće da sve bude podloženo Kristu, jedno je od toga neizbježno: ili da čovjek vrši volju Božju dobrovoljno vršeći njegove zapovijedi, što čine pravednici, ili će Bog provesti svoju volju kaznom; a to će učiniti grešnicima i svojim neprijateljima na koncu svijeta. Tako je naznačeno u *Psalmu* 109, 1: »Dok ne položim dušmane za podnožje tvojim nogama«. Radi toga pravednici rado ištu da dođe Božje kraljevstvo, tj. da oni sami budu njemu potpuno podložni, — dok je grešnicima to strašno jer to za njih ništa drugo ne znači nego da se snagom Božje volje podvrgnu kaznama. Kod *Amosa* 5,18 čitamo: »Jao vama što žudite za danom Gospodnjim«. »— Tada će biti također uništena i smrt, kako se kaže u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,26: »Kao posljednji neprijatelj bit će obeskrijepljena smrt«. To će biti o uskrsnuću, kako čitamo u *Poslanici Filipljanima* 3,21: »On će preobraziti naše bijedno tijelo«.

2.— Kraljevstvo je Božje *rajska slava*. To nije čudno, jer kraljevstvo nije ništa drugo nego vladavina. Ondje je najbolja vladavina gdje se ništa ne zbiva preko volje vladara. Volja Božja pak je spasenje ljudi, jer on hoće da se svi ljudi spase; a to će biti na savršen način u raju, gdje neće biti ništa protivno spasenju ljudi. U *Evanđelju po Mateju* 13, 41 piše: »(Anđeli« će pokupiti iz njegova kraljevstva sve zavodnike i bezakonike«. Na ovom svijetu ima mnogo toga što se suprotstavlja spasenju. Stoga, kad molimo: »Dođi Kraljevstvo tvoje«, ištemo da dobijemo udio u nebeskom kraljevstvu i rajskoj slavi.

To Kraljevstvo je poželjno s *tri* razloga. Najprije, zbog savršene pravednosti što u njemu vlada, kako je naznačeno kod *Izaije* 60,21: »Svi u tvom narodu bit će pravednici«. Ovdje na zemlji dobri su pomiješani sa zlima, ali u nebu neće biti ni zlih ni grešnika. — Zatim, zbog savršene slobode. Ovdje, naime, nema slobode, premda je svi po prirodi žele. A ondje će vladati potpuna sloboda od svakog ropstva. U *Poslanici Rimlja-*

*nima* 8, 21 čitamo: »Stvorenje će se osloboditi robovanja pokvarljivosti«. I ne samo da će svi biti slobodni nego će svi imati udjela u kraljevskoj vlasti, kako je rečeno u *Otkrivenju* 5,10: »Učinio si ih Bogu našemu... kraljevstvom«. Razlog je u tomu što će svi isto željeti što i Bog, te Bog će htjeti isto što i sveti a sveti što i Bog. Tako će njihova volja biti usklađena s voljom Božjom. Zato će svi vladati jer će biti ispunjena volja svih, i Gospodin će biti kruna sviju njih. Kod *Izaije* 28,5 čitamo: »U onaj dan, Gospodin nad Vojskama postat će kruna slave i sjajan vijenac Ostatku svoga naroda«. — Naposljetku, to Kraljevstvo je poželjno i zbog preobilja sreće. Kod *Izaije* 64,3 piše: »Oko nijedno nije vidjelo da bi koji bog, osim tebe, takvo što činio onima koji se uzdaju u njega«, a u *Psalmu* 102,5 stoji napisano: »Život ti ispunja dobrima, ko orlu ti se mladost obnavlja«. Čovjek će u samom Bogu naći sva dobra, i to na uzvišeniji i savršeniji način nego što možemo postići na zemlji. Ako tražiš užitak, naći ćeš ga u Bogu u najvećoj mjeri. Ako tražiš bogatstvo, u njemu ćeš naći sve što trebaš u dovoljnoj mjeri, i tome slično. *Augustin* u *Ispovijestima* piše: »Kad duša bludi daleko od tebe, traži izvan tebe ono što ne nalazi čisto i bistro dok se ne vrati k tebi«.[19]

3.— Kad ljudi postanu skloni da odmah udovoljavaju grešnoj želji, onda na ovome svijetu zavlada grijeh. Ali Apostol u *Poslanici Rimljanima* 6,12 piše: »Neka ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu« — Bog treba da vlada u tvom srcu. A kod *Izaije* 52,7 čitamo: »Sione, Bog tvoj kraljuje«. To se događa kad si spreman pokoravati se Bogu i obdržavati njegove zapovijedi. Kada, dakle, molimo da dođe Božje kraljevstvo, ištemo *da u nama ne vlada grijeh, nego Bog.*

Ovom prošnjom postižemo *blaženstvo*[20] o kojem govori Isus u *Evanđelju po Mateju* 5,5: »Blago krot-

---

[19] *Confessiones*, lib. 2, n. 18; AM t. 1, col. 88; *Ispovijesti*, preveo Stjepan Hosu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 41.

[20] Vidi bilj. 17—18.

kima: oni će baštiniti zemlju«. Budući da prvom prošnjom — prema tumačenju što sam ga naveo u prvom odgovoru — čovjek želi da Bog bude gospodar svega, on se zbog nanesene uvrede ne osvećuje, nego osvetu prepušta Bogu. Kad bi se sam osvećivao, ne bi tražio da dođe kraljevstvo Božje. Osim toga, ako — prema tumačenju iznesenom u drugom odgovoru — čekaš njegovo Kraljevstvo, tj. rajsku slavu, ne moraš se tjeskobno brinuti ako izgubiš ovosvjetska dobra. Naposljetku, ako — prema tumačenju iznesenom u trećem odgovoru — moliš da Bog i Krist u tebi vlada, moraš biti blaga i krotka srca jer je i on takav bio. U *Evanđelju po Mateju* 11, 29 potiče: »Učite se od mene, jer sam krotka i ponizna srca«, a u *Poslanici Hebrejima* 10, 34 čitamo: »S radošću ste prihvatili otimanje dobara«.

Treća prošnja:

*Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji*

*Dar znanja*[21] je treći dar Duha Svetoga kojim nas on obdaruje. Uz dar straha Božjega i pobožnosti, te nježne privrženosti Bogu, Duh Sveti poklanja dar kojim čovjeka čini pametnim. To je David molio u *Psalmu* 118, 66: »Nauči me razumu i znanju«. Po tom znanju, kojemu nas je naučio Duh Sveti, čovjek živi ispravno.

Među ostalim činiocima koji pridonose čovjekovu znanju i mudrosti najvažnija je ona mudrost što čini da se čovjek ne pouzdaje u svoje mišljenje. U *Mudrim izrekama* 3,5 piše: »Ne oslanjaj se na vlastiti razbor«. Oni, naime, koji se oslanjaju samo na vlastiti sud a ne vjeruju drugima, oduvijek su smatrani bezumnima. U *Mudrim izrekama* 26,12 čitamo: »Vidiš li čovjeka koji se sam sebi mudrim čini? Znaj, i od bezumnika ima više nade nego od njega«.

Da se čovjek ne uzda sasvim u svoje mišljenje, posljedica je poniznosti. Stoga, gdje je mudrost, tu je i poniznost, kako se kaže u *Mudrim izrekama* 11,2. Oholi se previše uzdaju u sama sebe.

---

[21] Vidi bilj. 17—18.

Po daru znanja Duh Sveti nas poučava da ne činimo svoju volju, nego volju Božju. Zato i molimo od Boga da njegova volja bude »kako na nebu tako i na zemlji«. Time se očituje *dar znanja*. Bogu govorimo: »Budi volja tvoja« kao kad pacijent od liječnika traži lijek, ali ne zna koji, nego se povjerava liječnikovu sudu i volji; ako bi drukčije radio, bio bi bezuman. Tako i mi ne smijemo iskati drugo nego da se u nama ispuni Božja volja.

Čovjekovo je srce ispravno kad je u skladu s voljom Božjom. To je bilo u Kristu, kao što on sam izjavljuje u *Evanđelju po Ivanu* 6,38: »Siđoh s neba ne da vršim volju svoju, nego volju onoga koji me posla«. Krist, ukoliko je Bog, ima istu volju koju i Otac, ali ukoliko je čovjek, ima drugu volju, različitu od Očeve. U tom smislu kaže da ne čini volju svoju, nego Očevu, pa nas zato uči da molimo i ištemo: »Budi volja tvoja«.

No, koji je zapravo smisao ove prošnje? Zar se u *Psalmu 113,3* ne kaže: »Sve što mu se svidi, to učini?« Ako, dakle, Bog sve čini što mu se svidi na nebu i na zemlji, čemu onda prošnja: »Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji«? Da bismo odgovorili na to pitanje, valja znati da Bog od nas želi *tri stvari*, koje mi onda ištemo da se ispune.

1.— *Vječni život.* Kad netko poduzimlje neki posao zbog određenog cilja, zacijelo hoće taj cilj i postići. Bog je stvorio čovjeka, zacijelo ne uzalud, kao što je rečeno u *Psalmu* 88,48: »Zar si uzalud stvorio sve sinove čovječje?« (po Vulg.). Stvorio je, dakle, ljude radi nekog cilja — ne radi užitaka, jer njih imaju i nerazumne životinje, nego radi života vječnoga. Bog, dakle, hoće da čovjek posjeduje život vječni.

Ova je volja već ispunjena u anđelima i svetima u nebu, jer Boga gledaju, poznaju i njemu se raduju. Kao što se volja Božja ispunila u blaženicima na nebu, tako mi želimo da se ispuni u nama koji smo na zemlji. To ištemo kad molimo: Budi volja tvoja u nama koji smo na zemlji kao u svetima koji su na nebu.

2.— *Obdržavanje njegovih zapovijedi.* Kad netko nešto želi, hoće ne samo željenu stvar nego i sredstva

po kojima se k njoj dolazi. Npr. liječnik koji hoće ozdravljenje pacijenta, traži od njega da obdržava dijetu, uzimlje lijekove i sl. Bog hoće da posjedujemo vječni život. U *Evanđelju po Mateju* 19,17 Isus kaže: »Ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi«. Hoće, dakle, da obdržavamo zapovijedi. U *Poslanici Rimljanima* 12, 1—2, Apostol opominje: »Neka bude vaše bogoslužje duhovno... da mognete razabirati što je volja Božja, što li je dobro, (Bogu) milo, savršeno«. Kaže »dobro« jer je korisno. Kod *Izaije* 48,17 piše: »Ja, Bog tvoj, tvojemu dobru te učim«. Volja je Božja »mila« onomu koji ljubi, kako je naznačeno u *Psalmu* 96,11: »Svjetlost sviće pravedniku i radost čestitima u srcu«. Kaže »savršena je« jer je časna i u sebi vrijedna. U *Evanđelju po Mateju* 5,48 Krist veli: »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski«. Kad, dakle, kažemo: »Budi volja tvoja«, molimo da ispunimo Božje zapovijedi.

Ta volja se ispunjava u pravednicima, ali još ne u grešnicima. Pravednike označuje riječ »nebo«, a grešnike riječ »zemlja«. Ištemo, dakle, da se volja Božja ispuni na zemlji, tj. u grešnicima, kako i na nebu, tj. u pravednicima.

Valja primijetiti da nam sam način govora daje naslutiti pouku. Naime, ne kažemo: »Ispuni ti«, niti: »Ispunimo mi«, nego: »Neka se ispuni volja tvoja«. Zašto? Zato što se za život vječni traži dvoje: milost Božja i volja čovjekova! Premda je Bog stvorio čovjeka bez njega, ne opravdava (ne spasava) ga bez njega. *Augustin* je napisao tumačeći *Ivana* (ili apostola Pavla): »Onaj koji te je stvorio bez tebe, neće te opravdati (spasiti) bez tebe«[22], jer hoće da čovjek sudjeluje. Kod *Zaharije* 1,3 čitamo: »Vratite se meni, i ja ću se vratiti vama«, a Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,10: »Milošću Božjom jesam što jesam, i njegova milost prema meni ne bijaše uzaludna«. Ne budi, dakle, preuzetan, nego se uzdaj u milost Božju. Ali ne budi ni

---

22 *Sermo 169 (al. 15) de verbis Apostoli,* c. 11, n. 13; AM t. 5, col. 815; PL 38, 923.

nemaran, nego ulaži svoje napore. Stoga se ne kaže: »Ispunimo mi«, kako se ne bi činilo da tu milost Božja nema nikakva udjela; niti se ne kaže: »Ispuni ti«, kako se ne bi činilo da tu naš napor i nastojanje nemaju udjela. Nego se kaže: »Neka se ispuni (neka bude) po Božjoj milosti uz naš trud i nastojanje«.

3.— *Povratak čovjeka u prvobitno stanje i dostojanstvo.* Bog je, naime, tako stvorio prve ljude da njihov duh i duša nisu osjećali oporbu tijela i sjetilnosti. Dok je duša bila podložna Bogu, tijelo je tako bilo podložno duhu da nije osjećalo raspadljivost smrti, ili bolesti ili druge vrste trpljenja. No, netom se duh i duša, koja bijaše između Boga i tijela, pobuniše protiv Boga počinivši grijeh, odmah se tijelo pobuni protiv duše, te odonda počne osjećati smrt, i bolesti, i trajnu pobunu sjetilnosti protiv duha. U *Poslanici Rimljanima* 7,23 piše: »Opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga«, a u *Poslanici Galaćanima* 5,17: »Tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela«. Bije se, dakle, neprestani boj između tijela i Duha, i čovjek neprestano propada zbog grijeha. Božja je pak volja da se čovjek obnovi i vrati u prvotno stanje, te u tijelu ne bude ništa što se protivi duhu. U *Prvoj poslanici Solunjanima* 4,3 piše: »Ovo je volja Božja: vaše posvećenje«.

Ova se volja Božja ne može ostvariti u ovom životu, nego o uskrsnuću pravednikâ, kad uskrsnu proslavljena tjelesa i postanu nepropadljiva i veličanstvena. U *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,43 čitamo: »Sije se u sramoti, uskršava u slavi«. Ipak se ostvaruje volja Božja u pravednicima, barem u duhovnom dijelu njihova bića, i to pravednošću, znanjem i životom. Stoga, kad molimo: »Budi volja tvoja«, ištemo da se ona ispuni i u tijelu. U vezi s time pod »nebom« razumijevamo »duh«, a pod »zemljom« »tijelo«; tako dolazimo do slijedećeg smisla: Budi volja tvoja i na zemlji, to jest u našem tijelu, kako se ostvaruje na nebu, to jest u našem duhu obdarenom pravednošću.

Ova nas prošnja privodi *blaženstvu tugovanja*[23], o kojoj Isus govori u *Evanđelju po Mateju* 5,5: »Blago ožalošćenima: oni će se utješiti«. To važi za svaki od tri smisla koji su gore izloženi. Ako, naime, imamo na pameti da nas je Bog stvorio *radi vječnog života*, onda ova prošnja: »Budi volja tvoja...« izraz je naše težnje za vječnim životom, ali ona nas vodi i — k nekoj tuzi, kao što kaže *Psalam* 109, 5: »Jao meni što se moj boravak (na zemlji) produžio!« (po Vulg.). Ta želja je kod svetih tako jaka da su zbog nje željeli smrt, koja inače nije poželjna. U *Drugoj poslanici Korinćanima* 5,8 Apostol piše: »Najradije bismo se iselili iz tijela i naselili kod Gospodina«. — Ako pak imamo na pameti da Bog od nas traži *opsluživanje njegovih zapovijedi*, onda je prošnja »Budi volja tvoja...« izraz našega nastojanja oko obdržavanja zapovijedi. Ali i tu se rađa žalost jer, mada su zapovijedi duši slatke, tijelu su gorke zato što od njega traže odricanje. U *Psalmu* 125, 5 stoji: »Išli su plačući« — s obzirom na tijelo, a »vraćat će se s pjesmom« — s obzirom na dušu. — Naposljetku, ako imamo na pameti da je Božja volja obnova čovjeka i povratak u prvotno stanje, onda prošnja »Budi volja tvoja...« podsjeća na onu stalnu borbu između tijela i duha, što je uzrok žalosti. U toj borbi, naime, duša neminovno dobiva barem rane lakih grijeha, te je tužna dok ih ne okaje. U *Psalmu* 6,7 stoji: »U noći«, tj. u tami grijeha, »postelju svoju«, tj. svoju savjest, »plačem zalijevam«. Koji tako plaču, doći će u nebo, u koje nek nas uvede Gospodin.

## Četvrta prošnja:

### *Kruh naš svagdašnji daj nam danas*

Mnogo se puta događa da netko zbog velikog znanja i mudrosti postane plašljiv. Zato mu je potrebna odvažnost da ne klone u teškoćama. U tom smislu čitamo kod *Izaije* 40,29: »Umornome snagu vraća, jača

[23] Vidi bilj. 1—18.

nemoćnoga«. Tu jakost daje Duh Sveti, kako je naznačeno kod *Ezekijela 2,2*: »I uđe u me duh... te mi podiže noge«. Ovu snagu ulijeva Duh Sveti, da čovječje srce ne klone zbog straha od nedostatka potrebnih dobara, nego da se čvrsto uzda da će mu Bog dati što mu je potrebno. Zato nas Duh Sveti, koji nam daje to pouzdanje, uči neka od Boga ištemo: »Kruh naš svagdanji daj nam danas«. Stoga se i zove Duh *jakosti*.[24]

Dobro je primijetiti da trima prethodnim prošnjama ištemo duhovna dobra, koja se ovdje na zemlji nalaze u zametku, dok će puninu doseći u vječnosti. Kad molimo da se posveti ime Božje, ištemo da ljudi upoznaju Božju svetost. Kad molimo da dođe kraljevstvo Božje, ištemo da imamo udjela u životu vječnom. Kad molimo neka bude volja Božja, ištemo da se ta volja u nama ispuni. Sve to započinje, doduše, na ovom svijetu, ali će se potpuno ispuniti tek u vječnom životu. Zato je trebalo iskati neka nužna dobra koja možemo savršeno imati u ovom životu, pa nas je Duh Sveti to i poučio. Time nam je ujedno naznačio da se Bog za nas brine i s obzirom na vremenita dobra. To je sadržano u prošnji: »Kruh naš svagdanji daj nam danas«.

Tim nas je riječima Gospodin poučio da izbjegavamo *pet vrsta grijeha* koje su ljudi skloni počiniti zbog pohlepe za vremenitim dobrima.

1.— *Nezadovoljstvo s onim što odgovara vlastitom stanju.* Čovjek, dosljedno, iz pohlepe ište ono što nadilazi njegov stalež i položaj; npr. u pitanju odijevanja: kad vojnik nije zadovoljan odjećom vojnika pa žudi za uniformom zapovjednika; ili kad član duhovnog staleža, nezadovoljan vlastitom odjećom, želi se odijevati kao biskup. Ta mana odvraća ljude od duhovnih dobara jer su suviše privezani uz vremenite stvari. A Gospodin nas je poučio da tu manu izbjegnemo, kad je rekao neka ištemo samo kruh, tj. ono nužno za sadašnji život, uzevši dakako u obzir položaj svakoga pojedinca: to se sve razumije pod riječju »kruh«. Radi toga nas nije poučio da ištemo poslastice ni raznolike birane stvari,

---

[24] Vidi bilj. 17—18.

nego kruh, bez kojega čovjek ne može živjeti jer je zajednička hrana sviju. U *Knjizi Sirahovoj* 29,21 piše: »Prve su životne potrebe voda, kruh«, a u *Prvoj poslanici Timoteju* 6,8: »Imamo li hranu i odjeću, zadovoljimo se time«.

2.— *Zlostavljanja i prijevare.* Neki pomoću toga gomilaju vremenita dobra. Ta je mana posebno opasna jer je teško nadoknaditi drugome uzeta dobra. A grijeh se ne oprašta ako se ukradeno ne vrati, kako veli *Augustin*[25]. Gospodin nas je naučio da se klonimo te mane kad je rekao da ištemo kruh *naš*, a ne tuđi. Kradljivci i varalice ne jedu svoj kruh, nego tuđi.

3.— *Pretjerana zabrinutost.* Ima ih koji nisu nikad zadovoljni onim što imaju, nego uvijek hoće više. To je neumjereno, jer se želja mora ravnati prema potrebi. U *Mudrim izrekama* 30,8 mudrac moli Boga: »Ne daj mi siromaštva ni bogatstva: hrani me kruhom mojim dostatnim«. Gospodin nas uči kako izbjeći toj mani, kad kaže: »Kruh naš svagdanji«, tj. kruh za jedan dan, ili za jedno vremensko razdoblje.

4.— *Proždrljivost. Ima* ih koji toliko pojedu i potroše u jedan dan koliko bi bilo dovoljno za više dana. Ti ištu kruh ne za jedan dan, nego za deset. A budući da mnogo troše, naposljetku sve potroše. U *Mudrim izrekama* 23, 21 stoji napisano: »Vinopija i izjelica osiromaše«, a u *Knjizi Sirahovoj* 19,1: »Radnik pijanica nikad se neće obogatiti«.

5.— *Nezahvalnost.* Kad se netko oholi bogatstvom, i ne priznaje da je ono što ima Božji dar, to je vrlo loše. Doista, sve što imamo, bila to dobra duhovna ili zemaljska, Božji je dar. U *Prvoj knjizi Ljetopisa* 29,14 David kaže: »Od tebe je sve i iz tvojih smo ruku primili«. Zato, da izbjegnemo toj mani, Gospodin nas uči da govorimo: »Daj nam kruh naš«; tako postajemo svjesni da je sve što imamo Božji dar.

Ima slučajeva da netko posjeduje veliko bogatstvo, a od toga nema nikakve koristi, nego samo duhovnu

---

[25] *Sermo 159 (al. 54) ad Macedonium,* c. 6, n. 20; AM t. 2, col. 532; PL 33, 923.

i zemaljsku štetu. Štoviše, ima ih koji su zbog bogatstva nastradali. U *Propovjedniku* 6,1 piše: »Ima još jedno zlo pod suncem, i teško tišti ljude: Nekome Bog udijeli bogatstvo i blago i počasti, te ima što mu duša poželi, ali mu ne udijeli da to i uživa, nego uživa tuđinac«; a u istoj knjizi 5,12: »Vidjeh teško zlo pod suncem: skupljeno blago što je na propast svome vlasniku«. Moramo, dakle, iskati da nam naše imanje bude na korist; to molimo kad govorimo: »Kruh naš daj *nama*«, tj. učini da nam ono što imamo bude na korist, a ne na štetu, kako to piše u *Knjizi o Jobu* 20, 14—15: »Hrana ta mu trune u utrobi, otrovom zmijskim u crijevima postaje. Blago progutano mora izbljuvati. Bog će ga istjerati njemu iz utrobe«.

Ima još jedna mana, a to je *pretjerana zabrinutost*. Naime, neki se tjeskobno brinu za zemaljska dobra već godinu dana unaprijed. Ti onda nisu nikad u miru. Ali u *Evanđelju po Mateju 6,31 Isus* opominje: »Nemojte zabrinuto govoriti: 'Što ćemo jesti?' ili: 'Što ćemo piti?' ili: 'U što ćemo se obući?'« Zato nas Gospodin uči da ištemo kruh svagdanji, tj. ono što nam je potrebno u sadašnjosti.

Ima i drugi kruh osim zemaljskoga, a to je kruh sakramentalni (euharistijski). Ištemo, dakle, i euharistijski kruh koji se dnevno u Crkvi priređuje, da nam on, kojim se sakramentalno pričešćujemo, bude na spasenje. U *Evanđelju po Ivanu* 6,51 Isus kaže: »Ja sam kruh živi koji je s neba sišao«, a u *Prvoj poslanici Korinćanima* 11, 27—29 Apostol opominje: »Tko god jede kruh ili pije čašu Gospodnju nedostojno... sud sebi jede i pije«.

Osim euharistijskog kruha ima i kruh riječi Božje. U *Evanđelju po Mateju* 4,4 Isus veli: »Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta«. Ištemo, dakle, da nam dadne kruh, tj. svoju riječ. Iz nje izvire *blaženstvo pravednosti*[26], žeđ za pravdom. Doista, kad posjedujemo duhovna dobra, još više za njima čeznemo. Iz toga proizlazi (duhovna) glad, a iz nje želja za nasićenjem u vječnom životu.

---

[26] Vidi bilj. 17—18.

Peta prošnja:

*Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim*

Ima ljudi velike mudrosti i jakosti, ali zbog pretjeranog pouzdanja u svoju snagu ne rade mudro ono što rade niti dovode do kraja što su namjeravali. U *Mudrim izrekama* 20,18 stoji: »Naumi se provode savjetom«. Duh Sveti, koji daje jakost, daje i *dar savjeta.*[27] Svaki dobri savjet za spasenje ljudi od Duha je Svetoga. Savjet je potreban posebno čovjeku u nevolji, kao npr. savjet liječnikov onomu koji je obolio. Zato i čovjek koji je duhovno obolio od grijeha treba da traži savjeta kako bi ozdravio. Da je grešniku potreban savjet, naznačeno je kod *Danijela* 4,24: »Kralju, neka ti bude mio moj savjet: iskúpi svoje grijehe pravednim djelima... i milosrđem prema siromasima«. Odličan je, dakle, savjet za oproštenje grijeha: milostinja i milosrđe. Zato Duh Sveti poučava grešnike da ištu i mole: »Otpusti nam duge naše«. Dužnici smo pred Bogom ako mu oduzimamo ono na što ima pravo. A Bog ima pravo tražiti da vršimo njegovu volju dajući joj prednost pred svojom voljom. Kada dakle dajemo prednost svojoj volji pred njegovoj, oduzimamo Bogu što mu po pravu pripada. A to je grijeh. Dakle, grijesi su naši dugovi. Duh Sveti nas savjetuje da pitamo od Boga oproštenje. Zato i kažemo: »Otpusti nam duge naše«.

Te riječi nas potiču da postavimo *tri* pitanja: zašto ištemo? kako se ta prošnja ispunja? što se od nas traži da se ta prošnja ispuni?

1.— U vezi s prvim pitanjem valja primijetiti da iz ove prošnje možemo izvući dvije pouke vrlo potrebne za ovaj život: treba živjeti s jedne strane u strahu i poniznosti, a s druge strane u nadi i ufanju.

---

[27] Vidi bilj. 17—18.

Bilo je tako preuzetnih krivovjeraca[28] koji su učili da se čovjek sam svojim silama može kloniti grijeha. Ali, to nije nikomu dano osim Kristu, koji nije imao Duha u ograničenoj mjeri i Blaženoj Djevici, koja je bila puna milosti i u kojoj nije bilo nikakva grijeha, kako kaže *Augustin:* »Kad je riječ o Djevici, ne dolazi u obzir da bi sagriješila«.[29] Ali drugim svetima nije bilo dano da ne sagriješe barem lakim grijesima. U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 1,8 čitamo: »Reknemo li da grijeha nemamo, sami sebe varamo, i istine nema u nama«. To se vidi i po ovoj prošnji. Naime, svim svetima i svim ljudima priliči moliti Očenaš, u kojemu se kaže: »Otpusti nam duge naše«, dakle, svi priznaju i ispovijedaju da su grešnici ili dužnici.

Druga je pouka da valja uvijek živjeti *u nadi,* jer, premda smo grešnici, ipak ne smijemo zdvajati da nas očajanje ne odvede k većim i raznim grijesima kako veli Apostol u *Poslanici Efežanima* 4,19: »Oni očajavši podadoše se razvratnosti da bi u pohlepi počinjali svaku nečistoću« (po Vulg.). Vrlo je korisno, dakle, da uvijek gojimo nadu. Jer, koliko god čovjek sagriješio, mora se nadati da će mu Bog oprostiti ako se skruši i obrati. Ta se nada učvršćuje kad ištemo: »Otpusti nam duge naše«.

Tu su nadu potkopali Novacijanovi sljedbenici,[30] koji su učili da nikad neće dobiti oproštenje oni koji su, pa i jedanput, poslije krštenja sagriješili. To nije ispravno jer je istina što Krist reče u *Evanđelju po Mateju* 18,32: »Sav sam ti onaj dug oprostio, jer si

---

[28] To su *pelagijevci,* tako nazvani po PELAGIJU (+ oko 422). Protiv njegova učenja i njegovih sljedbenika osobito se borio sv. Augustin, ističući potrebu Božje milosti za spasenje.

[29] *De natura et gratia,* c. 36, n. 42; AM t. 10, col. 144—145; PL 44.

[30] NOVACIJAN, rimski svećenik i učen teolog, živio je oko 250. god. Tražio je da se prema otpalima postupa veoma strogo. Budući da je papa Kornelije postupao blaže, došlo je do spora i čak do raskola u rimskoj Crkvi. Novacijan se dao posvetiti za protubiskupa i osnovao protucrkvu. Njegova se »Crkva svetih« održala do 4. stoljeća.

me zamolio«. Kad god, dakle, zamoliš, moći ćeš dobiti oproštenje ako zaišteš sa skrušenošću zbog grijeha.

Tako, dakle, iz ove prošnje proizlazi strah i nada, jer svi grešnici koji se kaju i priznaju grijehe, postižu milosrđe. Zato je ta prošnja bila potrebna.

2.— U vezi s drugim pitanjem valja primijetiti da u grijehu možemo uočiti dva vida: krivnju što smo uvrijedili Boga, i kaznu koju smo krivnjom zaslužili. Krivica se otpušta skrušenošću koju prati odluka da ćemo se ispovjediti i izvršiti zadovoljštinu. U *Psalmu* 31, 5 čitamo: »Rekoh: 'Priznat ću Gospodinu prijestup svoj', i ti si mi krivnju grijeha oprostio«. Ne valja, dakle, očajati jer je za oproštenje krivnje dovoljna skrušenost s odlukom da ćemo se ispovjediti.

No, netko može primijetiti: Ako se grijeh oprašta skrušenošću, čemu onda svećenik? Odgovaram: Bog po skrušenosti oprašta krivnju, a vječnu kaznu, na koju je grešnik obvezan, zamjenjuje vremenitom. Zato, kad bi čovjek umro bez ispovijedi, koju je želio, ali je nije mogao obaviti, — otišao bi u čistilište i tako trpio vrlo velike muke, kako uči *Augustin*.[31] Ali, kad se ispovjediš, svećenik te odrješuje od te kazne »vlašću ključeva«[32] kojoj se podlažeš. Stoga Krist reče apostolima, u *Evanđelju po Ivanu* 20, 22—23; »Primite Duha Svetoga! Kojima otpustite grijehe, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im«. Zato, ako se netko jedanput ispovjedi, može mu se otpustiti i cijela kazna.

Nasljednici apostola pronašli su i drugi način kako dobiti otpuštenje vremenite kazne, a to su *oprosti*.

---

[31] *Enarratio in Psalmum* 37, n. 3; AM t. 4, col. 295 C; PL 36, 597. *De vera et falsa paenitentia*, c. 17, n. 34; AM t. 6, Appendix col. 241; PL 40. (Danas se smatra da ovo djelo nije od sv. Augustina.)

[32] »Vlast ključeva« (potestas clavium) znači ovlaštenje koje ima Crkva da ukloni zapreke za ulaz u Kraljevstvo nebesko. Te zapreke su grijesi, koje Crkva oprašta u ime Božje i tako tom vlašću kao ključem otvara rajska vrata. (Usp. *Supplementum Sume teologije*, pit. 17, čl. 1.) Izraz se očito oslanja na Isusove riječi upućene Petru: »Tebi ću dati ključeve Kraljevstva nebeskoga« (*Mt* 16, 19).

Onomu koji je u Božjoj milosti i ljubavi, oprosti toliko vrijede koliko to odrede nadležne crkvene vlasti. Razumije se da papa može davati oproste, i to iz »duhovne riznice Crkve«. Naime, mnogi su sveti učinili puno dobrih djela a nisu sagriješili, barem ne smrtno; ta su djela učinili u korist Crkve. Također zasluge Kristove i Blažene Djevice sačinjavaju, recimo, duhovnu riznicu Crkve. Papa i oni kojima on povjeri, mogu te zasluge dijeliti kad je potrebno.

Grijesi se, dakle, otpuštaju ne samo skrušenošću gledom na krivnju nego također ispovijeđu i oprostima gledom na kaznu.

3.— U vezi s trećim pitanjem valja primijetiti da se s naše strane traži da svojim bližnjima otpustimo uvrede što su nam ih nanijeli. Zbog toga se kaže: »... kako i mi otpuštamo dužnicima našim«. Inače nam Bog neće oprostiti. U *Knjizi Sirahovoj* 28,3 piše: »Ako čovjek goji mržnju na drugoga, kako može od Gospoda tražiti ozdravljenje?«, a u *Evanđelju po Luki* 6,37: »Praštajte i oprostit će vam se«. Zato se jedino u ovoj prošnji postavlja uvjet, kad se kaže: »... kako i mi otpuštamo dužnicima našim«. Ako ne otpustiš, neće ti se oprostiti.

No, ti bi mogao reći: »Ja ću reći prvi dio, a onaj drugi, tj. 'kako otpuštamo dužnicima našim', taj ću prešutjeti«. Zar nastojiš Krista izigrati? To ti neće uspjeti. Krist, koji je sastavio ovu molitvu, dobro se nje sjeća, pa ne može biti prevaren. Zato — što kažeš ustima, ispuni srcem.

Postavlja se pitanje, da li onaj koji ne kani otpustiti bližnjemu, smije reći: »... kako i mi otpuštamo dužnicima našim«. Na prvi pogled izgleda da ne smije, jer laže. Ipak, ne laže jer ne moli u svoje ime, nego u ime Crkve, koja se ne vara u onom što moli; stoga je prošnja u množini (»mi otpuštamo«!).

Otpuštamo na dva načina. Prvo je način kojim se služe savršeni, tj. uvrijeđeni potraži onoga koji ga je uvrijedio, kao što je naznačeno u *Psalmu* 33,15: »Traži mir i za njim idi«. Drugi je način svima zajednički, na koji su svi obvezani, tj. da oproste onomu koji traži

oproštenje. U *Knjizi Sirahovoj* 28,2 čitamo: »Oprosti nepravdu svojemu bližnjemu, pa kad budeš molio, grijesi će se tvoji oprostiti«.

U ovoj prošnji Očenaša izvor je onom *blaženstvu*.[33] »Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe«. Milosrđe, naime, potiče da se smilujemo svome bližnjemu.

## Šesta prošnja:

## *I ne uvedi nas u napast*

Ima grešnika koji žele postići oproštenje grijeha, pa se stoga ispovijedaju i kaju, ali ne ulažu dužni napor da ponovo ne padnu u grijeh. To je protivurječno: s jedne strane žale svoje grijehe kad se kaju, a s druge strane gomilaju grijehe koje žale. Zato Bog kaže kod *Izaije* 1,16: »Operite se, očistite. Uklonite mi s očiju djela opaka, prestanite zlo činiti!« Krist nas je, dosljedno, u prethodnoj prošnji poučio da ištemo otpuštenje grijeha, a u ovoj, da se mognemo kloniti grijeha, jer je rekao: »Ne uvedi nas u napast«. To znači: ne dopusti da budemo dovedeni u kušnju po kojoj bismo pali u grijehe.

U vezi s time mogu se postaviti *tri pitanja:* što je napast? kako je čovjek napastovan i od koga? kako se oslobađa od napasti?

1.— Napastovati znači kušati, *napastovati čovjeka znači kušati njegovu krepost.* Čovjekova krepost dvojako može biti stavljena na kušnju jer zahtijeva dvoje, tj. činiti dobro i čuvati se zla. U *Psalmu* 33, 15 čitamo: »Zla se kloni a čini dobro«. Katkada je, dakle, čovjekova krepost stavljena na kušnju s obzirom na zahtjev da treba činiti dobro, a katkada gledom na zahtjev da se treba kloniti zla.

Što se *prvoga zahtjeva* tiče, čovjek je kušan da li je spreman na neko dobro, npr. na post ili slično. Tvoja krepost je velika ako si spreman činiti dobro. Na

[33] Vidi bilj. 17—18.

taj način Bog katkada kuša čovjeka, ne zato što ne bi znao njegovu krepost, nego da je svi upoznaju i da bude drugima za primjer. Tako je Bog kušao Abrahama, kako priča *Knjiga Postanka* 22, i Joba, kako se vidi iz *Knjige o Jobu.* Stoga Bog često puta dopušta da pravednici trpe, da se u strpljivom podnošenju patnji pokaže njihova krepost i da oni sami u kreposti napreduju. U *Ponovljenom zakonu* 13,4 čitamo: »To vas iskušava Gospodin, Bog vaš; hoće da dozna ljubite li zbilja Gospodina, Boga svoga«. Tako, dakle, Gospodin kuša potičući na dobro.

Što se *drugoga zahtjeva* tiče, čovjekova se krepost stavlja na kušnju kad ga netko navodi na zlo. Ako se junački odupire i ne pristaje, čovjekova je krepost velika. A ako podlegne napasti, njegova je krepost nikakva. Tim načinom Bog nikoga ne kuša, jer *Jakovljeva poslanica* 1,13 jasno uči: »Bog... ne napastuje nikoga«.

2.— *Čovjeka napastuje vlastito tijelo, đavao i svijet.*

*Tijelo* napastuje dvojim načinom: potičući na zlo i odvraćajući od dobra. Potiče na zlo jer stalno čezne za svojim, sjetilnim užicima, koji su često grešni. Tko se zadržava u sjetilnim užicima, zanemaruje duhovna dobra. U *Jakovljevoj poslanici* 1, 14 stoji: »Svakoga napastuje njegova požuda«. — Tijelo napastuje i time što odvraća od dobra. Duh bi sam po sebi uživao u duhovnim dobrima, ali tijelo pritiskuje i priječi duh. U *Knjizi Mudrosti* 9,15 čitamo: »Propadljivo tijelo tlači dušu, i ovaj zemljani šator pritiskuje um bremenit mislima«, a u *Poslanici Rimljanima* 7, 22—23: »Po unutrašnjem čovjeku s užitkom se slažem sa Zakonom Božjim, ali opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga i zarobljuje me zakonom grijeha, koji je u mojim udovima«. To napastovanje tijela vrlo je teško jer je naš neprijatelj, tj. tijelo, s nama vrlo usko spojen; a *Boetije*[34] piše da ni

---

[34] BOETIJE (470—525) bio je filozof, teolog i političar. Živio je u Rimu u teškim vremenima poslije raspada Zapadnorimskog carstva za vladavine istočnogotskog kralja

kuga ne škodi više nego neprijatelj u kući.[35] Zato treba biti budan. U *Evanđelju po Mateju* 26,41 Isus opominje: »Bdijte i molite da ne padnete u napast«.

*Đavao* također mnogo kuša. Poslije nego su pobijeđene sjetilne napasti, napada đavao, protiv kojega nam se treba junački boriti. Apostol u *Poslanici Efežanima* 6,12 upozorava: »Nije nam se boriti protiv krvi i mesa, nego protiv Vrhovništva, protiv Vlasti, protiv upravljača ovoga mračnoga svijeta, protiv zlih duhova na nebesima«. Zato se đavao na posebni način zove »zavodnik«, npr. u *Prvoj poslanici Solunjanima* 3,5 gdje Apostol strahuje »da vas možda Zavodnik nije zaveo«. On zavodi veoma lukavo. Kao vješt vojskovođa koji opsjeda tvrđavu, istražuje slaba mjesta, pa kuša čovjeka tamo gdje je najslabiji. Napastuje ga onim manama kojima je čovjek, pošto je pobijedio tijelo, najviše sklon, kao što su srdžba, oholost i drugi duhovni poroci. U *Prvoj poslanici* 5,8 sveti pisac nas opominje: »Protivnik vaš, đavao, kao ričući lav obilazi koga da proždre«.

Kad đavao kuša, ne predočuje odmah nešto što je očito zlo, nego što ima privid dobra, da bi time napastovanog barem malko skrenuo s puta temeljnog opredjeljenja; tako će ga kasnije lakše navesti na grijeh kad ga je prije barem ponešto skrenuo s pravoga puta. U tom smislu i Apostol u *Drugoj poslanici Korinćanima* 11,14 upozorava: »Sam se Sotona prerušuje u anđela svjetla«. A onda, kad je nekoga već naveo na grijeh, tako ga zarobi da mu ne dopušta iz grijeha ustati. U *Knjizi o Jobu* 40,12 piše: »Sva su mi stegna ispreplele

---

Teodorika, koji mu je najprije bio sklon, a onda ga dao pogubiti u Paviji oko god. 525. U tamnici je napisao knjigu *De consolatione philosophiae* (O utjehi filozofije). Od teoloških djela treba spomenuti *De Trinitate* (O Trojstvu), a od filozofskih njegove prijevode i tumačenja Aristotelovih i Porfirijevih logičkih spisa. Izvršio je velik utjecaj na srednjovjekovnu misao, tako da je i sv. Toma tumačio neka njegova djela.

[35] *De consolatione philosophiae,* 1. 3, prosa 5; PL 63, col 743 A.

žile«: to je slika grešnikova robovanja đavlu. Đavao vara i prevarenog drži u grijehu.

I *svijet* napastuje prevelikom i pretjeranom pohlepom za vremenitim dobrima, a također i strahom pred progoniteljima i silnicima. U vezi s prvim Apostol upozorava u *Prvoj poslanici Timoteju* 6,10: »Korijen svih zala je srebroljublje«. U vezi s drugim čitamo u *Knjizi o Jobu* 37,19: »Zbog tmine se ne snalazimo više«, a u *Drugoj poslanici Timoteju* 3,12: »Svi koji hoće živjeti pobožno u Kristu Isusu, bit će progonjeni«; također Isus, u *Evanđelju po Mateju* 10,28: hrabri: »Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo«.

3.— Tako je objašnjeno što je napast, kako je čovjek napastovan i od koga. Preostaje da se vidi *kako se čovjek može napasti osloboditi.*

Tu valja primijetiti ovo: Krist nas ne uči moliti da ne budemo kušani, nego da ne budemo uvedeni u napast. Jer, ako čovjek pobijedi napast, zaslužuje nagradu. Zato i kaže *Jakovljeva poslanica* 1, 2: »Pravom radošću smatrajte, braćo moja, kad upadnete u razne kušnje«, a u *Knjizi Sirahovoj* 2,1: »Sine moj, ako želiš služiti Gospodinu, pripravi dušu svoju na kušnju«, pa opet u *Jakovljevoj poslanici* 1,12: »Blago čovjeku koji trpi kušnju: prokušan, primit će vijenac života«. Stoga nas Isus uči iskati da ne budemo dovedeni u napast pristajući uz nju. U *Prvoj poslanici Korinćanima* 10,13 piše: »Nije vas zahvatila druga kušnja osim ljudske«. Biti kušan je ljudsko, ali pristati je đavolsko.

No, zar nas Bog navodi na zlo? Može to izgledati jer kažemo: »Ne uvedi nas u napast«. Odgovaram: Bog može dopustiti (»trpjeti«) da čovjek sagriješi kad mu zbog mnogih grijeha uskrati svoju milost te bez nje on upadne u grijeh. U tom vrlo širokom smislu možda se može kazati da Bog »navodi« na zlo.[36] U *Psalmu*

---

[36] Zato se u nekim prijevodima Očenaša izbjegava kazati »Ne uvedi nas...«, nego se jasnije kaže: »Ne dopusti da podlegnemo u napasti« (npr. španjolski: No nos dejes caer en la tentatión). Uostalom, kad se uzme u obzir hebrejska podloga Očenaša, izlazi da je pravi smisao ove proš-

70,9 pjevamo: »Ne zabaci me u starosti: kad mi malakšu sile, ne zapusti me!« Bog neće da pristanemo na grijeh; zato nam daje žar ljubavi: svaka ljubav, kako god bila malena, može se oduprijeti grijehu. U *Pjesmi nad pjesmama* 8,7 čitamo: »Mnoge vode ne mogu ugasiti ljubav«. Bog sam daje i svjetlo razuma kojim nas poučava što treba raditi. Čovjek koji griješi — kako kaže Filozof (*Aristotel*) — čini to u neku ruku zbog neznanja.[37] Zato Bog u *Psalmu* 31,8 kaže: »Učit ću te, put ti kazat kojim ti je ići«; a i David je to molio, u *Psalmu* 12, 4—5: »Prosvijetli mi oči da ne zaspim na smrt, nek ne kaže dušmanin: 'Nadjačah njega'«.

To je dar Duha Svetoga — *dar razuma* (umnosti)[38]. Ne pristajući uz napast, čuvamo srce čisto, o čemu govori Isus u *Evanđelju po Mateju* 5,8: »Blago čistima, srcem: oni će Boga gledati«. Tako ovom prošnjom stižemo k *blaženstvu gledanja Boga*[39], u koje neka nas On uvede.

## Sedma prošnja:

## *Nego izbavi nas od zla*

Gospodin nas je poučio da ištemo oproštenje grijeha i kako da ne podlegnemo kušnjama. A ovom nas prošnjom uči iskati da budemo izbavljeni od zla, od svake vrste zala, kao što su grijesi, bolesti i nevolje, kako veli *Augustin*.[40] Budući da smo o grijehu i napastima već govorili, preostaje da nešto kažemo o osta-

---

nje: »Nemoj dozvoliti da uđemo u napast«. (Usp. A. REBIĆ, *Oče naš — molitva Gospodnja*, Kršćanska sadašnjost, 1973, str. 81.)

[37] *Ethica Nichomachea*, lib. 72, c. 3, n. 4—13; ARISTOTELIS, *Opera omnia*, Parisiis, Firmin-Didot, vol. 2, pag. 78, 38—79, 49; *Nikomahova etika*, preveo dr M. Đurić, Kultura, Beograd 1958, str. 168—171.

[38] Vidi bilj. 17—18.

[39] Vidi bilj. 17—18.

[40] Usp. *Enchiridion... de fide spe et caritate*, c. 115—116, n. 30; AM t. 6, col. 239—240; PL 40.

lim zlima, tj. o svim protivštinama i nevoljama ovoga svijeta. Od njih nas Bog izbavlja *na četiri načina:*

1.— Izbavlja nas time što nas *čuva od trpljenja.* To se ipak rijetko događa jer su i sveti na ovome svijetu izloženi trpljenju. U *Drugoj poslanici Timoteju* 3,12 čitamo: »Svi koji hoće živjeti pobožno u Kristu Isusu, bit će progonjeni«. Međutim, katkada Bog neke čuva od trpljenja jer zna da su slabi i da se ne mogu oduprijeti. Bog tada naliči liječniku koji oslabjelom pacijentu ne daje jake lijekove. U *Otkrivenju* 3,8 čitamo: »Evo, otvorio sam pred tobom vrata kojih nitko zatvoriti ne može. Doista, malena je tvoja snaga«. U nebu neće biti nikakva trpljenja. U *Knjizi o Jobu* 5,19 čitamo: »Iz šest nevolja« — jer čovjek u ovom životu prolazi kroz šest svojih životnih dobi — »tebe će izbaviti, a ni u sedmoj zlo te dotaknuti neće«; također u *Otkrivenju* 7,16: »Neće više gladovati ni žeđati«.

2.— Bog nas izbavlja i time što nas *u nevoljama tješi.* Kad Bog ne bi dao utjehu, ne bismo mogli izdržati. U *Drugoj poslanici Korinćanima* 1,8 Apostol piše: »Bijasmo prekomjerno, preko snage, pretovareni«, pa opet u gl. 7,6: »Bog, tješitelj poniznih, utješi nas«, te konačno u *Psalmu* 93,19: »Kad se skupe tjeskobe u srcu mome, tvoje mi utjehe dušu vesele«.

3.— Izbavlja nas također time što onima koji trpe *daje toliko dobročinstva da zaborave na nevolje.* U *Tobiji* 3,22 (Vulg.) čitamo: »Poslije oluje tišinu daješ«. Tako, dakle, ne valja se bojati nevolja i trpljenja na ovom svijetu jer se mogu lako podnijeti kako zbog udijeljene utjehe tako zbog kratkoće. U tom smislu Apostol piše u *Drugoj poslanici Korinćanima* 4,17: »Ova malenkost naše časovite nevolje donosi nam obilato, sve obilatije, breme vječne slave, jer nama nije do vidljivog, nego do nevidljivog; tä vidljivo je privremeno, a nevidljivo — vječno«.

4.— Bog nas, konačno, izbavlja time što *se kušnja i trpljenje obraćaju na dobro.* Zato se ne kaže: Izbavi nas od trpljenja, nego od zla. Svetima se trpljenje obraća u slavu, zato se njime i ponose, kako priznaje Apostol u *Poslanici Rimljanima* 5,3: »Mi se dičimo i u nevo-

ljama jer znamo: nevolja rađa postojanost«, a u *Tobiji* 3,13 (Vulg.) čitamo: »U vrijeme trpljenja otpuštaš grijehe«. Bog, dakle, čovjeka oslobađa od zla i trpljenja okrećući ih na dobro. To je znak velike mudrosti jer je odlika mudraca da zlo usmjeri na dobro; a to se događa po strpljivosti u nevoljama. Ostale kreposti se služe onim što je dobro, dok se strpljivost koristi onim što je zlo, pa je zato nužna u zlim časovima, tj. u nevoljama. U *Mudrim izrekama* 19,11 piše: »Um čovjeka poznaje se po strpljivosti« (po Vulg.).

Duh Sveti po *daru mudrosti*[41] potiče da ištemo strpljivost i tako dođemo do *blaženstva koje je plod mira*[42], jer strpljivošću posjedujemo mir kako u sreći tako u nesreći. Zbog toga se mirotvorci zovu sinovi Božji. Naime, slični su Bogu, kojemu ništa ne može naškoditi, ni dobro, ni zlo; tako ni njima. Stoga — blago mirotvorcima jer će se zvati sinovi Božji.[43]

*Amen* je opća potvrda svih prošnji.[44]

*

* *

Hoćemo li sažeti cijelo tumačenje, recimo da je u Gospodnjoj molitvi sadržano sve što želimo i sve čega se želimo kloniti. A među svim željenim dobrima ono više ljubimo koje više želimo: to je Bog. Zato najprije išteš slavu Božju kad kažeš: »*Sveti se ime tvoje*«.

Od Boga valja željeti *troje* što se odnosi na tebe.

Najprije, da dođeš u život vječni. To išteš kad kažeš: »*Dođi Kraljevstvo tvoje*«.

Onda, valja željeti da činiš volju Božju i njegovu pravednost. To išteš kada kažeš: »*Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji*«.

---

41 Vidi bilj. 17—18.

42 Vidi bilj. 17—18.

43 *Mt* 5, 9.

44 *Amen* je hebrejska riječ, i znači: pozdano, zastalno. U Starom zavjetu znači odobravanje. U Isusovim ustima je riječ potvrđivanja, i znači otprilike: doista, uistinu. U ostalim knjigama Novoga zavjeta (osim Evanđeljâ) riječ »amen« je liturgijski poklik Bogu u smislu molbe, da ispuni dano obećanje. (Usp. *Biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972, str. 19.)

Konačno, valja željeti da imaš potrebno za život. To ištěš kada kažeš: *»Kruh naš svagdanji daj nam danas«*.

O ovom trojem govori Gospodin u *Evanđelju po Mateju* 6,33: »Tražite najprije Kraljevstvo Božje« — to se odnosi na prvo — »i pravednost njegovu« — to se odnosi na drugo — »a sve će vam se ostalo nadodati« — to se odnosi na treće.

Ono čega se treba kloniti i što treba izbjegavati — to je ono što se protivi dobru. Imamo *četiri vrste dobara,* od kojih je *prvo:* slava Božja. Njoj ne može nanijeti štetu nikakvo zlo, kao što se vidi i iz *Knjige o Jobu* 35, 6—7: »Ako griješiš, što si mu uradio, grijehom svojim što si mu zadao? Ako si prav, što si dodao njemu?« Naime, Bog je proslavljen i time što kažnjava zlo kao i time što nagrađuje dobro.

*Drugo* je dobro: život vječni. Njemu se protivi grijeh, jer ga grijehom gubimo. Zato, da uklonimo grijeh, kažemo: *»Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim«*.

*Treće* je dobro: pravednost i dobra djela. Tomu se protivi napast, jer nas napasti prijeće da činimo dobro. Da bismo uklonili tu opasnost, ištemo:*»I ne uvedi nas u napast«*.

*Četvrto* je dobro: potrebne stvari i povoljni uvjeti za zemaljski život. Njih ugrožavaju protivštine i trpljenja. Da ih izbjegnemo, ištemo: *»Nego izbavi nas od zla. Amen.«*

# O DVJEMA ZAPOVIJEDIMA LJUBAVI
# I
# O DESET ZAPOVIJEDI ZAKONA

## *Uvod*

Troje je čovjeku potrebno za spasenje: znati što treba vjerovati, znati za čim treba težiti i znati što treba činiti. O prvome nas poučava Vjerovanje, u kojem nam se izlažu članci vjere predani od apostola; o drugome — Gospodnja molitva; o trećem — zakon Božji.

Ovdje namjeravam izložiti nauku o onom što treba činiti. Da nju razumijemo, treba znati da postoje četiri zakona:

1.— *Naravni ćudoredni zakon.* To nije ništa drugo nego svjetlo razuma, usađeno nam od Boga, kojim spoznajemo što moramo činiti, a čega se kloniti. To svjetlo i taj zakon Bog je dao čovjeku kad ga je stvorio. Mnogi ipak misle da ih neznanje ispričava ako ga ne opslužuju. Protiv njih prorok u *Psalmu* 4,7 kaže: »Mnogi govore: 'Tko će nam pokazati dobro?'« — kao da ne znaju što treba činiti —, i onda odgovara: »Obasjalo nas je svjetlo lica tvoga, Gospodine« — to jest svjetlo razuma, koje nam kazuje što treba činiti. Svatko zna da ne valja činiti drugome ono što ne bi želio da njemu drugi učini, i slično. No, makar je Bog kod stvaranja čovjeku dao ovaj zakon, đavao je naknadno u čovjeku posijao drugi zakon, tj. zakon požude.

2.— *Zakon požude.* Dok je duša u prvom čovjeku bila podložna Bogu, opslužujući Božje zapovijedi, dotle je i tijelo u svemu bilo podložno duši ili razumu. Ali, poslije nego je đavao došaptavanjem odvratio čovjeka od obdržavanja Božjih zapovijedi, tijelo je postalo neposlušno razumu. Tako se događa da se čovjek, iako ga razum navodi na dobro, ipak iz požude priklanja

suprotnome. Apostol kaže u *Poslanici Rimljanima* 7,22: »Opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga«. Razumijemo onda zašto zakon požude često izopačuje naravni ćudoredni zakon i ispravan sud razuma. Zato Apostol dodaje: »I zarobljuje me zakonom grijeha koji je u mojim udovima«. Budući da je ćudoredni naravni zakon bio izopačen zakonom požude, trebalo je vratiti čovjeka ka kreposnim djelima i odvratiti ga od porokâ. U tu svrhu bio je potreban zakon objavljen u Svetom pismu.

3.— *Starozavjetni Zakon.* Valja znati da se čovjek na dvojak način odvraća od zla i navodi na dobro: najprije — strahom, a zatim ljubavlju. Na čovjeka najviše djeluje strah od pakla i posljednjeg suda da bi počeo izbjegavati grijeh. Zato *Knjiga Sirahova* 1,14 uči: »Strah Gospodnji početak je mudrosti«, pa dalje u retku 27 (Vulg.): »Strah Gospodnji izgoni grijeh«. Premda onaj koji iz straha ne griješi nije još pravednik, ipak je to početak opravdanja. Tako se čovjek Mojsijevim Zakonom odvraća od zla i navodi na dobro. Tko bi prekršio Mojsijev Zakon, bio bi kažnjen smrću, kako piše i u *Poslanici Hebrejima* 10,28: »Je li tko prekršio Zakon Mojsijev, bez milosrđa biva pogubljen na osnovi dvojice ili trojice svjedoka«.

Ovaj način izbjegavanja zla bio je ipak nedovoljan. Zakon dan po Mojsiju, što je strahom odvraćao od zla, nije bio dostatan, jer, iako je obuzdavao ruku, nije dušu. Postoji, dakle, drugi način kako odvratiti od zla i navesti na dobro, a to je način ljubavi. To je Kristov zakon, tj. zakon evanđeoski, koji je zakon ljubavi.

4.— *Zakon ljubavi.* Primijetimo da postoje tri razlike između zakona straha i zakona ljubavi. *Prvo:* zakon straha zarobljuje one koji ga opslužuju, a zakon ljubavi ih čini slobodnima. Naime, tko radi samo iz straha, radi kao rob, a koji radi iz ljubavi, djeluje kao slobodan čovjek. Zato Apostol izjavljuje u *Drugoj poslanici Korinćanima* 3,17: »Gdje je Duh Gospodnji, ondje je sloboda«; jer oni (koji imaju Duha Gospodnjega) rade iz ljubavi kao sinovi. — *Drugo:* obdržavatelji Staroga zakona primali su kao nagradu vremenita dobra,

kako čitamo kod *Izaije* 1,19: »Htjednete li me poslušati, uživat ćete plodove zemaljske«. Obdržavatelji Novoga zakona za nagradu primaju nebeska dobra, kako je naznačeno u *Evanđelju po Mateju* 19,17: »Ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi«, i u istom *Evanđelju* 3,2: »Obratite se! Tä približilo se kraljevstvo nebesko«. — *Treće:* Stari zakon je težak, a Novi lak. O Starom je rečeno u *Djelima apostolskim* 15,10: »Što sada iskušavate Boga, stavljajući učenicima na vrat jaram kojega ni oci naši ni mi ne mogosmo nositi?« O Novom je kazano u *Evanđelju po Mateju 11,30:* »Jaram je moj sladak, i breme moje lako«, a u *Poslanici Rimljanima* 8,15: »Ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva«.

Kako rekosmo, razlikujemo četiri zakona: naravni ćudoredni zakon, što ga je Bog usadio u čovjeka kad ga je stvorio; zakon požude; starozavjetni Zakon; zakon ljubavi i milosti, tj. zakon Kristov. Budući da se svi ne mogu baviti naukom, Krist je dao kratak zakon da ga svi mogu upoznati i da se nitko ne može neznanjem ispričavati što ga ne obdržava. To je zakon božanske ljubavi, o kojem Apostol u *Poslanici Rimljanima* 9,28 izjavljuje: »Kratku riječ objavit će Gospodin na zemlji« (po Vulg.).

Taj zakon mora biti mjerilo ljudskih čina. Kao što je na području umijeća i zanata djelo dobro i ispravno kad je izrađeno po pravilima umijeća, tako je i ljudski čin ispravan i krepostan kad je učinjen u skladu s pravilom, tj. s božanskom ljubavlju; a kad se od njega udaljuje, nije dobar, ni ispravan, ni savršen. Da bi ljudski čini, dakle, bili dobri, valja da budu u skladu s pravilom božanske ljubavi.

Zakon božanske ljubavi proizvodi u čovjeku *četiri vrednote:*

1.— Budi u njemu *duhovni život.* Očito je da je ljubljeno biće po prirodi sjedinjeno s onim koji ljubi; stoga onaj tko ljubi već na neki način posjeduje ljubljenoga. U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 4,16 čitamo: »Tko ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje i Bog u njemu«. Prirodno je svojstvo ljubavi da onoga koji voli preobra-

žava u voljeno biće: ako volimo niske i prolazne stvari, i sami postajemo niski i nestalni. Kod *Hošee* 9,10 stoji napisano: »Postadoše grozote kao ljubimci njihovi«. Zato, ako ljubimo Boga, mi se pobožanstvenjujemo, kao što je naznačeno u *Prvoj poslanici Korinćanima* 6,17: »Tko prione uz Gospodina, jedan je duh«. *Augustin*[1] piše: »Kao što je duša život tijela, tako je Bog život duše«.[2]. To je očevidno. Kažemo, naime, da tijelo živi kada snagom duše vrši životne djelatnosti, to jest kad radi i pokreće se; kad se duša odijeli od tijela, ono više ne radi niti se kreće. Duša pak djeluje kreposno i savršeno kad djeluje snagom ljubavi po kojoj je Bog u njoj prisutan; bez ljubavi on ne djeluje. U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 3,14 čitamo: »Tko ne ljubi, ostaje u smrti«. Kad bi netko imao sve darove (karizme) Duha Svetoga[3], a ne bi imao ljubavi, ne bi imao pravog života. Ni dar različitih jezika, ni dar vjere niti bilo koji drugi dar ne daju duši život, kao što ni zlatne haljine, kojima bismo zaodjeli mrtvo tijelo, ni drago kamenje kojima bismo ga uresili — ne daju život tijelu: ono ostaje mrtvo.

To je prva vrednota koju ljubav uzrokuje.

2.— Božanska ljubav omogućuje čovjeku da *obdržava Božje zapovijedi*. *Grgur*[4] piše: »Božja ljubav nije nikada besposlena«.[5] Ako je prisutna, čini velike stvari;

---

[1] O sv. Augustinu vidi *Izlaganje o Apostolskom vjerovanju*, bilj. 1.

[2] *Sermo 273 (al. de diversis 101) in Natali martyrum*, c. 1, n. 1; AM t. 5, col. 1105; PL 38.

[3] Ovdje sv. Toma ne govori o »sedam darova Duha Svetoga« (koje spominje u *Izlaganju o Očenašu*, vidi tamo bilj. 17—18), nego o izvanrednim darovima Duha ili karizmama, koje Duh Sveti daje prvenstveno za izgradnju vjerničke zajednice (usp. *1 Kor* 12, 8—11). Ti darovi, doduše, daju se onima koji su u Božjoj ljubavi, ali to ne mora biti uvijek slučaj (usp. 1 Kor 13, 1—3 i *Suma teologije*, II—II, pit. 172, čl. 4); nasuprot, onih »sedam darova Duha Svetoga« ne mogu biti bez ljubavi i milosti Božje u duši.

[4] O sv. Grguru Velikom vidi *Izlaganje o Apostolskom vjerovanju*, bilj. 31.

[5] *Homilia 30 die sancto Pentecostes*, n. 2; PL 76, col. 1221 B.

ako ne djeluje, onda je i nema. Stoga je očevidan znak prisutnosti Božje ljubavi kad smo spremni ispunjavati Božje zapovijedi. Opažamo da tko voli, čini velike i teške stvari radi onoga koga voli. U *Evanđelju po Ivanu* 14,23 Spasitelj kaže: »Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ«.

Tko opslužuje zapovijed i zakon Božje ljubavi, taj ispunjava cijeli zakon. Ima, naime, dvije vrste Božjih zapovijedi: po jednima se nešto naređuje, po drugima nešto zabranjuje. Što se tiče naredbi, njih ljubav ispunjava, jer punina zakona — koja se sastoji u zapovijedima — upravo je ljubav po kojoj ispunjavamo zapovijedi. Što se pak tiče zabranâ, ljubav i njih ispunjava jer — kao što uči Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 13,4 — »ne radi pogrešno«.

3.— Božanska ljubav *štiti čovjeka protiv protivština.* Onomu koji posjeduje ljubav, nikakve protivštine ne škode, nego se okreću na dobro. U *Poslanici Rimljanima* 8,28 Apostol uči: »Onima koji Boga ljube sve surađuje na dobro« (po Vulg.). Čak i protivštine i poteškoće postaju ugodnima onomu koji ljubi, kako to opažamo u dnevnom životu.

4.— Božanska ljubav *nas vodi k sreći.* Vječno je blaženstvo obećano samo onima koji posjeduju ljubav. Bez nje je sve ostalo nedovoljno za vječni život. Apostol nas poučava u *Drugoj poslanici Timoteju* 4,8: »Pripravljen mi je vijenac pravednosti kojim će mi u onaj Dan uzvratiti Gospodin, pravedan sudac; ne samo meni, nego i svima koji s ljubavlju čekaju njegov Pojavak«.

Blaženstvo se mjeri prema stupnju ljubavi, a ne prema stupnju koje druge kreposti. Mnogi su provodili stroži život nego apostoli, pa ipak ovi nadvisuju u blaženstvu sve ostale zbog veličine ljubavi. Oni su imali prvine Duha, kako kaže Apostol u *Poslanici Rimljanima* 8,23. Razlike, dakle, u blaženstvu potječu od razlikâ u ljubavi.

Tako smo objasnili četiri učinka ljubavi u nama.

Postoje i drugi učinci ljubavi koje ne smijemo zaobići.

1.— Ljubav donosi *otpuštenje grijeha.* Opažamo to već u svakodnevnom životu. Ako netko nekoga uvrijedi, ali ga poslije iskreno zavoli, oprostit će mu uvredu jer ga sada voli. Tako i Bog otpušta grijehe onima koji ga ljube. U *Prvoj Petrovoj poslanici* 4,8 stoji: »Ljubav pokriva mnoštvo grijeha«. Dobro se kaže: »pokriva«, jer se tako naznačuje da Bog onda te grijehe »ne vidi« i ne kažnjava ih. Premda se u tom navodu kaže da pokriva »mnoštvo grijeha«, ipak Salomon u *Mudrim izrekama* 10,12 kaže da »ljubav pokriva *sve* pogreške«. To se najbolje vidi na primjeru Magdalene. Naime, u *Evanđelju po Luki* 7,47 Isus izjavljuje: »Oprošteni su joj grijesi mnogi«, pa nadodaje razlog: »jer ljubljaše mnogo«.

Možda će tkogod kazati: »Ako je dovoljna ljubav da se izbrišu grijesi, zar je onda potrebno još i pokajanje«? Odgovaram: nitko uistinu ne ljubi ako se uistinu ne kaje; što više nekoga volimo, to više žalimo ako smo ga uvrijedili.

To je jedan učinak ljubavi.

2.— Ljubav *prosvjetljuje srce.* U *Knjizi o Jobu* 37,19 stoji napisano: »Zbog tmine se ne snalazimo više«. Često ne znamo što nam je raditi ili što željeti. A ljubav nas poučava o svemu što nam je potrebno za spasenje. Zato *Prva Ivanova poslanica* 2,27 veli: »Njegovo nas Pomazanje uči o svemu«, jer gdje je ljubav, tu je i Duh Sveti, koji sve zna i vodi nas po ispravnom putu, kako kaže *Psalam* 142,11. A u *Knjizi Sirahovoj* 2,10 (Vulg.) piše: »Vi što se bojite Gospodina, ljubite ga, i bit će prosvijetljena srca vaša«. Bit će prosvijetljena da upoznaju što je potrebno za spasenje.

3.— Ljubav u čovjeku *pobuđuje savršenu radost.* Nitko nema prave radosti ako nema ljubavi. Tko god nešto želi, taj se zapravo ne veseli, ne raduje niti smiruje dok to ne postigne. Kad je riječ o zemaljskim dobrima, događa nam se da želimo ona koja nemamo, a kad ih imamo, ne cijenimo ih i ne nalazimo u njima zadovoljstva. Nije tako kad se radi o duhovnim dobrima. Naprotiv, tko ljubi Boga, već ga posjeduje. Duša koja ljubi i čezne za Bogom, u njemu se smiruje

(raduje). »Tko ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje, i Bog u njemu«, veli *Prva Ivanova poslanica* 4,16.

4.— Ljubav *donosi savršeni mir.* Kad je riječ o zemaljskim dobrima, za kojima ljudi često teže, ljudska duša ne miruje kad ih postigne, nego, postigavši jedno, odmah želi drugo. Kod *Izaije* 57, 20—21 čitamo: »Opaki su poput mora uzburkanog koje se ne može smiriti... 'Nema mira grešnicima', govori Bog moj«. To se ne događa kad se radi o ljubavi prema Bogu: koji Boga ljube, savršen mir uživaju, kao što stoji u *Psalmu* 118,165: »Koji tvoj Zakon ljube, velik mir uživaju, ni o što se oni ne spotiču«. Razlog je tomu što samo Bog može ispuniti našu želju. Bog je veći od našega srca, kako piše u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 3,20. Zato *Augustin* kaže u prvoj knjizi *Ispovijesti:* »Stvorio si nas, Gospodine, za sebe, i nemirno je naše srce dok se ne smiri u tebi«,[6] a u *Psalmu* 102,5 čitamo: »Život ti ispunja dobrima«.

5.— Ljubav *obdaruje čovjeka velikim dostojanstvom.* Sva stvorenja služe Božjem veličanstvu, jer ih je on stvorio, kao što obrtnička djela služe zanatliji koji ih je napravio. Ali, ljubav Božja pretvara slugu i roba u slobodnjaka i prijatelja, kao što kaže Isus u *Evanđelju po Ivanu* 15,15: »Više vas ne zovem slugama... vas sam nazvao prijateljima«.

Ali, zar se Pavao i drugi apostoli ne zovu slugama?

Odgovaram: Dvojako je služenje. Jedno potječe iz straha; mučno je i nije vrijedno nagrade. Ako se netko uzdržava od grijeha samo zbog straha, ne stiče zasluge, on je još sluga i rob.— Drugo služenje je iz ljubavi. Ako netko ne radi samo iz straha od Božje pravde, nego iz ljubavi prema Bogu, ne radi kao rob, nego kao slobodan, jer radi dobrovoljno.[7] U tom smislu Isus ka-

---

[6] *Confessiones,* lib. 1, c. 1, n. 1; AM t. 1, col. 69; *Ispovijesti,* preveo Stjepan Hosu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1973, str. 7.

[7] Onaj strah kojim netko služi Bogu samo zato što se boji kazne sv. Toma zove *ropskim strahom* (timor servilis, *Suma teologije* II—II, pit. 19, čl. 2), a onaj kojim netko

že: »Više vas ne zovem slugama«. A zašto? Na to odgovara Apostol u *Poslanici Rimljanima* 8,15: »Ne primiste duha robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva«. Također čitamo u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 4,18: »Straha u ljubavi nema... jer strah je muka«, a ljubav slast. Ljubav nas čini ne samo slobodnima nego i sinovima, kao što se kaže u istoj *Poslanici* 3,1: »Sinovi se Božji zovemo i jesmo«.

Netko biva posinjen kad stekne pravo nasljedstva od onoga koji ga je posinio. Tako i ljubav stiče pravo na nebesku, Božju baštinu, a to je život vječni. Apostol piše u *Poslanici Rimljanima* 8, 16—17: »Sam Duh susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja; ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, a subaštinici Kristovi«. A u *Knjizi Mudrosti* 5,5 čitamo: »Kako li su se ubrojili među sinove Božje!«

Iz onoga što smo već rekli proizlazi da su očevidne koristi ljubavi. Budući da je ona tako korisna, treba uložiti brižljiv napor da je stečemo i očuvamo.

Nitko ne može sam od sebe steći ljubav. Ona je dar samoga Boga. Zato se kaže u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 40,10.19: »Ne da smo mi ljubili Boga, nego — on je prije ljubio nas«, jer ne ljubi on nas zato što bismo mi prije ljubili njega, nego činjenica da ga ljubimo posljedica je njegove ljubavi prema nama i u nama. Osim toga, iako svi darovi dolaze od Oca svjetlilâ (kako kaže *Jakovljeva poslanica* 1,17), taj dar, tj. dar ljubavi, sve nadmašuje. Sve drugo možemo dobiti i imati bez dara ljubavi i Duha Svetoga, ali s ljubavlju primamo i imamo samog Duha Svetoga. U *Poslanici Rimljanima* 5,5 Apostol kaže: »Ljubav je Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetome koji nam je dan«. A dar

---

obdržava Božje zapovijedi iz straha da ga ne bi uvrijedio, dakle iz ljubavi, Toma nazivlje *sinovskim strahom* (timor filialis). Ako je pak u nekome pomiješan jedan i drugi strah, onda je to *početnički strah* (timor initialis), jer se nalazi u početnicima, u kojima ljubav još nije savršena (Suma teologije, II—II, pit. 19, čl. 8). Početnički i sinovski strah su dobri, dok je ropski strah zao, ne baš u svojoj suštini, nego ukoliko se boji kazne kao najglavnijeg zla (*nav. mj.*, čl. 4).

različitih jezika, ili spoznanja, ili prorokovanja može se dobiti bez ljubavi i Duha Svetoga.[8]

Mada je ljubav božanski dar, ipak se s naše strane traži neka priprema. Dva su uvjeta potrebna da se taj dar primi i, već primljen, poveća.

*Da se dar ljubavi dobije,* treba:

1.— *pažljivo slušati riječi Božje.* To potvrđuje naše ljudsko iskustvo. Kad, naime, čujemo govoriti o nečijim odlikama, počnemo ga voljeti. Tako i kad slušamo Božju riječ, zapaljeni smo Božjom ljubavlju. U *Psalmu* 118,140 čitamo: »Riječi su tvoje ognjem ražarene veoma, zato ih tvoj sluga ljubi« (po Vulg.), a u *Psalmu* 104, 19: »Riječ Gospodnja ga ražari« (po Vulg.). Zato i ona dva učenika, ražarena božanskom ljubavlju, rekoše jedan drugome, kako piše u *Evanđelju po Luki* 24,32: »Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma?«; a u *Djelima apostolskim* 10,44 čitamo: »Dok je Petar još govorio te riječi, siđe Duh Sveti na sve koji su slušali tu besjedu«. To se često događa za vrijeme propovijedi: da se oni koji su došli otvrdla srca, zapale božanskom ljubavlju zbog propovjednikovih riječi.

2.— *neprekidno promišljati o Božjim dobročinstvima.* U *Psalmu* 38,4 piše: »U meni srce je gorjelo«. Ako hoćeš zadobiti Božju ljubav, razmišljaj o dobročinstvima. Pretvrdo bi srce imao onaj tko se ne bi dao zapaliti Božjom ljubavlju razmišljajući o Božjim dobročinstvima koja je primio, o opasnostima koje je izbjegao i o blaženstvu koje nam je Bog obećao. Stoga *Augustin* piše: »Tvrda je duša onoga čovjeka koji ne samo da ne poklanja ljubav nego je čak ni ne uzvraća«[9]. Općenito govoreći: kao što zle misli uništavaju ljubav, tako je dobre stiču, hrane i čuvaju. Bog opominje, kako piše kod *Izaije* 1,16: »Uklonite mi s oči-

[8] Usp. 1 Kor 13, 1—2 i bilj. 3. Neki izvanredni darovi, npr. proroštvo, mogu biti »bez Duha Svetoga«, tj. bez milosti i ljubavi, po kojima Duh Sveti prebiva u duši. Ali to ne znači da taj dar nije od Duha Svetoga: on, mada u tom slučaju u duši ne prebiva, ipak u njoj djeluje i u njoj se »očituje« (*Suma teologije* I, pit. 43, c. et ad 4.)

ju opaka djela vaših misli« (po Vulg.); također u *Knjizi Mudrosti* 1,3: »Podmukle misli otuđuju od Boga«.

Dva su zahtjeva da se *postojeća ljubav poveća:*

1.— *Odvojenost srca od zemaljskih dobara.* Naše srce ne može biti potpuno privrženo raznim stvarima; zato nitko ne može (potpuno) ljubiti Boga i svijet. Zbog toga, što se više duša udaljuje od ljubavi prema zemaljskim dobrima, to se više učvršćuje u ljubavi prema Bogu. U tom smislu piše *Augustin* u knjizi *O osamdeset tri različita pitanja:* »Briga oko sticanja ili očuvanja zemaljskih dobara otrov je za ljubav. Naprotiv, umanjivanje pohlepe znak je rasta ljubavi, a potpuna odsutnost pohlepe znak je njezina savršenstva, jer je pohlepa korijen svih zala«. [10] Tko, dakle, želi rast ljubavi, nek se trudi ublažiti pohlepu.

Pohlepa se sastoji u želji za stjecanjem i očuvanjem zemaljskih dobara. Poticaj da se ublaži, nalazi se u strahu Božjemu, jer jedino se Boga ne možemo bojati bez ljubavi. Radi toga su bili ustanovljeni redovnički redovi, u kojima i po kojima se duša odvraća od ovozemaljskih i raspadljivih dobara i uzdiže k božanskima. To je naznačeno riječima iz *Druge knjige o Makabejcima* 1,22: »U trenutku zasja sunce, dotad zastrto oblakom«. Sunce, to jest ljudski um, zastrt je oblakom kad je uronjen u zemaljsko; zasja kad se otrgne i odvrati od privrženosti zemaljskome.

2.— *Čvrsta strpljivost u protivštinama.* Uistinu, kad podnosimo teške kušnje za biće koje volimo, ljubav ne slabi, nego raste. U *Pjesmi nad pjesmama* 8,7 čitamo: »Mnoge vode ne mogu ugasiti ljubav«. Mnoge vode znače nevolje i nedaće. Zato se sveti još više utvrđuju u Božjoj ljubavi dok podnose protivštine radi Boga; oni sliče umjetniku koji više voli ono djelo radi kojega se najviše namučio. Tako i vjernici, što više nedaća za Boga podnesu, to se većma uzdižu k ljubavi

---

[9] *De catechizandis rudibus* c. 4, n. 7; AM t. 6, col. 267; PL 40, 25.

[10] *De diversis quaestionibus octoginta tribus,* p. 36, n. 1; AM t. 6, col. 13; PL 40, 25.

prema njemu. To je naznačeno riječima iz *Knjige Postanka* 7,17: »Vode«, tj. nevolje, »sveudilj su rasle i korablju nosile«, tj. Crkvu, ili dušu pravednika.

## *O ljubavi prema Bogu*

Kad su zakonoznanci pitali Krista prije njegove muke, koja je najveća i prva zapovijed, on im odgovori, u *Evanđelju po Mateju* 22, 37—38: »Ljubi Gospodina, Boga svoga, svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed«. Uistinu, ta je zapovijed veća, plemenitija i korisnija od ostalih; njome se ispunjaju sve zapovijedi. No, da se ova zapovijed ljubavi može savršeno ispuniti, traže se *četiri uvjeta:*

1.— *Sjećanje na božanska dobročinstva.* Doista, sve što imamo, bilo dušu, bilo tijelo, bilo vanjska dobra, imamo od Boga. Stoga je prirodno da mu svime time služimo i da ga ljubimo savršenima srcem. Veoma bi bio nezahvalan onaj koji ga ne bi ljubio imajući u vidu ta dobročinstva. David je, razmišljajući o tome, klicao, u *Prvoj knjizi Ljetopisa* 29,14: »Od tebe je sve, i iz tvojih ruku primivši, dali smo tebi!« A sveti ga pisac u *Knjizi Sirahovoj* 47,10 ovako hvali: »(David) je proslavljao sveto ime Gospodnje, i Svetište je odzvanjalo već od zore«.

2.— *Promatranje Božje veličine.* Bog je veći od našega srca, kako je rečeno u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 3,20. Stoga, ako mu služimo svim srcem i svim silama, opet ne možemo učiniti koliko on zaslužuje. To je izrečeno u *Knjizi Sirahovoj* 43, 32—33 (Vulg.): »Hvalite Gospoda koliko god možete, jer je on još uzvišeniji... Blagoslivljajte ga, uzvisujte ga koliko možete: veći je od svake hvale«.

3.— *Odricanje od ovosvjetskih i zemaljskih dobara.* Doista, veliku nepravdu Bogu nanosi onaj koji neko drugo dobro izjednačuje s njime. Kod *Izaije* 40,18 čitamo: »S kime ćete prispodobiti Boga?« Kada zemaljska i raspadljiva bića i stvari jednako volimo kao i Boga, tada ih izjednačujemo s njime. Ali, to je skroz nemogu-

će. Zbog toga se kaže kod *Izaije* 28,20: »Prekratka bit će postelja da se čovjek pruži, preuzak pokrivač da se umota«. Tu se čovječje srce poređuje s prekratkom posteljom i preuskim pokrivačem. Uistinu, ljudsko je srce prekratko i preusko za Boga. Zbog toga, kad nešto drugo osim Boga primiš u svoje srce, njega izgoniš. On, naime, ne trpi takmaca u duši, kao ni muž kod žene. Stoga i veli u *Knjizi Izlaska* 20,5: »Ja, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran«. On ne da da išta ljubimo koliko njega ili izvan njega.

4.— *Izbjegavanje svih grijeha*. Nitko ne može ljubiti Boga u grijehu. U *Evanđelju po Mateju* 6,24 Isus opominje: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu«. Ako si, dakle, u grijehu, ne ljubiš Boga. A onaj je ljubio koji je govorio: »Gospodine, sjeti se da sam pred tobom hodio vjerno i poštena srca«, kako čitamo kod *Izaije* 38,3. Osim toga Ilija je govorio narodu, u *Prvoj knjizi o kraljevima* 18,21: »Dokle ćete hramati na obje strane? Ako je Jahve Bog, slijedite ga!« Kao što se hrom čovjek naklanja sad amo sad tamo, tako i grešnik sada griješi, sad nastoji tražiti Boga. Zato Gospodin pozivlje, kod *Joela* 2,12: »Vratite se k meni svim srcem svojim«.

Protiv ove zapovijedi griješe dvije vrste ljudi:

Najprije, oni koji izbjegavaju jedan grijeh, npr. bludnost, ali počine drugi, npr. grijeh lihve. Ipak su vrijedni osude, jer »tko u jednome samo posrne, postao je krivac svega«, kako kaže *Jakovljeva poslanica* 2,10. — Zatim, griješe također oni koji jedan grijeh ispovijedaju, a drugi ne; nešto kažu jednom ispovjedniku a nešto drugome. Takvi nemaju koristi od ispovijedi, čak griješe, jer imaju nakanu prevariti Boga i raspolovljuju sakramenat.

Što se prvih tiče, netko reče: »Bezbožno je očekivati od Boga polovično oproštenje«.[11] A što se drugih tiče, *Psalam* 61,9 kaže: »Pred njim srca izlijevajte«, tj. u ispovijedi treba sve očitovati.

---

[11] *De vera et falsa paenitentia*, c. 9, n. 24. AM t. 6, Appendix col. 237; PL 40, col. 1121. Djelo se nekoć pripisivalo sv. Augustinu.

Rekosmo da je čovjek dužan darovati se Bogu. Sada promotrimo što mu čovjek treba da daruje. Mora mu darovati srce, dušu, um i snagu. Zato se kaže u *Evanđelju po Marku* 12, 30: »Ljubi Gospodina, Boga svoga, iz svega srca svojega, iz sve duše svoje, iz sveg uma svoga i iz sve snage svoje«.

*Srce* znači nakanu. Nakana posjeduje snagu da oblikuje sva naša djela. Stoga i dobra djela, kad su učinjena sa zlom nakanom, postaju zla. U *Evanđelju po Luki* 11,34 Isus kaže: »Kad ti je oko«, tj. nakana, »nevaljalo, i tijelo ti je tamno«, tj. sva tvoja dobra djela postaju tamna. Zbog toga u svakom našem djelu nek je prisutna nakana koja ga usmjeruje Bogu. Tako kaže i Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 10, 31: »Ili jeli, ili pili, ili drugo što činili, sve na slavu Boga činite«.

Ipak sama dobra nakana nije dovoljna, nego treba da i volja bude ispravna, što je naznačeno riječju »*duša*«. Stvarno, čovjek često radi u dobroj nakani, ali uzaludno, jer nedostaje ispravna volja. Npr. kad netko krade da nahrani siromaha: tu je prisutna dobra nakana, ali volja nije sasvim ispravna.[12] Zbog toga nijedno se zlo ne može opravdati dobrom nakanom. U *Poslanici Rimljanima* 3,8 čitamo: »I zar da ne 'činimo zlo da dođe dobro', kako nas kleveću i kako neki kažu da govorimo? Sud ih pravedni čeka!«. Ispravna je volja prisutna u dobroj nakani kad je volja u skladu s Božjom voljom. To svaki dan molimo riječima: »Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji«. U *Psalmu* 39, 9 čitamo psalmistove riječi: »Milje mi je, Gospodine, vršiti volju tvoju«. Radi toga i kaže *Evanđelje:* »... iz sve duše svoje«. Riječ »duša«, naime, često se u Sv. pismu uzima u značenju: volja, kao u *Poslanici Hebrejima* 10,38: »Ako li (pravednik) otpadne, ne mili se on duši mojoj«, tj. mojoj volji.

---

[12] Za potpunu ispravnost volje traži se ne samo dobra nakana nego i to da djelo samo po sebi bude ispravno, ili barem da ne bude zlo, Usp. *Suma teologije* I—II, pit. 20, čl. 2.

Katkada su prisutne dobra nakana i ispravna volja, ali je grijeh *u umu*. Stoga i um treba Bogu pokloniti. Apostol kaže u *Drugoj poslanici Korinćanima* 10, 5: »Zarobljujemo svaki um na pokornost Kristu«. Mnogo ih je koji ne griješe djelom, ali često vole o grijesima misliti. Protiv njih je napisano kod *Izaije* 1,16: »Uklonite s misli djela opaka« (po Vulg.). Ima ih koji se toliko uzdaju u svoju mudrost te neće da prihvate ono što je Bog objavio. Takvi ne poklanjaju svoj um Bogu. Protiv njih se kaže u *Mudrim izrekama* 3,5: »Ne oslanjaj se na vlastiti razbor«.

Ali, ni to nije dovoljno. Treba Bogu pokloniti i svoju *snagu*. U *Psalmu* 58,10 čitamo: »Jakost ću svoju za te čuvati« (po Vulg.). Mnogi koriste svoju snagu u grešne svrhe, želeći time pokazati svoju sposobnost. Protiv njih diže svoj glas prorok *Izaija 5,22:* »Jao onima koji su jaki u vinu i junaci u miješanju jakih pića«. Drugi opet pokazuju svoju moć i snagu nanoseći štetu bližnjima, a morali bi je upotrijebiti da im pomognu, prema onomu što kažu *Mudre izreke* 24, 11: »Izbavi one koje vode u smrt; i spasavaj one koje vode na stratište«.

Dosljedno, da možemo Boga ljubiti, valja da mu poklonimo sve: nakanu, volju, um i snagu.

## *O ljubavi prema bližnjemu*

Kad su Krista pitali koja je najveća zapovijed, na jedno pitanje dao je dva odgovora. Prvi je: »Ljubi Gospodina Boga svoga«; o tomu smo već govorili. A drugi je: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe«. Tko to obdržava, sav je zakon ispunio. Apostol kaže u *Poslanici Rimljanima* 13,10: »Punina Zakona je ljubav«.

*Četiri* nas poticaja navode da ljubimo bližnjega:

1.— *Ljubav prema Bogu.* U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 4,20 čitamo: »Rekne li tko: 'Ljubim Boga, a mrzi brata svog, lažac je«. Uistinu, tko kaže da nekoga voli, a mrzi njegova sina ili njegove udove, laže. Svi su vjernici sinovi (Božji) i udovi Kristovi, jer Apostol

uči u *Prvoj poslanici Korinćanima* 12,27: »Vi ste tijelo Kristovo i, pojedinačno, udovi«. Zbog toga, tko ne ljubi bližnjega, ne ljubi Boga.

2.— *Božja zapovijed.* Kad je Krist odlazio s ovoga svijeta, među ostalim zapovijedima posebno je preporučio ono što piše u *Evanđelju po Ivanu* 15,12: »Ovo je moja zapovijed: ljubite jedni druge kao što sam ja ljubio vas«. Uistinu, tko bližnjega mrzi, ne obdržava Božje zapovijedi. Ljubav prema bližnjemu je znak da opslužujemo Božji zakon. Zato Gospodin kaže u *Evanđelju po Ivanu 13,35:* »Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge«. Ne kaže: po tom što ćete uskrisivati mrtve ili po kojem drugom čudesnom znaku, nego po ovom znaku: »ako budete imali ljubavi jedni za druge«. To je dobro uočio sveti *Ivan,* zato i reče u *Prvoj poslanici* 3,14: »Mi znamo da smo iz smrti prešli u život«. Zašto? »Jer ljubimo braću; tko ne ljubi, ostaje u smrti«.

3.— *Ista ljudska narav.* U *Knjizi Sirahovoj* 13,15 piše: »Svako biće ljubi svoju vrstu«. Radi toga, budući da su svi ljudi iste vrste, iste naravi, moraju se međusobno ljubiti. Zato je mržnja prema bližnjemu ne samo protiv Božjega zakona nego i protiv prirodnog zakona.

4.— *Korist.* Ljubav čini da ono što ima jedan, bude i drugima od koristi. Ljubav sjedinjuje Crkvu i čini sve zajedničkim. U *Psalmu 118,* 63 čitamo: »Dionik sam svih koji te se boje i koji čuvaju tvoje naredbe« (po Vulg.).

*»Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe«.*

To je druga zapovijed, i odnosi se na ljubav prema bližnjemu. Rekosmo već da moramo ljubiti bližnjega. Sad preostaje da kažemo *kako* treba da ga ljubimo. To je naznačeno riječima: »kao samoga sebe«. U skladu s time naša ljubav valja da ima *pet odlika:*

1.— Moramo *uistinu* ljubiti bližnjega kao same sebe. To činimo kad ga volimo ne radi nas samih, nego radi njega. Da to bolje shvatimo, razlikujemo tri ljubavi, od kojih dvije nisu istinske, a treća jest. Uzmimo onu koja je usmjerena na korist, o kojoj govori *Knjiga*

*Sirahova* 6,10: »Nađe se po koji prijatelj za stolom, ali ga nema u času nevolje«. To nije prava ljubav, jer kad nema koristi, nema ni nje; a to je znak da ne želimo dobro bližnjemu, nego vlastitu korist. Ima i druga prividna ljubav, koja je usmjerena na užitak. Ni to nije prava ljubav jer, kad nema ugodnosti, nema ni nje; a to je znak da ne želimo u prvom redu dobro bližnjega, nego vlastit užitak. Konačno, ima i prava ljubav, koja je usmjerena na krepost. Tada ne volimo bližnjega radi svoga dobra, nego radi dobra njegova.

2.— Moramo bližnjega ljubiti *sređeno*, tj. da ga ne volimo iznad Boga, ili onoliko koliko i Boga, nego onako kako moraš voljeti sebe. U *Pjesmi nad pjesmama* 2,4 piše: »Uspostavio je poredak u mojoj ljubavi« (po Vulg.). Tom redoslijedu naučio nas je Gospodin, u *Evanđelju po Mateju* 10,37: »Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan. Tko ljubi sina ili kćer više nego mene, nije mene dostojan«.

3.— Treba da ljubimo bližnjega *djelotvorno*. Sebe samoga ne voliš samo osjećajem, nego se marljivo trudiš da postigneš dobro, a izbjegneš zlo. Tako treba da činiš i bližnjemu. U *Prvoj Ivanovoj poslanici* 3,18 piše: »Ne ljubimo riječju i jezikom, nego djelom i istinom«. No, najgori su oni koji ustima ljube, a srcem škode. O njima govori *Psalam* 27, 3: »Govore slatko s bližnjima, a u srcu im je pakost«. Apostol u *Poslanici Rimljanima* 12,9 potiče: »Ljubav (neka bude) nehinjena!«.

4.— Bližnjega treba ljubiti *neprestance*, kao što i sebe neprestance voliš. U *Mudrim izrekama* 17,17 čitamo: »Prijatelj ljubi u svako vrijeme, a u nevolji i bratom postaje«. To znači da ljubi i u sreći i u nesreći, čak se tada najbolje vidi tko je pravi prijatelj.

Dva su uvjeta što pridonose da se sačuva prijateljstvo. Najprije strpljivost. Nasuprot, »svadljivac raspaljuje svađu«, kažu *Mudre izreke* 26,21. Na drugo mjesto dolazi poniznost, iz koje proizlazi strpljivost. Nasuprot, »oholost rađa samo svađu«, kažu *Mudre izreke* 13, 10. Uistinu, tko o sebi visoko misli, a drugog prezire, ne može trpjeti njegove nedostatke.

5.— Bližnjega treba ljubiti *pravedno i sveto*, tj. ne smijemo ga ljubiti da s njime počinjamo grijehe; na taj način ne smijemo ni sebe ljubiti, jer bismo time izgubili Boga. Stoga Isus kaže u *Evanđelju po Ivanu* 15,9: »Ostanite u mojoj ljubavi«. O toj ljubavi veli *Knjiga Sirahova* 24,24 (Vulg.): »Ja sam majka lijepe ljubavi«.

*»Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe«.*

Tu su zapovijed Židovi i farizeji krivo shvatili, misleći da njome Bog zapovijeda ljubiti prijatelje, a mrziti neprijatelje. Dosljedno, pod riječju »bližnji« razumijevahu samo prijatelje. Ovo shvaćanje htio je Isus odbaciti kad je rekao, u *Evanđelju po Mateju* 5,44: »Ljubite neprijatelje svoje, činite dobro onima koji vas mrze« (po Vulg.).

Tko mrzi brata svoga, ne nalazi se na putu spasenja. Zato *Prva Ivanova poslanica* 2,9 upozorava: »Tko... mrzi brata svoga, u tami je sve do sada«. — Ali, može nam se činiti da je to u suprotnosti s činjenicom da su sveti neke mrzili, kao što kaže i *Psalam 138*, 22: »Mržnjom dubokom ja ih mrzim i držim ih svojim neprijateljima«, a i u *Evanđelju po Luki* 14,26 Isus uči: »Dođe li tko k meni, a ne mrzi svog oca i majku... ne može biti moj učenik«.[13] Odgovaram: Kristov primjer treba da nam u tom bude uzorom. Uistinu, Bog ljubi i mrzi. Naime, u čovjeku treba razlikovati dvoje: narav i porok; ljudsku narav treba u svakome ljubiti, a porok mrziti. Dosljedno, ako bi netko želio da koji čovjek dođe u pakao, mrzio bi čovječju narav. Ali, ako bi htio da netko bude dobar, mora mrziti njegov grijeh. U tom smislu izjavljuje *Psalam* 5, 6: »Mrziš sve koji čine bezakonje«; a u *Knjizi Mudrosti* 11,24 piše: »Ti ljubiš sva bića, i ne mrziš ni jedno koje si stvorio«.

Bog, dakle, i ljubi i mrzi: ljubi narav, mrzi porok.

Osim toga, treba primijetiti da čovjek katkada može bez grijeha počiniti zlo, naime kad preko nekog zla želi dobro.[14] I Bog tako čini. Uzmimo slučaj čovjeka koji je bio zao dok je bio zdrav, a kad oboli, onda se obrati; ili slučaj onoga koji je u sreći bio zao, a kad je upao u nesreću, obrati se i postane dobar. Neš-

to takvo čitamo kod *Izaije* 28,19: »Nevolja će vas naučiti da shvatite« (po Vulg.). Dosljedno, bez grijeha želiš zlo silniku koji tlači Crkvu, ako njegovu propast želiš zbog dobra Crkve. Zato se i kaže u *Drugoj knjizi o Makabejcima* 1,17: »Neka je za sve to hvaljen Bog naš, koji je bezbožnike predao smrti«. I to svi moraju htjeti, ne samo voljom nego i djelom. Zaista, nije grijeh zle kazniti smrću, dakako uz pravedan postupak. To pripada nadležnim vlastima, koji su u tom Božji poslužitelji, kako veli Apostol u *Poslanici Rimljanima* 13,4. Oni obdržavaju ljubav jer se kazna vrši katkada radi primjera a katkada radi većeg i vrednijeg dobra. Uistinu, veće je i vrednije dobro zajednice nego život pojedinog čovjeka.

Nije ipak dovoljno ne htjeti zlo bližnjemu, nego mu treba htjeti dobro, tj. popravak života i vječno spasenje. To biva na dva načina. Prvo: općenito, ukoliko je bližnji Božje stvorenje i pozvan da bude dionik vječnoga života. Drugo: posebno, ukoliko je prijatelj ili drug. Od općenite ljubavi ne smijemo nikoga isključiti. Treba za svakoga moliti i svakome priteći u pomoć kad je u krajnjoj nevolji. Ali, nisi dužan sa svakim biti prisan (makar te uvrijedio), osim ako ište oproštenje; u tom slučaju on ti je opet postao prijatelj, pa ako bi ga odbio, mrzio bi svoga prijatelja. Zato Isus veli u *Evanđelju po Mateju* 6,14: »Ako vi otpustite ljudima njihove prijestupke, otpustit će i vama Otac vaš nebeski. Ako li vi ne otpustite ljudima, ni Otac vaš neće otpusti-

---

[13] Riječ »mrziti« ovdje ne znači ono što mi zapadnjaci pod tim razumijemo, nego — prema semitskom načinu izražavanja — to znači »manje voljeti«. Dosljedno, smisao Isusovih riječi je ovaj: Tko više voli oca, majku ili bilo koga nego samoga Isusa, ne može biti njegov učenik, kao što, uostalom, on izričito kaže u *Mt* 10, 32.

[14] Ovdje riječ »zlo« ne znači zlo u ćudorednom smislu (tj. grijeh), nego »fizičko zlo« (npr. bolest, i sl.). Ali ni u tom slučaju zlo se ne smije željeti izravno, u vidu zla, nego neizravno, u vidu većeg dobra. Usp. *Suma teologije* II—II, pit. 25, čl. 6, ad 2; pit 76, čl. 1. U kojem smislu Bog nije uzrok zla, a u kojem smislu se može kazati da ga dopušta u vidu većeg dobra, vidi *Sumu teologije* I, pit. 49, čl. 2.

ti vaših prijestupaka«. A u Gospodnjoj molitvi, koju nalazimo u *Evanđelju po Mateju* 6, 9—13, stoji: »Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima svojim!«

*»Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!«*

Rekoh da griješiš ako ne oprostiš onomu koji ište oproštenje, i da je znak savršenstva ako ga prizoveš k sebi, mada to nisi dužan. Postoje razlozi da ga privučeš k sebi:

1.— *Čuvanje vlastitog dostojanstva.* Razni dostojanstvenici imaju različite znakove. Nitko se ne smije odreći znakova vlastitog dostojanstva. Među svim vrstama dostojanstva najveća je da smo sinovi Božji, a znak toga dostojanstva jest da ljubiš neprijatelja. U *Evanđelju po Mateju 5,44 Isus kaže:* »Ljubite neprijatelje... da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima«. Uistinu, ako ljubiš prijatelja, to nije znak božanskog sinovstva, jer »to čine i carinici... i pogani«, kako se kaže u *Evanđelju po Mateju* 5, 46—47.

2.— *Sticanje pobjede.* To svi po prirodi žele. Treba, dakle, da svojom dobrotom k ljubavi privedeš onoga koji te je uvrijedio: tada stičeš pobjedu. Ako te pak drugi navede da ga mrziš, onda si pobijeđen. U *Poslanici Rimljanima* 12,21 Apostol potiče: »Ne daj se pobijediti zlom, nego dobrim svladavaj zlo«.

3. *Mnogostruka korist.* Uistinu, tko zna oprostiti, stiče prijatelje. U *Poslanici Rimljanima* 12,20 čitamo: »Ako je gladan neprijatelj tvoj, nahrani ga, i ako je žedan, napoj ga! Činiš li tako, ugljevlje mu ražareno zgrćeš na glavu«. *Augustin piše*: »Nema većeg izazova za ljubav nego kad prvi ukažemo ljubav. Doista, nitko nije tako bezosjećajan da neće ljubav uzvratiti, mada je nije bio spreman prije pokloniti«.[15] U *Knjizi Sirahovoj* 6,15 stoji napisano: »Pravom prijatelju nema cijene«, a u *Mudrim izrekama* 16,7: »Kad su Gospodu mili putovi čovječji, i neprijatelje njegove miri s njim«.

---

[15] *De catechizandis rudibus,* c. 4, n. 7; AM t. 6, col. 267; PL 40, 314.

4.— *Lakše uslišanje molitava.* Kad opraštaš neprijateljima, lakše ćeš biti uslišan. Zato *Grgur*[16], tumačeći ono mjesto *Jeremije* 15,1: »Kad bi i Mojsije i Samuel stali pred lice moje...« — kaže: »Radije spominje njih (Mojsija i Samuela) jer su oni molili za neprijatelje«. Slično kaže i Krist, u *Evanđelju po Luki* 23, 34: »Oče, oprosti im«. Pa i sveti Stjepan, moleći za neprijatelje, veoma je koristio Crkvi, jer je obratio Pavla.

5.— *Oslobođenje od grijeha.* To nam leži na srcu. Katkada griješimo i ne tražimo Boga, ali Bog nas privlači bilo bolešću, bilo na koji drugi način. Kod *Hošee* 2,8 čitamo: »Put ću joj trnjem zagraditi«. Tako je bio privučen i sv. Pavao. To stanje izražava *Psalam* 118, 176: »Ko ovca izgubljena ja zalutah: o, potraži, Gospodine, slugu svojega«; također *Pjesma nad pjesmama 1,4:* »Povuci me za sobom«. Zadobit ćemo i mi tu milost ako privučemo neprijatelja opraštajući mu uvredu prije nego pita za oproštenje; Isus, naime, kaže u *Evanđelju po Luki 6,38:* »Mjerom kojom mjerite, vama će se zauzvrat mjeriti«, a malo prije toga: »Praštajte i oprostit će vam se«. U *Evanđelju po Mateju* 5,7 Gospodin naviješta: »Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe«. Nema većeg milosrđa nego oprostiti onomu koji nas je uvrijedio.

## *Prva zapovijed:*

## *»Nemoj imati drugih bogova izvan mene«*
*Izl* 20,3

Kao što rekosmo, čitav Kristov zakon ovisi o ljubavi. Ta ljubav sadrži dvije zapovijedi: ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu. Njih smo već izložili. A sad se treba sjetiti da je Bog, dajući zapovijed Mojsiju, predao također Deset zapovijedi na dvije kamene ploče. Prve tri, napisane na prvoj ploči, iskazi su ljubavi prema Bogu, a ostalih sedam iskazi su ljubavi prema bližnjemu. I tako se čitav Zakon temelji na dvjema zapovijedima.

---

[16] Sv. GRGUR VELIKI, vidi bilj. 31, u *Izlaganju o Apostolskom vjerovanju.*

Prva od zapovijedi koje su iskaz ljubavi prema Bogu glasi: »Nemoj imati drugih bogova izvan mene«.

Da je shvatimo, valja primijetiti da su ljudi u staro doba na mnogo načina prestupali ovu zapovijed. Jer, neki su štovali zloduhe, kao što piše u *Psalmu 95,* 5: »Zlodusi su svi bozi narodâ« (po Vulg.). To je užasan grijeh, najveći od svih grijeha. A i sada mnogi prestupaju ovu zapovijed, tj. oni koji se bave gatanjem i čaranjem. To se ne događa — kako uči *Augustin* — bez nekog ugovora s đavlom.[17] A u *Prvoj poslanici Korinćanima* 10, 20 čitamo: »Neću da budete zajedničari vražji«, pa nastavlja u r. 21: »Ne možete biti sudionici stola Gospodnjega i stola vražjega«.

Drugi su štovali nebeska tjelesa vjerujući da su zvijezde bogovi. Tako čitamo u *Knjizi Mudrosti* 13,2: »Smatraju bogovima koji svijetom vladaju... zvjezdani krug... ili svjetlila nebeska« Zato je Mojsije naredio Židovima da ne podižu oči te se ne klanjaju suncu, mjesecu i zvijezdama. U *Ponovljenom zakonu* 4, 19 Mojsije ovako upozorava: »Pazite dobro!... da se ne bi, kad digneš svoje oči prema nebu te vidiš sunce, mjesec, zvijezde — svu nebesku vojsku — dao zavesti da im se klanjaš i da im iskazuješ štovanje. Njih je Gospodin, Bog tvoj, dao svim narodima«. Isto se nalazi u *Ponovljenom zakonu* 5,8—9. — Protiv te zapovijedi griješe astrolozi, koji naučavaju da nebeska tjelesa upravljaju ljudskim dušama, a ona su stvorena radi čovjeka, kojim opet upravlja samo Bog.

Drugi su opet štovali niža prapočela, kako čitamo u *knjizi Mudrosti* 15,2: »Smatraju bogovima... oganj ili vjetar ili hitri zrak«. U tu zabludu upadaju oni koji se nepravilno služe zemaljskim dobrima ljubeći ih pretjerano. Tako Apostol u *Poslanici Efežanima* 5,5 žigoše one koji pretjerano vole novac: ».... pohlepnik — taj idolopoklonik«.

Bilo je onih koji su zabludivši štovali ljude, ptice, druga bića ili sebe. To se događalo iz sjetilne ljubavi,

---

[17] *De doctrina christiana,* lib. 2, c. 20, n. 30, i c. 23, n. 36; AM t. 3, col. 31; PL 34.

iz ulizivanja ili iz preuzetnosti. *Iz sjetilne ljubavi:* U *Knjizi Mudrosti* 14,15 čitamo: »Neki otac, satrt prijevremenom žalošću, načini lik svojega djeteta koje je tako brzo bilo smrću ugrabljeno: i dojučerašnjeg mrtvaca sad već kao boga štuje, i odredi svojim podanicima tajne obrede i žrtve«. — *Iz ulizivanja:* kad pojedinci nisu mogli štovati izvjesne ljude u njihovoj prisutnosti, pobrinuli su se da ih štuju nenazočne, napravivši njihove likove koje su štovali umjesto dotičnih osoba. Tako čitamo u *Knjizi Mudrosti* 14,17: »Onih koje ljudi nisu mogli u osobi štovati, jer su predaleko od njih prebivali, približavahu sebi njihovo daleko obličje, načinivši od čašćenog kralja vidljiv lik, da mu nenazočnu revno laskaju«. Takvi su i sada svi koji ljube i štuju ljude više od Boga. Ali Isus u *Evanđelju po Mateju* 10, 37 upozorava: »Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan«; a u *Psalmu 145,* 3 čitamo: »Ne uzdajte se u knezove, u čovjeka od kog nema spasenja«. — *Iz preuzetnosti:* Bilo ih je koji su u svojoj preuzetnosti naredili da ih zovu bogovima, kako *Knjiga o Juditi* 3,8 priča o Nabukodonozoru. I kod *Ezekijela* 28,2 Bog govori knezu tirskom: »Tvoje se srce uzoholi, ti reče: 'Ja sam bog'«. U stvari to čine i oni koji više vjeruju svome sudu nego Božjim zapovijedima: ti, naime, štuju sebe kao bogove. Idući za tjelesnim užicima, tijelo svoje časte umjesto Boga. O njima govori Apostol u *Poslanici Filipljanima* 3,19: »Bog im je trbuh«.

Svega toga treba se kloniti.

*»Nemoj imati drugih bogova izvan mene«.*

Kako rekosmo, prva zapovijed Zakona zabranjuje štovati sve drugo osim *jednoga* Boga. Na to nas navodi *pet razloga:*

1.— *Božje dostojanstvo.* Ako ga ne priznajemo Bogom, nanosimo mu nepravdu. To se može vidjeti i iz međuljudskih odnosa. Svakom dostojanstveniku dugujemo poštovanje koje mu pripada; onaj koji odbije kralju iskazati dužno poštovanje, smatran je izdajnikom. A upravo to neki čine Bogu. U tom smislu Apostol piše u *Poslanici Rimljanima* 1,23: »Zamijeniše slavu

neraspadljivog Boga likom, obličjem raspadljiva čovjeka«. A to Boga veoma vrijeđa. Kod *Izaije* 42,8 čitamo: »Svoje slave drugome ne dam, niti časti svoje kipovima«.

Božje dostojanstvo sastoji se također u tomu da on sve zna. Stoga je i riječ Bog (u latinskom) povezana s riječju »vidjeti«[18], što je jedan znak božanstva. Uistinu, kod *Izaije* 8,19 čitamo: »Otkrijte nam što će se poslije zbiti, i poznat ćemo da ste bogovi«, a u *Poslanici Hebrejima* 4,13: »Sve je golo i razgoljeno očima Onoga komu nam je dati račun«. A tu isključivo božansku odliku gataoci Bogu uskraćuju. Zato se kod *Izaije* 8,19 protiv njih govori: »Zar narod ne mora pitati Boga svoga i za žive i za mrtve?« (po Vulg.).

2.— *Božja darežljivost.* Uistinu, od Boga imamo svako dobro. I to pripada Božjem dostojanstvu da je stvoritelj i darivatelj svih dobara. U *Psalmu 103,* 28 čitamo: »Otvaraš li ruku, nasite se dobrima«. I to je sadržano u imenu »Bog«, koje se (u latinskom) izvodi od riječi »darivanje«.[19] Bog je, dakle, darivalac svih dobara i sve ispunja svojom dobrotom. Nezahvalan si, dakle, skroz na skroz ako ne priznaješ da dobra koja imaš dolaze od njega, pa čak ako priznaješ drugoga boga, kao što su sinovi Izraelovi, poslije nego ih je Bog izveo iz Egipta, napravili sebi kumira. Narod reče,

---

[18–19] Latinski se Bog kaže »Deus«, vidjeti »videre« a darivati »distribuere«. Ima tu, dakle, zvučna podudarnost, na kojoj sv. Toma gradi i iz koje izvodi zaključke da je Bog sveznajući i darežljiv. Zaključci su ispravni mada pretpostavke, čini se, nisu znanstveno utemeljene. Ipak se i danas smatra da »Deus« potječe od indoevropskog korijena *dei*, što znači »svjetlo«, »sjaj« (usp. *Enciclopedia filosofica,* Firenze, Sansoni, 1967, vol. 2, st. 470), dakle ima nešto zajedničko s pojmom »vidjeti«. A hrvatska riječ »Bog« potječe iz praslavenskog doba, i značila je »božanstvo koje razdjeljuje sreću i zemaljska dobra po svom nahođenju«. Također u sanskrtu *bhágas* znači: 1. djelitelj, gospodar, 2. bogatstvo. (Usp. P. SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika,* JAZU, Zagreb 1971, 1. knjiga, str. 179.) I to pokazuje da naša riječ Bog znači darivatelja. Dakako, to je korijen slavenske riječi »Bog«, a ne korijen latinske riječi »Deus«, ali je Toma nekom intuicijom i u latinskom korijenu vidio pojam darivanja.

kako piše kod *Hošee* 2,7: »Trčat ću za svojim milosnicima«. — No, to se i sada događa kad netko stavlja svoju nadu u drugoga osim u Boga, tj. kad pomoć traži od drugoga. A *Psalam* 39, 5 kaže: Blago čovjeku koji se u Gospodina uzda«; također Apostol u *Poslanici Galaćanima* 4, 9—10: »Sada kad ste spoznali Boga... vraćate se bijednim počelima i opet im hoćete robovati? Dane pomno opslužujete, i mjesec i vremena, i godine!«

3.— *Vjernost krsnom obećanju.* Na krštenju smo se odrekli đavla i obećali vjernost jedinom Bogu. Tu vjernost ne smijemo pogaziti. U *Poslanici Hebrejima* 10,28—29 čitamo: »Je li tko prekršio Zakon Mojsijev, bez milosrđa biva pogubljen na osnovi dvojice ili trojice svjedoka. Zamislite koliko će goru kaznu zavrijediti tko Sina Božjega pogazi, i nečistom smatra krv Saveza kojom je posvećen, i Duha milosti pogrdi?« A u *Poslanici Rimljanima* 7,3 Apostol kaže o ženi preljubnici, ali to se može primijeniti i na nevjerna kršćanina: »Dok joj muž živi, zvat će se preljubnicom pođe li za drugoga«. Takvu je, po Mojsijevu Zakonu, trebalo spaliti. Jao, dakle, grešniku koji hoda dvojim putem, jao onima koji hramaju na obje strane.

4.— *Težina đavlova gospodstva.* To je naznačeno kod *Jeremije* 16,13: »Ondje ćete služiti tuđim bogovima danju i noću, koji vam neće pružiti počinka« (po Vulg.). Đavao se ne zadovoljava jednim grijehom, nego nastoji navesti i na drugi. U *Evanđelju po Ivanu* 8,34 piše: »Tko god čini grijeh, rob je grijeha«, zato ne izlazi tako lako iz grešnoga stanja, kao što i *Grgur* kaže: »Grijeh, koji nije pokorom opran, naskoro će svojom težinom povući u drugi grijeh«.[20]

Suprotno važi o Božjoj vladavini, jer su Božje zapovijedi lake. Isus kaže u *Evanđelju po Mateju* 11, 30: »Uistinu, jaram je moj sladak, i breme moje lako«. Smatra se da netko čini za spasenje ako čini za Boga onoliko koliko je činio za grijeh. U tom smislu čitamo u *Poslanici Rimljanima* 6,19: »Kao što nekoć predadoste udove svoje za robove nečistoći i bezakonju, ta-

---

[20] *Homilia 11 super Ezechielem,* n. 24; PL 76, 915 B.

ko sada predajte udove svoje za robove pravednosti — do posvećenja«. Ali o đavlovim robovima *Knjiga Mudrosti* 5,7 govori:« Umorili smo se na stazama propasti, i prohodili bespuća pustinje« (po Vulg.), a kod *Jeremije* 9,5 čitamo: »Mučili su se da nepravedno rade« (po Vulg.).

5.— *Neizmjerna nagrada.* Ni jedan zakon ne obećaje tako veliku nagradu kao zakon Kristov. Saracenima[21] se obećavaju rijeke meda i mlijeka, Židovima obećana zemlja, a kršćanima slava anđela. U *Evanđelju po Mateju* 22,30 Isus uči: »Bit će kao anđeli«. Imajući to u vidu, Petar reče Isusu, u *Evanđelju po* Ivanu 6,69: »Gospodine, kome da idemo? Ti imaš riječi života vječnoga!«

## Druga zapovijed:

*»Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga svoga«*
*Izl* 20,2

To je druga zapovijed Zakona. Kao što ima samo jedan Bog komu se moramo klanjati, tako je samo jedan komu moramo iskazivati poštovanje, i to prvenstveno njegovu imenu. Zato se i kaže: »Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga svoga«.

Riječ »uzalud« može se uzeti u tri, odnosno četiri, značenja.

1.— »Uzalud« katkada znači »krivo, lažno«, npr. u *Psalmu 11,* 3: »Svatko laže svome bližnjemu«, tj. govori mu uzaludne i lažne stvari. Zato, izgovaraš ime Božje uzalud kad ga upotrebljavaš da potvrdiš laž. Protiv to-

---

[21] *Saracenima* su u ranom srednjem vijeku nazivali sve Arape, a kasnije (od 12. stoljeća pa kasnije) i ostale islamizirane narode Sredozemlja. Dakle, »Saraceni« su zapravo muslimani. Sv. Toma ovdje pobija *pučko* poimanje raja, koje su očito imali obični muslimanski vjernici. Ali neki veliki muslimanski mislioci, npr. Avicena, imaju mnogo uzvišenije shvaćanje. Usp. *Smjernice za dijalog između kršćana i muslimana,* što ih je izdalo Tajništvo Sv. Stolice za nekršćane, izdala Radosna vijest, Sarajevo 1978, bilj. na str. 50.

ga čitamo kod *Zaharije* 8,17: »Ne ljubite lažnu zakletvu«, pa dalje u gl. 13,3: »Nećeš više živjeti, jer laž govoriš u ime Gospodnje«.

Takav čovjek nanosi uvredu Bogu, sebi i svim ljudima. Najprije Bogu! Jer, zakleti se Bogom ne znači ništa drugo nego zazvati Boga za svjedoka. Kad se, dakle, lažno zaklinješ, *ili* misliš da Bog ne zna istinu — a tada pretpostavljaš neznanje u Bogu mada *Poslanica Hebrejima* 4,11 uči da je sve golo i razgoljeno njegovim očima — ; *ili* misliš da voli laž, premda je mrzi, kako kaže i *Psalam* 5, 7: »Mrziš sve koji govore laž« (po Vulg.); *ili* podcjenjuješ njegovu moć, kao da on to ne može kazniti.

Dalje, nanosi štetu sam sebi jer sam sebe optužuje pred Božjim sudom. Tko se, naime, krivo kune i kaže: »Boga mi, tako je«, kao da kaže: »Bog me kaznio ako nije tako!«

Zatim, nanosi štetu drugima ljudima. Nijedno društvo ne može opstojati ako ljudi jedan drugome ne vjeruju. A ako se pojave sumnje, stvari se raščiste zakletvom. Zato se i kaže u *Poslanici Hebrejima* 6,16: »Zakletva im (ljudima) je, kao potkrepa, kraj svake raspre«.

Krivokletnik, dakle, vrijeđa Boga, okrutan je prema samome sebi i nanosi štetu ljudskom društvu.

2.— »Uzalud« katkada znači »beskorisno«. Tako u *Psalmu* 93,11: »Gospodin poznaje namisli ljudske: one su isprazne« (beskorisne). Zato, zaklinjući se zbog beskorisnih stvari, izgovara se ime Božje uzalud.

U Starom zavjetu bilo je zabranjeno krivo se zaklinjati. U *Ponovljenom zakonu* 5,11 stoji: »Ne uzimaj uzalud imena Gospodina, Boga svoga«. No, Krist je zabranio zakletvu, osim u nuždi. Uistinu, u *Evanđelju po Mateju* 5,33—34 Isus veli: »Čuli ste da je rečeno starima: Ne zaklinji se krivo... A ja vam kažem: Ne kunite se nikako!« Razlog je tomu što nigdje nismo tako slabi kao gledom na jezik, jer ga »nitko od ljudi ne može ukrotiti«, kako upozorava *Jakovljeva poslanica* 3,8. Stoga se može lako dogoditi da se čovjek krivo zakune. Nije čudo da Isus, u *Evanđelju po Mateju*

5,37. 34 kaže: »Vaša riječ neka bude: 'Da, da — ne, ne!'... A ja vam kažem: Ne kunite se nikako!«

Zakletva je kao lijek, koji ne valja neprestance uzimati, nego samo kad je nužda. Zato i govori Isus, u *Evanđelju po Mateju* 5,37: »Što je više od toga, od Zloga je«. A u *Knjizi Sirahovoj* 23,9—10 nadahnuti pisac opominje: »Ne privikavaj usta svoja na prisege i ne navikavaj se izgovarati ime Svetoga... Tko uvijek priseže i zaziva ime Božje, neće izmaći grijehu«.

3.— »Uzalud« katkada znači »grijeh, nepravdu«. Tako u *Psalmu* 4,3 čitamo: »Sinovi čovječji, dokle će vam srca ostati tvrda? Zašto ispraznost ( = grešnu stvar) ljubite, opsjenu slijedite?« Tko se, dakle, kune da će učiniti neku grešnu stvar, izgovara ime Božje uzalud. Sastavni dijelovi pravednosti jesu: činiti dobro i ostaviti se zla. Ako se, dakle, kuneš da ćeš nekoga pokrasti, ili slično, to je protiv pravednosti; pa, iako je nedopušteno ispuniti tu zakletvu, ipak je dotični čovjek krivokletnik. Takav je bio i Herod u slučaju Ivana Krstitelja, kako se vidi iz *Evanđelja po Marku* 6, 23—28. Isto tako radi protiv pravednosti onaj koji se zakune da neće učiniti neko dobro, npr. da neće ući u Crkvu ili u koju redovničku ustanovu; premda nije dopušteno tu zakletvu ispuniti, ipak je dotični čovjek krivokletnik.

Ne valja se, dakle, zaklinjati na laž, niti na beskorisno, niti na nepravedno. Stoga se kod *Jeremije* 4, 2 kaže: »Ako se zakuneš: 'Živoga mi Gospodina' istinito, pravo i pravedno...«

4.— »Uzalud« katkada znači »bezumno, glupo«. Tako u *Knjizi Mudrosti 13,1:* »Po naravi su glupi svi ljudi koji ne upoznaše Boga«. Koji, dakle, izgovaraju ime Božje bezumno, kao hulitelji, izgovaraju ga uzalud. U *Levitskom zakoniku* 24,16 stoji: »Tko izgovori hulu na ime Gospodnje, neka se smakne«.

*»Ne izgovaraj ime Gospodina, Boga svoga uzalud«.* Ime se Gospodnje opravdano izgovara *u šest prigoda:*

1.— *Za potvrdu rečenoga,* npr. u zakletvi. Time potvrđujemo da je izvor istine samo u Bogu, te mu time iskazujemo čast. Zato se u *Ponovljenom zakonu*

6,13 naređuje da se prisega polaže samo njegovim imenom; oni koji nekim drugim imenom priseżu čine suprotno. A ipak u *Knjizi Izlaska* 23, 13 piše: »Ne spominjite imena drugih bogova«.

Katkada se čovjek zaklinje stvorenjima, ali i tu je na kraju Bog uključen. Npr., kuneš li se dušom ili životom, u stvari kažeš neka te Bog kazni (ne govoriš li istinu). Isto tako kad prisežeš na Evanđelje, prisežeš se Bogom, koji je dao Evanđelje. Zato griješe svi koji se na laku ruku kunu Bogom ili Evanđeljem.

2.— *Za posvećivanje,* kao npr. u času krštenja, kako kaže Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 6,11: »Ali oprali ste se, ali posvetili ste se... u Imenu Gospodina našega Isusa Krista«. To se događa u snazi Sv. Trojstva koje u krštenju zazivamo, o čemu se govori i kod *Jeremije* 14,9: »Ti si među nama, Gospodine, i tvoje sveto ime je zazvano nad nama« (po Vulg.).

3.— *Za otklinjanja* (uklanjanje đavolskog utjecaja), kao npr. prije krštenja kad se obavlja obred odreknuća od đavla. To je naznačeno kod *Izaije* 4,1: »Daj nam da se tvoje ime zazove na nas, skini sa nas svu sramotu našu« (po Vulg.). No, ako se vraćaš na grijeh, ime Božje se izgovara uzalud.

4.— *Za ispovijedanje Božjeg imena.* Apostol u *Poslanici Rimljanima* 10,13—14 kliče: »Tko god prizove Ime Gospodnje, bit će spašen... Ali kako da prizovu onoga u koga ne povjerovaše?« Ispovijedamo najprije ustima a onda srcem. *Ustima:* da očitujemo slavu Božju, u skladu s *Izaijom* 43,7: (»Dovedi) sve koji se mojim zovu imenom i koje sam na svoju slavu stvorio«; ako, dakle, što govoriš protiv slave Božje, izgovaraš uzalud ime Božje.— *Srcem:* kad činimo ono što očituje slavu Božju, u skladu s *Evanđeljem po Mateju* 5,16: »Da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima«; suprotno rade oni na koje misli Apostol kad u *Poslanici Rimljanima* 2,24 piše: »Ime se Božje zbog vas huli među narodima.

5.— *Za zazivanje Boga da nas zaštiti.* Na to nas potiču *Mudre izreke* 18,10: »Tvrda je kula ime Gospodnje: njemu se pravednik utječe i nalazi utočište«. U

*Evanđelju po Marku* 16,17 čitamo: U ime će moje izganjati zloduhe«, a u *Djelima apostolskim* 4,12: »Nema pod nebom drugoga imena dana ljudima po kojemu se možemo spasiti«.

6.— *Za sretan ishod posla.* To nagoviješta Apostol u *Poslanici Kološanima* 3,17: »Sve što god riječju ili djelom činite, sve činite u Imenu Gospodina Isusa«, i psalmista u *Psalmu 123,* 8: »Pomoć je naša u imenu Gospodina«.

Dogodi se, ipak, da netko nerazborito počne, npr. kad netko nešto zavjetuje, a ne izvrši; i tu se ime Gospodnje izgovara uzalud. A *Propovjednik* 5,3 opominje: »Kad zavjetuješ štogod Bogu, odmah to izvrši jer njemu nije milo bezumno obećanje kojemu se čovjek iznevjeri« (po Vulg.); i *Psalam 75,* 12 potiče na izvršenje zavjeta: »Zavjetujte i izvršite zavjete Gospodinu, Bogu svojemu«.

## Treća zapovijed:
## »*Sjetiti se da svetkuješ dan subotni*«
## *Izl* 20,8

To je treća zapovijed, a i prikladno je da tako bude. Naime, najprije treba da štujemo Boga *srcem;* stoga je naređeno da štujemo samo njega: »Nemoj imati drugih bogova osim mene«. Zatim, treba da ga štujemo *ustima:* »Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga svoga«. Konačno, treba da ga štujemo i *djelom,* pa zato: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni«. Bog htjede da se jedan dan posveti njegovoj službi.

Ta je zapovijed data *s pet razloga:*

1.— *Da se iskorijeni izvjesna zabluda.* Duh je Sveti predvidio da će neki učiti kako je svijet postojao oduvijek. O lažnim učiteljima piše *Druga Petrova poslanica* 3,3—5: »U posljednje će se dane pojaviti podrugljivi izrugivači; povodit će se za svojim požudama i pitati: 'Što je s obećanjem njegova Dolaska? Jer, i otkad Oci pomriješe, sve ostaje kao što bijaše od početka stvorenja'. Tâ oni naumice zaboravljaju da nebesa bijahu odavna i da zemlja *na Božju riječ posta* iz vode

i po vodi«. Htjede, dakle, Bog da se jedan dan izdvoji na uspomenu da je on u šest dana sve stvorio, a sedmi dan otpočinuo od svega djela koje učini. Zbog toga je rekao: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni«.

Židovi su svetkovali subotu u spomen prvog stvaranja. Ali Krist je svojim dolaskom izvršio novo stvaranje; prvim stvaranjem je učinjen čovjek zemaljski, a drugim čovjek nebeski. U tom smislu piše u *Poslanici Galaćanima* 6,15: »(U Kristu Isusu) niti je što obrezanje, niti neobrezanje, nego — novo stvorenje«. Novo stvaranje se događa po milosti, koja ima svoj početak u uskrsnuću. U tom smislu piše Apostol u *Poslanici Rimljanima* 6, 4—5: »Kao što Krist slavom Očevom bi uskrišen od mrtvih, i mi tako hodimo u novosti života. Ako smo, doista, s njime srasli po sličnosti smrti njegovoj, očito ćemo srasti i po sličnosti njegovu uskrsnuću«. A budući da se uskrsnuće dogodilo u nedjelju, mi svetkujemo taj dan, kao što Židovi svetkuju subotu zbog prvog stvaranja.

2.— *Da nas upućuje na vjeru u Otkupitelja.* Kristovo se tijelo nije raspalo u grobu, kako se kaže u *Psalmu 15,* 9—10: »Tijelo mi spokojno počiva. Jer nećeš... dati da pravednik tvoj truleži ugleda«. Zato Bog htjede da se opslužuje subota da, kao što starozavjetne žrtve naznačivahu Kristovu smrt, tako i subotni počinak naznači počinak njegova tijela. Te žrtve, doduše, ne obdržavamo, jer s dolaskom zbilje i istine mora prestati slika, kao što dolaskom sunca prestaje tama. Subotu ipak donekle štujemo posvećujući je slavnoj Djevici, koja je taj dan sačuvala cjelovitu vjeru u Krista mada je on ležao u grobu mrtav.

3.— *Da učvrsti ili naznači vjernost obećanju.* Obećan nam je počinak, npr. kod *Izaije* 14,3: »U dan kad ti Gospodin dade da počineš od svojih stradanja, nemira i teškog robovanja kojima te pritisnuše...« ili u gl. 32,18: »Narod će moj prebivati u nastambama pouzdanim, u bezbrižnim počivalištima«.

Mi očekujemo počinak od stradanja sadašnjeg života, od napadaja iskušenja i od đavlova robovanja. To Krist obeća kad reče u *Evanđelju po Mateju* 11, 28—30:

»Dođite k meni svi vi, izmoreni i opterećeni, i ja ću vas odmoriti. Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene, jer sam krotka i ponizna srca, i naći ćete spokoj dušama svojim, Uistinu, jaram je moj sladak, i breme moje lako«.

Primjećujemo da je Bog radio šest dana, a sedmi dan počinuo, jer treba prije činiti savršena djela (a onda počinuti), kako je naznačeno u *Knjizi Sirahovoj* 51, 27: »Pogledajte očima svojim: kako sam se malo trudio, a mnogo stekao«. Zaista, trajanje vječnosti neusporedivo više nadmašuje sadašnje vrijeme nego tisuću godina jedan jedini dan.

4.— *Da se raspalimo ljubavlju.* Naime: »propadljivo tijelo tlači dušu«, kako veli *Knjiga Mudrosti* 9,15. Zato će čovjek težiti onomu što je dolje, zemlji, ako se ne potrudi podići se gore, prema nebu. No, zato je potrebno izvjesno vrijeme; neki to čine čak cijelo vrijeme, prema *Psalmu* 33, 2: »Blagoslivljat ću Gospodina u svako doba, njegova će mi hvala biti svagda na ustima«. Slično nas potiče i Apostol u *Prvoj poslanici Solunjanima* 5,17: »Bez prestanka se molite!« Ovi svetkuju subotu neprestance, dok drugi samo katkada. Tako kaže psalmista u *Psalmu 118*,164: »Sedam puta na dan tebe hvalim«. Da se preostali potpuno ne otuđe Bogu, trebalo je narediti da svetkuju barem jedan određeni dan, kako ne bi previše oslabila ljubav Božja u njima. U tom smislu možemo shvatiti ono što piše kod *Izaije* 58,13—14: »Nazoveš li subotu milinom a časnim dan Gospodinu posvećen..., tad ćeš u Gospodinu svoju milinu naći«, a u *Knjizi o Jobu* 22,26: »Da, Svesilni bit će tvoje radovanje, i lice ćeš k Bogu dizati slobodno«.

Nije taj dan određen za (grešne) zabave, nego za hvale Gospodnje i molitve. Stoga *Augustin* kaže da je manje zlo taj dan orati nego se (grešno) zabavljati.[21]

5.— *Da se poštede podložnici.* Ima takvih koji su okrutni prema sebi i podložnicima: stalno rade da još više zarade. Tako rade ponajviše Židovi, koji su veoma lakomi. *Ponovljeni zakon* 5, 12—14, nasuprot, naređuje: »Dan subotni obdržavaj i svetkuj, kako ti je naredio

Gospodin, Bog tvoj. Šest dana radi i obavljaj sav posao. A sedmi je dan subota posvećena Gospodinu, Bogu tvome. Tada nikakva posla nemoj raditi, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni vol tvoj, ni magarac tvoj, niti ikakvo živinče tvoje, niti došljak koji je u tvojim gradovima; tako da može otpočinuti i sluga tvoj, i sluškinja kao i ti«.

Radi toga je, dakle, bila dana gornja zapovijed. *»Sjeti se da svetkuješ dan subotnji«.*

Rekosmo da, kao što Židovi svetkuju subotu, tako i mi kršćani svetkujemo nedjelju i druge glavne svetkovine. Promotrimo *kako* ih moramo svetkovati.

Najprije primijetimo da se ne kaže: »Obdržavaj subotu«, nego: »Sjeti se da svetkuješ (posvetiš) dan subotni«. »Sveto« ima dva značenja. Katkada »sveto« znači »čisto«. Tako u *Prvoj poslanici Korinćanima* 6,11: »Oprali ste se, posvetili ste se«, gdje te dvije riječi imaju slično značenje. Katkada »sveto« znači nešto što je isključivo izdvojeno za Božju službu, npr. neko mjesto, vrijeme, odijelo ili sveto posuđe. Dakle, na ta dva načina moramo svetkovati blagdane, tj. čisto i predajući se službi Božjoj.

U ovoj zapovijedi, dakle, imamo *dva vida:* najprije, *čega* se moramo u blagdanske dane kloniti, a zatim, *što* treba činiti. A kloniti se treba *triju stvari:*

1. *Ne treba obavljati tjelesne poslove.* U tom smislu kod *Jeremije* 17,22 čitamo: »Nikakva posla ne radite, nego svetkujte dan subotni«, a u *Levitskom zakoniku* 23,25: »Nikakva teškog posla ne radite«. Težak posao je posao tjelesan, za razliku od duhovnog posla, kao što je razmišljati i sl.; ti poslovi su »slobodni« i na njih nitko ne može čovjeka prisiliti.

Međutim, ima četiri slučaja kad se i u subotu mogu obavljati tjelesni poslovi. Najprije, radi nužde. Zbog toga je Gospodin ispričao učenike kad su u subotu trgali klasje, kako se priča u *Evanđelju po Mateju* 12,

---

[21a] *Enarratio in Psalmum 32,* n. 6; AM t. 4, col. 191 F; PL 36, 281.— *Enarratio in Psalmum 91,* n. 2; AM t. 4, col. 982 F; PL 37, 1172.

1—8. — Dalje, radi koristi Crkve. Zbog toga Isus kaže u *Evanđelju po Mateju* 12,5 da su svećenici subotom radili što je bilo potrebno u hramu. — Zatim, radi koristi bližnjega. Zbog toga je Gospodin u subotu izliječio čovjeka s usahlom rukom, i odgovorio Židovima koji su mu prigovarali, navodeći kao primjer slučaj da ovca padne u jamu, kako čitamo u *Evanđelju po Mateju* 12,11. — Konačno, zbog naredbe nadležnog poglavara. Stoga je Bog naredio Židovima da obrezuju u subotu, kako naznačuje Isus u *Evanđelju po Ivanu* 7, 22—23.

2.— Moramo se čuvati *grijeha*, kako je naznačeno kod *Jeremije* 17,21: »Čuvajte duše svoje, i ne nosite tereta u dan subotni« (po Vulg.). Teret ili breme duše jest grijeh. Zato psalmista u *Psalmu 37*, 5 jadikuje: »Zloće moje glavu su mi nadišle, kao preteško breme tište me«. Grijeh je djelo teško i »ropsko«, jer Isus kaže u *Evanđelju po Ivanu* 8,34: »Tko god čini grijeh, rob je grijeha«. Zato, kad se kaže: »Nemojte vršiti teške (ropske) poslove«, može se to shvatiti i o grijehu. Stoga, tko u subotu griješi, krši ovu zapovijed, jer grešnim djelom vrijeđa Boga. U tom smislu kaže Bog kod *Izaije* 1, 13—14: »Mlađaka, subote i sazive — ne podnosim«.[22] Zašto? Jer su »zborovanja vaša opaka« (po Vulg.). »Mlađake i svetkovine vaše iz sve duše mrzim, teški su mi, podnijeti ih ne mogu«.

3.— Moramo se čuvati *besposlice*. Naznačeno je to u *Knjizi Sirahovoj* 33,28: »Lijenost poučava zloćama mnogim«. A *Jeronim* je napisao u *Pismu Rustiku:* Uvijek radi nešto dobro da te đavao nađe zauzeta«.[23]

---

[22] »Mlađak« je prvi dan u mjesecu; naime, židovska je godina bila mjesečeva te su mjeseci počinjali mlađakom. Ima značenje i u vjerskom životu Izraelaca. U *Iz* 1, 13 i na nekim drugim mjestima Biblije poistovjećuje se sa subotom i kao takav je dan počinka i bogoslužbenih sastanaka. U *Br* 28, 11—15 doneseni su propisi za žrtvu na svetkovinu Mlađaka. (Usp. *Biblijski leksikon*, Zagreb 1972, izd. Kršćanska sadašnjost, str. 196.)

[23] *Epistola ad Rusticum monachum*, n. 11; PL 22, 1078. *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, preveo Ivan Marković, sv. II, Zagreb 1908, str. 271. O sv. Jeronimu vidi bilj: 31.

Zbog toga nije dobro obdržavati sve, nego samo glavne blagdane, ako bi čovjek u drugim blagdanima morao biti dokon. U *Psalmu 98,* 4 čitamo: »Ti si kralj moćni koji ljubi što je pravo«, tj. što je pametno; a u *Prvoj knjizi o Makabejcima* 2, 29—38 priča se kako mnogi Židovi pobjegoše u pustinju a neprijatelji ih napadoše, pobijediše i ubiše, jer su oni (Židovi) smatrali da se u subotu ne smiju braniti. Tako se događa mnogima koji u blagdanske dane besposličare, kako je naznačeno u *Tužaljkama* 1,7: »Neprijatelji ih gledahu te ismijavahu subote njihove«. Oni moraju učiniti ono što su učinili drugi Židovi, kako priča *Prva knjiga o Makabejcima* 2,41: »Tko god nas napadne u dan subotni, vojevat ćemo protiv njega«.

*»Sjeti se da svetkuješ dan subotnji«.*

Kako rekosmo, čovjek mora svetkovati ili posvetiti blagdanske dane. Rekosmo da »sveto« znači »čisto« a također i »Bogu predano, za Boga izdvojeno«. Rekosmo i to od čega se treba uzdržavati u te dane. A sada valja kazati čime se treba baviti: prinositi žrtve, slušati riječ Božju, predati se pobožnim vježbama.

1.— *Prinositi žrtve.* U *Knjizi Brojeva* 28,1—10 čitamo da je Bog naredio neka se svaki dan prinosi jedno janje jutrom, drugo u suton, a subotom neka se žrtve podvostruče. To znači da u subotu moramo prinijeti Bogu žrtvu, i to od svega što imamo, kako je naznačeno u *Prvoj knjizi Ljetopisa* 29,14: »Od tebe je sve, i iz tvojih ruku primivši, dali smo tebi!«

Najprije, moramo dobrovoljno prinijeti svoju dušu žaleći svoje grijehe — kako piše u *Psalmu 50,* 19: »Žrtva Bogu duh je raskajan« — i zahvaljujući mu za dobročinstva, prema *Psalmu 140,* 2: »Nek mi se uzdigne molitva kao kâd pred lice tvoje!« Blagdani su za to da promiču duhovnu radost, a tomu pridonosi upravo molitva. Stoga treba da ih bude više u te dane.

Dalje, moramo prinositi kao žrtvu i svoje tijelo, obuzdavajući ga. U *Poslanici Rimljanima* 12, 1 čitamo: »Zaklinjem vas milosrđem Božjim: prikažite svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu — kao duhovno bogoslužje«. Također treba prinositi žrtvu hvale, prema

*Psalmu 49*, 23: »Pravo me štuje onaj koji prinosi žrtvu hvalbenu« (po Vulg.). Stoga se u blagdanskim danima više pjeva.

Moramo također žrtvovati i nešto od vlastitih stvari dajući milostinju. U *Poslanici Hebrejima* 13,16 o tom piše: »Dobrotvornosti i zajedništva ne zaboravljajte jer takve su žrtve mile Bogu«.

2.— *Slušati riječ Božju*, kao što Židovi i danas rade. Tako piše u *Djelima apostolskim* 13,27: »(Židovi ne upoznaše) riječi proročkih što se čitaju svake subote«. Zato i kršćani, koji treba da imaju savršeniju pravednost, dužni su te dane dolaziti da slušaju propovijed i da sudjeluju u bogoslužju Crkve. U *Evanđelju po Ivanu* 8,47 piše: »Tko je od Boga, riječi Božje sluša«. Treba da govore riječi korisne za duhovnu izgradnju, u skladu s *Poslanicom Efežanima* 4,29: »Nikakva nevaljala riječ neka ne izlazi iz vaših usta, nego samo dobra, da prema potrebi saziđuje«. Oboje je korisno duši grešnikovoj jer njegovo srce mijenja na bolje, kako naznačuje i *Jeremija* 23,29: »Nije li riječ moja poput vatre — riječ je Gospodnja — i nije li slična malju što razbija pećinu?« Suprotno se događa čak i savršenima kad govore nekorisne stvari ili ih slušaju. Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 15,33—34: »Zli govori kvare dobre običaje. Otrijeznite se kako valja i ne griješite«, a u *Psalmu 118*, 11 čitamo: »U srcu pohranih riječ tvoju«. Uistinu, riječ Božja poučava onoga koji je u neznanju, prema istom *Psalmu 118*, 105: »Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka«; ražaruje mlitava, prema *Psalmu 104*, 19: »Gospodnja riječ ga ražari« (po Vulg.).

3.— *Predati se pobožnim vježbama*, što je svojstvo savršenih. U *Psalmu 53*, 9 psalmista potiče: »Kušajte i vidite kako je dobar Gospodin«. To vodi k počinku duše. Kao što umorno tijelo čezne za počinkom, tako i duša. Duša počiva u Bogu, kako naznačuje *Psalam 30*, 3: »Bože, budi mi hrid zaštite i tvrđava spasenja«; *Poslanica Hebrejima* 4, 9—10: »Preostaje, dakle, neki subotni počinak narodu Božjemu! Zaista, tko uđe u njegov počinak, počinuo je od djela svojih kao ono i

Bog od svojih«; *Knjiga Mudrosti* 8,16: »Kada se vratim kući, tad ću počinuti kraj nje« (tj. kraj Mudrosti).

Ali, prije negoli duša stigne u taj počinak, treba da »otpočine« od nemira grijeha, od tjelesnih strasti i od svjetskih poslova. *Od nemira grijeha:* jer »opaki su poput mora uzburkanog koje se ne može smiriti«, kako veli *Izaija* 57,20. *Od tjelesnih strasti:* jer »tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela«, kako piše Apostol u *Poslanici Galaćanima* 5,17. *Od svjetskih poslova:* jer Isus veli Marti, u *Evanđelju po Luki* 10,41: »Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnogo«.

Poslije tih »otpočinaka« duša nesmetano miruje u Bogu. To je naznačeno kod *Izaije* 58,13—14: »Nazoveš li subotu milinom i časnim dan Gospodinu posvećen, častiš li ga odustajuć od puta, bavljenja poslom i pregovaranja — tad ćeš u Gospodinu milinu naći«. Stoga su sveci sve ostavili, jer to je onaj dragocjeni biser i dragocjeno blago koje »čovjek pronađe, sakrije, sav radostan ode, proda sve što ima i kupi tu njivu« u kojoj se nalazi sakriveno blago, kako stoji u *Evanđelju po Mateju* 13,44—46. Taj je počinak zapravo život vječni i vječna radost. U *Psalmu 131,* 14 čitamo: »Ovo mi je počivalište vječno, boravit ću ovdje jer tako poželjeh«. U to počivalište uveo nas Gospodin!

## Četvrta zapovijed:

*»Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti dâ Gospodin, Bog tvoj«*
*Izl* 20,12

Čovjekovo se savršenstvo sastoji u ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Na ljubav prema Bogu spadaju prve tri zapovijedi, koje su napisane na prvoj ploči; a na zapovijed prema bližnjemu spada ostalih sedam zapovijedi, koje su napisane na drugoj ploči. Ali *Prva Ivanova poslanica* 3,18 opominje: »Ne ljubimo riječju i jezikom, već djelom i istinom«. Onaj koji ljubi na taj način, mora činiti dvoje: izbjegavati zlo i činiti dobro. Zato neke zapovijedi navode na dobro, a druge zabranjuju zlo.

Čuvati se zla u našoj je moći, ali činiti svakome dobro — nije. Zato sv. *Augustin* piše da smo dužni sve ljubiti, ali nismo dužni svima dobro činiti.[24] Dužni smo činiti dobro svima onima koji su s nama povezani, jer piše Apostol u *Prvoj poslanici Timoteju* 5,8: »Ako li se tkogod za svoje, navlastito za ukućane, ne stara, zanijekao je vjeru i gori je od nevjernika«. Ali između svih bližnjih najbliži su nam otac i majka, pa stoga kaže *Ambrozije*[25]: »Najprije moramo ljubiti Boga, a onda oca i majku«. [26] To je izraženo zapoviješću: »Poštuj oca svoga i majku svoju«. — Istu misao ističe i *Filozof* (Aristotel)[27] kad uči da roditeljima ne možemo jednakom mjerom uzvratiti za dobročinstva koja smo od njih primili.[28] Zbog toga može uvrijeđeni otac otjerati sina, ali ne sin oca.

Roditelji pružaju djeci *tri dobročinstva:*

1.— *Postojanje.* Zbog toga mudrac u *Knjizi Sirahovoj 7,27—28* opominje: »Svim srcem poštuj oca svoga, i ne zaboravi majčinih bolova. Sjeti se da im svoj život duguješ«.

2.— *Hranu i potrebno za život.* Čovjek dolazi na svijet bez ičega, kako se kaže u *Knjizi o Jobu* 1,21: »Go iziđoh iz krila majčina«. A roditelji mu pružaju sve potrebno da preživi.

3.— *Odgoj.* U *Poslanici Hebrejima* 12,9 čitamo: »Tjelesne smo oce imali odgojiteljima i poštovali ih«, a u *Knjizi Sirahovoj* 7,23: »Imaš li djece, pouči ih«. Roditelji moraju poučiti sinove u dvjema stvarima, i

---

[24] *De doctrina christiana,* lib. I, c. 28, n. 29; AM t. 3, col. 30; PL 34, col. 30.

[25] SV. AMBROZIJE (333—397), crkveni naučitelj, najprije visoki državni službenik, a onda od god. 374. biskup u Milanu. Bio je duhovni pastir, političar, pisac i pjesnik. Ostavio nam je dosta spisa biblijskog, moralnog, dogmatskog sadržaja.

[26] *Expositio in Lucam,* lib. 7, n. 136; PL 15, col. 1824.

[27] O ARISTOTELU vidi *Izlaganje o Očenašu,* bilj. 10.

[28] *Ethica Nicomachea,* lib. 8 (al. 16), c. 14. ARISTOTELIS *Opera omnia,* Parisiis, Firmin—Didot, vol. 2, p. 103, 48. *Nikomahova etika,* Kultura, Beograd 1958, str. 224; preveo M. Đurić.

to brzo. U *Mudrim izrekama* 22,6 mudrac opominje: »Upućuj dijete prema njegovu putu, pa kad i ostari, neće odstupiti od njega«, a u *Tužaljkama* 3,27: »Dobro je čovjeku da nosi jaram za svoje mladosti«. A one dvije stvari u kojima treba da mladi budu poučeni jesu one o kojima je Tobit poučavao svoga sina Tobiju, u *Knjizi o Tobiji* 4,5.12, tj. da se boji Gospoda i da se čuva grijeha. To je protiv onih koji uživaju u zloći svoje djece. Ali kaže *Knjiga Mudrosti* 4,6: »Djeca rođena iz nezakonita spavanja svjedoče na sudu o zlu roditelja«. Bog kažnjava grijeh roditelja na djeci, kako kaže *Knjiga Izlaska* 20,5.

Djeca, dakle, od roditelja imaju život, hranu i odgoj. Budući da od njih *imamo život*, valja ih više poštovati nego bilo koje druge gospodare, od kojih smo primili samo vanjska dobra, izuzevši, dakako, Boga, od koga smo primili dušu. U *Knjizi Sirahovoj* 3,6—8 čitamo: »Tko časti oca svojeg, dugo živi; tko čini radost majci svojoj, sluša Gospoda. On služi roditeljima kao svojim gospodarima. Sine moj, riječju i djelom štuj oca svoga da ti od njega stigne blagoslov«. Time poštuješ i samoga sebe, jer »čovjeku dolazi čast od počasti oca njegova, a prezrena majka sramota je djeci«, kako opaža *Knjiga Mudrosti* 3,11.

Dalje, budući da nam roditelji pružaju hranu u djetinjstvu, i mi moramo njima u starosti. U *Knjizi Sirahovoj* 3,12—16 piše: »Sine, pomozi oca svoga u starosti, i ne žalosti ga za života njegova. Ako mu i razum klone, budi blag s njime i ne grdi ga ti, koji si u punoj snazi... Od hulitelja nije bolji tko prezire oca, i Gospodin proklinje onoga tko vrijeđa majku«. — Na sramotu onih koji se ogrešuju o roditelja *Kasiodor*[29] priča u knjizi drugoj *Pisama:* kad stare rode zbog starosti više ne mogu letjeti te nisu sposobne tražiti hra-

[29] KASIODOR (oko 477 — oko 570), visoki državni službenik za vrijeme vladavine istočnogotskog kralja Teodorika i njegovih nasljednika. Posljednja tri desetljeća svoga života proveo je kao monah. Vrlo je zaslužan za znanosti i književnost. Napisao je dosta djela svjetovnog i vjerskog sadržaja. Umro je u rodnoj Kalabriji (Italija).

nu, njihovi ih potomci griju svojim krilima i hrane, te tako mladi potomci roditeljima uzvraćaju što su od njih kao mladunčad primili.[30]

Isto tako, budući da su nas roditelji odgajali, treba da ih slušamo. U *Poslanici Kološanima* 3,20 Apostol potiče: »Djeco, slušajte roditelje u svemu«, dakako, osim u onomu što se protivi Bogu. Stoga *Jeronim*[31] piše u *Pismu Heliodoru:* »U tomu biti neposlušan zapravo je — ljubav prema roditeljima«.[32] A u *Evanđelju po Luki* 14,26 Isus veli: »Tko ... ne mrzi svog oca i majku..., ne može biti moj učenik!«[33] jer je Bog u istinskijem smislu naš otac. U *Ponovljenom zakonu* 32,6 stoji napisano: »Nije li on otac tvoj, Stvoritelj, koji te sazdao, po kom postojiš?«

*»Poštuj oca svoga i majku svoju«.*

Zanimljivo je da se samo toj zapovijedi dodaje: »Da imadneš dug život na zemlji. A razlog je ovaj: neka se zna da oni koji poštuju roditelje zaslužuju nagradu; to je prirodno. *Pet* im je nagrada obećano:

1.— *Milost u sadašnjem životu a slava u budućem.* U *Knjizi Sirahovoj* 3,8 piše: »Sine moj, riječju i djelom štuj oca svoga da te od njega (od Boga) stigne blagoslov«. Suprotno se događa onima koji svoje rodi-

---

[30] *Variarum 1. 2, Epistola 14;* PL t. 69, col. 552 B.

[31] SV. JERONIM (oko 342 — 420), crkveni naučitelj. Rodio se u Stridonu (u ondašnjoj pokrajini Dalmaciji), kršten u Rimu oko 365. god. Dosta je putovao; u Antiohiji (u ondašnjoj Siriji, a danas u južnoj Turskoj) posvetio se učenju Sv. pisma, zatim provodi pustinjački život. God. 379. zaređen je za svećenika. Od god. 382. do 385. u Rimu, na papinskom dvoru, radi na reviziji Biblije; taj njegov revidirani tekst kasnije je nazvan Vulgata. Poslije se stalno nastanio u Betlehemu, gdje je živio monaškim životom; tamo je i umro. — On je najučeniji od svih latinskih crkvenih otaca. Napisao je mnogo spisa, poglavito biblijskog sadržaja.

[32] *Epistola 14 (al. 1) ad Heliodorum,* n. 2; PL 22, col. 348. *Izabrane poslanice sv. Jeronima,* preveo o. Ivan Marković, sv. I, Zagreb 1908, str. 54.

[33] Riječ »mrziti« ovdje ne znači ono što mi zapadnjaci pod tim razumijemo, nego — prema semitskom načinu izražavanja — to znači »manje voljeti«. Vidi bilj. 13.

telje ne poštuju, kako piše u *Ponovljenom zakonu* 27,16: »Proklet bio tko vrijeđa oca svoga i majku svoju!« A u *Evanđelju po Luki* 16,10 Isus uči: »Tko je u najmanjem nepošten, i u najvećem je nepošten«. To »najmanje« je ovaj zemaljski život kad ga usporedimo sa životom milosti. Ako, dakle, nisi zahvalan za dobročinstvo zemaljskog života što si ga dobio od roditelja, nedostojan si života milosti, koji je od veće vrijednosti, a pogotovo si nedostojan života slave, koji je najveća vrijednost.

2.— *Život*, kako je naznačeno riječima: »Da imadneš dug život na zemlji«. I u *Knjizi Sirahovoj* 3,6 čitamo: »Tko časti oca svojega, dugo živi«. Život je dug kada je puniji, a ta se punina ne mjeri vremenom, nego (dobrim) djelima, kako uči *Filozof* (Aristotel).[34] Život je onda pun kad je krepostan. Stoga čovjek krepostan i svet dugo živi i kad tijelom brzo umre. Zbog toga mudrac u *Knjizi Mudrosti* 4,13—14 izjavljuje: »Stekavši savršenstvo u malo vremena, dugo je živio; jer mu je duša bila draga Gospodinu«. Najbolji je trgovac onaj koji u jedan dan napravi koliko drugi u godinu dana. Osim toga, katkada je dug život uzrok tjelesne i duhovne smrti, kako se desilo s Judom. — Nagrada je, dakle, život zemaljski.

Suprotno se događa onima koji vrijeđaju svoje roditelje: oni zaslužuju smrt. Od njih smo dobili život, kao što vojnici od kralja dobivaju posjed (feud); pa kao što ga oni s pravom izgube ako su kralju nevjerni, tako i sinovi nisu dostojni života ako vrijeđaju svoje roditelje i nanose im nepravdu. U *Mudrim izrekama* 30,17 čitamo: »Oko koje se ruga ocu i odriče posluh majci, iskljuvat će potočni gavrani i izjesti mladi orlovi«. Pod riječju »mladi orlovi« razumije kraljeve i vladare, a pod riječju »gavrani« njihove službenike. Ako

---

[34] To vjerojatno nije doslovan navod, nego zaključak iz onoga što je Aristotel napisao na mnogo mjesta u svojim knjigama. Može se navesti *Ethica Eudemiana*, lib. 2, c. 1; ARISTOTELIS *Opera omnia*, vol. 2, str. 192, 17—193, 16; ili *Ethica Nicomachea*, 1. 10, 1. 10, c. 6, *nav. izd.*, vol 2, str. 123, 48 (u gore citiranom prijevodu M. Đurića str. 266);

katkada i ne bivaju tjelesno kažnjeni, neće izbjeći duhovnoj smrti. Zbog toga otac ne smije dati sinovima previše vlasti. U *Knjizi Sirahovoj* 33, 20—21 čitamo: »Ni sinu ni ženi... ne daj vlasti nad sobom za života svoga. Ne daj svoga blaga drugome, da se ne pokaješ... Dok si živ i dok je daha u tebi, ne daj nikome vlasti nad sobom«.

3.— *Zahvalna i pažljiva djeca.* To je prirodno, jer otac ostavlja imovinu djeci, a ne obratno. Osim toga u *Knjizi Sirahovoj* 3,5 čitamo: »Tko štuje oca, radovat će se sa svoje djece«, a u *Evanđelju po Mateju* 7,2: »Mjerom kojom mjerite mjerit će vam se«.

4.— *Dobar glas,* kao što čitamo u *Knjizi Sirahovoj* 3, 11.18: »Čovjeku dolazi čast od počasti oca njegova... Od hulitelja nije bolji tko prezire oca«.

5.— *Blagostanje.* U Knjizi Sirahovoj 5,9 piše: »Blagoslov očev učvršćuje kuću djeci, a majčina kletva temelje im ruši«.

*»Poštuj oca svoga i majku svoju«.*

Ocem nazivamo ne samo onoga od koga potječemo po tijelu nego i neke druge s posebnih razloga. Svakoga od njih smo dužni poštovati. Tako npr. ocima nazivamo apostole i druge svece zbog nauke koju su nam predali i primjere vjere koje su nam pružili. I Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 4,15 izjavljuje: »Da imate u Kristu i deset tisuća učitelja, ipak ne biste imali više otaca. Tä u Kristu Isusu po Evanđelju ja vas rodih«. Mudrac u *Knjizi Sirahovoj* 44,1 potiče: »Opjevajmo slavne muževe, pretke (roditelje) naše po njihovim pokoljenjima«. Hvalimo ih ne samo ustima nego i nasljedovanjem; to se obistinjuje kad u našem životu nema nešto suprotno onomu što hvalimo. Tako *Poslanica Hebrejima* 13,7 potiče: »Spominjite se svojih glavara koji su vam navješćivali riječ Božju: promatrajući kraj njihova života, nasljedujte njihovu vjeru«.

Ocima se nazivlju i crkveni poglavari. I njih valja poštovati jer su službenici Božji. Zato i kaže Isus u *Evanđelju po Luki* 10,16: »Tko vas sluša, mene sluša; tko vas prezire, mene prezire«. Poštovanje prema njima treba iskazivati posluhom. Stoga pisac *Poslanice Hebre-*

*jima* 13,17 opominje: »Poslušni budite svojim glavarima i podložni«. S time je u vezi i davanje desetine. O tome govore *Mudre izreke* 3,9: »Časti Gospodina svojim blagom i prvinama svega svoga prirasta«.

Ocima se nazivlju također kraljevi i knezovi. Tako se u *Drugoj knjizi o kraljevima* 5,13 priča da je sluga rekao vojskovođi Naamanu: »Oče moj, da ti je prorok (Elizej) odredio što teže, zar ne bi učinio?« Oni se zovu očevima jer se moraju starati za dobro naroda. Njih poštujemo pokoravajući im se, kako stoji u *Poslanici Rimljanima* 13,1: »Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom«. Taj posluh neka ne bude samo iz straha nego također iz ljubavi, i ne samo s razumskih razloga nego i zbog savjesti. Razlog navodi sam Apostol na tom istom mjestu: »Nema vlasti doli od Boga«, pa nastavlja da joj treba dati što joj pripada: »Komu porez — porez, komu carina — carina, komu poštovanje — poštovanje, komu čast — čast« (Rim 13,7). I u *Mudrim izrekama* 24,21 stoji: »Boj se Gospodina, sine moj, i kralja«.

Zatim, i dobročinitelji se nazivaju ocima, kao što piše u *Knjizi Sirahovoj* 4,10: »Budi kao otac sirotama«. Vlastito je ocu da čini dobro sinovima. Zato smo dužni svojim dobročiniteljima uzvratiti, kako je naznačeno riječima *Knjige Sirahove* 29,15: »Ne zaboravljaj jamcu uslugu njegovu«; nezahvalnicima se dešava ono što kaže *knjiga Mudrosti* 16,29: »Nada se nezahvalnika rastapa kao zimski mraz«.

Konačno, ocima se nazivlju i poodmakli u dobi. To daje naslutiti ovaj navod iz *Ponovljenog zakona* 32,7: »Oca svoga pitaj i poučit će te, pitaj starije, pa će ti kazati«. U *Levitskom zakoniku* 19,32 stoji: »Ustani pred sijedom glavom: poštuj lice starca«, a u *Knjizi Sirahovoj* 32, 9—10: »Kad si s odličnicima, ne izjednačuj se s njima i ne ćeretaj mnogo dok drugi (stariji) zbore... Ljupkost ide pred skromna čovjeka«.

Sve te osobe treba poštovati jer su na neki način slične Ocu koji je na nebesima. O njima se kaže u *Evanđelju po Luki* 10,16: »Tko vas prezire, mene prezire«.

Peta zapovijed:

*»Ne ubij!«*
*Izl* 20, 13

U Božjem zakonu, koji nas upravlja k ljubavi prema Bogu i bližnjemu, ne zapovijeda se samo: činiti dobro, nego također: izbjegavati zlo. A jedno od najvećih zala koje se može bližnjemu nanijeti jest: ubiti ga.

Što se zapovijedi tiče, bile su *tri* vrste zabluda:

1.— Neki su učili da nije dopušteno ubiti životinje. Ali to je krivo, jer nije grijeh njima se služiti budući da su podvrgnute čovječjem gospodstvu. Uistinu, prirodan je poredak da biljke budu za hranu životinjama, neke životinje za hranu drugim, a sve za hranu ljudima. U *Knjizi Postanka* 9,3 Bog kaže ljudima: »Sve što se kreće i živi neka vam bude za hranu: sve vam dajem kao što vam dadoh zeleno bilje«. I *Filozof* (Aristotel) kaže u *Politici:* da je lov poput pravedna rata[35]; a Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 10,25: »Sve što se prodaje na tržnici, jedite, ništa ne ispitujući poradi savjesti«. Dakle, smisao je zapovijedi: Ne ubij ljude.

2.— Drugi su učili da je zabranjeno ubiti bilo kojeg čovjeka. Zato su i suce nazvali ubojicama, jer po zakonima osuđuju neke na smrt. Protiv njih je *Augustin,* koji kaže da Bog ovom zapovijeđu nije sebi oduzeo vlast ubiti.[36] Zato i kaže u *Ponovljenom zakonu* 32,39: »Ja usmrćujem i oživljujem«. Dopušteno je, dakle, ubiti kad to čine oni kojima je Bog povjerio; u tom slučaju — može se reći — to Bog čini. U *Mudrim izrekama* 8,15 stoji: »Po meni (Mudrosti) kraljevi kraljuju i velikaši dijele pravdu«, a Apostol u *Poslanici Rimljanima* 13,4 piše: »Ako zlo činiš, strahuj (od vlasti)! Ne nosi uzalud mača! Božji je ona poslužitelj!« A Mojsiju

[35] *Politica,* lib. 1, c. 2 (al. 6); c. 3 (al. 8); ARISTOTELIS *Opera omnia,* Parisiis, Firmin-Didot, vol. 1, p. 488, 22 i p. 489, 41 sl.; *Politika,* Kultura, Beograd 1960, str. 14, odnosno 16.

[36] Usp. *De civitate Dei,* lib. 1, c. 21; AM t. 7, col. 21; PL 41.

je rečeno, u *Knjizi Izlaska* 22,17: »Ne dopuštaj da vračarica živi«. Ono što je dopušteno Bogu, dopušteno je i njegovim poslužnicima po njegovu nalogu. A Bog ne griješi kad kroz zakone što ih je dao nalaže smrt zbog grijeha, prema *Poslanici Rimljanima* 6,23: »Plaća je grijeha smrt«.

Dakle, smisao je zapovijedi: Ne ubij svojevoljno.

3.— Bilo je i takvih koji su učili da je snagom te zapovijedi zabranjeno ubiti druge, ali da je dopušteno ubiti sebe. Tako je učinio Samson, kako priča *Knjiga o sucima* 16,30. Slično se priča o Katonu i o nekim djevicama koje su se bacile u oganj, kako spominje *Augustin* u djelu *O državi Božjoj*, knjiga prva.[37] On u vezi s time primjećuje: »Tko sebe ubija, čovjeka ubija!«[38] Ako, dakle, nije dopušteno ubiti čovjeka, osim Božjim ovlaštenjem, onda nije dopušteno ni sebe ubiti, osim s Božjim ovlaštenjem ili s nutarnjim poticajem Duha Svetoga, kao što se pretpostavlja o Samsonu. — Dakle, ne ubij!

Treba primijetiti da čovjek može čovjeka ubiti na mnogo načina:

1.— *Vlastitom rukom*. Tako *Izaija* 1, 15 navodi riječi Božje glavarima naroda: »Ruke su vam u krvi ogrezle«. To je protiv ljubavi koja zapovijeda da ljubiš bližnjega kao sebe samoga. U tom smislu piše *Prva Ivanova poslanica* 3,15: »Nijedan ubojica nema u sebi trajnoga, vječnoga života«. Ali je ubojstvo i protiv prirode, jer »svako biće ljubi svoju vrstu«, kako izjavljuje *Knjiga Sirahova* 13,15. Zato se i kaže u *Knjizi Izlaska* 21,12: »Tko god udari čovjeka pa ga usmrti, neka se smrću kazni«. Taj je okrutniji od vuka, o kojem se priča u spisu *O životinjama*, knjiga 4, da, ako mu se dadne za jelo vučje meso, neće ga jesti.[39]

---

[37] Usp. *nav. dj.* c. 23 i 26; AM t. 7, col. 22—24; PL 41.
[38] Usp. *nav. dj.* c. 20; AM t. 7, col. 20; PL 41.
[39] Vjerovatno sv. Toma misli na Aristotelovu knjigu *O istraživanjima životinja*, iako Aristotel ima o životinjama još četiri spisa. No, u svim tim knjigama ne nalazimo gornji navod. Možda je Toma imao neki latinski prijevod u kojem se taj navod nalazio. Možda bi se nešto u smislu

2.— *Može se ubiti ustima, riječju.* To se zbiva kad dajemo savjet na štetu drugoga, huškamo protiv njega, optužujemo ga ili ocrnjujemo. O tom čitamo u *Psalmu* 56,5: »Zubi su im koplja i strijele, a jezik im mač je naoštren«.

3.— *Također pomaganjem.* U *Mudrim izrekama* 1,15—16 piše: »Sine moj, ne idi s njima (grešnicima, ubojicama) na put, makni nogu od njihove staze. Jer na zlo trče svojim nogama i hite prolijevati krv«.

4.— Isto tako *odobravanjem.* U *Poslanici Rimljanima* 1,32 stoji: »Smrt zaslužuju oni koji takvo što čine, a oni ne samo to čine nego i povlađuju onima koji čine«. Na neki način odobravaš njihov čin kad možeš spriječiti (a ne sprečavaš). U *Mudrim izrekama* 24,11 stoji napisano: »Izbavi one koje vode na smrt; i spasavaj one koji posrćući idu na stratište«. Slično griješiš ako imaš mogućnost i snage, ali propustiš zbog nemara ili škrtosti. *Ambrozije* uči: »Nahrani onoga što umire od gladi; ako ga nisi nahranio, ubio si ga«.[40]

Dobro je upozoriti da neki ubijaju samo tijelo — o čemu smo već govorili — a drugi dušu oduzimajući život milosti, tj. mameći ga na teški grijeh. Tako Isus kaže o đavlu, u *Evanđelju po Ivanu* 8,44: »On bijaše čovjekoubojica od početka«, ukoliko je naveo na grijeh. A ima i takvih koji čine oboje, tj. usmrćuju dušu i tijelo, npr. kod samoubojstva ili kod pobačaja, pri čemu se ubija i tijelo i duša djeteta.

*»Ne ubij«.*

Krist u *Evanđelju po Mateju* 5,20 uči da naša pravednost mora biti veća od pravednosti Zakona. Dosljedno, kršćani moraju obdržavati zapovijedi Zakona

---

tog navoda moglo izvesti iz *Historiae animalium,* 1. 8, c. 28 (al. 27), u izdanju Firmin-Didot ARISTOTELIS *Opera omnia,* vol. 3, str. 169, 27 sl.

[40] *Sermo 81* (al. 64), Dom. VIII post Pentecosten, super Luc. 12, 18. Iako je taj govor bio pripisivan sv. Ambroziju, izdavači benediktinske kongregacije sv. Maura su ga ispustili iz izdanja Ambrozijevih djela, jer nije ništa drugo nego prerađena homilija sv. Bazilija Velikog. Vidi PL 17, col. 607—608 i 613—614.

savršenije nego što to čine Židovi. Razlog je ovaj: većim trudom stiče se veća nagrada, i obratno, kako veli *Druga poslanica Korinćanima* 9,6: »Tko sije oskudno, oskudno će i žeti«. U Zakonu, naime, bila su obećana vremenita i zemaljska dobra, prema *Izaiji* 1,19: »Htjednete li poslušati, uživat ćete plodove zemaljske«, dok se u Novom zakonu obećavaju dobra nebeska i vječna. Dosljedno, pravednost, koja se sastoji u opsluživanju zapovijedi, mora biti veća jer se očekuje veća nagrada.

Uz ostale zapovijedi, Isus navodi i ovu (»Ne ubij«) te u *Evanđelju po Mateju* 5,21—22 uči: »Čuli ste da je rečeno starima: Ne ubij! Tko ubije, bit će podvrgnut sudu. A ja vam kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu«, tj. kazni koju mu sud presudi. A u *Knjizi Izlaska* 21,14 čitamo: »Tko hotimično navali na svoga bližnjega te ga podmuklo ubije, odvuci ga i s moga žrtvenika, da se pogubi«.

Čovjek se mora čuvati srdžbe na *pet načina:*

1.— Ne smije se *olako razdraživati. Jakovljeva poslanica* 1,19 upozorava: »Svatko neka bude brz da sluša, spor da govori, spor na srdžbu«. Razlog: srdžba je grijeh, i Bog je kažnjava.

Ali, zar je svaka srdžba protiv kreposti? O tom postoje dva mišljenja. *Stoici*[41] su naučavali da nijedna strast ne pristaje mudracu, čak da se istinska krepost sastoji u duševnoj ravnodušnosti. *Peripatetici*[42] su, nasuprot, naučavali da srdžba pristaje mudracu, ali umjerena. To mišljenje je ispravnije. Vidi se to iz Kristova primjera: u Evanđelju nalazimo da se Isus srdio iako je u njemu bila punina i izvor mudrosti. To se također može i razumski dokučiti: kad bi, naime, sve strasti (osjetilna nagnuća) bile protiv kreposti, neke bi dušev-

---

[41] *Stoici*, sljedbenici stoičke filozofske škole, koju je god. 308. prije Kr. osnovao Zenon Mlađi (350—264). Stoička škola je trajala do početka 6. stoljeća po Kr. Među predstavnicima mlađe stoičke škole ističu se Seneka i Marko Aurelije. Etički problemi bili su njihova glavna preokupacija.

[42] *Peripatetici* su sljedbenici Aristotelove filozofije. Vidi *Izlaganje o Očenašu,* bilj. 10.

ne moći bile beskorisne, čak škodljive, jer se ne bi mogle očitovati odgovarajućim djelovanjem. To bi značilo da su moć žudnje (concupiscibilis) i moć rasrdljivosti (irascibilis) dane čovjeku uzalud.

Treba, dakle, reći da je srdžba katkada krepost, a katkada nije. Ima, naime, *tri* značenja:

Prvo: ona znači razumno rasuđivanje bez duševnog uzbuđenja. To zapravo nije srdžba, nego sud. Na taj se način kaže da se Gospodin srdi kad kažnjava zle. U tom smislu kod *Miheja* 7,9 čitamo: »Moram podnositi srdžbu Gospodnju, jer sam protiv njega sagriješio«.

Drugo: ona označuje osjetilno nagnuće (strast), koje je izraz osjetilne čuvstvenosti. To čuvstvo katkada se ravna po razumu te ostaje u razumnim granicama, tj. ako se netko ljuti kad treba, koliko treba, zbog čega treba i sl. To je onda krepostan čin, to je revnost. I *Filozof (Aristotel)* kaže da blagost ne znači nikad se ne srditi.[43] Dakle, ta srdžba nije grijeh.

Treće: srdžba znači osjetilno nagnuće koje nije u skladu sa razumskim rasuđivanjem. Takva srdžba uvijek je grijeh, kadšto lak, kadšto težak. To ovisi o pobudi koja potiče na srdžbu, jer podstrek na srdžbu može biti lakše ili teže grešan.

Smrtni grijeh je težak ili po svojoj biti (naravni) ili zbog okolnosti. A ubojstvo je smrtni grijeh po svojoj naravi jer je u izravnoj suprotnosti s Božjom zapovijedi. Zato pristanak na ubojstvo po svojoj je biti smrtni grijeh, ali unutarnji poticaj na ubojstvo nije smrtni grijeh jer volja na nj ne pristaje. Slično se događa kad se u duši rodi nagnuće požude za bludnim djelom, ali volja ne pristane: tada to nije smrtni grijeh. Tako je i sa srdžbom. Srdžba je duševna težnja za osvetom zbog nanesene nepravde. Ako je ta težnja tako jaka da pridobije razum i volju, tada se radi o smrtnom grijehu. Ako se to ne dogodi, onda je samo laki grijeh. Ako pak duševna težnja ne smjera nečemu što

---

[43] *Ethica Nicomachea*, lib. 4, c. 5 (al. 11); ARISTOTELIS *Opera omnia*, Parisiis, Firmin-Didot, vol. 2, str. 47. Usp. *Nikomahova etika*, Kultura, Beograd 1958, str. 100—101.

je po svojoj biti teški grijeh, tada se — uza sav pristanak volje — ne radi o teškom grijehu.

Kad, dakle, Isus kaže: »Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu«, treba to razumjeti o duševnom nagnuću (o strasti srdžbe) koji smjera da nanese bližnjemu štetu; ta srdžba je teški grijeh ako je uz pristanak volje. U *Propovjedniku* 12,14 čitamo: »Sva će skrivena djela, bila dobra ili zla, Bog izvesti na sud«.

Dodajmo još jedan razlog zašto se čovjek ne smije olako prepustiti srdžbi: svaki čovjek voli slobodu, a mrzi ropstvo; srdit pak čovjek ne gospodari sobom. U *Mudrim izrekama* 27,3—4 čitamo: »Težak je kamen i pijesak težak, ali je od obojega teži bezumnikov bijes. Jarost je okrutna i srdžba žestoka, tko će odoljeti...?«

2.— Treba se čuvati da *ne ustrajemo dugo u srdžbi.* Čitamo u *Psalmu 4*, 5: »Srdite se, ali nemojte griješiti« (po Vulg.), a u *Poslanici Efežanima* 4,26: »Sunce nek ne zađe nad vašom srdžbom«. A razlog navodi sam Isus u *Evanđelju po Mateju* 5,25—26: »Nagodi se sa svojim protivnikom dok si još s njime na putu, da te protivnik ne preda sudu, a sudac tamničaru, pa da te ne bace u tamnicu. Zaista, kažem ti, nećeš izići odande dok ne isplatiš do posljednje pare«.

3.— Treba se čuvati da *se srdžba ne rasplamti.* To se najprije može dogoditi u srcu, kad srdžba izraste u mržnju. Razlika je između srdžbe i mržnje: srdžba je časovita, a mržnja dugotrajna. I zato je smrtni grijeh, kako uči *Prva Ivanova poslanica* 3,15: »Tko god mrzi brata svoga, ubojica je«. Razlog je ovaj: lišavajući se ljubavi, ubija sebe i drugoga. *Augustin* kaže u svom *Pravilu:* »Neka ne budu među vama svađe, ili, ako nastanu, što brže ih završite, da se srdžba ne izrodi u mržnju i od slamke ne napravi gredu, te dušu učini ubojicom«.[44] U *Mudrim izrekama* 15,18 čitamo: »Gnjevljiv čovjek zameće svađu«, a u *Knjizi Postanka* 49,7:

---

[44] *Regula ad servos Dei,* n. 10; AM t. 1, str. 793; PL 32. Također *Epistola 211 ad Sanctimoniales,* n. 14; AM t. 2, str. 786; PL 33.

»Prokleta im srdžba, jer je prežestoka! Prokleta im obijest, jer je preokrutna!«

4.— Treba se čuvati da se *srdžba ne pretvori u gnjevne riječi.* U *Mudrim izrekama* 12,16 piše: »Luđak odmah odaje svoj bijes«. To čini na dva načina: vrijeđajući i oholo govoreći. O takvom vrijeđanju govori Isus u *Evanđelju po Mateju* 5,22: »Tko bratu rekne... 'Luđače!,' bit će podvrgnut ognju paklenomu«. A što se oholog govora tiče, Isus kaže, *na istom mjestu:* »Tko bratu rekne »Glupane!«, bit će podvrgnut Vijeću«. U *Mudrim izrekama* 15,1 piše: »Blag odgovor ublažava jarost, a riječ osorna uvećava srdžbu«.

5.— Treba paziti da se *u srdžbi ne prijeđe na djelo.* Naime, u svakom djelu valja imati pred očima pravdu i milosrđe, a srdžba upravo to priječi. Uistinu, »srdžba čovjekova ne čini pravde Božje«, kako upozorava *Jakovljeva poslanica* 1, 20. Ako bi i htjela, ona to ne može. Stoga i neki filozof reče svom protivniku: »Kaznio bih te da nisam ljut«. U *Mudrim izrekama* 27,4 piše: »Jarost je okrutna i srdžba žestoka«, a u *Knjizi Postanka* 49,6: »U srdžbi su svojoj ljude ubijali«. Zbog toga je Krist učio da se ne samo čuvamo ubojstva nego i srdžbe. Dobar liječnik ne liječi samo znakove bolesti nego i sam uzrok, kako se bolest ne bi povratila. Krist, dakle, hoće da se klonimo izvora grijeha, dosljedno i srdžbe, koja je korijen ubojstva.

## Šesta zapovijed:

### *»Ne učini preljuba«* *Izl* 20, 14

Zabranivši ubojstvo, zabranjuje i preljub, i to s razlogom, jer su muž i žena kao jedno tijelo. »I bit će njih dvoje jedno tijelo«, kaže Gospodin u *Knjizi Postanka* 2,24. Zato, poslije nepravde nanesene osobi bližnjega nema veće od one nanesene osobi s kojom je tako usko združen. Preljub se, naime, zabranjuje i mužu i ženi.

Najprije treba raspraviti o ženinom preljubu jer ona, kako se čini, počinja veći grijeh. Uistinu, žena

preljubom počinja *tri teška grijeha*, koja su naznačena u *Knjizi Sirahovoj* 23,23: »(Žena nevjerna mužu) prezrela je, *prvo*, Zakon Svevišnjega, *drugo:* ogriješila se o muža svoga, i *treće*: preljubom se okaljala i začela djecu s tuđim mužem«.

*Najprije*, dakle, griješi nevjerom, jer ne vjeruje Zakonu: Bog sam je preljub zabranio. Isto tako radi protiv izravne Božje odredbe: »Što Bog združi, čovjek neka ne rastavlja«, reče Isus u *Evanđelju po Mateju* 19,6. Ujedno radi i protiv uredbe Crkve ili sakramenta. Brak se, naime, sklapa pred Crkvom, i Bog je tu prisutan kao svjedok i jamac buduće vjernosti, što je naznačeno kod *Malahije* 2,14: »Gospodin je svjedok između tebe i žene mladosti tvoje kojoj si nevjeran«. — Griješi, dakle, protiv Zakona, protiv uredbe Crkve i Božjeg sakramenta.

*Dalje:* griješi izdajstvom jer ostavlja muža. Apostol uči u *Prvoj poslanici Korinćanima* 7,4: »Žena nije gospodar svoga tijela, nego muž«; zato se ne može uzdržavati od bračnog općenja bez muževljeve privole. Zbog toga, ako čini preljub, počinja izdaju predavajući sebe drugome; to je kao kad bi se sluga dao u službu drugom gospodaru. U *Mudrim izrekama* 2,17 čitamo: »(Preljubnica) ostavlja prijatelja svoje mladosti, i zaboravlja zavjet svoga Boga«.

*Naposljetku:* griješi krađom, jer rađa djecu s tuđim čovjekom, što je najveća krađa, jer cijelu baštinu daje u ruke tuđoj djeci. Ta žena bi morala nastojati da sinovi uđu u redovnički stalež, ili nešto slično, kako ne bi bili nasljednici dobara njezina muža. — Takva je žena, dakle, preljubnica, svetogrdnica, izdajnica i kradljivica.

Ali muževi griješe jednako kao i žene mada si katkad utvaraju suprotno. Navest ću *tri razloga:*

1. *Jednakost između muža i žene.* Ne samo da žena nije gospodar svoga tijela nego ni muž, kako se kaže u *Prvoj poslanici Korinćanima* 7,4: »Ni muž nije gospodar svoga tijela, nego žena«. Dosljedno, u bračnim odnosima jedno ne može učiniti nešto bez pristanka drugoga. Da to označi, Bog nije učinio ženu iz (mužev-

ljeve noge ili glave, nego iz »rebra«.[45] Vidimo, dakle, da je brak postigao svoje savršenstvo samo po Kristovu zakonu. Jedan Židov je mogao imati više žena, a žena nije mogla imati više muževa. Dakle, tu nije bilo jednakosti.

2.— *Muževljeva jakost.* Slabost vlastita ženama je žudnja. U *Prvoj Petrovoj poslanici* 3,7 čitamo: »Vi, muževi, obazrivo živite sa svojim ženama, kao sa slabijim spolom, te im iskazujte čast kao subaštinicima milosti života«. Zato, ako tražiš od žene što ti ne vršiš, kršiš zadanu riječ.

3.— *Auktoritet muža.* Muž je glava ženi. Zato žene ne bi smjele govoriti na crkvenim sastancima, nego kod kuće raspravljati s muževima, kako piše Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 14,33—34.[46] Muž je učitelj žene; zato je Bog na početku ljudske povijesti zapovijed svoju dao muškarcu.[47] Pa kao što svećenik više griješi nego svjetovnjak, biskup više nego obični svećenik ako ne obdržavaju što treba — a griješe više zato što im je zadaća druge poučavati — tako je i muževljeva nevjera veći grijeh od ženina preljuba ako ne obdržava vjernost kako je dužan. Ipak žene (u slučaju muževljeve nevjere) neka imaju pred očima Kristove riječi, navedene u *Evanđelju po Mateju* 23,3: »Činite i obdržavajte sve što vam kažu (pismoznanci), ali se nemojte ravnati po njihovim djelima«.

---

[45] *Post* 2, 22—23. To je simboličan opis. »Tekst utvrđuje jednakost muža i žene, psihološko i fiziološko jedinstvo dvaju bića koja sačinjavaju stvorenje zvano čovjek« (*Biblija* Stvarnosti, Zagreb 1968, Dodaci, str. 243.). Nešto slično kaže sv. Toma u Sumi teologije, I, pit. 92, čl. 3.

[46] Ovaj stavak 1 *Kor 14,* 33—34 sličan je stavku 11, 2—16 u istoj poslanici. Hrvatski prijevod *Biblije* (Stvarnost i HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1968) u Dodacima, str. 316, uz 1 *Kor* 11, 2—16 meće ovu bilješku: »Ne znamo točno na koje se nezdrave pojave u ženskom svijetu u korintskoj crkvi odnose ove Pavlove riječi. Pavao prvenstveno govori o hijerarhiji odnosa, ne toliko o podložnosti, i *daje duhovno značenje običajima onoga vremena«.*

[47] *Post* 2, 16.

*»Ne učini preljuba«.*

Kako rekoh, Bog je zabranio preljub kako muževima tako i ženama. Neki pak, premda drže da je preljub grijeh, običan blud ne smatraju smrtnim grijehom. Protiv njih piše Apostol u *Poslanici Hebrejima* 13,4: »Bludnicima će i preljubnicima suditi Bog«; i u *Prvoj poslanici Korinćanima* 6,9: »Ne varajte se! Ni bludnici... ni preljubnici, ni mekoputnici, ni muškoložnici... neće baštiniti kraljevstva Božjega«. Iz kraljevstva Božjega se netko isključuje samo zbog smrtnog grijeha. Dakle, blud je smrtni grijeh.

Možda ćeš kazati: »Nema razloga da to bude smrtni grijeh kad nije zloupotrebljeno tijelo udate žene kao kod preljuba«. Odgovaram: ako nije zloupotrebljeno tijelo udate žene, zloupotrebljeno je tijelo Krista kojemu je ono bilo predano i posvećeno kod krštenja. Ako, dakle, nitko ne smije nanijeti nepravdu ženi, mnogo manje to smije učiniti Kristu. Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 6,15 opominje: »Ne znate li da su tijela vaša udovi Kristovi? Hoću li, dakle, uzeti udove Kristove i učiniti ih udovima bludničinim? Nipošto!« Krivovjerno je, dakle, reći da običan blud nije smrtni grijeh.

Iz rečenog slijedi da se zapoviješću »Ne učini preljuba« zabranjuje ne samo preljub nego i svako spolno općenje, osim u braku.

Neki uče da spolno općenje muža i žene nije bez grijeha, To je krivovjerno. *Poslanica Hebrejima* 13,4 uči: »Ženidba neka bude u čast sviju, i postelja neokaljana!« Takvo općenje katkada ne samo da je bez grijeha nego je i zaslužno za život vječni, kao kod onih koji su u (Božjoj) ljubavi; nekad je s lakim grijehom, a nekad može biti s teškim grijehom. Naime, kad se obavlja s namjerom imati djecu, tad je taj čin krepostan. Kad se obavlja s namjerom da se odgovori traženju bračnog druga, tad je to čin pravednosti. Kad se obavlja zbog naslade, tad je taj čin lako grešan ako ne prekoračuje granice bračnih ciljeva. Ali, kad prekoračuje te granice, tj. ako bi bračni drug bio spreman

općiti s trećom osobom kad bi mogao, onda je to smrtni grijeh.[48]

Preljub i blud zabranjeni su *zbog više razloga:*

1.— *Upropaštavaju dušu.* U *Mudrim izrekama* 6,32 stoji: »Preljubnik zbog siromaštva srca gubi dušu« (po Vulg.). Kaže: »zbog siromaštva srca«, a to je slučaj kad tijelo zagospodari duhom.

2.— *Lišavaju života.* Preljubnik po Zakonu treba da umre, kako naređuje *Levitski zakonik* 20,9—21 i *Ponovljeni zakon* 22,22—27. Pa ako katkada nije kažnjen tjelesnom kaznom, to mu može i štetovati, jer tjelesna kazna, sa strpljivošću podnesena, zaslužuje oproštenje grijeha. Ako prijestupnik nije kažnjen ovdje, bit će kažnjen kasnije u budućem životu.

3.— *Rasiplju imanje.* Zato se u *Evanđelju po Luki* 15, 13 kaže o rasipnom sinu da je »spiskao svoja dobra živeći razvratno«. A u *Knjizi Sirahovoj 9,6 čitamo:* »Ne daj preljubnici svoje duše da ne izgubiš imetak svoj«.

4.— *Oduzimaju ugled potomstvu. U* Knjizi *Mudrosti* 3, 16—17 stoji: »Djeca preljubnička neće doći do savršenstva, i rod nezakonite ložnice propada. Pa ako i žive dugo, nisu ni za što, i na koncu im je starost nečasna«; a u *Prvoj poslanici Korinćanima* 7,14: »Inače bi djeca vaša bila nečista, a ovako — sveta su«. Nikada im u Crkvi nisu udijeljene počasti, ako se inače može naći dovoljno duhovnih osoba bez te ljage (nezakonitog podrijetla).

5.— *Čine beščasnima, posebno žene.* U *Knjizi Sirahovoj* 9,10 (Vulg.) čitamo: »Svaka žena bludnica bit će pogažena kao izmet na putu«. A o muškarcu, *Mudre izreke* 6,33 govore ovako: »Muž koji se upušta s preljubnicom, bruke i sramote dopada, i rug mu se nikad ne briše«. I *Grgur* uči da su tjelesni grijesi sramotniji mada nisu tako teški kao duhovni.[49] Razlog je što nas

---

[48] O tom vidi *Izlaganje o Apostolskom vjerovanju,* bilj. 51. i 52.

[49] *Moralium* lib. 33, c. 12 (al. 11, in vet. 15), n. 25; PL 76, col. 688 B. O. sv. Grguru Velikom vidi *Izlaganje o Apost. vjerovanju,* br. 31.

oni snizuju na razinu životinje. U *Psalmu 48,21* stoji: »Čovjek koji nerazumno živi sličan je stoci koja ugiba«.

Sedma zapovijed:

*»Ne ukradi«*
*Izl* 20,15

Gospodin je na poseban način u svom Zakonu zabranio da nanosimo nepravdu bližnjemu, i to *njegovoj osobi*, riječima »Ne ubij«; ili *osobi s bližnjim združenoj po bračnoj vezi*, riječima: »Ne učini preljuba«; ili *njegovim stvarima*, riječima: »Ne ukradi«. — Ovom se zapoviješću zabranjuje da bližnjemu išta nepravdom oduzmemo. Krađa se može počiniti *na mnogo načina:*

1.— *Tajnim prisvajanjem*. Na to misli *Evanđelje po Mateju* 24,43 kad kaže: »Kad bi domaćin znao o kojoj straži kradljivac dolazi. . .« To je prijekora vrijedno jer je to u neku ruku izdajstvo. Zato kaže *Knjiga Sirahova* 5,14: »Lupeža čeka sramota«.

2.— *Nasilnim oduzimanjem*. To je još veća nepravda. O takvima govori *Knjiga o Jobu* 24,9: »Nasilno plijene sirote, pljačkaju siromašni narod«. Takvi su i opaki knezovi i kraljevi. O njima govori *Sefanija* 3,3: »Njegovi su knezovi usred njega — lavovi koji riču; njegovi su suci — vuci večernji koji do jutra nisu kosti glodali«. Oni rade protiv nakane Gospodina, koji hoće pravednu vladu i kaže — kako stoji u *Mudrim izrakama* 8,15 — : »Po meni kraljevi kraljuju i velikaši dijele pravdu«. Katkada čine nepravdu kradući, katkada otimlju nasilno, kako piše *Izaija* 1,23: »Knezovi se tvoji odmetnuli, s tatima se pobratimili. Svi za mitom hlepe, za darovima lete«. Katkada donose zakone i odredbe jedino u svrhu vlastitog dobitka. U tom smislu piše *Izaija* 10,1: »Jao onima koji izdaju odredbe nepravedne«, a *Augustin:* »Svaka loša vladavina je krađa«, i dodaje: »Što su kraljevstva nego otimačine?«[50]

---

[50] *De civitate Dei*, lib. 4, c. 4; AM t. 7, col. 90; PL 41.

3.— *Neisplaćivanjem zarade.* U *Levitskom zakoniku* 19,13 piše: »Radnikova zarada neka ne ostane pri tebi do jutra«. Smisao je ovaj: svatko mora dati drugome što mu pripada, bilo vladaru, bilo crkvenom poglavaru, bilo drugoj duhovnoj osobi i sl. *Poslanica Rimljanima* 13,7 opominje: »Dajte svakome što mu pripada: komu porez — porez, komu carina — carina«. Dužni smo dati plaću vladarima koji nam održavaju mir.

4.— *Prevarom pri trgovanju.* U *Ponovljenom zakonu* 25,13 čitamo: »U torbi nemoj nositi dvojak uteg, veći i manji«, a u *Levitskom zakoniku* 19,35—36: »Ne počinjajte nepravde u osudama, u mjerama za duljinu, težinu i obujam. Neka su vam mjerila točna; utezi jednaki; efa prava; prav hin«. To vrijedi i za gostioničare koji razvodnjuju vino. Time se također zabranjuje lihva. U Psalmu 14, 1.5 piše: »Gospodine, tko smije prebivati u šatoru tvome, tko li stanovati na svetoj gori tvojoj?... Onaj... koji... ne daje novca na lihvu«. To je također protiv mjenjača koji posluju nepošteno, i protiv prodavača tkanina i druge robe.

Možda ćeš prigovoriti: »Zašto ne mogu dati u najam novac kao što činim s konjem ili kućom?« Odgovaram: Grijeh je kad nešto prodamo dvaput. Što se kuće tiče, treba razlikovati samu kuću od njenog korištenja; jedno je posjedovati kuću, a drugo je nju koristiti. Zbog toga kuću mogu prodati na korištenje ( = dati u najam) a da ne prodam samu kuću. Tako je i s drugim stvarima. Ali, ako se smisao neke stvari sastoji samo u upotrebi (korišćenju), to jest u trošenju, onda o njoj ne važi što smo rekli o kući. To je slučaj s novcem, žitom i sl.: novac koristimo kad ga trošimo, žito kad ga jedemo, pa zato, kad posebno prodaješ njihovo korištenje ili upotrebu, *dvaput* prodavaš.[51]

---

[51] Zaključivanje sv. Tome je ispravno za tada opće prihvaćene pretpostavke da je novac *samo* sredstvo razmjene dobara i da je u tom sav njegov smisao. Tako su mislili grčko-rimski filozofi, crkveni oci, nadležne državne i crkvene vlasti (sve do polovice šesnaestog, odnosno osamnaestog stoljeća). Dosljedno, tko bi za posuđeni novac tra-

5.— *Kupovanjem službi,* bilo građanskih bilo crkvenih. Što se prvih tiče, kaže *Knjiga o Jobu* 20,15: »Blago progutano mora izbljuvati, Bog će ga istjerati njemu iz utrobe«. Svi silnici, koji nasiljem vladaju kraljevstvima ili pokrajinom ili feudom, lopovi su. Stoga su dužni da oteto vrate. A što se tiče onih koji kupuju crkvene službe, Isus reče, u *Evanđelju po Ivanu* 10,1: »Zaista, zaista, kažem vam: tko god u ovčinjak ne ulazi kroz vrata, nego negdje drugdje preskače, kradljivac je i razbojnik«. Zato su simonijci (tj. oni koji su kupili duhovnu, crkvenu službu) lopovi.

*»Ne ukradi«.*

Ta zapovijed, kako rekoh, zabranjuje da išta bližnjemu nepravedno uzmemo. *Mnogi* nas *razlozi* navode da se toga klonimo:

1.— *Težina samog čina.* Taj grijeh sliči ubojstvu, kako naznačuje *Knjiga Sirahova* 34,21—22: »Oskudna hrana život je siromaha, i tko je otima, pravi je krvnik. Ubija bližnjega tko mu otima hranu, i prolijeva krv tko radniku uskrajuće plaću«.

2.— *Posebna opasnost toga grijeha.* Nijedan grijeh nije tako opasan (kao ovaj — op. ur.), jer se nijedan grijeh ne oprašta bez zadovoljštine i kajanja. Za ostale grijehe čovjek se brzo pokaje, npr. za ubojstvo kad se stiša srdžba, za blud kad prođe požuda, i slično. Ali za ovaj grijeh čovjek se teže kaje, a ako se katkad i pokaje, teško nadoknadi, naročito zato što je dužan ne samo vratiti oteto nego nadoknaditi gospodaru počinjenu štetu; uz to još i činiti pokoru zbog učinjenog grije-

---

žio više nego je posudio, bio je smatran lihvarom, počinio bi grijeh *lihve.* Bio bi kao onaj koji bi posebno naplatio vino, a posebno njegovo pijenje (usp. *Suma teologije* II—II, pit. 78, čl. 1).

Ali, novovjekovno privređivanje stvorilo je nove mogućnosti te novac nije više ostao samo sredstvo razmjene nego je nadošlo mnogo novih okolnosti, zbog kojih se činilo opravdanim tražiti — uz povratak posuđenog iznosa — još i neku nagradu, tj. kamate (dakako, umjerene). Tako se danas smatra dozvoljenim »dati u najam« novac kao što se daje u najam kuća ili stan. A grijeh lihve je samo onda kad se traže previsoke kamate.

ha. Zato i kaže *Habakuk* 2,6: »Jao onomu tko množi što nije njegovo... i zakopava se u gusti glib!« (po Vulg.). Uistinu, upada u glib jer će teško iz njega izaći.

3.— *Beskorisnost ukradenog.* Ukradeno ne koristi za duhovne svrhe. U *Mudrim izrekama* 10, 2 čitamo: »Ne koristi krivo stečeno blago«. Bogatstvo koristi u duhovne svrhe kad se upotrebljava za milostinju i žrtve. To je naznačeno u *Mudrim izrekama* 13,8: »Blagom svojim čovjek otkupljuje svoju dušu« (po Vulg.); dabome, svojim, a ne tuđim blagom. Slično čitamo kod *Izaije* 61,8: »Ja, Gospodin, ljubim pravdu, a mrzim grabež nepravedni, pa i kad mi je prinesen za žrtvu paljenicu« (po Vulg.); a u *Knjizi Sirahovoj* 34,20: »Pred očima očevim kolje sina tko prinosi žrtvu od imetka siromaha«. — Ukradeno ne koristi čak ni u zemaljske svrhe jer malo traje. Kod *Habakuka* 2,9 stoji napisano: »Jao onomu tko otimačinu zgrće nepravednu kući svojoj, da visoko svije gnijezdo svoje i otkloni ruku zla!«; a u *Mudrim izrekama* 28,8: »Tko umnožava bogatstvo svoje lihvom i kamatama, sakuplja ga onomu koji je milostiv ubogima«; dalje, u *Mudrim izrekama* 13,22: »Bogatstvo se grešnikovo čuva pravedniku«.

4.— *Posebna štetnost.* Nepravedno stečeno povod je da se izgubi i ono što je stečeno pravedno; slično je ognju među pljevom. Zato *Knjiga o Jobu* 15,34 kaže: »Vatra proždire šator podmitljivca«. — Osim toga znaj da takav upropaštava ne samo svoju dušu nego i dušu svojih sinova, koji su obavezni vraćati oteto.

## Osma zapovijed:

### *»Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga«* *Izl* 20,16

Gospodin je zabranio da se ikomu djelom učini nepravda. A sada zapovijeda da se nikomu ne učini nepravda niti riječju. Zbog toga kaže: »Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga«. A to se može dogoditi na dva načina: na sudu i u običnom govoru.

*Na sudu* se to može dogoditi *na tri načina*, jer tri osobe mogu pogriješiti protiv ove zapovijedi, tj. tužitelj, svjedok i sudac.

1.— *Tužitelj* koji lažno nekoga optuži. U *Levitskom zakoniku* 19,16 Gospodin opominje: »Ne raznosi klevete među svojim narodom; ne izvrgavaj pogibli krv svoga bližnjega«. Ali zapamti da, kao što ne smiješ reći laž, tako ne smiješ ni zatajiti istinu. U *Evanđelju po Mateju* 18, 15 Isus uči: »Pogriješi li tvoj brat, idi i pokaraj ga nasamo«.

2.— *Svjedok* koji laže. U *Mudrim izrekama* 19,5 piše: »Lažljiv svjedok ne ostaje bez kazne«. U stvari ova zapovijed uključuje one prethodne, jer lažni svjedok katkada postaje ubojica, katkada lopov itd. Zato on mora biti kažnjen kaznom o kojoj govori *Ponovljeni zakon* 19,18—21: »Neka suci povedu temeljitu istragu. Bude li se pokazalo da je svjedok lažan i da je lažno svjedočio protiv brata svoga, učinite mu onako kako je on kanio svome bratu... Neka ti se oko ne sažaljuje! Život za život; oko za oko; zub za zub; noga za nogu«. I u *Mudrim izrekama* 25,1 piše: »Čovjek koji svjedoči lažno na bližnjega svoga, on je kao bojni malj i mač i oštra strijela«.

3.— *Sudac koji krivo presudi. Levitski zakonik* 19, 15 upozorava: »Ne počinjajte nepravde u osudama! Ne budi pristran prema neznatnome, niti popuštaj pred velikima: po pravdi sudi svome bližnjemu!«

*U običnom govoru protiv ove* zapovijedi katkada griješi *pet vrsta ljudi:*

1.— *Ozloglasivači.* U *Poslanici Rimljanima* 1,30 stoji: »Klevetnici Bogu mrski!« Kaže da su Bogu mrski, jer ništa nije čovjeku tako drago kao dobar glas, kao što kaže i *Propovjednik* 7,2: »Bolji je dobar glas nego skupocjeno ulje«, i *Mudre izreke* 22,1: »Dobro je ime bolje od velika bogatstva«. A ozloglasivači ga otimlju. *Propovjednik* 10,11 primjećuje: »Tko bližnjega ozloglašuje u potaji, sličan je zmiji koja tiho ujeda« (po Vulg.). Ako ne povrati dobar glas bližnjemu, ne može se spasiti.

2.— *Oni koji rado slušaju ozloglašavanje.* U *Knjizi Sirahovoj* 28,24 čitamo: »Svoje uši ogradi trnjem i opak jezik ne slušaj..., ustima svojim načini vrata a ušima prijevornice« (po Vulg.). Čovjek ne smije rado slušati ozloglasivače, čak im mora pokazati žalosno i mrko lice, kao što piše u *Mudrim izrekama* 25,23: »Sjeverni vjetar tjera kiše, a žalosno lice ozloglasitelja«.

3. *Došaptavala* koja šire sve što čuju (posebno da posvade prijatelje). U *Mudrim izrekama* 6,16——19 čitamo: »Šest je stvari koje Gospodin mrzi, a sedam ih je gnusoba njegovu biću:... lažan svjedok koji širi laži, i čovjek koji zameće svađe među braćom«; a u *Knjizi Sirahovoj* 28,13: »Proklet bio došaptavač i klevetnik, jer uništiše mnoge koji su živjeli u miru«, i skrivali još mnogo toga.

4.— *Laskavci, ulizice.* U *Psalmu* 9, 3 stoji napisano: »Hvale grešnika i njegovu pohlepu te blagosivlju opaka« (po Vulg.), a kod *Izaije* 3,12: »O narode moj, koji ti laskaju, varaju te!« Naprotiv, pravednici kažu istinu s ljubavlju, kako se vidi iz *Psalma* 140,5: »Nek me samo kara pravednik, ljubav je što me kara, al'ulje grešničko neće mi glavu pomazat«.

5.— *Gunđala.* Toga poroka mrmljanja ima najviše među podložnicima. Ali u *Prvoj poslanici Korinćanima* 10,10 Apostol upozorava: »I ne mrmljajte kao što su neki od njih mrmljali«, a mudrac u *Knjizi Mudrosti* 1,11: »Čuvajte se isprazna gunđanja«, pa u *Mudrim izrekama* 25,15: »Strpljivošću se ublažuje vladar (sudac), mek jezik i kosti lomi«.

*»Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga«.*

Time se zabranjuje svaka laž. U *Knjizi Sirahovoj* 7,13 čitamo: »Kloni se svake laži, jer od nje dobra nikakva«. I to s *četiri razloga:*

1.— Laž *čini ljude sličnima đavlu.* Takav postaje đavlov sin. Naime, po govoru se poznaje iz kojeg je čovjek kraja i naroda: »Tä govor te tvoj izdaje«, reče služinčad velikog svećenika Petru, u *Evanđelju po Mateju* 26,73. Neki su ljudi đavolskog roda, i zovu se đavlovi sinovi jer govore laž. Đavao je, naime, lažac i otac

laži, kako kaže Isus u *Evanđelje po Ivanu* 8,44. On laže od početka, što se vidi iz *Knjige Postanka* 3,4, gdje vara prve ljude riječima: »Ne, nećete umrijeti!« Nasuprot, oni koji govore istinu, sinovi su Božji, jer je Bog istina.

2.— Laž *onemogućuje ljudsko suživljenje*. Ljudi žive u društvu, što bi postalo nemoguće kad ne bi međusobno govorili istinu. Zato Apostol u *Poslanici Efežanima* 4,25 kaže: »Odložite laž i govorite istinu jedan drugome jer udovi smo jedni drugima«.

3.— *Laž uzrokuje gubitak dobroga glasa*. Kad se netko nauči lagati, ne vjeruje mu se ni kad istinu kaže. Tako piše pisac *Knjige Sirahove* 34,4: »Što se može nečistoćom očistiti? Kako će biti istina od laži?«

4. Laž *upropaštava dušu*. Lažac ubija svoju dušu. U *Knjizi Mudrosti* 1,11 piše: »lažljiva usta ubijaju dušu«, a u *Psalmu* 5,7: »(Gospodine,) ti uništavaš lažljivce«. Iz toga se vidi da je ta laž smrtni grijeh.

Neka laž je smrtni grijeh, a neka laki. Smrtni grijeh je lagati u stvarima koje se tiču vjere; napose kad to čine crkveni poglavari, profesori bogoslovnih učilišta i propovjednici. Taj grijeh laži je teži od svih drugih laži. U *Drugoj Petrovoj poslanici* 2,1 kaže se: »Bit će među vama lažnih učitelja, onih koji će prokrijumčariti pogubna krivovjerja«. Neki lažu u stvarima koje se tiču vjere da bi izgledali učenima. Protiv tih čitamo kod *Izaije* 57,4 ove riječi: »S kim se podrugujete, na koga razvaljujete usta i komu jezik plazite? Niste li vi porod grešan i leglo lažljivo?« Neki opet lažu nanoseći štetu bližnjemu. Protiv njih piše Apostol u *Poslanici Kološanima* 3,9: »Ne varajte jedni druge!« — Te dvije laži smrtni su grijesi.

Neki lažu *iz osobnih razloga*, npr. iz krive poniznosti, iz lažne sramežljivosti, iz vlastite koristi, u korist drugoga i iz šale.

1.— *Iz krive poniznosti*. To se katkada događa u ispovijedi. O tom *Augustin* ovako piše: »Kao što se treba čuvati da čovjek zataji što je učinio, tako neka

ne kaže što nije učinio«.[52] *U Knjizi o Jobu* 13,7 kaže se protiv takvih: »Zar zbog Boga govorite laži, zar zbog njega riječi te prijevarne?« A *Knjiga Sirahova* 19,23—24 (Vulg.): »Postoji čovjek koji hodi pognut i tužan, ali je iznutra pun podmuklosti. Postoji i pravednik koji se previše ponizuje«.

2.— *Iz lažne sramežljivosti.* To se događa kad netko reče neistinitu stvar, za koju je držao da je istinita; pa kad to opazi, srami se opozvati. U tom slučaju riječi *Knjige Sirahove* 4, 25—26 poticaj su i ohrabrenje: »Ne protivi se istini, radije se crveni zbog svoga neznanja. Ne stidi se priznati svoje grijehe«.

3.— *Iz vlastite koristi.* To se događa kad netko hoće nešto postići ili izbjeći. To se kaže i kod *Izaije* 28,15: »Od laži načinismo sebi sklonište i od obmane skrovište«.

4.— *U korist drugoga.* To se događa kad netko hoće drugoga osloboditi od smrti, od neke opasnosti ili štete. I toga se treba kloniti, kako kaže *Augustin.*[53] A u *Knjizi Sirahovoj* 4,22 čitamo: »Ne budi pristran protiv sebe samoga, i ne laži na svoju propast« (po Vulg.).

5.— *Iz šale.* Treba se čuvati također laži iz šale, da nas ta navika ne odvede u smrtni grijeh. U *Knjizi Mudrosti* 4,12 čitamo: »Blještavilo lakomislene šale zasjenjuje dobro« (po Vulg.).

## Deveta zapovijed:

*»Ne poželi... išta što pripada bližnjemu tvome«*
*Izl* 20,17

Razlika između Božjeg i ljudskog zakona je u tome što ljudski zakon sudi o činima i riječima, a Božji ne samo o tome nego i o mislima. To je zato što ljudski zakon potječe od ljudi, koji sude po onom što se vidi

[52] Usp. *Contra mendacium,* c. 21, n. 41; AM t. 6, col. 473; PL 40. — *Sermo de Urbis excidio,* c. 5, n. 5; AM t. 6, col. 626; PL 40, 721. — *De mendacio,* c. 11, n. 18; AM t. 6, col. 433; PL 40.

na vanjštini, a Božji je od Boga, koji vidi vanjštinu i nutrinu. Zato psalmista, u *Psalmu 72,26*, kaže Bogu: »Okrilje srca moga«. U *Prvoj knjizi o Samuelu* 16,7 kaže Bog o sebi: »čovjek gleda na oči, a Gospodin gleda što je u srcu«.

Rekoh da se dosadašnje zapovijedi odnose na riječi i čine. Zato sada treba izložiti one zapovijedi koje se odnose na misli i želje. Jer kod Boga je čovjek odgovoran i za ono što kani učiniti. Zato Bog i zapovijeda: »Ne poželi...«, tj. ne samo da ne smiješ djelom nešto oduzeti bližnjemu nego niti poželjeti išta njegovo. To *s mnogo razloga:*

1.— *Zbog nezasitnosti pohlepe.* Pohlepa je nezasitna. Mudar čovjek treba da ide za određenim ciljem, nitko ne smije ići za neodređenim. Kod *Propovjednika* 4,13 čitamo: »Tko novce ljubi, nikad ih dosta nema«, a kod *Izaije* 5,8: »Jao vama koji kuću kući primičete i polje s poljem sastavljate«. A zašto se pohlepa ne može nikad zasititi? Zato što je srce čovječje sazdano za Boga. Stoga je *Augustin* u prvoj knjizi svojih *Ispovijesti* napisao: »Stvorio si nas, Gospodine, za sebe, i nemirno je naše srce dok se ne smiri u tebi«.[54] Dosljedno, što je manje od Boga, ne može ga ispuniti. Bog sam »želju tvoju ispunja dobrima« (po Vulg.), kako kaže psalmista u *Psalmu 102,4*.

2.— *Zbog gubitka smirenosti,* koja je tako poželjna. Lakomci su uvijek u brizi da steknu još više i da stečeno sačuvaju. *Propovjednik* 5,11 opaža: »Bogatstvo ne da bogatašu zaspati«, a Isus u *Evanđelju po Mateju* 6,21 uči: »Gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce«. Stoga je Krist, primjećuje *Grgur*,[55] blago usporedio s trnjem, u *Evanđelju po Luki* 8,14.

3.— *Zbog beskorisnosti bogatstva.* Pohlepa čini da bogatstvo nije na korist ni onomu koji ga posjeduje ni drugima. Lakomci se njime ne služe, nego ga samo čuvaju. U *Knjizi Sirahovoj* 14,3 stoji: »Tvrdici ne priliči bogatstvo, i čemu veliko blago pohlepniku?«

---

[53] *De mendacio*, c. 13, n. 22; AM t. 6, col. 433; PL 40.
[54] *Confessiones*, lib. 1, c. 1, n. 1. Vidi bilj. 6.

4.— *Zbog toga što otupljuje osjećaj pravednosti.* U *Knjizi Izlaska* 23, Bog veli: »Ne primaj mita, jer mito zasljepljuje i one koji najjasnije gledaju i upropašćuje pravo pravednika«. U *Knjizi Sirahovoj* 31, mudrac uči: »Tko ljubi zlato, ne ostaje bez grijeha, i tko za novcem trči, zbog njega će zalutati«.

5.— *Zbog toga što ubija ljubav prema Bogu i bližnjemu.* Prema *Augustinovim* riječima, što netko ima više ljubavi, to je manje podložan pohlepi, i obratno.[56] Što se tiče bližnjega, *Knjiga Sirahova* 7,18 opominje: »Ne mijenjaj prijatelja za novac, ni brata za ofirsko zlato«.[57] A što se tiče ljubavi prema Bogu, Isus u *Evanđelju po Mateju* 6,24 uči: »Nitko ne može služiti dvojici gospodara... Ne možete služiti Bogu i bogatstvu«.

6.— *Zbog toga što pohlepa rađa svaku opačinu.* Apostol u *Prvoj poslanici Timoteju* 6,10 primjećuje da je »srebroljublje korijen svih zala«. Ako je ono ukorijenjeno u srcu, vodi i k ubojstvu, k lopovluku i k svim opačinama. Stoga veli Apostol u *Prvoj poslanici Timoteju* 6,9—10: »Oni koji se hoće obogatiti, upadaju u napast, zamku i mnoge nerazumne i štetne požude što ljude strovaljuju u zatvor i propast. Zaista, korijen svih zala jest srebroljublje«.

Zapamti: pohlepa je smrtni grijeh kad se stvar bližnjega želi bez opravdana razloga; inače je laki grijeh.

## Deseta zapovijed:

### *»Ne poželi žene bližnjega svoga«*
### *Izl* 20,17

Sv. *Ivan* u svojoj *Prvoj poslanici* 2,16 piše: »Što je god svjetsko — požuda tijela, i požuda očiju, i oholost života — nije od Oca«. Sve što je poželjno, sadržano

---

[55] *Homilia 15 in Evangelia*, n. 1; PL 76, col. 1131 C-D.

[56] *Enchiridion de fide, spe et caritate*, c. 21, n. 32; AM t. 6, col. 242; PL 40.

[57] Ofir, zemlja zlata, nalazi se u jugozapadnoj Arabiji (*1 Kr* 9, 28 itd.). (*Biblija Stvarnosti*, Dodaci, str. 277, bilj. uz *Sir* 7, 18.)

je u ovom trojem, ali dvoje je od toga već zabranjeno prethodnom zapovijeđu: »Ne poželi kuće bližnjega svoga... niti išta što pripada bližnjemu tvome!« Riječju »kuća« podrazumijeva se, uz ostalo, i »visina«, to jest zemaljska slava, prema *Psalmu 111*,3: »Slava i bogatstvo bit će u domu njegovu«. Tko, dakle, želi kuću, želi i časti i bogatstvo. Stoga, poslije zapovijedi »Ne poželi kuće bližnjega svoga...« slijedi druga kojom se zabranjuje požuda tijela: »Ne poželi žene bližnjega svoga!«

Poslije grijeha prvih ljudi, zbog pokvarenosti što je iz njega proistekla, nitko nije pošteđen požude tijela osim Krista i slavne Djevice Marije. Kad je požuda na djelu, biva to s lakim ili s teškim grijehom; ovo se posljednje događa kad ona ovlada čovjekom. Apostol *u Poslanici Rimljanima* 6,12 opominje: »Neka ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu, da slušate njegove požude«. Apostol ne kaže: »Neka ih ne bude«, jer i sam kaže, u istoj *Poslanici* 7,18: »Znam da dobro ne prebiva u meni, tj, u mojem tijelu«. A grijeh kraljuje u tijelu *na tri načina:*

1.— On kraljuje u tijelu kad pristankom volje zakraljuje u srcu. Zato je Apostol dodao riječi »da slušate njegove požude«. Isus u *Evanđelju po Mateju* 5,28 uči: »Tko s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu«. Čovjek je pred Bogom odgovoran za ono što kani učiniti.

2.— Grijeh kraljuje u tijelu kad riječi izraze grešnu želju srca. U *Evanđelju po Mateju* 12,34 Isus uči: »Iz obilja srca usta govore«. A u *Poslanici Efežanima* 4,29 Apostol upozorava: »Nikakva nevaljala riječ neka ne izlazi iz vaših usta«. Zbog toga nije bez grijeha sastavljati isprazne popijevke — čak i prema mišljenju starih filozofa — tako da su pjesnici bestidnih pjesmama bili protjerani u progonstvo.

3.— Grijeh kraljuje u tijelu kad prijeđe na djela služeći se tijelom za ostvarenje požude. U tom smislu reče Apostol u *Poslanici Rimljanima* 6,19: »Kao što nekoć predadoste udove svoje za robove nečistoći...«

To su različiti stupnjevi požude.

Da izbjegnemo ovom grijehu, treba ulagati mnogo napora, jer taj se grijeh skriva u nama, a teže je pobijediti domaćeg (nego vanjskog) neprijatelja. Ali se pobjeda može izvojevati, i to *na četiri načina:*

1. *Izbjegavajući vanjske prigode,* npr. zlo društvo i sve što pruža prigodu za ovaj grijeh. Tako u *Knjizi Sirahovoj* 9,5—9 piše: »Ne upiri pogled u djevicu, da ne bi bio kažnjen zajedno s njom. Ne daj bludnici svoje duše, da ne izgubiš imetak svoj. Ne obziri se po gradskim ulicama i ne skitaj se pustim zakucima. Odvrati pogled svoj od ljupke žene, i ne gledaj tuđu ljepotu. Mnoge već zavede ženina ljepota, koja želju raspaljuje kao vatru«; a u *Mudrim izrekama* 6,27: »Može li tko nositi oganj u njedrima, a da mu se odjeća ne upali?« Zato anđeo reče Lotu, u *Knjizi Postanka* 19,17, neka bježi iz sodomske okolice.

2.— *Ne pripuštajući nečiste misli,* jer su povod da požuda oživi. To valja činiti mrtveći tijelo, kako se i kaže u *Prvoj poslanici Korinćanima* 9,27: »Krotim svoje tijelo i zarobljavam«.

3.— *Upornom molitvom,* jer »ako Gospodin grad ne čuva, uzalud stražar bdi«, napominje psalmista u *Psalmu 126,* 1. I pisac *Knjige Mudrosti* 8,21 priznaje: »Znadijah da neću dar uzdržljivosti zadobiti ako ne dâ Bog« (po Vulg.)... »pristupih Gospodinu i pomolih se«. U *Evanđelju po Marku* 9,29 Isus uči: »Ovaj se rod ničim drugim ne može izagnati osim molitvom i postom«. Ako se, naime, dvojica tuku, a ti želiš jednomu od njih pomoći, treba da tomu pružiš pomoć, a ne onomu drugome. Između duha i tijela odigrava se trajna borba. Ako, dakle, želiš da duh pobijedi, treba da njemu pomogneš — a to činiš molitvom — a tijelu pomoć uskratiš — a to činiš postom; jer tijelo postom slabi.

4.— *Čestitim zaposlenjem.* U *Knjizi Sirahovoj* 33,28 piše: »Lijenost (besposlica) poučava zloćama mnogim«; a kod *Ezekiela 16,49:* »Evo opačina sestre tvoje Sodome: gizdavo, u izobilju kruha i bezbrižno (u besposlici) ona življaše«. *Jeronim* savjetuje: »Uvijek obavljaj neki

čestit posao, da te đavao ne nađe besposlena«.[58] A od svih poslova najbolje je proučavanje Svetoga pisma. *Jeronim* piše u *Pismu Paulinu:* »Voli proučavanje Svetog pisma, i nećeš zavoljeti tjelesne požude«.[59]

* *
*

To je deset riječi o kojima reče Isus, u *Evanđelju po Mateju* 19,17; »Ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi«. Dva su glavna korijena svih ovih zapovijedi: ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu. Naime, onaj koji ljubi *Boga*, valja da čini troje, to jest

a) da nema (ne poštuje) drugoga boga; zato Bog kaže: »Nemoj imati drugih bogova osim mene«;

b) da ga poštuje; stoga Bog kaže: »Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga svoga;

c) da u njemu otpočine; zbog toga Bog kaže: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni«.

Tko voli *bližnjega*, valja:

a) da mu iskazuje dužno poštovanje; radi toga Bog kaže: »Poštuj oca svoga i majku svoju«;

b) da djelom ne čini zlo osobi bližnjega; zato Bog veli: »Ne ubij!«;

c) da *djelom* ne čini zlo osobi koja je s njim združena; stoga Bog zapovijeda: »Ne učini preljuba!«;

d) da bližnjemu ne nanese štetu u vanjskim dobrima koja mu pripadaju; zbog toga Bog kaže: »Ne ukradi!«;

e) da mu ne učini zlo *riječju;* radi toga Bog veli: »Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga!«;

f) konačno, da mu ne učini zlo *u svome srcu;* zato Bog zapovijeda: »Ne poželi... išta što pripada bližnjemu tvome« i: »Ne poželi žene bližnjega svoga«.

---

[58] *Epistola 125 ad Rusticum monachum*, n. 11 (v. bilj. 23).

[59] I ta se izreka nalazi u *Poslanici Rustiku monahu*, br. 11. Zašto je sv. Toma naveo *Poslanicu Paulinu* (ep. 53, al. 103, n. 3; PL 22, 542—543), nije jasno. U ovom tekstu sv. Jeronim preporučuje proučavanje Sv. pisma, ali ne gore navedenim riječima.

# IZLAGANJE O ANĐEOSKOM POZDRAVU, TO JEST O ZDRAVOMARIJI

U tom pozdravu nalaze se tri stavka. Prvi su riječi anđela; »Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom! Blagoslovljena ti među ženama!«[1] Drugi je usklik Elizabete, majke Ivana Krstitelja: »Blagoslovljen plod utrobe tvoje!« Treći stavak je dodala Crkva, a to je zaziv: »Marijo!« Anđeo, naime, nije rekao: »Zdravo, Marijo!« nego: »Zdravo, milosti puna!« Ipak to ime »Marija« svojim značenjem odgovara onomu što je rekao anđeo, kako ću naknadno objasniti.

*»Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospodin s tobom!«*
*Lk* 1,28

U starim je vremenima bila velika čast kad bi se anđeli pokazali ljudima i smatralo se velikom čašću kad su im ljudi mogli iskazati poštovanje. Stoga je napisano u pohvalu Abrahama da je primio anđele u goste i da im je odao počast.[2] A da je anđeo iskazao poštovanje čovjeku, to se nikad nije čulo, osim nakon što je s poštovanjem pozdravio Blaženu Djevicu riječju: »Zdravo!«

---

[1] Usklik »Blagoslovljena ti među ženama« riječi su sv. Elizabete (vidi *Lk* 2, 42). Ali u latinskom opće prihvaćenom prijevodu, koji se zove Vulgata, te se riječi pripisuju anđelu (*Lk* 2, 28). Odatle je to uzeo i sv. Toma Zanimljivo je da se isti umetak kod *Lk* 2,28 nalazi i kod mnogih starih pisaca na Istoku i na Zapadu. I u liturgiji došašća antifona na Šestom času glasi: »Anđeo Gabrijel reče Mariji: Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom- Blagoslovljena ti među ženama!«

[2] *Post* 18, 1—15; 19, 1.

Zašto anđeo u starini nije iskazivao čast čovjeku, nego čovjek anđelu? Zato što je anđeo veći od čovjeka, i zbog tri razloga:

1.— *Zbog dostojanstva.* Anđeo je, naime, duhovno biće. U *Psalmu 103,*4 piše: Duhove uzimaš za glasnike (grčki: anđele)« (po Vulg.). A čovjek je tjelesno, propadljivo biće, zato i kaže Abraham Bogu: »Usuđujem se govoriti Gospodinu... Ja, prah i pepeo!«[3] Nije se dolikovalo da duhovno i propadljivo biće iskazuje čast biću propadljivom, tj. čovjeku.

2.— *Zbog prisnosti s Bogom.* Anđeo je prisan s Bogom ukoliko mu služi. Kod *Danijela* 7,10 čitamo: »Tisuću tisuća služahu njemu, mirijade stajahu pred njim«. A čovjek je kao tuđin i grijehom udaljen od Boga, kako je naznačeno u *Psalmu 54,* 8: »Daleko, daleko sam se udaljio« (po Vulg.). Stoga dolikuje do čovjek štuje anđela kao bliskoga Bogu i ukućanina (nebeskog) kralja.

3.— *Zbog punine božanskog milosnog sjaja.* Anđeli imaju vrlo velikog udjela u punini božanskog svjetla.[4] U *Knjizi o Jobu* 25,3 čitamo: »Zar se njemu čete izbrojiti mogu i svjetlo njegovo nad kim ne izlazi?« I zato se uvijek ukazuje okružen svjetlošću. A ljudi, i kada imaju udjela u tom svjetlu milosti, imaju to u maloj mjeri i bez tolikog sjaja.

Nije, dakle, dolikovalo da anđeo čovjeku iskaže poštovanje sve dok se nije našlo ljudsko biće koje ga je nadvisivalo s ova tri razloga. To biće bila je Blažena Djevica. Stoga anđeo (Gabrijel), da bi naznačio da ga

---

[3] *Post,* 18, 27.

[4] Bog je stvoritelj svjetlosti, ona je kao odjeća kojom se ogrće (*Ps 104,* 2); Bog sam je uspoređen s vječnom svjetlošću (Mudr 7, 26); on je Svjetlo istinito koje svijetli u tami i rasvjetljuje svakog čovjeka (Iv 1, 5. 9; 1 *Iv* 1, 5); Božji sjaj rasvjetljuje grad Božji, nebeski Jeruzalem (*Otk* 21, 23). (Usp. *Rječnik biblijske teologije,* Zagreb 1969, Kršćanska sadašnjost, str. 1335—1342.) Svjetlo, dakle, simbolizira neizmjerno Božje savršenstvo, pa stoga i oni koji su njemu bliski, kao npr. anđeli i pravednici, imaju udjela u tom božanskom svjetlu.

ona nadvisuje s tog trostrukog stajališta, htjede joj iskazati poštovanje te reče: »Zdravo!«

Blažena Djevica, dakle, nadvisivala je anđele u trima odlikama:

1.— *U punini milosti*, koja je obilnija u Bl. Djevici nego u bilo kojem anđelu. Da to naznači, anđeo joj iskaza počast i reče: »Milosti puna«; kao da je htio reći: »Zato ti iskazujem počast jer me nadmašuješ puninom milosti«.

Bl. Djevica bijaše puna milosti s obzirom na dušu, tijelo i utjecaj na druge.

*Najprije, s obzirom na dušu.* U duši je posjedovala svu puninu milosti. Bog dariva milost da činimo dobro i da se klonimo zla; a Bl. Djevica je u obojem bila najsavršenija. Ona je izbjegla svakom grijehu, kao nijedan svetac osim Krista. Grijeh, naime, može biti iskonski (istočni) — a od njega je bila očišćena već u majčinu krilu[5]; ili smrtni, ili laki — a i od njih je bila slobodna. Zato i *Pjesma nad pjesmama* 4,7 kliče: »Sva si lijepa, prijateljice moja, i nema mane na tebi«. A *Augustin* u spisu *O naravi i milosti*, gl. 36, piše:

»Kad bismo sve svece i svetice, dok su živjeli na zemlji, pitali da li su bez grijeha, svi bi — izuzev Bl. Djevicu — jednoglasno odgovorili: 'Kad bismo rekli da grijeha nemamo, varali bismo sami sebe i istine ne bi bilo u nama'.[6] Kažem: 'izuzev Bl. Djevicu' jer što se nje tiče, neću — zbog časti Gospodina — niti postaviti pitanje da li je počinila grijeh«.[7]

Znamo, uistinu, da je njoj bilo darovano više milosti kako bi potpuno pobijedila grijeh: ona je zaslužila začeti i roditi onoga koji nije imao nikakva grijeha. Krist nadvisuje Bl. Djevicu po tomu što je začet i ro-

---

[5] To treba razumjeti u smislu članka vjere o Bezgrešnom Začeću Bl. Djevice Marije, tj. da je posebnom Božjom povlasticom bila — zbog budućih Kristovih zasluga — *unaprijed očuvana* od iskonskog grijeha, premda je i ona podlijegala općem zakonu o prijenosu iskonskog grijeha na sve Adamove potomke. (Vidi bilj. 8. i 17.)

[6] *1 Iv* 1, 8.

[7] *De natura et gratia*, c. 36, n. 42; AM t. 10, col. 144—145; PL 44.

đen bez iskonskog grijeha; Bl. Djevica je začeta, ali ne i rođena u iskonskom grijehu.[8]

Bl. Djevica je vršila djela svih kreposti, dok drugi sveci samo neka naročita: jedan je bio ponizan, drugi čist, treći milosrdan. Zato su isticani kao uzori poseb-

---

[8] Ako to shvatimo u smislu današnjeg načina mišljenja i izražavanja, onda to ne odgovara objavljenoj istini, jer je Bl. Djevica Marija i začeta i rođena bez iskonskog (istočnog) grijeha; razlika između nje i Krista nije u tom što bi ona bila začeta u iskonskom grijehu, a On ne, nego u tom što je, po općem zakonu o Adamovim potomcima, *trebalo* da ona bude začeta u iskonskom grijehu, ali je posebnom Božjom povlasticom bila unaprijed oslobođena da u nj ne upadne mada je trebalo da u nj upadne; Krist, naprotiv, kao Božji Sin, niti je imao ikakva grijeha niti je bilo moguće da sagriješi: on je došao da grijeh uništi!

Da je Bl. Djevica začeta bez iskonskog grijeha, svečano je proglasio papa Pio IX dne 8. prosinca 1835. ovim riječima: »Bl. Djevica Marija u prvom trenutku svoga začeća po posebnoj milosti i povlastici Boga svemogućega, u vidu zasluga Krista, Spasitelja ljudskog roda, bila je očuvana od svake ljage iskonskog (istočnog) grijeha« (DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum*, Herder, 1967, n. 2803).

To je *danas* nama vjernicima jasno, ali u srednjem vijeku to još nije bilo. Crkva se, naime, kroz vjekove mučno probijala k spoznaji te istine. U vezi s tim treba ukratko spomenuti nekoliko činjenica: 1. Sv. oci su od početka veoma naglašavali Marijinu svetost i potpunu čistoću od grijeha, ali nisu izričito postavili pitanje da li je začeta bez istočnoga grijeha. — 2. Uvođenje blagdana Začeća Bl. Djevice Marije (na Istoku oko god. 700, u Napulju oko 850, u Engleskoj i nekim krajevima Francuske u 11. stoljeću) bila je prigoda da se *izričito* postavi to pitanje; tako učenik sv. Anselma engleski benediktinac *Eadmer* (+ 1124) možda prvi izričito uči da je Bl. Djevica bila izuzeta od svake ljage grijeha. Ali drugi teolozi bili su vrlo suzdržljivi (među njima i veliki štovatelj Marijin, sv. Bernard) jer nisu uviđali kako bi se onda moglo reći da je Krist spasitelj *svih* ljudi, uključivši i Bl. Djevicu Mariju. A i rimska crkvena zajednica još nije slavila blagdan Začeća Bl. Marije, nego je samo dopuštala da ga neke druge mjesne crkve slave; uvela ga je tek mnogo kasnije, tj. god. 1477. za vrijeme papa Siksta IV. — 3. Tek je engleski franjevac *Ioannes Duns Scot* (+ 1308) *jasno* pokazao da treba razlikovati otkupljenje kojim je netko očuvan od istočnog grijeha makar bi on po općem zakonu morao prijeći na svakog čovjeka (redemptio praeservativa) — i ot-

nih kreposti, npr. sv. Nikola[9] kao uzor milosrđa, itd. Ali Blažena je Djevica uzor svih kreposti. U njoj nalaziš primjer poniznosti, kako se vidi iz riječi koje navodi *Evanđelje po Luki* 1,38: »Evo službenice Gospodnje«, i isto *Evanđelje* 1, 48: »Pogleda (Gospodin) na neznatnost službenice svoje«. Uzor je i čistoće jer kaže: »Ja muža ne poznajem«; i svih drugih kreposti, kao što je očevidno.

Tako je, dakle, puna milosti i gledom na čistoću od grijeha i gledom na kreposna djela.

*Zatim,* bijaše milosti puna *s obzirom na tijelo,* ili točnije: s obzirom na prelijevanje milosne punine u tijelo. Već je velika stvar kod svetaca da posjeduju toliko milosti te im ona posvećuje dušu. Ali duša Bl. Djevice bijaše tako puna milosti te se ova prelijevala

---

kupljenje kojim je netko od istočnog grijeha oslobođen pošto je on na dotičnog već prešao (redemptio liberativa); Bl. Djevica bila je oslobođena na prvi način, pa zato je ona, makar izuzeta od istočnog grijeha, bila od Krista otkupljena. — 4. Poslije ovakvog pojašnjenja počelo se štovanje Bezgrešnog začeća Bl. Djevice brže širiti, tako da je sabor u Baselu god. 1438 odredio da se blagdan Bezgrešnog začeća slavi u cijeloj Crkvi. (To nije bilo provedeno jer taj sabor nije bio priznat kao opći.) Papa Siksto IV je god. 1476. potvrdio nauku o bezgrešnom začeću Bl. Djevice Marije i ujedno zabranio da se oni koji tu nauku drže, nazovu krivovjernicima. Ipak su tološke rasprave o toj nauci bile još slobodne, dok papa Pavao V god. nije zabranio da se suprotna nauka *javno* naučava ili propovijeda; Grgur XV je god. 1622. zabranio to činiti i *privatno.* Papa *Aleksandar* VII god. 1661. svjedoči da tu nauku prihvaćaju gotovo svi katolici. Papa Klement XI god. 1700. naređuje neka se blagdan Bezgrešnog začeća Bl. Dj. Marije slavi u cijeloj crkvi. Konačno papa Pio IX god. 1853. svečano je proglasio tu nauku člankom vjere. (Za ovaj povijesni prikaz vidi — npr. M. DAFFARA O. P., *De Pecato originali et de Verbo incarnato,* Taurini—Romae, Marietti, 1948, str. 334—342.)

Lijepo je rekao papa Grgur XV (u pismu od 4. 6. 1622): da je Duh Sveti ovo duboko otajstvo tek malo po malo otkrivao svojoj Crkvi.

Iz svega se vidi da nije čudo što se sv. Toma gore u tekstu nije tako jasno izrazio kako bismo mi to danas očekivali. Sam tekst ipak ne govori ono što bi se nama na

u tijelo, u kojem je začela Sina Božjega. Stoga reče *Hugo od Sv.Viktora:*[10] »Budući da je ljubav Duha Svetoga žarko gorjela u njenu srcu, zato je i u njezinu tijelu činila čudesne stvari tako da se od nje rodio Bog i čovjek«.[11] U *Evanđelju po Luki* 1,35 anđeo joj odgovori: »Zato će to čedo i biti sveto, Sin Božji«.

*Naposljetku,* bijaše milosti puna s gledišta utjecaja na sve ljude. Velika je stvar kod nekog sveca ako posjeduje toliko milosti da je to dovoljno za spasenje mnogih. Kad bi pak imali toliko milosti da bi ona bila dostatna za spasenje svih ljudi na svijetu, onda bi to

---

prvi pogled moglo činiti, nego pitanje ostavlja neriješeno. Naime, Toma — kao i mnogi Tomini prethodnici i suvremenici, npr. sv. Anselmo, Petar Lombardski, sv. Bonaventura, Henrik iz Genta itd. — razlikuje začeće od animacije. Začeće je, prema njima, trenutak zametka (conceptio inchoata, conceptio activa, početno začeće), a animacija je trenutak kad *ljudska* duša taj zametak oživi, dakle trenutak kad nastane ljudska *osoba* (conceptio consummata, dovršeno začeće, conceptio passiva). Toma, dakle, u gornjem tekstu kaže da je u trenutku »početnog začeća« buduće tijelo Bl. Djevice Marije još podlijegalo općem zakonu da i na nju mora prijeći istočni grijeh, a kad se rodila, bila je bez njega. No, *kada* je bila posvećena, Toma ne kaže, nego ostavlja pitanje otvoreno. Mi danas, dakako, smatramo da čovječja osoba nastaje već u početku »početnog začeća« i da je, dosljedno, Bl. Djevica Marija odmah u tom trenutku bila unaprijed izuzeta od iskonskog grijeha. (O tom vidi više u bilj. 16.)

9 SV. NIKOLA, biskup Mire u Liciji (danas u Turskoj). Umro je oko polovice 4. stoljeća. Štuje se u Crkvi osobito od 10. st. Na Zapadu se štuje naročito otkad su njegove svetačke moći prenesene u južnotalijanski grad Bari (1087. god.). Legende ga prikazuju kao sveca koji pomaže djevojkama da se mogu čestito udati, mladićima da se spase od nepravedne osude, mornarima u oluji itd.

10 HUGO OD SVETOG VIKTORA (rođen oko 1100 — umro 1145), samostanski kanonik sv. Augustina, upravitelj poznate teološke škole u pariškoj opatiji Sv. Viktora. Napisao je dosta biblijskih, dogmatskih, moralnih, mističkih, pa i filozofskih djela. Među tim djelima je i spis *De virginitate Mariae* (O Marijinu djevičanstvu).

11 *De B. Mariae viriginitate,* c. 2; PL 176, col. 872 A; HUGONIS DE S. VICTORE *Opera omnia.* Moguntiae 1617, t. 3, str. 63.

bila najveća punina. A to je upravo slučaj Krista i Bl. Djevice. Jer u svakoj pogibelji možeš postići spas od slavne Djevice. Zato se i kaže u *Pjesmi nad pjesmama* 4,4: »Tisuću štitova visi na njoj, svi oklopi junački«, što znači da ona pruža lijekove protiv svih pogibelji. Zatim, za svaki čin kreposti možeš je imati kao pomoćnicu. Stoga ona kaže u *Knjizi Sirahovoj* 24,25 (Vulg.): »U meni je sva nada života i kreposti«.

Ona je, dakle, puna milosti, i anđele nadvisuje tom puninom. Zbog toga se prikladno zove »Marija«, što znači »prosvijetljena«[12], prema *Izaiji* 58,11: »(Gospodin) će ispuniti svjetlošću dušu tvoju« (po Vulg.); i »prosvjetiteljica drugih«, tj. cijeloga svijeta, pa se zbog toga uspoređuje sa suncem i mjesecom.

2.— Nadvisuje anđele u *prisnosti s Bogom*. To anđeo naznačuje riječima: »Gospodin s tobom!« Kao da kaže: »Zato ti iskazujem počast jer si bliža Bogu nego ja, jer je Gospodin s tobom«. Gospodin, tj. Otac sa Sinom, a to je odlika koju nije imao nijedan anđeo niti ijedno drugo stvorenje. »To će čedo biti sveto, Sin Božji«, kako čitamo u *Evanđelju po Luki* 1,35. Sin Božji u njezinu krilu! Kod *Izaije* 12,6 čitamo: »Kličite i radujte se, stanovnici Siona, jer je velik među vama svetac Izraelov!«

Drukčije je, dakle, Gospodin s Bl. Djevicom, a drukčije s anđelom. S njom je kao Sin, a s anđelom kao Gospodin. I Duh Sveti je s njom kao u svom hra-

---

[12] Tumačenje Marijina imena koje navodi sv. Toma nalazi se kod grčkih i latinskih crkvenih otaca. Tako npr. sv. Epifanije (ili neki drugi autor) piše da Marija znači »prosvijetljena« i»prosvjetiteljica vjernika«. Isti sv. Epifanije i sv. Ivan Damašćanski kažu također da to ime znači »gospodarica« i »nada«. (Usp. *A greek patristic lexicon*, Oxford 1976, str. 827.) Među latinskim ocima možemo navesti sv. Bernarda, koji (u *Homiliji 2. o riječima »Poslan bi«*, PL 183, 70) zanosno govori o Mariji i njezinu imenu, koje tumači kao »zvijezda mora«. Takvo je tumačenje još prije njega donio sv. Izidor (+ 638), seviljski biskup, u djelu *Origines* ili *Etymologiae*, 1. 7, c. 10, n. 1; PL 82.

mu. Zato se i kaže o njoj da je »hram Gospodnji«[13], »svetište Duha Svetoga«[14], jer je začela po Duhu Svetomu, kako piše u *Evanđelju po Luki* 1,35: »Duh Sveti sići će na te«. Na taj način je Blažena Djevica prisnija s Bogom nego anđeo; s njom je Gospodin Otac, Gospodin Sin i Gospodin Duh Sveti, dakle cijelo Trojstvo. Stoga se o njoj pjeva: »Cijelog Trojstva dragocjeno počivalište!«[15]

»Gospodin s tobom« najvredniji je izraz koji joj je mogao biti upućen. Zato s pravom anđeo iskazuje pozdrav Blaženoj Djevici, jer je majka Gospodina, pa stoga i Gospodarica. Zbog toga joj i doliči ime »Marija«, što na sirskom jeziku znači: gospodarica.[16]

3.— Bl. Djevica nadvisuje anđele *u čistoći od grijeha*. Bila je ne samo u sebi čista od grijeha nego je tu čistoću pribavila i drugima. Ona je bila najčistija od krivnje, jer nije upala ni u iskonski, ni u smrtni, ni u laki grijeh.[17] Bila je najčistija i od kazne. *Tri* su prokletstva (kazne) izrečena ljudima zbog grijeha:

---

[13] »Hram Gospodnji«: tako Mariju nazivlje sv. Jeronim, sv. Ambrozije itd. Točne navode vidi u pobudnici pape PAVLA VI, *Marialis cultus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975, str. 98, bilj. 77.

[14] »Svetište Duha Svetoga«: tako sv. Izidor, sv. Ildefons, sv. Bernard, sv. Petar Damijanski i dr. Točne navode vidi u gore spomenutoj pobudnici Pavla VI, *nav. izd.*, str. 99, bilj. 80.

[15] »Cijelog Trojstva dragocjeno počivalište«. To je izraz sv. Alberta Velikog, učitelja sv. Tome, u posljednici *Salve, Mater Salvatoris* na svetkovinu Uznesenja Bl. Djevice Marije (u Misalu Reda propovjednika, Venecija 1553, str. 234). Neki tu posljednicu pripisuju Adamu iz Sv. Viktora kod Pariza (+ 1192). Usp. A. FRIES, *Albertus Magnus Prosator* u djelu: MEYER-ZIMMERMANN, *Albertus Magnus, doctor universalis*, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1980, str. 141.

[16] Vidi bilj. 12.

[17] »(Bl. Djevica) nije upala ni u iskonski, ni u smrtni, ni u laki grijeh«. To je nauka Crkve. Da nije upala u iskonski grijeh, svečano je proglasio papa Pio IX god. 1853. (vidi bilj. 8). Da nije upala u smrtni grijeh ni u laki, izjavio je Tridentski sabor god. 1547. (vidi DENZINGER-SCHÖNMETZER, *Enchiridion symbolorum*, br. 1573).

*Prvo* je izrečeno ženi, u tom smislu da će uz gubitak djevičanstva začeti, s tegobama nositi i u mukama rađati.[18] Od svega toga je Bl. Djevica bila oslobođena, jer je bez povrede djevičanstva Spasitelja začela, puna utjehe nosila i u radosti porodila, kako je naznačeno kod *Izaije* 35,2: »Neka bujno cvatom cvate, da, neka od veselja kliče i nek se raduje«.

Drugo je prokletstvo izrečeno čovjeku, to jest da će u znoju lica kruh svoj jesti.[19] Od toga je Bl. Djevica bila oslobođena, jer — kako uči Apostol u *Prvoj poslanici Korinćanima* 7,34 — »žena neudata i djevica brine se za Gospodnje, da bude sveta i tijelom i duhom, a udata brine se za svjetsko«, tj. djevice su slobodne od briga ovoga svijeta i samom Bogu služe.

*Treće* je prokletstvo zajedničko muškarcima i ženama, tj. da će se u prah vratiti.[20] I od toga Bl. Djevica bijaše oslobođena, jer je s tijelom uzašla na nebo. Zaista vjerujemo da je po smrti bila uskrišena i ponesena u

---

Mnogi sumnjaju da riječi »nije upala u iskonski... grijeh« potječu od sv. Tome. To pitanje u novije vrijeme posebno je proučavao G. F. Rossi C. M., koji je istražio svih 49 rukopisa *Izlaganja o Zdravomariji*, koji potječu iz srednjeg vijeka. Od njih četrdeset dva donose te riječi; a od tih opet čak je četrnaest iz 13. i 14. stoljeća, dok je onih nekoliko rukopisa što te riječi izostavljaju — tek iz 15. stoljeća. Nema, dakle, sumnje da su to autentične riječi sv. Tome. (Usp. G.F. ROSSI, *L'autenticità dei testi di San Tommaso d'Aquino: »B. Virko nec originale... peccatum incurrit« rispettivamente degli anni 1254 e 1273«*. U: *Divus Thomas*, Piacenza 1954, str. 442—466, zaključci na str. 464—469.)

Drugo je pitanje kako te riječi dovesti u sklad s općim mišljenjem koje se počelo širiti od god. 1373. (vidi *nav. čl.*, str. 447—450), po kojemu bi sv. Toma naučavao da je Bl. Djevica barem neko vrijeme bila okaljana istočnim grijehom; odnosno, kako gornje riječi uskladiti s nekim drugim tekstovima sv. Tome, posebno sa *Sumom teologije* III, pit. 27, čl. 2. O tom se puno pisalo, pa i kod nas (vidi npr. knjigu T. VEREŠA, *Iskonski mislilac*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb 1978, str. 184, br. 91—93). U najnovije vrijeme o tom je pisao G.F. ROSSI (u članku *Quid senserit Angelicus Doctor de Immaculata Virginis Conceptione?*« »Divus Thomas«, Piacenza 1954, str. 333—392). On odbija mišljenje onih koji kažu da je Toma u tom pogledu svoju nauku mijenjao, a još više mišljenje onih koji

nebo. To je naznačeno u *Psalmu 131*, 8: »Ustani, Gospodine, pođi k svome počivalištu, ti i *Kovčeg sile tvoje*«.

*»Blagoslovljena ti među ženama«*
*Lk* 1, 42

Blažena je Djevica, dakle, bila oslobođena od svih tih prokletstava. Zato je blagoslovljena među ženama. Ona sama dokinu prokletstvo i donese blagoslov, te otvori rajska vrata. Zbog toga joj priliči ime »Marija«, što znači »Zvijezda mora«[21]: kao što se pomorci ravnaju po zvijezdama da stignu u luku, tako se i kršćani ravnaju po Mariji da stignu u slavu nebesku.

*»Blagoslovljen plod utrobe tvoje«*
*Lk* 1,42

Grešnik katkada traži nešto što ne može postići, ali to postiže pravednik. U *Mudrim izrekama* 13,22 piše: »Bogatstvo grešnikovo se čuva pravedniku«. Tako je i Eva tražila plod zabranjenog stabla, ali u njemu nije našla što je tražila. A Bl. Djevica u svom je plodu našla sve što je Eva tražila.

---

drže da je on bio protiv izuzetosti Bl. Djevice Marije od istočnoga grijeha. Prema njemu nesporazum je nastao zbog toga što se kod tumačenja nekih Tominih tekstova, naizgled protivnih, nisu dovoljno uzeli u obzir kontekst i načela kojima se Anđeoski naučitelj rukovodio.

Nije ovo mjesto za rješavanje toga spora. Stoga ću se ovdje ograničiti na to da ukratko pokušam uskladiti tri teksta koja se u toj stvari nalaze u ovom *Izlaganju o Zdravomariji*. Treba, dakle, uskladiti riječi »(Bl. Djevica Marija) nije upala u iskonski... grijeh« s jedne strane, s riječima« Bl. Djevica Marija je bila od njega (od istočnog grijeha) očišćena« (vidi bilj. 5) i »Bl. Djevica Marija bila je začeta, ali ne i rođena u iskonskom grijehu« s druge strane. Rješenje se svakako ne može naći u jeftinoj pretpostavci da jedan takav mislilac kao što je Anđeoski naučitelj protivurječi sam sebi u jednoj te istoj propovijedi.

G.F. ROSSI u *nav. čl.*, str. 384—387, donosi i obrazlaže ovo rješenje:

Kad Toma kaže da je Bl. Djevica očišćena od iskonskog grijeha, ne misli da je očišćena od neke ljage, nego *ili* da je *očuvana* od istočnoga grijeha, *ili* da je u njoj bila obuzdana tzv. »klica grijeha« (fomes peccati). — A kad

Eva je po traženom plodu željela postići *troje:*

1.— *Sličnost s Bogom,* kako joj je đavao lažno obećao, da će biti kao bogovi, koji razlučuju dobro i zlo. »Bit ćete kao bogovi«, reče onaj lažljivac, u *Knjizi Postanka* 3,5. Slaga, jer je lažljivac i otac laži. Zaista, Eva nije time što je pojela plod postala slična Bogu, nego neslična, jer se grijehom udaljila od Boga, spasitelja svoga, pa stoga i bî iz raja istjerana.

Blažena je Djevica, skupa sa svim kršćanima, postigla tu sličnost, i to upravo po plodu utrobe svoje, Kristu, po kojemu se s Bogom sjedinjujemo i njemu postajemo slični. Tako se kaže u *Prvoj Ivanovoj poslanici* 3,2: »Kad se očituje, bit ćemo njemu slični«.

2.— *Užitak.* To je Eva htjela postići kad je ubrala plod, jer »bijaše dobar za jelo«, kako kaže *Knjiga Postanka* 3,6. Ali joj se želja izjalovi, i odmah vidje da je gola i osjeti bol.

---

Toma kaže da je Bl. Djevica začeta u istočnom grijehu, to znači da je u času kad se njezino tijelo počelo oblikovati (u času »početnog začeća), ono još podlijegalo općem zakonu o prijenosu istočnog grijeha na sve ljude. Tu on *ne kaže ništa više,* ne kaže ništa o onom kasnijem času kad je njezina duša — po tadašnjoj teoriji — počela oživljavati njezino tijelo i tako ona počela postojati *kao osoba.* A upravo na taj čas misli papa Pio IX kad je proglasio istinu o Bezgrešnom začeću Bl. Djevice; taj trenutak papa nazivlje »prvim trenutkom (njezina) začeća«. Mada i Toma i papa Pio IX upotrebljavaju istu riječ (»začeće«), ne misle na isto, pa stoga nema tu protivurječja.

Ukratko: Tomini izrazi da je Bl. Djevica bila začeta u istočnom grijehu i da je od njega bila očišćena — ne uključuju nužno da je njezina *osoba* upala u istočni grijeh; čak Toma na nekim mjestima (npr., u ovom *Izlaganju o Zdravomariji* i u mladenačkom djelu *Comm. in I 1. Sent.,* d. 44, q. un., a. 3, ad 3) i izričito uči da Bl. Djevica nije upala u istočni grijeh.

To je po prilici tumačenje Rossija. Mada je ono prilično dobro obrazloženo, treba priznati — čini se — da misao sv. Tome u ovom pogledu nije u svemu potpuno jasna, a možda u ono vrijeme nije to ni mogla biti.

[18] *Post* 3, 16.

[19] *Post* 3, 19.

[20] *Post* 3, 19.

[21] Vidi bilj. 12.

U Djevičinu plodu, naprotiv, nalazimo užitak i spasenje. U *Evanđelju po Ivanu* 6,54 Isus kaže: »Tko blaguje tijelo moje... ima život vječni«.

3.— *Ljepotu.* Plod za kojim je Eva čeznula bio je »za oči zamamljiv«, kako opaža *Knjiga Postanka* 3,6. Ljepši je plod Djevičin, koji i anđeli žele promatrati.[22] Tä u *Psalmu* 44,3 o njem piše: »Lijep si, najljepši od ljudskih sinova«. To je stoga što je on sjaj slave Očeve.

Eva nije mogla naći u željenom plodu što ni grešnik ne može naći u svojim grijesima. Zbog toga, sve što želimo, tražimo u Plodu Djevičinu. To je onaj plod od Boga blagoslovljen, što ga je on ispunio svojom milošću, tako da se i ona na nas prelijeva kad mu iskazujemo poštovanje. Zato kliče Apostol u *Poslanici Efežanima 1,3:* »Blagoslovljen Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista, on, koji nas blagoslovi svakim blagoslovom duhovnim... u Kristu«. Blagoslivljaju ga anđeli, u *Otkrivenju* 7,12: »Blagoslov i slava, i mudrost, i zahvalnica, i čast, i moć i snaga Bogu našemu«. Blagoslivljaju ga i ljudi, koje potiče Apostol u *Poslanici Filipljanima* 2,11: »Svaki jezik neka prizna: 'Isus Krist je Gospodin!' — na slavu Boga Oca«; a u *Psalmu 117,* 26 pjevamo: »Blagoslovljen koji dolazi u imenu Gospodnjem!«

Tako, dakle, i Djevica je blagoslovljena, a još više je blagoslovljen plod njezine utrobe, Isus.[23]

[22] *1 Pt* 1, 12.

[23] Mnogi će se čitaoci začuditi da sv. Toma ne tumači i drugi dio Zdravomarije, tj. prošnju: »Sveta Marijo, majko Božja...« Razlog je jednostavan: u njegovo vrijeme ta prošnja nije postojala. Ona se prvi put pojavljuje kod franjevca sv. Bernardina iz Sijene god. 1440, a njezino prvo tumačenje kod poznatog dominikanskog propovjednika Jerolima Savanarole oko god. 1492. Nasuprot, prvi dio Zdravomarije, tj. pozdrav sastavljen u jednu cjelinu od anđelovih i Elizabetinih riječi (Lk 1, 28 i 1,42), već je postojao u vrijeme sv. Tome: na Istoku već od 6. stoljeća, a na Zapadu od 7. ili 8. stoljeća. No, počeo se širiti počevši od 10. stoljeća skupa s Malim časoslovom Bl. Dj. Marije, u kojemu se taj pozdrav nalazio u obliku pretpjeva (antifone). Od god. 1210. počinju pokrajinski sabori propisivati da svaki vjernik mora znati ne samo Očenaš i Vjerovanje nego i Zdravomariju. (Usp. *Lexicon für Theologie und Kirche,* Band 1, Herder, Freiburg 1957, st. 1141.)

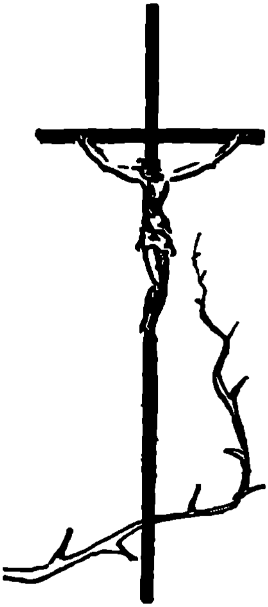

## TOMINA RIJEČ O APSOLUTNOJ ISTINI I LJUBAVI

Izdiže se kao duhovni orijaš iz visokog zlatnog srednjeg vijeka, on, TOMA, uz Bonaventuru, *prvak skolastičke filozofije i spekulativne teologije; metafizičke misli.*

Zadivit će svu ljudsku povijest svojim djelima, posebno *Summom,* u kojoj je ostvario cjelovitu sintezu između teologije i filozofije, koja u sebi integrira sve ljudske znanosti; koja predstavlja vrhunski domet spoznaja o Bogu, svijetu i životu.

Toma prvenstveno zbori o Onom koji je *najdublji Uzrok čitavog Svemira;* iskon i svrha svih bića; *Primum principium et causa finalis.* Osvjetljuje nam Božju opstojnost i prisutnost; otajstva Ljubavi.

Iako naš spoznajni proces — po Tomi — vodi od osjetila — do umnog spoznavanja, ipak postoji i iskustvena-mistična spoznaja Boga, najdubljega Uzroka, kada sam Bog obuhvaća dušu u njezinim dubinama i sa sobom je sjedinjuje. Razumljivo je da bez vrhunaravne *milosti* čovjek ne može u granicama svoje esencije tj. svojih prirodnih mogućnosti, obuhvatiti Puninu i biti od iste obuhvaćen.

*Spoznaja Božjeg postojanja* po Tomi (iako nekako neodređena i mutna) prisutna je u ljudskoj težnji prema Bogu, kao svojoj beskonačnoj sreći, svojoj Svrsi i svome Cilju, kojemu je čovjek usmjeren svim svojim bićem, o kojemu zbori njegov konstitucionalni rascjep, njegov metafizički nemir. Čovjek ima, po svojoj naravi, finalni polet prema Apsolutnome, u kojemu nalazi smirenje svih svojih težnji, polet prema *Apsolutnoj Punini*

*Bitka* — Bogu, koji — po riječima *Teilharda de Chardina,* začetnika suvremene kršćanske evolucionističke misli — vodi cjelokupnu ljudsku stvarnost putevima od kozmogeneze, preko biogeneze, antropogeneze, noogeneze — prema savršenoj Slici Sina Svoga — Krista, Centra svega stvorenoga.

Toma otkriva da čovjek u sebi nosi težnju za blaženstvom i srećom, a ona se sastoji u *posjedovanju Ljubavi;* ona mu je ulivena od Bića koje u sebi nosi puninu Dobra. Dakle, postoji Apsolutno Dobro. To se odnosi i na težnju za istinom, pravdom, mirom, dobrotom-ljubavlju. Sve ograničeno i sve ono što je najvrednije u stvorenim stvarima i u stvorovima uključuje u sebi nužnost postojanja Neograničenoga — Beskonačnoga Bića. Sve ono najdivotnije u našim ljudskim kategorijama, a što je djelomično, zbori i potvrđuje da mora postojati to u neograničenoj — apsolutnoj mjeri, jer ljubav zbori o Ljubavi, mir o Miru, ljepota o Ljepoti, istina o Istini, pravda o Pravdi, dobrota o Dobroti — u vječnim razmjerima.

Upravo je *naša egzistencija dokaz za Božju opstojnost.* Da, mi smo dokaz Njegove egzistencije! Poznavajući sebe, poznajemo Boga, a poznavajući Boga, poznajemo sebe. Ne bi bilo našega ograničenoga uma, kad ne bi postojao Beskonačni Um. Ne bi bilo naše ljubavi, kad ne bi postojala Vječna Ljubav, vječni Izvor ljubavi.

*Toma kao teolog* naglašava da je čovjek dužan upoznati svoga Stvoritelja, svoj Cilj, jer o toj spoznaji ovisi njegovo vlastito dobro, njegovo spasenje i blaženstvo. Njemu je teologija — sveta nauka iznad filozofije (koja se temelji na razumu): *Bog je njezin predmet.* Zboreći tako o Bogu, Apsolutnoj Punini Bitka, on zbori i o biti stvari i ističe njihovu vječnu i nepromjenljivu istinu.

Teologija je, po Tomi, na neki način otisak Božjega znanja.

Nije li teologija i *otisak Božjega neizmjernoga i divnoga Bića,* koje se u nama reflektira-odrazuje, u nas upire svoj božanski pogled; u nas unosi svoje milosne zrake, uranja svoju bit — prema mjeri naše ljubavi i

vjernosti. To Biće nas svojim božanskim dodirima budi, osnažuje, usavršuje, pobožanstvenjuje. Kakva je samo krasota duše nad materijalnom — vidljivom ljepotom! Jer to Biće svojim božanskim sjajem rasvjetluje naše biće i svojom nas krasotom uljepšava. — O Bože, kako si divan!

Uz Boga, kod skolastika je i *čovjek* u pitanju, jer je slika Božja, odraz Božji, *vidljiva Božja prisutnost na zemlji*. Zato Toma toliko uzdiže čovjeka, jer u njemu motri *božanska svojstva;* svojstva Vječnoga Bića.

I slušajući Božje zakone, vršeći Njegove zapovijedi, čovjek je dužan da se sve više upriličuje svome Stvoritelju; da u sebi posjeduje Njegov božanski život.

Da bi to čovjek mogao, i danas, pruža mu mogućnost i ova Tomina knjiga, koja ga upoznaje s Ocem, Bogom i Stvoriteljem; s Njegovim vječnim i nepromjenljivim zakonima i zapovijedima. — Čitajmo je, analizirajmo je; usvojimo je!

* * *

U *Apostolskom Vjerovanju* Toma nas uči u koga treba vjerovati i što vjerovati. Glavna su mu razmišljanja o Bogu Stvoritelju. Navodi dokaze za Njegovu opstojnost.

Kao što je u svojoj *Summi* navodio *pet puteva* — dokaza za Božju opstojnost: *iz gibanja* (sve što se giblje, od drugoga se giblje; postoji Prvi Nepokretni Pokretač), *iz uzročnosti* (Prvi Uzrok jest vječan), iz *nenužnosti stvari* u svijetu (nužno je da postoji jedno Nužno Biće), *iz stupnjeva savršenosti* (savršenija su ona bića koja su Bogu bliže), iz *sređenoga upravljanja Svemirom* (postoji veličanstveni red u Kozmosu) — tako i sada ponavlja dokaze za Njegovu opstojnost; zbori o kauzalitetu, o redu; stvari raspoređuje po stupnjevima, ističući da su one ljepše i vrednije što se više približuju Bogu, a On je Onaj koji »pojedinim stvarima daje bitak i vrijednost« (1).

---

[1] Sv. Toma Akvinski: STOŽERI KRŠĆANSKE VJERE, *Vjerujem u Boga*, čl. 1, točka 4, str. 38.

Bog je Onaj upravitelj svijeta koji jest, i koji vodi brigu o svim bićima. I Toma opet naglašava; sažimlje svoje navode — da ne može biti ništa slučajno, jer sve u prirodi obdržava svoj tijek — r e d; mnogi, videći patnje i nevolje, misle da je Bog pustio svijet i da ne vodi brigu o njemu, a ne vide r a z l o g zašto Bog tako čini i to čini; stvari su ljepše i vrednije što se više približuju Bogu, jer prema veličini i ljepoti stvorova, možemo razmišljati o njihovu Tvorcu; zato što je svijet p o č e o, a prije ga nije bilo, znači da ga je Netko s t v o r i o. »Ako su pak bića stvorena, znači da nisu uvijek postojala« (2).

Da, »Bog je sveopći uzrok svega, pa zato ne stvara samo oblik (formu) nego i tvar. Zbog toga sve čini ni od čega« (3).

Vjera u Boga daje nam snagu da budemo strpljivi u nevoljama, kako ističe Toma; inače bi čovjek očajao — bez svoga Smisla.

Zboreći o Bogu, Toma ujedno zbori i o čovjeku-o stvorenjima, naglašavajući da ih možemo upotrebljavati i služiti se njima samo u one svrhe za koje ih je i sam Bog stvorio, a to su: slava Božja i naša korist (ali bez grijeha).

I članak po članak Toma *osvjetljuje istine naše vjere:*

— Zbori o Kristu, preegzistentnome Sinu Božjemu, o Onome koji je Očeva Bit, Vječna Riječ. Njemu — Sinu Božjemu-Riječi — najsličnija je riječ začeta u našemu srcu, a neizrečena. Treba »stalno razmišljati o Riječi Božjoj koja prebiva u nama« (4), jer nas to razmišljanje djelotvorno čuva od grijeha.

— Kroz stoljeća mnogi su se krivovjerci pojavili, pa osvjetljuje njihove zablude, kojima su nanosili štetu vjeri; nabraja njihova imena: Origen, Fotin, Manihej, Ebion, Valentin, Arije, Apolinarije, Eutih, Nestorije i dr. Odstranjenjem tih zabluda a učvršćenjem stožer-

---

[2] Ibidem, čl. 1, t. 2, str. 40
[3] Ibidem, čl. 1, t. 3, str. 41
[4] Ibidem, čl. 2, t. 3, str. 48

nih-temeljnih istina naše vjere, učvršćuju se i bogoslovke kreposti: vjera, ufanje i ljubav.

— Zbori o Utjelovljenju — Po Duhu i Mariji, o Onome, koji je u svoju božansku dimenziju Logosa preuzeo našu narav. Ističe da je tako — »naša narav združenjem s Bogom toliko bila oplemenjena i uzdignuta, da je bila primljena u zajedništvo s Božanskom Osobom« (5).

— Zbori o Kristovoj Muci i smrti, o razlozima zbog kojih je trebao da umre. Ističe da je Njegova muka dostatna da oblikuje naš život. On nam je *dao uzor poniznosti, strpljivosti, poslušnosti, preziranja zemaljskih dobara.*

— Po vjeri u budućega Otkupitelja, pravednici Staroga zavjeta bili su oslobođeni osobne krivnje, ali ne i od kazne što je pripadala čovječjoj naravi — za istočni grijeh.

Krist po smrti silazi u Podzemlje i oslobađa duše. — Toma navodi načine kako ćemo pomoći trpećim dušama u Čistilištu: *molitvom, milostinjom i postom.* No još više potiče — osvjetljujući Kristov put u Podzemlje — nad Pakao — neka čovjek razmišlja o Paklu:

»Doista, tko često u duhu tamo silazi za vrijeme života, neće lako tamo sići u času smrti«[6], jer to promišljanje odvraća od grijeha. Vidimo da se ljudi ovoga svijeta čuvaju krivičnih djela zbog vremenite kazne; koliko se više, dakle, moraju čuvati paklene kazne, koja je veća i po trajanju, i po žestini, i po mnogostrukosti«[7]. Treba, dakle, osnažiti savjest i spoznaju u Boga.

— Motreći Uskrsnuće, ističe ljepotu Božanstva: »*Božanstvo je tako divno, da ga nitko ne može vidjeti, a da ne osjeti sreću*«[8].

— Zbori o Duhu Svetomu, koji je nadnaravni princip duše: »Život duše se sastoji u tom da se združi s

---

[5] Ibidem, čl. 3, t. 4, str. 54—55
[6] Ibidem, čl. 5, t. 3, str. 66
[7] Ibidem
[8] Ibidem, čl. 7, t. 1, str. 74

Bogom, jer je Bog život duše, kao što je duša život tijela. A *s Bogom nas združuje Duh Sveti po ljubavi, jer je On Ljubav Božja*«[9]. — »Kristu pak netko postaje sličan po Duhu Kristovu, tj. po Duhu Svetomu«[10].

— Duhovno blago Kristove muke dijeli se svim kršćanima po sakramentima. »U njima je djelotvorno prisutna snaga Kristove muke, koja posreduje milost za oproštenje grijeha[11].

— I na kraju ističe vjeru u vječni život: »*Vječni se život sastoji u tome da se čovjek sjedini s Bogom*«[12], i u »savršenoj zasićenosti želje«[13]. »Saznat ćemo bit svih stvari«[14]. Naglašuje potrebu dobrih djela; vršenja istih — za spasenje: »Dobra djela vode u život, a zla u smrt. Zato bi se ljudi morali toga češće sjećati, jer bi ih to potaklo na dobro, a odvratilo od zla«[15]. A vječni je život cilj ljudskih težnji. A vječni je život — život s Bogom.

* * *

U OČENAŠU Toma ističe *za čim treba težiti*, ističe naše dužnosti prema Ocu: »Bogu kao ocu dužni smo iskazivati štovanje i poslušnost, a također i nasljedovati Ga te primati strpljivo nevolje iz Njegove ruke«[16]. Njemu treba da smo upravljeni svim svojim bićem i srcem, svojom molitvom, posebno molitvom Očenaša, jer nas je On stvorio za sebe, zbog vječnoga života:

»Stvorio je, dakle, ljude radi nekog cilja, ne radi užitaka, jer njih imaju i nerazumne životinje, nego radi života vječnoga«[17].

Spominjući u Očenašu o Božjoj prisutnosti, Toma kaže: »... valja uvijek misliti da nam je On blizu, čak

---

[9] Ibidem, čl. 8, t. 2, str. 79
[10] Ibidem, čl. 8, t. 4, str. 81.
[11] Ibidem, čl. 10, str. 87
[12] Ibidem, čl. 12, t. 1, str. 97
[13] Ibidem, čl. 12, t. 2, str. 98
[14] Ibidem
[15] Ibidem, čl. 12, t. 4, str. 100
[16] *O Očenašu*, »Oče naš«, str. 107
[17] Ibidem, t. 1, str. 120

intiman, jer je rečeno da je »na nebesima«, tj. u svetima, koji se nazivlju »nebesa«[18].

Kad komentira o značenju »Sveti se Ime Tvoje«, onda spominje: »Sveto znači isto što i čvrsto, nepovredivo. Zato se svi blaženici u nebu zovu svetim, jer su učvršćeni u vječnom blaženstvu. U tom smislu nema svetaca na zemlji, jer su izloženi stalnoj promjeni«[19]. Također »*sveto* znači: *oprano u krvi* (sanctum-sanguine tinctum). Zbog toga se sveti u nebu zovu svetima, jer su oprani u krvi »(Janjetovoj)[20].

Molitvom upravljenom prema Bogu postajemo pobožni, tj. po volji Božjoj, jer stječemo pobožnost, koja — po Tomi — proizlazi »iz božanske ljubavi, koja se očituje u odnosu prema Bogu i bližnjemu«[12].

Po Duhu nas Otac čuva, vodi i rasvjetluje — po Njegovim darovima. Ističe: »Po daru *znanja* Duh Sveti nas poučava da ne činimo svoju volju, nego volju Božju«[22]; »Duh Sveti po daru *mudrosti* potiče da ištemo strpljivost i tako dođemo do blaženstva, koje je plod mira, jer strpljivošću posjedujemo mir kako u sreći tako u nesreći«[23].

Jednom riječju: Otac je posvuda prisutan i vodi brigu o svome stvoru, kojega želi za svu vječnost usrećiti — samim Sobom.

* * *

Što pak treba *činiti* da bi se postigao vječni život, govori nam ZAKON BOŽJI, sadržan u *Deset zapovijedi* i *Dvije zapovijedi ljubavi*.

To je onaj isti Zakon koji je dan Mojsiju na visu Horeba, »zakon života i stege«, o kojemu »ovisi mir tvoj i duljina dana tvojih«, kao što navodi *Ponovljeni zakon*. A to je u bîti Zakon ljubavi. Predan je čovjeku

---

[18] Ibidem, t. 2, str. 112
[19] Ibidem, t. 1, str. 114
[20] Ibidem, t. 3, str. 115
[21] Ibidem, t. 4, str. 105
[22] Ibidem, str. 120
[23] Ibidem, t. 4, str. 137

od Onoga koji ga je stvorio, kojega je čovjek dužan upoznati i, upoznavši — ljubiti. *Ja sam Gospodin — Bog tvoj!*

Toma ističe četiri zakona:

1) *naravni — ćudoredni zakon.*

Temelj naravnome zakonu jest u vječnome zakonu — LEX AETERNA. Čovjek je dužan da radi po razumu, tj. da odabere dobro, a odbaci zlo. Svjetlo razuma usađeno nam je od Boga, kako spominje Toma, kojim spoznajemo što moramo činiti i čega se kloniti.

I po naravi posjedujemo sposobnost za spoznaju Boga, i izvorno je čovjek upravljen prema Njemu.

2) Drugi je zakon — *zakon požude.* — To je zakon koji se protivi duhu. Sv. Toma će na jednom mjestu reći — da ni jedna strast nije tako jaka, a da je volja ne bi mogla suzbiti. To je zakon trostruke požude i to — po Pavlu: požude tijela, požude očiju i oholosti života. Protiv ovoga zakona potrebna je trajna, izravna borba, snagom duha, snagom — milosti. Jer u onoj mjeri u kojoj pobjeđujemo, osposobljavamo se za ljubav — prema Bogu i bližnjemu.

3) *Starozavjetni zakon.* — Misli se na Mojsijev zakon, koji kažnjava zlo smrću; zakon pravde. Bio je potreban da se — posred krivoboštva — sačuva vjera *u jednoga Boga.* Tome pak zakonu Toma suprotstavlja 4. zakon —

4) *Zakon ljubavi.* Sadržan je u *Dvije zapovijedi ljubavi.* I zato će Toma zboriti —

*O ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bližnjemu.*

»Kad bi netko imao sve darove (karizme) Duha Svetoga, a ne bi imao ljubavi, ne bi imao pravoga života«[24], jer »blaženstvo se mjeri prema stupnju ljubavi, a ne prema stupnju koje druge kreposti«[25].

Bitno se sastoji upravo u toj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Već po moralnome zakonu treba dobro činiti, a zlo izbjegavati, a *vrhunarav u sebe integrira na*

---

[24] *O dvjema zapovijedima ljubavi,* t. 1, str. 144
[25] Ibidem, t. 4, str. 145

*rav* i istu oplemenjuje; uzdiže je u viši red, u savršeniji život.

Toma zbori o učincima ljubavi: ona ispašta grijehe, prosvjetljuje srce, probuđuje savršenu radost, donosi mir i daje dostojanstvo. — Da se pak zadobije *dar ljubavi*, treba: pažljivo slušati riječ Božju i razmišljati o Božjim dobročinstvima.

Da se pak *ljubav poveća*, potrebna je odvojenost od zemaljskih dobara. »Što se više duša udaljuje od ljubavi prema zemaljskim dobrima, to se više učvršćuje u ljubavi prema Bogu« (jer je umanjena pohlepa, koja je korijen zla; također se povećava strpljivost u protivštinama. — A »kad nešto drugo osim Boga primiš u svoje srce, njega izgoniš«[26].

Ljubav pak ne čini zla, pa makar se nekome činilo da može dobrom nakanom opravdati neko zlo:

»Nijedno se zlo ne može opravdati dobrom nakanom«[27], jer uz nakanu mora i v o l j a biti ispravna. Ne valja, ako je nakana dobra, a volja ne. »Volja je prisutna u dobroj nakani, kad je volja u skladu s Božjom voljom«[28].

*Za ljubav prema bližnjemu*, Toma navodi četiri poticaja: *ljubav prema Bogu, Božja zapovijed, ljudska narav* i *korist za druge*. Tko griješi protiv ljubavi, ne ogrešuje se samo o Božji zakon nego i o prirodni:

»Zato je mržnja prema bližnjemu ne samo protiv Božjeg zakona nego prirodnog zakona«[29].

Navodi da je znak dostojanstva djece Božje da ljube i neprijatelje. Tko pak ne ljubi neprijatelje, nema prava da se zove Božjim djetetom. Isus to izričito kaže: »Ljubite neprijatelje svoje, da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima«[30].

U ljubavi, dakle, stječeš pobjede — kako navodi Toma — jer svojom dobrotom k ljubavi privodiš onoga koji te je uvrijedio, a obratno — gubiš pobjede.

---

[26] Ibidem — »O ljubavi prema Bogu«, t. 3, str. 152
[27] Ibidem, t. 4, str. 153
[28] Ibidem,
[29] Ibidem — »O ljubavi prema bližnjemu«, t. 3, str. 155
[30] Mt, 5, 44

Dakle, Bog, koji je darivalac svih dobara i sve ispunja svojom dobrotom, dariva nam s a m a Sebe, a u Sebi s v e. A što On dariva, to je samo dobro. Pa ako je On tako dobar prema svima, moramo i mi sve ljubiti. Znači: iz ove ljubavi prema Bogu, ovisi i ljubav prema bližnjemu; ima u Bogu svoj i z v o r. Zato je ljubav prema Bogu i bližnjemu — j e d n a.

Obvezujući nas Zakonom ljubavi, Bog želi da budemo JEDNO, da možemo za Njega biti jedan — isti dar, d a r u Njegovu Sinu.

Zato Toma i identificira kršćanina Kristu, te ako čovjek sagriješi protiv svoga bližnjega i nanosi mu nepravdu, Toma ističe da je ta nepravda nanesena samome Kristu, jer smo po krštenju Kristu predani i posvećeni; po Kristu pak — Ocu.

U te *dvije zapovijedi ljubavi*, tj. u ljubav prema Bogu i bližnjemu, uključeno je i *Deset Božjih zapovijedi*, koje sada Toma tumači, tj. sav ZAKON predan Mojsiju na Horebu, na dvije kamene ploče:

na 1. kamenoj ploči nalaze se *tri* zapovijedi — iskazi ljubavi prema Bogu, a ostalih *sedam* su — na 2. kamenoj ploči — iskazi ljubavi prema bližnjemu. A to je i sam Krist rekao — da o ovim dvjema zapovijedima ovisi sav Zakon i Proroci.

Dajući tako svoje z a k o n e čovjeku, Bog hoće da ga učini dionikom svoga zakona, svoga blaženstva: da čovjek upozna istinu i živi po njoj, te uzmogne k Njemu doći. I Bog te zakone nije nametnuo kao teret, nego kao sredstvo kojima će čovjek lakše postići svoj Cilj — VJEČNI ŽIVOT.

* * *

U poglavlju ZDRAVO MARIJO, Toma ističe ljepotu Marije, Majke utjelovljenoga Sina Božjega. Za nju kaže da je imala *puninu milosti u duši*, a ta milosna punina prelijevala se i na njeno tijelo.

»Ona je — puna milosti... Zbog toga se prikladno zove Marija, što znači *»prosvijetljena... i prosvjetiteljica drugih«*.[31]

Ona sama dokinu prokletstvo i donese blagoslov, te otvori rajska vrata. Zbog toga joj priliči ime MARIJA, što znači »Zvijezda mora«[32]. I »kao što se pomorci ravnaju po zvijezdama da stignu u luku, tako se i kršćani ravnaju po Mariji da stignu u slavu nebesku«[33].

* * *

Tomine katheze su *didaktične — poučne* naravi; jasne, jezgrovite, nadahnute; *usmjerene ostvarenju kreposnoga-kršćanskoga života po vjeri u Boga*, po kojemu čovjek jedino može postići vječni život, vječno blaženstvo i svoju Beskonačnu Sreću.

U njima su naglašeni etički principi; *norme moralnoga djelovanja*. Obiluju obilnim citatima Sv. pisma, kojega je Toma izvrsni poznavalac i tumač njegova smisla. Toma uvijek zna odabrati najprikladniju metaforu iz istoga Pisma. Kao da se njima povećava, osnažuje vrhunaravni elemenat — božanska atmosfera — život. Kroz te p o u k e očituje se sav raspon Tomina preobraženoga duha, snaga uma i žar srca.

*Vjeronaučne kateheze* su održane sveučilištarcima i kršćanskome puku u Napulju 1273. godine, u korizmeno vrijeme, u Napulju, gdje je Toma studirao od 1239 — 1243, koji bijaše jedno od glavnih evropskih znanstvenih središta, i u kojemu su se prevodila mnoga filozofska djela s arapskog i grčkog na latinski. Djela su zapravo reportata — brzopisne bilješke Tominih propovijedi, zapisanih od njegovim umnih učenika, koji su Tomu slušali i bilježili i kasnije naslijedili na profesorskoj katedri.

Tomino djelo, koje izlazi u hrvatskome prijevodu, znatno je obogaćeno komentarom i objašnjenjima vrs-

---

[31] *O Zdravomariji*, t. 1, str. 214—215
[32] Ibidem, str. 218
[33] Ibidem

noga prevodioca — oca *Augustina Pavlovića*, O.P. kojemu ostajemo zahvalni.

Po svjedočanstvima Tominih učenika, dok je propovijedao, on je iz sebe ižarivao snagu Duha Svetoga. Ta bio je ne samo veliki teolog i filozof, veliki mislilac, nego i duboki *kontemplativac;* uronjen u Boga, kojemu je On bio SVE. Kao da je njegova duša bila posve ispunjena Onim koji je u sebi »savršeno cjelovit Bitak«, u čiju je ljubav ronio, i čija je otajstva otkrivao. A znao je da je ta LJUBAV — BOG punina savršenstva — Izvor bitka svega stvorenoga. I — *Bitak*, koji je punina Dobra. O tome Bitku zbori sva *Tomina teologija*.

Taj Bitak nije ništavilo, kako to spominju moderni areligiozni egzistencijalisti *Sartre* i *Camus*;nije ni *Sakyamunina* Nirvana. On je, radije po *Marcelu* — kršćanskome egzistencijalisti — Apsolutna Nazočnost. Mogli bismo reći: On je *Apsolutna Sadašnjost* — *Apsolutna Vječnost!*

Još više i ljepše: On je — *Apsolutna Ljubav!*

S. Marija od Presv. Srca,
u r e d n i k

## KAZALO IMENA I NEKIH POJMOVA

(Brojevi naznačuju stranice. Brojevi sa zvjezdicama naznačuju da se ime ili pojam nalaze u bilješci.
Imena biblijskih knjiga nisu uvedena.)

ABEL 85
ABRAHAM 45, 59, 63
Accidens 47*
ADAM 59, 64, 211*, 212*
ADAM OD SV. VIKTORA 216*
Adopcijanizam 44*
AFRIKA 29*
ALBERT VELIKI (sv.) 22, 110*, 216*
ALEKSANDAR VII 213*
ALEKSANDAR VELIKI 111*
ALEKSANDRIJA 46
ALŽIR 29*, 103*
AMBROZIJE (sv.) 29*, 56* 177, 177*, 185*, 216*
Amen 137*
»Anđeoski naučitelj« (Doctor Angelicus) 26
ANSELM (sv.) 100*, 212*, 214*
ANTIOHIJA (ANTAKYA) 53*, 113, 179*
APOLINARIJE 52, 52*
ARABIJA 203*
ARIJE, arijevstvo 46, 46*, 52
ARISTOTEL (FILOZOF) 7, 23, 25, 110, 110*, 135, 177, 177*, 180, 180* 183, 183*, 184*, 184
ARMENIJA 53*
Astrolab 37, 37*
ATENA 111*
AUGUSTIN 29*—31* i vrlo često

Baccalaureus 15, 16, 22
BAČIĆ A. 10, 10*
BARI 215*
BARTOLOMEJ IZ KAPUE 11, 12

BASEL 213*
BAZILIJE VELIKI 185*
BEDA ČASNI (sv.) 69, 69*
BERNARD (sv.) 213*, 215*, 216*
BERNARDIN IZ SIJENE (sv.) 220*
BETLEHEM 179*
Bezgrešno začeće Bl. Dj. Marije 211*, 213*, 219*
BLAŽENA DJEVICA (MARIJA) često
BOETIJE 132,132*, 133*
BOG (etimološko značenje 163*
BONAVENTURA (sv.) 214*
BORD J.F. 19
BRANCACCIO P. 11

CARIGRAD 53*
CHENU M.D. 15*, 16*
CIPRIJAN (sv.) 103, 103*
Collationes 13
COLLINS J.B. 10*, 20
Conceptio inchoata — consummata 214*
COPPA G. 11
CORDOBA 40*

DAFFARA M. 215*
DALMACIJA 179*
DAMASK 104*
DAVID 60, 63
DENZINGER H. 8, 212*, 216*
DESTREZ J. 9* 12
DEUS (etimološko tumačenje) 163, 163*
DIONIZIJE AREOPAGITA 80, 80*
DONAT, donatisti 84, 84*
DUDA B. 20

ĐURIĆ M. 135*, 177*, 180*, 183*

EADMER 212*
EBION, ebioniti 52, 52*
EFEZ 53*
EGIPAT 53*
ELIZABETA 209, 209*, 220*
ELIZEJ 182
ENGLESKA 212*
EPIFANIJE (sv.) 215*
ETIOPIJA 53*
EUFRANON IZ SALERNA 14
EUTIH 53, 53*
EVERY L. 20
Expositiones 13

FIBEL 19
FIRMINGER 19

FOLGHERA J. 13*
FOSSANOVA 25
FOTIN 44, 44*
FRANCUSKA 56*, 212*
FRIES A. 216*
FUĆAK J. 20

GIOVANNI DI BIAGGIO 6,7,7+9, 11, 12, 14
GRABMANN M. 10, 10*
GRATIANUS 61*
GRGUR XV 213*
GRGUR VELIKI (sv.) 17, 56, 56*, 57*, 67*, 144, 144* 160*, 193
GUILLELMUS (VILIM) DE TOCCO 12, 14, 14*, 15, 25

HENRIK IZ GENTA (HENRICUS GANDAVENSIS) 214*
HIPON 29*
HOSU S. 100*, 114*, 118*, 147*
HUGO OD SV. VIKTORA 213, 215*

IGNACIJE (sv.), biskup 113, 113*
ILDEFONS (sv.) 216*
INDIJA 53*
IOANNES DUNS SCOT 213*
IRAK 53*
IRAN 53*
ITALIJA 178*
IVAN (sv.) 55
IVAN DAMAŠĆANSKI (sv.) 104, 104*, 215*
IVAN XXII 25
IZAK 63
IZIDOR (sv.) 215*, 216*

JAKOV 63
JERONIM (sv.) 173, 173*, 179, 179*, 206, 206*, 216*
JERONIM SAVANAROLA 220*
JERUZALEM 104*
JUDA MAKABEJSKI 66

KALABRIJA 178*
KALCEDON 53*
KAMPANIJA 22
KARTAGA 103*
KASIODOR 178, 178*
KIBELA 80*
KLEMENT IV 22
KLEMENT XI 213*
KÖLN 22
KORNELIJE (sv.) 128
KRIST (ISUS) vrlo često
KUNZ X. 10*, 20
KUPAREO R. 8

LACIJ 22
LAODICEJA (LATAKIJA) u Siriji 52*
LAV XIII 26
LAZAR 67
LEON VELIKI (sv.) 56*
LIBANON 51*
LIBIJA 46*
Lihva 195, 196*
LIKEJ 111*
Limbus puerorum 65*
LOGOS 46*, 53*

MAGGIOLINI S. 18
Magister 13, 15, 16, 16*, 23
MAIMONIDES (RABI MOJSIJE) 40, 40*
MALA AZIJA 36+, 80*, 113*
MANDONNET P. 9, 9*, 10, 10*, 11*, 20
MANI, MANIHEJ, manihejci, manihejstvo, 29*, 35 , 39, 39*, 51, 51*, 79
MARIJA (tumačenje imena) 214, 215*, 216
MARKO AURELIJE 186*
MEYER-ZIMMERMANN 216*
MILAN, 13, 29*, 177*
MIRA u Liciji 215*
Missale Gothicum seu Gallicanum 56*
Mladak 173, 173*
Modalizam 45*
MOINE (UN) DE FONTGOMBAULT 19
MOJSIJE 63, 142, 183
MONIKA (sv.) 29*
Monofizitstvo 53*
MONTAN, montanizam 80, 80*
MONTECASSINO 22
MONTESANGIOVANNI 22

»Nad pakao« (šeol) 62, 62*
NESTORIJE, nestorijevci 53, 53*
NAPULJ 9, 11, 12, 13*, 14, 22, 25, 212*
Nicejsko-carigradsko vjerovanje 45, 45*, 78
NIKOLA (sv.) 24, 212, 215*,
NOVACIJAN 128, 128*
NOVARINO P. 10*
NUMIDIJA 29*

Oblik (forma) — tvar 40, 40*, 41
ODETTO E. 18
OFIR, ofirski 203, 203*
ORIEL COLLEGE u Oxfordu 11
ORIGEN 51, 51*, 77
ORVIETO 13, 23, 24

PALESTINA 51*
PARIZ 12, 13, 22, 24, 215*, 216*
PAVAO IZ SAMOSATE 44*
PAVAO V 213*

PAVAO VI 216*
PAVIJA 133*
PEGUY P. 18
Pelagijevci 128*
Peripatetici 111*, 186*
PETAR (sv.) 86
PETAR IZ ANDRIJE 11
PETAR DAMIJANSKI (sv.) 216*
PETAR LOMBARDSKI 22, 23, 25, 214*
PIO IX 212*, 216*, 219*
PIO XII 17, 17*
PIO V 25
»Podzemlje 62*, 64, 64* i sl.
POLESTRA G. 13*
PONCIJE PILAT 61
PORFIRIJE 133*
PORTMANN A. 10*, 19, 20
Praedicator generalis 23
Pripadak (accidens) 17, 47*
PRISCILA 80, 80*
PROSPER AKVITANSKI (sv.) 31*
PUCCETTI A. 18

RADÓ P. 56*
RABI MOJSIJE (MAIMONIDES) 40, 40*
RATZINGER J. 45*
REBIĆ A. 135*
REDIGONDA L.A. 18
REGINALD (RAJNALD) IZ PIPERNA 12, 24
REICH W. 19
Redemptio praeservativa — liberativa 213*
Reportata 11
RIM 13, 23, 29*, 45*, 52*, 56*, 113*, 128*, 179*
ROCCASECCA 20
ROSSI G.F. 20, 217*, 218*
RUBY 18

SABINA SV., samostan u Rimu 23
SABELIJE 45, 45*
SAENZ C.A. 19
Saraceni 165, 165*
SORANYANA J.I. 10*
SCHÖNMETZER A. 8, 212*, 216*
SENEKA 186*
SHAPKOTE L. 19

SIKSTO IV 213*
SIMON Y. 18
Simonijci 196
SIRIJA 53*, 104*, 113*, 179*
SIRMIJ (SRIJEMSKA MITROVICA) 44*
SKOK P. 163*
SOMOLINOS M. 10* 19, 20
SORGIA R. 10*, 12, 12*, 18, 20
SPIAZZI R. M. 20
STAGIRA 110*
Stoici 186, 186*
STRIDON 179*
SYNAVE P. 9*

Šeol 62*
ŠESNIĆ M. 13*
ŠPANJOLSKA 40*

TAGASTA 29*
TEODORIK 178*
TIR 51*
TOMA AKVINSKI (sv.) 22—26 i vrlo često
TOULOUSA 25
TRAJAN 113, 113*
TRAKIJA 110*
TROYES 11
TURSKA 53*, 113, 179*, 215*
Tvar — oblik (forma) 40, 40*, 41

URBAN IV, 23

VALENTIN 52, 52*
Vazmeni hvalospjev 56*
VEREŠ T. 7, 16*, 38*, 217
VIKTOR SV., opatija kod Pariza 215*
VILIM TOCCO, v. GUILLELMUS DE TOCCO
VITERBO 23
VULGATA 8, 21, 209* i drugdje

WALZ A. 10, 10*
WEISHEIPL J.A. 10,10*, 12, 12*, 13*, 14*, 16*

»Zajednički naučitelj« (Doctor communis) 26
Začeće početno — dovršeno 214*, 219*
ZENON MLADI 186*

ŽIDOVI 57, 157, 165

## SADRŽAJ


Predgovor . . . . . . . . . . . . . . 7
Skraćenice . . . . . . . . . . . . . 8
*Uvod* . . . . . . . . . . . . . . . 9
Korizma 1272 . . . . . . . . . . . . 10
»Reportata« . . . . . . . . . . . . . 11
Toma propovjednik . . . . . . . . . . 13
Navodi Sv. pisma . . . . . . . . . . 15
Prijevodi . . . . . . . . . . . . . 17
Pregled života i djelâ sv. Tome . . . . . . . 22
IZLAGANJE O APOSTOLSKOM VJEROVANJU . . 27
Uvod . . . . . . . . . . . . . . . 29
1. članak: Vjerujem u jednoga Boga, Oca Svemogućega, stvoritelja neba i zemlje . . . . . . . 34
2. članak: I u Isusa Krista, Sina njegova jedinoga, Gospodina našega . . . . . . . . . 44
3. članak: Koji je začet po Duhu Svetom, rođen od Marije Djevice . . . . . . . . . . 50
4. članak: Mučen pod Poncijem Pilatom, umro i pokopan . . . . . . . . . . . . 56
5. članak: Sašao nad pakao, treći dan uskrsnuo od mrtvih . . . . . . . . . . . . 62
6. članak: Uzašao na nebesa, sjedi o desnu Boga Oca svemogućega . . . . . . . . . . . 71
7. članak: Odonud će doći suditi žive i mrtve . . 74
8. članak: Vjerujem u Duha Svetoga . . . . . 78
9. članak: Vjerujem u svetu Crkvu katoličku . . 82
10. članak: Općinstvo svetih i oproštenje grijeha . 87
11. članak: Vjerujem u uskrsnuće tijela . . . . 93
12. članak: Vjerujem u život vječni. Amen. . . 97
IZLAGANJE O GOSPODNJOJ MOLITVI . . . . 101

Uvod . . . . . . . . . . . . . . . 103
Oče naš . . . . . . . . . . . . . . 107
Koji jesi na nebesima . . . . . . . . . 109
1. prošnja: Sveti se Ime tvoje . . . . . . . 112
2. prošnja: Dođi Kraljevstvo tvoje . . . . . . 115
3. prošnja: Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji . . . . . . . . . . . . 119
4. prošnja: Kruh naš svagdanji daj nam danas . . 123
5. prošnja: Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim . . . . . . . . 127
6. prošnja: I ne uvedi nas u napast . . . . . 131
7. prošnja: Nego izbavi nas od zla. . . . . . 135
Sažetak tumačenja . . . . . . . . . . . 137
O DVJEMA ZAPOVIJEDIMA LJUBAVI I DESET ZAPOVIJEDI ZAKONA . . . . . . . . . 139
Uvod . . . . . . . . . . . . . . . 141
O ljubavi prema Bogu . . . . . . . . . 151
O ljubavi prema bližnjemu . . . . . . . . 154
1. zapovijed: Nemoj imati drugih bogova izvan mene 160
2. zapovijed: Ne izgovaraj uzalud ime Gospodina, Boga tvoga . . . . . . . . . . . 165
3. zapovijed: Sjeti se da svetkuješ dan subotni . . 169
4. zapovijed: Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti dâ Gospodin, Bog tvoj . . . . . . . . . . 176
5. zapovijed: Ne ubij . . . . . . . . . . 183
6. zapovijed Ne učini preljuba . . . . . . . 189
7. zapovijed: Ne ukradi . . . . . . . . . 194
8. zapovijed: Ne svjedoči lažno na bližnjega svoga . 197
9. zapovijed: Ne poželi išta što pripada bližnjemu tvome . . . . . . . . . . . . 201
10. zapovijed: Ne poželi žene bližnjega svoga . . . 203
Sažetak . . . . . . . . . . . . . . 206
IZLAGANJE O ANĐEOSKOM POZDRAVU . . . 207
Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospodin s tobom . . 209
Blagoslovljena ti među ženama . . . . . . . 218
Blagoslovljen plod utrobe tvoje . . . . . . . 218
S. MARIJA: *Tomina riječ o Apsolutnoj Istini i Ljubavi* 223
KAZALO IMENA I POJMOVA . . . . . . . 235